BB 0.09
T32

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL
DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU"

TEXTE UITATE
TEXTE REGĂSITE

**

FUNDAŢIA NAŢIONALĂ
PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ

15743

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

TEXTE UITATE – TEXTE REGĂSITE

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU“

TEXTE UITATE – TEXTE REGĂSITE

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

859.0.09
T32

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU"

TEXTE UITATE – TEXTE REGĂSITE

* *

Veşmântul lui Hristos • Ţara Preotului Ioan •
„Hexaemeronul" lui Vasile cel Mare • Imaginea „celuilalt"
în „Cugetările lui Oxenstiern" • Nebunul înţelept •
„Cercarea asupra omului" – traducere de Ioan Cantacuzino

1543

Ediţii şi studii introductive de
SILVIA MARIN-BARUTCIEFF,
ILEANA STĂNCULESCU, MANUELA ANTON,
ADRIANA MITU, CĂTĂLINA VELCULESCU
şi ANDREI NESTORESCU

BIBLIOTECA G. CĂLINESCU

FUNDAŢIA NAŢIONALĂ PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ
Bucureşti • 2003

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Copertă: **Ileana STĂNCULESCU**

Redactor: **Daciana VLĂDOIU**
Tehnoredactare computerizată: **Constantin NIŢĂ**

Carte apărută cu sprijinul
MINISTERULUI EDUCAŢIEI ŞI CERCETĂRII
200 exemplare

ISBN 973-7934-11-3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

VEŞMÂNTUL LUI HRISTOS

Ediţie şi studiu introductiv
de
SILVIA MARIN-BARUTCIEFF

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

STUDIU INTRODUCTIV

Veacul al XVIII-lea s-a impus în istoria culturii române ca o epocă în care cărţile populare cunosc o circulaţie uimitoare, deopotrivă în mediul laic şi ecleziastic. Grămătici şi monahi se îndeletnicesc nu doar cu transcrierea sau tipărirea cărţilor sfinte, ci manifestă interes faţă de literatura populară şi de textele biblice apocrife, contribuind la procesul de diversificare a lecturii, început în secolul precedent. Nu întâmplător, chiar în primul deceniu al veacului, Pahomie, episcop de Roman, achiziţionează în biblioteca sa, cea mai veche versiune românească a romanului *Varlaam şi Ioasaf*.[1] Totodată cărţi precum *Alexandria*, *Fiziologul*, *Archirie şi Anadan*, *Lemnul crucii*, *Disputa lui Iisus cu Satana*, *Bertoldo* etc. se bucură şi ele de notorietate în rândul cititorilor. Imagini, simboluri, alegorii, pilde îşi găsesc locul într-o cultură receptivă la influenţe.

Printre diseminatorii ei, îl aflăm pe ieromonahul Serafim de la Mănăstirea Bistriţa-Vâlcea, identificat ca autor al transcrierii mai multor manuscrise din epocă.[2] O însemnare pe o carte ne arată că, în anul 1704, acesta poseda un exemplar din *Viaţa şi întâmplările prea înţeleptului Esop*.[3] Conectarea sa la spiritul vremii se întrezăreşte şi în conţinutul codicelui pe care-l transcrie imediat după 1700[4], exemplar conservat astăzi în Biblioteca Academiei Române, sub cota **2513**. În cuprinsul lui, descoperim texte de literatură teologică şi apocrifă: *Pateric*, *Cuvântul Sfântului Athanasie celui Mare*,

---

[1] Iolanda Ţighiliu, *Între diavol şi bunul Dumnezeu. Cler şi cultură în principatele dunărene (1600-1774)*, Editura Paideia, Bucureşti, 2002, p. 83.

[2] În acest sens, vezi Gabriel Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti până la 1800*, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1959, p. 207-208 şi 319.

[3] Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi*, vol. I, *Cărţile populare laice*, Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 211-212.

[4] Cătălina Velculescu, *Cărţile populare şi cultura românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, cap. *„Fiziologul" de la Bistriţa*, p.110-116. Într-o notă făcută pe marginea acestui manuscris, Cătălina Velculescu pomeneşte un alt codice al lui Serafim, ms. rom. **2456** B.A.R, care a facilitat datarea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

arhiepiscopul Alexandriei, pentru Melhisedec, Escatologie, Cuvânt de smerită înțelepciune (Fiziologul), Vieți de sfinți, Cronologie, Gromovnic al lui Iraclie împărat. Grafia unitară a textelor, precum și cercetările anterioare legate de aceasta ne îndreptățesc să considerăm că manuscrisul a fost copiat de o singură persoană. De altfel, câteva din cele 306 de file poartă semnătura lui Serafim.[5]

Înainte de pildele *Fiziologului*, eclesiarhul Mănăstirii Bistrița a așezat un text apocrif, intitulat *Pentru veșmântul Domnului nostru Isus Hristos, cum s-au adus de la Abas-șah împărat la Mosc*. Povestirea, inclusă între filele 248^{v}-252^{v} (numerotație originală), are titlul și inițiala scrise cu cerneală roșie. Celelalte rânduri sunt redactate cu cerneală neagră. *Veșmântul lui Hristos* din ms. rom. **2513** reprezintă cea mai veche versiune păstrată în Biblioteca Academiei Române. Evenimentul care stă la baza acestei versiuni mai apare în alte șapte codice, toate aparținând colecției de manuscrise și carte rară a B.A.R.[6] Am folosit pentru colaționare ms. rom 2516 B.A.R., al doilea ca vechime din cele opt care se află în bilbiotecă și care a fost transcris de către călugărul Ilarion din aceeași Mănăstire Bistrița, probabil la scurtă vreme după cel dintâi. Diferențele dintre cele două manuscrise sunt neînsemnate sub aspect narativ, ele neexistând nici la nivelul firului epic, nici la cel al detaliilor.

Până în prezent, această povestire apocrifă nu a mai cunoscut nici o editare. Prin repunerea ei în circulație, de această dată cu alfabet latin, cititorul contemporan va avea acces la un subiect care a făcut carieră în Occident, sub denumirea de *cămașa lui Hristos*. Socotim totodată că această versiune răsăriteană privitoare la un episod ulterior Patimilor

---

[5] *Apud* Gabriel Ștrempel, *op.cit.*, p. 207-208: f.1: „Serafim <i>er<o>monah, eclis[i]i<a>rh", f.228: „Smeritul întru <i>erom<o>nahi, chir Serafim, eclis[i]i<a>rh ot Bistrițî", f. 253, în limba greacă: „Serafim <i>erom<o>nah" etc.

[6] Identificarea acestei teme în manuscrisele B.A.R. s-a făcut pe baza lucrării lui Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978. Semnalăm prezența, în cele patru volume ale catalogului, a celor șapte manuscrise, precum și descrierea lor: datând din veacul al XVIII-lea – ms. rom. **2516** B.A.R., miscelaneu copiat tot la Mănăstirea Bistrița, de ieromonahul Ilarion, în prima jumătate a secolului (f. 267^{v}-272^{v}: *Pentru veșmântul Domnului nostru Isus Hristos, cum s-au adus de la Abas-șah împărat, la Mosc*), ms. rom. **1414** B.A.R., transcris în Țara Românească, probabil în jurul anului 1780, de logofătul Răducanu (f. 10-15^{v}: *Povestire despre veșmântul lui Hristos aflat în Iviria și dăruit Rusiei de șahul Persiei în anul 1624*), ms. rom. **44** B.A.R., copiat la Săcele, lângă Brașov, de logofătul Stan, în anul 1794 (f. 47-51^{v}: *Povestire despre Mihail, fiul lui Theodor, împăratul Rusiei și Obba-șah, împăratul Persiei*), ms. rom. **1124** B.A.R., localizare necunoscută, datat sfârșitul secolului al XVIII-lea (f. 99-111: *Veșmântul lui Hristos*); din secolul al XIX-lea – ms. rom. **3403** B. A. R., miscelaneu transcris în Țara Românească, în 1816 (f. 132-137^{v}: *Veșmântul lui Hristos*), ms. rom. **4862** B.A.R., realizat în aceeași zonă geografică, în deceniul al treilea al veacului (f. 14-16^{v}: *Istoriia împăratului Mihail al lui Theodor*) și ms. rom. **2339** B.A.R., miscelaneu de literatură religioasă și populară, copiat la București, în 1826-1827 (f. 10^{v}-14: *Veșmântul lui Hristos. Istoriia împăratului Mihail al lui Theodor*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

oferă lectorului de azi posibilitatea decriptării variatelor simboluri legate de puterea religioasă şi politică, precum şi de relaţia dintre cele două.

După cum se poate observa din lectura naraţiunii despre *veşmântul lui Hristos*, există patru cuvinte pe care copistul nu le-a tradus în limba română. Forma acestora[7], precum şi faptul că textul conţine simboluri sacre menite să legitimeze puterea politică rusească ne determină să considerăm că originalul este rusesc. Despre acesta, nu putem spune prea multe, totuşi, dacă ţinem seama de faptul că evenimentele relatate se petrec în anii 1624-1625 şi manuscrisul românesc datează din primii ani ai secolului al XVIII-lea, îl putem plasa în intervalul situat între al treilea şi ultimul deceniu al veacului anterior.

Evenimentul reconstituit de text se focalizează pe momentul oferirii unui dar nepreţuit, de către şahul Persiei, Abbas I cel Mare, ţarului Rusiei, Mihail Feodorovici. Este vorba de celebrul *veşmânt al lui Hristos*, despre care se afirmă, în descendenţa *Sfintelor Evanghelii*, că e „necusut, ci de sus ţesut"[8]. *Evangheliile* consemnează că, printre hainele Mântuitorului împărţite de ostaşi, „ca ale unui om sărac care nimic altceva nu avea"[9], se afla şi această cămaşă care, neputând fi sfâşiată, a fost trasă la sorţi. Momentul se înscrie în rândul profeţiilor lui David – „Împărţit-au hainele mele loruşi şi pentru cămaşa mea au aruncat sorţi" (*Ps.* 21, 20) – profeţie adeverită în Vinerea Patimilor – „După ce au răstignit pe Iisus, ostaşii au luat hainele Lui şi le-au făcut patru părţi, fiecărui ostaş câte o parte, şi cămaşa. Dar cămaşa era fără cusătură, de sus ţesută în întregime" (*Ioan*, 19, 23).[10]

Dacă şahul Persiei, Abbas I cel Mare[11] şi ţarul Rusiei, Mihail Feodorovici[12] sunt personaje care au marcat istoria secolului al XVII-lea, schimbul de daruri evocat în text

---

[7] Acestea sunt: substantivul propriu, în cazul genitiv, *Vologodscago*, care desemnează numele unui oraş din Rusia, şi adjectivele în cazul dativ, *sarcomu* şi *podomscomu* (probabil forme corupte), coordonate prin conjuncţia copulativă *i* (*şi*).

[8] Ms. rom . 2513 B.A.R., f. 251^{r}; idem în ms. rom. 2516 B.A.R., f. 270^{r}.

[9] Sfântul Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuirea „Sfintei Evanghelii de la Matei"*, Editura Sofia, Bucureşti, 2000, p. 459.

[10] Vezi şi celelalte *Evanghelii*: „Iar după ce L-au răstignit, au împărţit hainele Lui, aruncând sorţi, ca să se împlinească ceea ce s-a zis de proorocul: «Împărţit-au hainele Mele între ei, iar pentru cămaşa Mea au aruncat sorţi.»"(*Matei* 27, 35). „Şi L-au răstignit şi au împărţit între ei hainele Lui, aruncând sorţi pentru ele, care ce să ia" (*Marcu* 15, 24), „Şi împărţind hainele Lui, au aruncat sorţi" (*Luca* 23, 34).

[11] Abbas I cel Mare, şah al Persiei din dinastia Safavidă. Domnia lui (1585-1628) succede unei perioade de anarhie în care puterea statului se diminuase. Este cunoscut prin reforma militară şi prin bătăliile câştigate împotriva Imperiului Otoman, în urma căreia Persia dobândeşte Tabrizul, Armenia, Azerbaidjan, Georgia şi Bagdadul. De asemenea, istoria înregistrează guvernarea lui Abbas I ca pe o perioadă în care persecuţiile asupra creştinilor încetează.

[12] Mihail al III-lea Feodorovici, primul reprezentant al dinastiei Romanovilor. Atât documentele istorice cât şi textul literar ne dezvăluie o dublă guvernare (1616-1633), a fiului Mihail alături de tatăl său, Feodor, cunoscut ca patriarhul Filaret. Este o perioadă de reforme

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

nu este menţionat în dicţionare, enciclopedii sau cărţi de specialitate.[13] Semnificaţia o desprindem, prin includerea sa în paradigma obiectelor sacre de tipul *năframei Sfintei Veronica* sau *abgarului*, prezente în literatura şi iconografia europeană. Sacralitatea lor se datorează unui transfer de la persoana sfântă către lucrurile cu care a intrat în contact.

Înainte însă de a analiza sensurile pe care le dezvoltă paradigma din care face parte şi *veşmântul lui Hristos*, este necesar să lămurim „drumul" parcurs de acesta din urmă până la destinatarul final.

Interesant ni se pare faptul că fie autorul textului rusesc, fie traducătorul lui a optat pentru un nume generic al obiectelor de îmbrăcăminte, cel de „veşmânt". Opţiunea ni se pare binevenită din două motive: mai întâi, pentru că haina, deşi numită în manuscris „cămaşă", la fel ca în versiunea actuală a *Evangheliilor*, nu are atributele unei cămăşi, apoi pentru că în iconografia răsăriteană, subiectul constituie un element al *Tronului Hetimasiei*, unde apare o pânză, care închipuie numai câteodată cămaşa.[14] Cu toate acestea, cu cincizeci de ani mai devreme, *Psaltirea de la Alba Iulia* din 1651, reţine termenul generic: „Împărţiră veşmentele méle şie, şi pre *veşmântul* <subl. ns.> mieu aruncară sorţi." (*Ps.* 21, 20)[15]

Spre deosebire de *Evanghelii*, în textul apocrif, *cămaşa* din scena Patimilor ne este prezentată mai detaliat: „ Era acolo şi veşmântul lui necusut, ci de sus ţesut, însă ca cum ar fi o *mandie fără de mânici largă şi lungă* <subl.ns.>, că într-acesta chip era hainile la ovréi şi la arapi ce le purta deasupra".[16]

Remarcăm, în primul rând, că haina nu are mâneci, lăsând impresia unei mantii şi nu a unei cămaşi. Ne aflăm în faţa unui simbol al puterii materializate într-un înveliş protector, care acoperă corpul. Mantia este, în acelaşi timp, un obiect sacru, cu ascendenţă vetero-testamentară, cea mai preţioasă piesă vestimentară a profeţilor. Pentru a despărţi

---

în plan politico-economic, dar şi religios. Cărţile de cult publicate acum vădesc interes pentru corectarea unor greşeli mai vechi.

[13] Am folosit, în acest sens, următoarele surse: *La Grande Encyclopédie*, H. Lamirault et Cic, Éditeurs, Paris 1885-1901; *Encylopaedia Britannica* Inc, Chicago, London, Toronto, 1951, vol. 15; *Grande Dizionario Enciclopedico*. Fondato da Pietro Fedele, Unione Tipografico, Editrice Torinese, 1954, vol. I; *Mic dicţionar enciclopedic*, Editura Enciclopedia românească, Bucureşti, 1972; Marcel D. Popa, Horia C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983; Timothy Ware, *Istoria Bisericii Ortodoxe*, Editura Aldo Press, Bucureşti, 1993; Vladimir Soloviov, *Rusia şi Biserica universală*, Editura Institutului European, Iaşi, 1994; Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996.

[14] Vezi *infra*.

[15] *Psaltirea de la Alba Iulia (1651)*, trad. de mitropolitul Simion Ştefan, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2001.

[16] Ms. rom. 2513 B.A.R, f. 251r; în ms. rom. 2516 B.A.R, f. 270r: „Era acolo şi veşmântul lui necusutu, *ce* de sus ţesut, însă ca cum ar *hi* o *ma<n>tie* fără de mânici, largă şi lungă, că într-acesta chip era hainile la ovréi şi la arapi ce le purta *pe* deasupra".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

apa Iordanului, proorocul Ilie şi discipolul lui, Elisei, se folosesc de atributele ei miraculoase.[17]

De-a lungul Evului Mediu, iconografia europeană va impune o nouă imagine, cea a Maicii Domnului ocrotitoare „care îi cuprinde cu mantia pe toţi credincioşii."[18]

În structura epică a apocrifului, un moment semnificativ îl reprezintă descoperirea *veşmântului* de către un tânăr din Iviria[19]. După moartea şi învierea Mântuitorului, acesta îl ia şi, la întoarcerea în ţară, îl dăruieşte surorii lui. Fecioara „fiind înţeleaptă"[20], cum spune manuscrisul, îl păstrează cu mare cinste până la moarte, când este îngropată în el.

Din acest punct al naraţiunii se declanşează şirul minunilor, care revelează sacralitatea obiectului. Arborele răsărit deasupra mormântului, din care izvorăşte mir, este un *topos* frecvent întâlnit în creştinism. Conform imaginii textuale, calităţile sale miraculoase sunt cunoscute o dată cu creştinarea ivirenilor, adică în anul 343, în vremea împăratului Constantin cel Mare.[21] Copacul tămăduitor aminteşte de pomul vieţii, a cărui capacitate de vindecare este semnalată în *Apocalipsă*: „Şi în mijlocul pieţei din cetate, de o parte şi de alta a râului, creşte pomul vieţii, făcând rod de douăsprezece ori pe an, în fiecare lună dându-şi rodul; şi frunzele pomului sunt spre tămăduirea neamurilor." (*Apoc.* 22, 2)

Se pare că modelul este anterior creştinismului, fiind recognoscibil în unele mituri preistorice, unde „din sângele şi trupul unui zeu sau al unei fiinţe primordiale torturate, cresc plante miraculoase."[22]

Caracterul sacru al *veşmântului* hristic se întrevede şi în această putere de germinaţie – „au crescut deasupra mormântului fecioarei aceia un sad mare şi foarte

---

[17] „Atunci, luând Ilie mantia sa şi, strângând-o vălătuc, a lovit cu ea apa şi aceasta s-a strâns la dreapta şi la stânga şi au trecut ca pe uscat" (IV *Regi*, 2:8); „Apoi, apucând mantia lui Ilie care căzuse de la acesta s-a întors înapoi şi s-a oprit pe malul Iordanului. / Şi a luat mantia lui Ilie care căzuse de la acesta şi a lovit apa cu ea, zicând: «Unde este Domnul Dumnezeul lui Ilie?» Şi lovind, apa s-a tras la dreapta şi la stânga şi a trecut Elisei" (IV *Regi*, 2, 13-14).

[18] Hans Biedermann, *Dicţionar de simboluri*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2002, vol.1, p. 248.

[19] Georgia de astăzi.

[20] Ms. rom. **2513** B.A.R., f. 251^{v} şi ms. rom. **2516** B.A.R., f. 270^{v}.

[21] Apare aici o eroare istorică. În 343 d.Hr., Constantin cel Mare nu se mai afla în viaţă de şase ani. Dar, într-adevăr, creştinismul devine religie de stat, în Georgia, în secolul IV, deceniile 3-4. Se spune că în 337, anul morţii lui Constantin, regele georgian Mirian se simte atras de ideile creştine. Tot atunci Georgia răsăriteană intră sub dominaţie persană. Vezi în acest sens Dietmar W. Winkler, Klaus Augustin, *Bisericile din Răsărit*, Fundaţia Pro Oriente – Secţiunea Gratz (Austria), Editura Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti, Bucureşti, 2003, p. 34-35.

[22] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Editura Universitas, Chişinău, 1992, vol. 2, p. 389.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

frumos, dintru carele cura mir cu bun miros"[23] – şi ea tributară scenariului morţii şi învierii. Creştinismul cunoaşte din primele sale secole o îndelungă circulaţie a legendelor despre plante care cresc la rădăcina crucii sau pe mormântul lui Hristos.[24] În mitologia românească există mai multe variante privind fertilitatea locului crucificării sau al îngropării, în care răsar viţa de vie, grâul sau trandafirii.[25] Se crede că plantele au apărut după ce Maica Domnului, văzându-şi fiul răstignit pe cruce, plângând, s-a rugat ca din trupul chinuit să crească plantele pomenite. În acest fel, „rodul" religiei creştine este sesizabil în două planuri: spiritual (răspândirea Cuvântului Domnului) şi material (trupul din care ies flori şi fructe) sugerând cele două naturi ale lui Hristos.

Dacă arborele sau crucea coincid cu centrul lumii, atunci nu se poate găsi un spaţiu mai potrivit pentru construirea unei biserici, decât cel aflat în proximitate. Un episod asemănător se înregistrează în textul din manuscrisului românesc, unde se vorbeşte de înălţarea unui locaş de închinăciune, de către conducătorii Iviriei. Minunile petrecute aici încetează în momentul cotropirii persane, când invadatorii distrug biserica şi copacul izvorâtor de mir. Iată un scenariu specific hagiografiei, obişnuită să opună virtuţilor creştine intervenţia principiului imanent al răului, întruchipat, în cazul de faţă, de perşi. Întâmplările din Iviria sunt puse pe seama „mâniei lui Dumnezeu"[26], iar eliberarea de sub asuprirea persanilor este imaginată ca o izbăvire. În rolul unuia dintre naratori, arhiepiscopul Nectarie compune un discurs de factură ecleziastică, ce ignoră considerentele de ordin diplomatic, marcând antitetic raportul dintre păgâni şi creştini.

Acelaşi narator relatează secvenţele următoare ale călătoriei veşmântului, ajuns, din nou miraculos, din mormântul fecioarei la Mitropolie, unde îşi va revela încă o dată puterea vindecătoare. Reiterând modelul Sfintei Împărătese Elena (egală cu Apostolii)[27], care demonstrase virtuţile taumaturgice ale crucii, preoţii georgieni săvârşesc minuni cu ajutorul mirului ce izvora din copac.

---

[23] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 251^{v}. Vezi şi ms. rom. 2516 B.A.R., f. 270^{v}, în care apare „fecioarii" în loc de „fecioarei".

[24] Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 389.

[25] Vezi Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2001, pp.144-145. Iată spre exemplificare câteva versuri populare: „Şi din barba ta cea batjocorită / Să se facă grâu, / Să facă creştinii prescuri. / Să ducă întru pomenirea / Trupului tău / Pe la sfintele biserici / Şi să pomenească / Numele meu / Şi al tău" (p.145).

[26] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 251^{r}: „Când fu mâniia lui Dumnezeu". În ms. rom. 2516 B.A.R., f. 271^{r}: „Când au fost mânia lui Dumnezău".

[27] La originea acestor gesturi tămăduitoare prezente în hagiografie stă exemplul lui Iisus, oglindit, de mai multe ori, de *Evanghelii*. Una din aceste vindecări se petrece tot prin intermediul atingerii hainei Mântuitorului: „Şi o femeie, care de doisprezece avea scurgere de sânge şi cheltuise cu doctorii toată averea ei, şi de nici unul nu putuse să fie vindecată, / Apropiindu-se pe la spate, s-a atins de poala hainei Lui şi îndată s-a oprit curgerea sângelui ei" (*Luca* 8, 43-44).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Dar, în ciuda faptului că ţesătura sacră se dovedeşte a fi foarte bogată, din apocrif transpare, aşa cum afirmam la început, şi un alt nivel de lectură, unul ideologic, prin care autoritatea imperială, angajată în edificarea unei imagini solide, îşi subordonează sfera religioasă. De altfel, regele creştin apelează adesea la sintagma învestirii sale – „din mila lui Dumnezeu" –, aceasta nefiind doar o formulă prin care „unsul" îşi arată smerenia, ci şi o modalitate de legitimare a puterii. „Cazul" ţarului Mihail Feodorovici nu face excepţie, ba dimpotrivă, preeminenţa modelului Împăratului Iisus este evidenţiată din primul rând al manuscrisului, unde ţarul apare ca „următoriu lui Hristos."[28] Fără ameninţarea vreunei substituţii profanatoare, asocierea cu modelul are loc în derularea naraţiunii, căci după cum notează Jean-Paul Roux, „regele nu putea fi nici Dumnezeu, nici fiul lui Dumnezeu, nici venit din Cer. Putea în schimb să se străduiască să semene cât mai mult posibil cu Iisus, Dumnezeul-Om şi, cel puţin pe planul mistic, să încerce să se identifice cu el, imitându-i existenţa aidoma."[29]

Aşadar, pentru a căpăta legitimitate, originea divină a autorităţii imperiale trebuie marcată la nivel stilistic, respectiv simbolic. Potenţarea se produce, în textul de faţă, pe de o parte, prin folosirea unor construcţii retorice, în care predomină epitetul multiplu şi repetiţia, ambele folosite cu funcţie de accentuare. Pe de altă parte, alcătuitorul textului are grijă, de fiecare dată, să alăture numelui ţarului preţiosul odor, sporind măreţia celui dintâi. Aşa încât, sub ochii lectorului, puterea veşmântului se transferă aurei imperiale. Pentru a ilustra cele spuse, am selectat câteva fragmente de text, în care este creionat portretul autorităţii incontestabile. Cele din coloana din stânga fac referire la ţar, celelalte, din dreapta, la darul primit de la şahul Persiei.

f. 248 ^{v} „În zilele bunului şi blândului creştin şi însuşi biruitoriu şi următoriu lui Hristos, domn şi înpărat şi mare stăpânitoriu, Mihail al lui Fteodor, a toată Rusia însuşi ţiitoriu, a căruia înpărăţie au fost întru pace şi linişte. Şi toţi înpăraţii dinprejur avea cu el bună pace şi mare liubov, trimiţând cătră dânsul trebili lor, cu multe daruri, precum să cade cinstei înpărăteşti."	f.249^{r} „...veşmântul Marelui Înpărat şi Mântuitoriului Domnului nostru Isus Hristos, de la carele multe minuni să fac."
f.249^{r} „...cătră bunul creştin, domn şi înpărat Mihail al lui Fteodor, marele stăpânitoriu a toată Rusia. Şi trimitea unul cătră altul, / de multe ori, trebi înpărăteşti, cu daruri multe, precum să cuvine mărirei înpărăteşti."	f.249^{v} „...carele iaste mai sus de toate darurile, veşmântul Domnului şi Mântuitoriului nostru Isus Hristos." f.250^{r} „...de la care spunea că să fac minuni nespuse."

[28] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 248^{v}. În ms. rom. 2516 B.A.R., f. 267^{v}: „următor lui Hristos".

[29] Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri şi simboluri*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1998, p. 290.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

f.249^{r} „...carele voiu să-l trimit bunului creştin dar, fratelui mieu înpăratului vostru, lui Mihail stăpânitoriul a toată Rusia." f.249^{v} „...la înpărătească cetate a Mosculuí, cătră înpăratul Mihail, cu scrisori şi cu multe daruri, precum să cade mărirei înpărăteşti." f.250^{r} „...atunci déde şi scrisoarea înpăratului Persiei întru carea scriia cu mult liubov şi cu frăţie, precum să cuvine înpăraţilor." f.252^{v} „Iar deaca auzi de acest dar, bunul credincios înpărat şi Sfântul Patriiarh să bucurară cu sufletile şi cu inimile..."	f.251^{r} „...multe minuni să fac / de la dânsul..." f.252^{v} „Şi această necheltuită bogăţie, adecă veşmântul lui Hristos, precum să cuvine, cu cinste să-l puie acolo. Şi tocmiră praznic cu bucurie, ca să sărbéze în toţi anii, de la care şi până astăzi să fac tămăduiri fără de seamă, la cei ce sânt cuprinşi de orice feliu de boală şi vin cu credinţă." f.252^{v} „...cum câştigară un dar preaslăvit şi dumnezeesc ca acela."

Parcurgând rândurile de mai sus, se poate observa acumularea detaliilor care converg spre imaginea regelui, uns al lui Dumnezeu, al cărui exemplu este urmat. Subtextul ne facilitează descifrarea mesajului: împărăţia lui Mihail, guvernată „întru pace şi linişte", înconjurată de principi cu care ţarul împărtăşeşte iubirea şi înţelegerea[30], nu reprezintă altceva decât mărturia de netăgăduit a respectării celei mai mari porunci, a iubirii de Dumnezeu şi de aproape.

Tocmai de aceea, intrarea în posesia acelui „odor, carele iaste mai sus de toate darurile"[31] şi de care se auzise din Palestina până în Iviria, are ca motivaţie asimilarea modelului hristic. *Veşmântul*, găsit de perşi în visteria Mitropoliei georgiene, ascuns într-o cruce, ajunge la Abbas, care-l dăruieşte conducătorilor Rusiei, printr-o solie, în anul 1625.

Tiparul discursului ortodox (rus) se desluşeşte şi în solia persană, care cuprinde un text profund creştin, lucru destul de curios dacă ţinem seama că îi este atribuită şahului Abas: „Şi lăuda în scrisoarea lui şi numele Domnului nostru Isus Hristos, zicând că: «De să va afla cineva să nu cinstească precum să cuvine lui Dumnezeu, unul ca acela fără de nici-o milă cu foc să-l arză sau, de va fi cineva hulitoriu spre acest lucru dumnezeesc, iar focului să să dea»."[32]

---

[30] Dincolo de exigenţele ideologice şi de subiectivitatea cronicarului, documentele istorice menţionează că politica externă a ţarului Mihail s-a caracterizat prin evitarea conflictelor şi a angajamentelor militare. Vezi Martyn Rady, *Ţarii, Rusia, Polonia şi Ucraina*, Editura All, Bucureşti, 2002, p. 83-85.

[31] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 249^{v}. În ms. rom. 2516 B.A.R., f. 268^{v}: „odor, carele iaste mai sus *decât* toate darurile."

[32] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 250^{r}.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ajuns în visteria Mitropoliei de la Moscova, veşmântul nu încetează să-şi demonstreze „proprietăţile". Pentru ca autoritatea lui să fie recunoscută, patriarhul Filaret (destinatar de facto) porunceşte arhiereilor (iată puterea cuvântului) să-l aştearnă, în faţa mulţimii, pe trupurile unor oameni bolnavi, care se tămăduiesc de îndată. Şi din nou textul ne furnizează o modalitate de legitimare a puterii regale prin intermediul puterii divine. Patriarhul Filaret, a cărui implicare politică este confirmată de istorie, devine, prin folosirea *veşmântului*, un rege-sacerdot taumaturg. Actul performat dovedeşte că subiectul are conştiinţa misiunii regelui creştin care trebuie să-şi folosească harul dobândit prin învestire spre a lecui.[33]

Luând în seamă aceste circumstanţe, este lesne de înţeles de ce, de-a lungul timpului, s-au purtat nenumărate dispute în jurul aşa-numitelor *acheiropoietoi*, obiecte nefăcute de mâna omului. Dorinţa de a le avea în proximitate, de a le atinge a dat naştere disputelor dintre edificiile de cult care pretindeau că se află în posesia lor. Transferarea dintr-un loc într-altul, precum şi legendele care le-au însoţit în periplu au făcut ca numărul acestor *acheiropoietoi* să crească. Astfel, deţinătorul unuia beneficia de forţa obiectului care se răsfrângea şi asupra lui. Interesul extraordinar de care s-au bucurat acestea în imaginarul colectiv ne îndreptăţeşte să ne oprim puţin şi asupra celorlalte două elemente paradigmatice, *năframa Veronicăi* şi *abgarul*.

Tema *năframei lui Hristos* are ca sursă o interpolare latină la *Evanghelia apocrifă a lui Nicodim*, datând din secolele IV-V. Numele personajului feminin este extrem de sugestiv – *vera icon* însemnând în greacă *imagine adevărată*.[34] Denumirea pânzei cu care o femeie credincioasă a şters de sudoare faţa chinuită a Mântuitorului, pe Drumul Calvarului, i-a fost transferată acesteia. Prin mijlocirea obiectului sacru, persoana anonimă îşi câştigă identitatea, iniţiind un proces similar celui prin care *veşmântul hristic* se asociază imaginii imperiale. În încercarea de a stabili realitatea istorică a personajului, a fost adesea identificată cu Beronike, femeia tămăduită de scurgerea de sânge[35], sau cu Marta, sora lui Lazăr. [36] Alţii spun că ar fi „soţia lui Zaheu sau a unui ofiţer roman."[37] Sfânta Veronica nu este prezentă însă în martirologiile creştinismului primar. Cultul ei ia amploare la finele Evul Mediu, un rol important avându-l o antologie de vieţi de sfinţi,

[33] Vezi Jean-Paul Roux, *op. cit.*, p. 312-315.

[34] Numele este legat de Sfânta Faţă care constituie imaginea veritabilă a lui Hristos, spre deosebire de altele false. De la imagini ca aceasta a luat naştere în engleza medie *vernicle*. Cf. David Hugh Farmer, *Dicţionar al sfinţilor*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998, p. 519 şi *Butler's Lives of The Saints*, Edited, revised and supplemented by Herbert Thurston, S. J. and Donald Attwater, Westminster, 1956, vol. III, p. 82-83.

[35] Vezi *Dictionnaire des Apocryphes* ou *Collection de tous les livres apocryphes*, publiée par M. L'Abbé Migne, éditeur de la Bibliothèque Universelle du Clergé, Paris, 1858, I-er tome, p. 1173-1174.

[36] *Butler's Lives of The Saints*, p. 82.

[37] *Ibidem*, p. 82. Vezi de asemenea David Hugh Farmer, *op. cit.*, p. 519.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

foarte cunoscută în apus, intitulată *Legenda Aurea*[38]. Redactată în secolul al XIII-lea, de călugărul dominican Jacques de Voragine (Jacopo da Varazzo), lucrarea conține, printre altele, un text care relatează patimile Domnului. În cuprinsul lui, aflăm o versiune diferită despre istoria Veronicăi și consacrarea ei de hagiografie:

„...când Pilat l-a dat pe Domnul evreilor pentru a fi răstignit, el s-a temut de reacția lui Tiberiu Cezar[39], pentru că a vărsat sânge nevinovat. De aceea a trimis la acesta pe unii dintre apropiații săi cu scopul de a-i prezenta scuze. Chiar atunci Tiberiu suferea de o boală grea; i s-a spus că la Ierusalim era un medic care vindeca orice boală printr-un singur cuvânt; el nu știa că Pilat și evreii îl răstigniseră. Tiberiu i-a spus lui Volusian, un aghiotant de-al său: «Du-te repede peste mare și spune-i lui Pilat să-mi trimită pe medicul acela care mă va însănătoși». Când Volusian a sosit la Pilat și i-a spus porunca împăratului, Pilat, speriat, a cerut un răgaz de paisprezece zile. În acest răstimp, Volusian a întrebat pe o femeie pe nume Veronica, care a fost în preajma lui Iisus Hristos, unde îl poate găsi. Veronica i-a spus: «Ce nenorocire, El a fost Domnul și Dumnezeul meu; trădat din invidie, el a fost condamnat la moarte de Pilat, care l-a crucificat». Atunci Volusian s-a întristat foarte tare; sunt într-o mare încurcătură, spuse el, pentru că nu pot să împlinesc porunca stăpânului meu. Veronica i-a răspuns: «Atunci când Domnul meu străbătea țara predicând, eu nu puteam fi cu el, cu toate că mi-o doream așa de mult. Atunci m-am hotărât să-i fac portretul și, chiar când nu-l puteam vedea, mă mângâiam în fața icoanei sale; atunci am luat o pânză s-o duc unui pictor, când iată Domnul mi-a ieșit în cale și m-a întrebat unde mă duc. Când el a auzit planul meu, mi-a luat pânza și când mi-a înapoiat-o, pe ea era imprimat chipul lui sfânt. Dacă stăpânul vostru va privi cu credință chipul, imediat își va recăpăta sănătatea.» Volusian i-a spus: «Se poate obține acel portret cu aur sau cu argint?» «Nu, răspunse ea, ci numai în schimbul unei credințe puternice.»"[40]

Chiar dacă avem aici o altă variantă decât aceea din *Evanghelia lui Nicodim*, totuși se poate observa că structura de rezistență, adică *ștergarul*, rămâne neschimbată. Pentru că a atins figura Fiului lui Dumnezeu, pânza dobândește substanța sacralității, asemenea *cămășii lui Hristos*. Înrudirea celor două țesături este sugerată de textul medieval, nu doar prin descrierea atributelor miraculoase, ci prin plasarea lor într-un context comun. Versiunea lui Jacques de Voragine consemnează prezența simultană a năframei și a cămășii lui Hristos la Roma, după moartea și învierea Mântuitorului:

„Volusian a plecat deci la Roma cu Veronica și i-a spus lui Tiberiu: «Iisus pe care ați dorit atât de mult să-l vedeți a fost condamnat la moarte de Pilat și de evrei care din invidie l-au crucificat. Dar, a venit cu mine o femeie care aduce cu ea *chipul lui Iisus*

[38] *Butler's Lives of The Saints*, p. 92-93.

[39] Tiberius Iulius Cezar, împărat roman (14-37 d.Hr.), fiul lui Tiberius Claudius Nero, adoptat de împăratul Octavian Augustus, căruia i-a succedat.

[40] Jacques de Voragine, *Legenda de aur*, trad. de Livia Titieni, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 255.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

(subl. ns.); dacă veţi privi cu credinţă acest portret, veţi fi imediat vindecat.» Atunci Cezar a ordonat să fie întinse pe drum covoare de mătase şi a cerut să i se arate portretul. Nu l-a privit mult şi şi-a recăpătat sănătatea. După aceea, la ordinul lui Cezar, Ponţiu Pilat a fost prins şi dus la Roma. Imediat ce împăratul a aflat că Pilat a sosit, l-a chemat în faţa sa şi s-a arătat foarte furios. Dar Pilat a îmbrăcat înainte să apară în faţa împăratului *haina fără cusătură a lui Iisus* <subl. ns.>, pe care o adusese cu el. Imediat ce l-a văzut, împăratul s-a schimbat cu totul şi fără urmă de mânie s-a ridicat brusc; nu l-a mustrat cu nici un cuvânt pe Pilat, s-a arătat blând faţă de el şi nu neînduplecat ca înainte de a-l întâlni. După ce Pilat a plecat, l-a cuprins din nou mânia, acuzându-se că este un netrebnic din moment ce nu i-a dezvăluit indignarea, şi imediat l-a rechemat pe Pilat tunând şi fulgerând împotriva lui şi spunând că este vrednic să moară. Dar din nou, în clipa când l-a văzut, furia l-a părăsit, l-a salutat şi l-a lăudat în toate. Chiar şi împăratul era uimit de faptul că în absenţa lui Pilat era cuprins de mânie, iar în prezenţa sa mânia dispărea şi nu-i putea spune nici un cuvânt rău. Apoi prin inspiraţie divină sau poate sfătuit de unii creştini, el a poruncit să-l dezbrace de haina cu care venise; imediat i-a revenit furia de la început contra lui Pilat, ceea ce-l uimea din ce în ce mai mult pe împărat; atunci i s-a spus că acea haină a aparţinut Domnului Iisus."[41]

Fragmentul de mai sus ne dezvăluie un episod inedit din istoria *cămăşii lui Hristos*, consumat la scurt timp după momentul învierii. Lectura acestei scene din capitolul despre patimile Domnului ne oferă varianta apuseană a circulaţiei *hainei* sale prin lume, precum şi apariţia alături de *năframa* Sfintei Veronica în palatul împăratului Tiberiu.

Aceleiaşi categorii, a obiectelor nefăcute de mâna omului, se circumscriu şi câteva icoane. Dintre ele, o amintim pe cea de la San Pietro din Roma, capela Santa Maria in Beronica. Conform tradiţiei, icoana zugrăveşte vălul explicat ca rezultat al întâlnirii dintre Iisus şi Veronica pe Golgotha. Ajunsă aici la începutul veacului al VIII-lea, icoana este venerată ca acelea nepictate de mâna vreunui om, în ciuda faptului că, susţin unii cercetători, semnele zugrăvirii ei sunt indiscutabile.[42] Prezenţa acestor obiecte în lumea răsăriteană şi apuseană, legendele care le-au înconjurat ne îndreptăţesc să credem că ele au exercitat o atracţie foarte mare în cele două arii creştine.

Şi dacă Veronica şi pânza ei au lăsat urme în special în cultura occidentală, răsăritul Europei a cunoscut fascinaţia altei legende despre chipul Mântuitorului: cea a regelui Abgar. Ea apare mai întâi în *Istoria ecleziastică* a lui Eusebiu din Cezareea, în jurul anului 300[43], pentru a fi reluată mai târziu de Evagrius Scolasticul şi de Ioan Damaschinul.

---

[41] *Ibidem*, p. 255-256.

[42] Frédérick Tristan, profesor de iconologie paleocreştină, discută în cartea sa *Les premières images chrétiennes*, Paris, 1996 (apărută şi în limba română, sub titlul *Primele imagini creştine. De la simbol la icoană – secolele II-VI*, Editura Meridiane, Bucureşti, 2002, trad. de Elena Buculei şi Ana Boroş), reprezentările chipului hristic, analizând influenţele egiptene şi sirio-palestiniene, care au condus la opţiunea pentru anumite detalii fizionomice în iconografia bizantină, p. 355- 367.

[43] *Apud* Frédérick Tristan, *op. cit.*, p. 359-360.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ca şi în *Expunerea exactă a credinţei ortodoxe*, şi în *Cele trei tratate contra iconoclaştilor*, Sfântul Ioan Damaschin evocă legenda: „A venit la noi cuvânt din bătrâni că Abgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască şi a trimis soli, cerându-I să-l viziteze; iar dacă ar refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să facă chipul Lui".[44]

Dar pentru că faţa Mântuitorului era aureolată, zugravul- mesager Anania[45] n-a izbutit să-i facă portretul. Citindu-i gândurile şi dorind să-l răsplătească pe Abgar pentru credinţa sa, după ce şi-a curăţat chipul, Iisus şi l-a şters pe o pânză, ca să i se imprime trăsăturile.

Legenda siriană a slujit drept argument al iconodulilor în disputa cu iconoclaştii. Ea a funcţionat ca o temelie pe care s-au edificat ulterior toate reprezentările figurii lui Hristos.[46]

Confruntarea diverselor surse i-a condus însă pe unii cercetători la concluzia că valoarea istorică a textului nu poate fi acceptată,[47] din cauza decalajului temporal dintre cele două motive care o fundamentează. Primul se referă la corespondenţa regelui Abgar, bolnav de o maladie incurabilă, cu Iisus Hristos şi misiunea apostolului Tadeu în Siria, celălalt, la icoana nefăcută de mâna omului. Cel dintâi este în strânsă legătură cu evenimentul creştinării regelui Abgar al V-lea (13-50 d.Hr.), survenit la întoarcerea sa de la Roma.[48] Din acea perioadă datează şi prima versiune a episodului, în limba siriacă, descoperită de Eusebiu din Cezareea şi tradusă în limba greacă. Scrierea l-a impresionat atât de tare pe episcop încât a introdus în cartea sa, *Istoria ecleziastică*, fragmentul

---

[44] Vezi cap. *Mărturii despre icoane ale sfinţilor şi cinstiţilor părinţi din vechime*, în Sfântul Ioan Damaschin, *Cele trei tratate contra iconoclaştilor*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 64-66.

[45] După unele izvoare, Anania era solul regelui, după altele, chiar pictorul desemnat de acesta.

[46] Vezi comentariul despre gestul Mântuitorului, pe care îl făcea monahul Grigorie Krug în cartea sa *Cugetările unui iconograf despre sensul şi menirea icoanelor*, Editura Sofia, Bucureşti, 2002, cap. *Imaginea nefăcută de mâna omenească (Sfânta faţă acheiropoietă)*, p. 56-57: „El a creat astfel întâia icoană de la care iau naştere toate celelalte icoane şi la care se întorc tot mereu, ca la izvorul lor, toate reprezentările sfinte. Fiindcă izvorul şi temeiul oricărei imagini este însuşi Chipul lui Hristos, şi acest Chip este mărturia imuabilă a Cuvântului făcut trup, mărturie aşezată de Mântuitorul Însuşi pe o pânză, dăruită Bisericii ca un stindard ceresc, dăruit tuturor oamenilor pentru veşnicie."

[47] Vezi nota 193 a cărţii Sfântului Ioan Damaschinul, *op. cit*, în care pr. prof. Dumitru Fecioru glosează pe marginea textului, p. 66-67.

[48] Ewa Kuryluk, autoarea cărţii *Veronica & Her Cloth. History, Symbolism and Structure of a „True" Image*, Basil Blackwell Ltd., Cambridge, Massachusetts, 1991, precizează că este vorba de regele Abgar al V-lea, fiul regelui Ma'nu, contemporan cu împăratul Tiberius. Vezi *op. cit*, p. 41. În schimb, Nicolae Cartojan în *Cărţile populare în literatura românească*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938, vol. II, p. 138, crede că legenda trebuie pusă în legătură cu creştinarea regelui Abgar al IX-lea (176-213 d.H.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

corespondenței.[49] Răspunsul Mântuitorului la scrisoarea lui Abgar amintește de femeia cananeeancă, venită în fața lui Iisus ca să-i vindece fiica de demon. Amândoi sunt păgâni, adică nu aparțin comunității iudaice, dar puterea credinței îi ajută să găsească Adevărul, căci Fiul Omului, venit să salveze „oile cele pierdute ale casei lui Israel" (*Matei* 15, 24), îi miluiește.[50]

Iată cuvintele adresate lui Abgar ca răsplată a credinței sale, așa cum figurează ele în versiunea lui Nicolae Cartojan:

„Fericit ești Avgare, de vreme ce ai crezut în mine, fără să mă fi văzut, căci scris este despre mine: că cei ce mă vor vedea, aceia să creadă. Iar cât despre cele ce-mi scrii ca să vin la tine, trebue să împlinesc toate celea pentru care sunt trimes, iară după ce le voi plini, să mă înalț către Părintele, Cel ce m-a trimis. Dar după ce mă voi fi înălțat la El, îți voi trimete pe unul din ucenicii mei, anume Tadeu, care și de boală te va tămădui și vieața cea veșnică îți va dărui și pace și ție și celor ce sunt cu tine; iară cetatea ta o va întări ca nimeni din vrăjmași să nu o poată dobândi."[51]

Inserția celui de-al doilea motiv (episodul cu Anania, care merge să-l caute pe Iisus, dăruirea portretului) se produce în veacul al V-lea, într-o scriere numită *Doctrina apostolului Addai*. Un secol mai târziu, scriitorul grec Evagrius vorbește de existența unei astfel de icoane. Înainte de mijlocul veacului al VIII-lea, Ioan Damaschinul o folosește, după cum s-a văzut, ca argument în susținerea cultului icoanelor. La 16 august 945, în Sfânta Sofia, se sărbătorește venirea pânzei la Constantinopol. În cinstea ei, Constantin Porfirogenetul rostește o predică, intitulată *Povestea icoanei de la Edessa*. Țesătura cu trăsăturile hristice este vândută de la arabii din Edessa împăratului Romanus Lecapenus I. Așa este adusă în Bizanț și așezată mai întâi în biserica din Vlaherne, apoi în capela din Faros.[52] Tot în acest spațiu, pânza primește denumirea de *mandylion*, de la cuvântul arab elenizat, *mendul*, a cărui semnificație este „bucată de stofă".[53] De la mijlocul secolului al X-lea datează și un triptic de la Muntele Sinai în care regele Abgar, așezat alături de apostolul Tadeu, ține în mâini ștergarul cu *Sfânta Față*.[54] A doua jumătate a veacului următor aduce un nou tip de reprezentare, compus din trei scene: „regele Abgar în pat, înmânând solului scrisoarea pentru Iisus; Iisus înconjurat de o mulțime de oameni și pictorul aflat mai departe, cu pânza imprimată în mâini; în cele din urmă, botezarea lui Abgar de către Tadeu, însoțit de un slujitor ce ține un ștergar".[55]

---

[49] Nicolae Cartojan, *op. cit*, p. 138.

[50] Sfântul Teofilact vede în femeia cananeeancă simbolul Bisericii păgâne, care, lepădată mai întâi, s-a ridicat de la condiția animală la cea umană, devenind copil al Domnului și vas pentru pâine, adică Trupul lui Hristos. *Cf.* Sfântul Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, *op. cit.*, p. 312.

[51] Nicolae Cartojan, *op. cit.*, p. 136.

[52] Frédérick Tristan, *op. cit.*, p. 360.

[53] *Ibidem*, p. 360.

[54] Cf. Ewa Kuryluk, *op. cit.*, p. 62.

[55] *Ibidem*, p. 63, trad. ms. S.M-B.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Treptat, maniera narativă este substituită de cea simbolică, proces care are loc în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, când secvența cu marama suspendată apare deopotrivă în aria apuseană și răsăriteană, luând însă o deosebită amploare în spațiul ortodox.[56]

În iconografia bizantină și postbizantină o regăsim zugrăvită, de cele mai multe ori, în naos, față în față cu un portret în relief, *keramion*, adică „sfânta cărămidă", imprimat, de asemenea, cu chipul lui Hristos. Reflectând asupra relației dintre cultura vizuală apuseană și cea răsăriteană, André Grabar nota în cartea sa, *Le Mandylion dans l' art ortodoxe*, că năframa Veronicăi reprezintă o icoană care reproduce *Mandylionul* regelui Abgar. Prototipul ei ar fi o copie rusească după o icoană bizantină, care a pătruns în Occident, după transferarea originalului la Constantinopol.[57]

Indiferent de natura influențelor sau de zona în care au cunoscut consacrarea, cele trei subiecte congenere, *veșmântul, năframa, abgarul*, atestă credința creștinului în prezența permanentă a lui Dumnezeu în lume, manifestată și prin intermediul acestor *acheiropoietoi*, percepute ca răspuns al „Cuvântului care S-a făcut trup și S-a sălășluit printre noi" (*Ioan* 1, 14).

*

În paralel cu manuscrisele românești din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, tema *veșmântului lui Hristos* s-a reflectat în iconografie. Deși prezența cămășii Mântuitorului trase la sorți de soldații romani a fost semnalată în câteva biserici din Maramureș[58], am ales spre investigare imaginea mai complexă a *Tronului Hetimasiei*, în care ambiguitățile vizuale provenite din reprezentarea *veșmântului* fac pandant cu cele textuale.

De origine grecească, cuvântul *etiomasia* înseamnă „pregătire", „fundament"[59] și reprezintă împreună cu substantivul „tron" pe împăratul absent, a cărui (re)venire este așteptată. „Iconologia îl folosește pentru a desemna tronul suveranului, dispus special pentru veneratia supușilor prin fundamentul majestății pe care îl reprezintă jilțul și însemnele regale."[60]

Scaunul Judecății este prevestit din *Vechiul Testament*: „Iar Domnul rămâne în veac; gătit-a scaunul Lui de judecată." (*Ps.* 9, 7) Cele mai multe referințe figurează însă în *Noul Testament*, unde este invocat ca o promisiune făcută celor ce se vor mântui – „Celui ce biruiește îi voi da să șadă cu Mine pe scaunul Meu, precum și eu am biruit și am șezut cu Tatăl Meu pe scaunul lui" (*Apoc.* 3, 21) sau în viziunea eshatologică a Sfântului Ioan Teologul – „Și am văzut, iar, un tron mare alb și pe Cel ce ședea pe el,

---

[56] *Ibidem*, p. 63.

[57] André Grabar, *Le Mandylion dans l' art ortodoxe*, Prague, 1931 *apud* Anca Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșană*, Editura Meridiane, București, 1982, p. 117.

[58] Vezi bisericile din Deseți, Fereți și Poienile Izei, trecute în indicele iconografic din lucrarea Ancăi Pop-Bratu, *op.cit.*, p. 104.

[59] Frédérick Tristan, *op. cit.*, p. 352.

[60] *Ibidem*, p. 352.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

iar dinaintea feţei Lui pământul şi cerul au fugit şi loc nu s-a mai găsit pentru ele" (*Apoc.* 20, 11).

În cuvintele *Apocalipsei* îşi are originea ilustrarea sintetică a *Judecăţii finale* (de obşte) printr-un jilţ gol, pe care se va aşeza Hristos-Judecătorul. Momentul premergător judecăţii este cel al *Parusiei*, eveniment care coincide cu învierea morţilor, în timp ce pregătirea tronului pentru *Judecata din urmă* este un substitut pentru reprezentarea acesteia.[61]

Peste temeiul biblic s-a suprapus şi semnificaţia unui eveniment important pentru teologia creştină. În anul 325, la conciliul de la Niceea, împăratul Constantin n-a putut asista la toate discuţiile care s-au purtat. Aşa încât pentru a marca *prezenţa* împăratului absent, pe tronul imperial şi-a găsit locul sceptrul care interzicea oricărei alte persoane să se aşeze în scaunul destinat suveranului. Se pare că substituţia persoanei auguste prin obiectele sale urmează o tradiţie orientală, pe care n-o întâlnim decât foarte rar în Occident şi care, o dată cu Evul Mediu, dispare.[62] Obiectele regale simbolizate, în acest caz, de sceptru, dobândesc în creştinism valenţe speciale.

Simbol escatologic, *Hetimasia* apare în cadrul *Judecăţii de apoi*, fiind, din punct de vedere al reprezentării, una din scenele integrate acesteia. Ea poate fi observată la Roma, la Santi Cosma e Damiano şi la San Lorenzo Fuori le Mura, unde pictura datează din secolul al VI-lea.[63] Ne întâmpină, de asemenea, în Baptisteriul ortodocşilor şi în Baptisteriului arienilor din Ravenna. Graţie acestor mozaicuri şi a celor de la Torcello, mai târzii, subiectul începe să fie cunoscut în Apus. Pe faţada vestică a acestui edificiu din veacul al XII-lea, se întind, pe mai multe planuri, secvenţele *Judecăţii din urmă*.

Prima simbolizează *Coborârea lui Hristos la Iad* (*Anastasis*), moment în care Mântuitorul a spart porţile Lumii Întunericului pentru a-l elibera pe Adam; dedesubt este figurat *Hristos în slavă*, încadrat de Fecioara Maria (în dreapta Lui) şi Sfântul Ioan Botezătorul (în stânga). În continuare, se rânduiesc cei doisprezece apostoli, urmaţi de cei şaptezeci de ucenici care au ales Calea Dreaptă.

În registrul median, se găseşte *Tronul Judecăţii*, pe care se zăresc instrumentele patimilor şi *Evanghelia*. Cei doi arhangheli, serafimii şi heruvimii străjuiesc jilţul, la picioarele căruia îngenunchează Adam bătrân, cu barbă albă, şi Eva.

Registrul inferior este decorat cu scenele Raiului (dreapta, venind dinspre altar) şi Iadul (stânga). Între cele două, în arcul uşii de la intrare, Maica Domnului Oranta, cu palmele ridicate, iar, deasupra ei, doi îngeri desfăşurând rotulusuri.[64]

---

[61] Peter and Linda Murray, *Christian Art and Architecture*, Oxford University Press, 1996, p. 228.

[62] *Ibidem*, p. 228.

[63] I.D. Ştefănescu, *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1973, p. 59.

[64] Faţada de vest a catedralei din Torcello este reprodusă şi descrisă în T.S.R. Boase, *Death in the Middle Ages. Mortality, judgement and remembrance*, Mc. Graw – Hill Book Company, New York, 1972.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În spațiul românesc, prima imagine despre care avem știre este cea din Biserica Sfânta Fecioară[65], comuna Sântămărie Orlea, județul Hunedoara. Aici se păstrează un ansamblu de pictură murală din 1311, în care figurează și *Tronul Judecății*.[66] La începutul secolului al XV-lea, scena apare în pictura exterioară a Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Crișcior (județul Hunedoara), unde pe fațada nordică se mai zărește un fragment.[67]

În veacul al XVI-lea, interesul deosebit acordat de zugravii din Moldova de Nord temei iconografice a *Judecății din urmă* explică prezența *Hetimasiei* în pictura exterioară a mănăstirilor din zona respectivă. Iată cum se înfățișează în bisericile din Bucovina: „un tron sculptat cu spetează, în spate se ridică crucea dublă grecească; de o parte a crucii se vede de obicei sulița, de cealaltă, trestia și buretele, pe tron evanghelia închisă sau deschisă pe o draperie care atârnă în jos de pe tron, iar câteodată așezată pe lângă aceasta pe o pernuță. Pe evanghelie Duhul Sfânt în chip de porumbel cu nimb, în jurul capului, la picioarele tronului un potir cu patru cuie e așezat pe un scăunel."[68]

Deși prezent în toate compozițiile *Judecății*, tronul variază sub aspect morfologic și cromatic de la o ctitorie la alta[69]. Spre deosebire de cele de la Râșca, Humor, Arbore, Suceava, Voroneț, Pătrăuți, reprezentarea de la Probota conține un element particular, curcubeul.[70] În simbolistica medievală, cele trei culori sugerează potopul (albastru), focul (roșu) și pământul ivit după distrugere (verdele). Altă semnificație teologică transpare din imaginea Marelui Judecător, șezând, la sfârșitul lumii, pe un curcubeu.[71]

În Țara Românească, tema este cunoscută din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când începe să fie executată în cupolă, ca la Bolnița Mănăstirii Cozia[72] sau la Bucovăț[73], în conca de sud a naosului. Reprezentarea are aici o semnificație diferită, simbolizând egalitatea dintre cele trei Persoane ale Sfintei Treimi. Este, de fapt, o *Hetimasie* care alcătuiește împreună cu *Pantocratorul* (Hristos atotputernic și Judecător) și cu

---

[65] Biserica, fostă ortodoxă, aparține astăzi cultului reformat. *Cf.* Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania – sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 360.

[66] *Ibidem*, p. 360-361.

[67] *Ibidem*, p. 91 și 197.

[68] Wladyslaw Podlacha, Grigore Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine*, Editura Meridiane, București, 1985, vol. I – *Pictura murală din Bucovina*, p. 253.

[69] Vezi Ileana Stănculescu, *Il Giudizio universale nella piturra murale esterna del nord della Moldavia*, Centro di Eccellenza per lo studio dell'Imagine – Università di Bucarest, Edizioni Aspasia, Bologna, 2001, p. 58.

[70] *Ibidem*, p. 54. Vezi și semnalarea făcută la p. 61.

[71] Hans Biedermann, *op. cit.*, vol. I, p. 126.

[72] Bolnița mănăstirii Cozia, construită între 1535-1545, de Radu Paisie, zugrăvită între 1542-1543, de către David și fiul său, Radoslav.

[73] Biserica mănăstirii Bucovăț (Craiova) datează din 1571-1572 și este ctitoria marelui clucer Ștefan și a fiului său, Pârvu. Pictura a fost executată în anul 1574.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Parusia un ciclu liturgic.[74] Ea ilustrează acea secvenţă din liturghie numită Vohodul mare, „în timpul căreia cinstitele Daruri (...) sunt transportate de la Proscomidiar la Sfânta Masă."[75] De aceea, este integrată secvenţei *Liturghiei îngereşti*, aflată, de cele mai multe ori, în cupolă sau pe calota sferică a bolţii[76], sub *Pantocrator*, sau *Iisus Emanuel*. Îngerii se grupează în jurul scaunului, având, în dreapta, pe Maica Domnului şi, în stânga, pe Ioan Botezătorul. „Inspirată din Psalmul 9, 8-10 şi din liturghie, ea arată tronul «Celui de sus», «giulgiul Mântuitorului»[77], *Evanghelia* şi crucea. Deasupra cărţii stă porumbelul, simbol al Duhului Sfânt, iar în jurul tronului, îngeri."[78]

La sfârşitul secolului al XVII-lea, după apariţia pridvorului în arhitectura brâncovenească, tema *Judecăţii* îşi găseşte locul şi în pictura din Ţara Românească. Prin urmare, *Hetimasia* se prezintă şi aici ca parte integrantă a *Judecăţii*, aşa cum se vede la Filipeştii de Pădure[79].

Dar în Ţara Românească şi în Transilvania sudică (puternic influenţată de pictura brâncovenească), reprezentarea cunoaşte o dezvoltare spectaculoasă în veacul al XVIII-lea şi în cel următor.[80] Călătorul care trece pragul nenumăratelor edificii de cult zugrăvite în această vreme, poate constata că *Hetimasia* este redată în foarte multe din monumentele pomenite. Majoritatea lor este alcătuită din biserici de sat, adaugându-se însă câteva mănăstiri şi biserici-bolniţă.

Sursele de inspiraţie folosite de zugravi sunt multiple. Amintim, în primul rând, erminiile, acele manuale de pictură bizantină, care au circulat în spaţiul românesc, dintre care se detaşează, ca nivel de popularitate, cea a călugărului athonit Dionisie din Furna (prima jumătate a secolului al XVIII-lea). Dar nu toate elementele care se observă în *Hetimasia* sau în alte scene sunt rezultatul consultării erminiilor. Unele detalii recognoscibile pe o arie întinsă din zona geografică a Olteniei şi Munteniei au fost desprinse fie

---

[74] H. A. Reinhold, *Liturgy and Art*, Harper and & Row Publishers, New York, 1966, cap. *Three of the Liturgical Subjects*, p. 69.

[75] Ene Braniştе, *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 478.

[76] După cum afirmă I.D. Ştefănescu, modelul este recognoscibil la biserici din Serbia sau Muntele Athos. *Cf. op. cit.*, p. 60-61.

[77] Credem că cea mai potrivită denumire a hainei care apare pe tronul *Hetimasiei* este cea furnizată de manuscrisele româneşti, adică *veşmânt*. Optăm pentru varianta de faţă pentru că „obiectul", aşezat printre celelalte instrumente ale patimilor, nu este întotdeauna cămaşă sau giulgiu. Vezi *infra*.

[78] I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 59.

[79] Biserica cu hramul Sf. Trei Ierarhi este ctitoria Bălaşei Cantacuzino şi a fiilor săi (1688). Pictura a fost realizată, în 1692, de zugravul Pârvu Mutu.

[80] Afirmaţiile privind iconografia din Ţara Românească, din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, reprezintă primele concluzii ale cercetării de teren pe care am întreprins-o în perioada august 2000–mai 2003, în Muntenia şi Oltenia. Au fost investigate aproximativ 200 de biserici din judeţele Argeş, Buzău, Dâmboviţa, Dolj, Gorj, Mehedinţi, Olt, Prahova, Teleorman, Vâlcea şi din Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

din caietele de modele deţinute de zugravi, fie din frescele văzute de aceştia în periplul lor de la un locaş la altul.[81] Aşa se explică de ce, acolo unde erminiile sunt sintetice sau lacunare, motivele iconografice ni se înfăţişează adesea în veşminte asemănătoare, trimiţând la un prototip, reperabil prin compararea corpusului de imagini. Unitatea programului iconografic se explică, pe de o parte, prin existenţa unor generaţii succesive de zugravi în cadrul aceleiaşi familii, pe de altă parte, prin funcţionarea unor şcoli de pictură. În ambele cazuri „zugravii care se deplasează, în funcţie de cererile comanditarilor, dintr-o zonă într-alta, sunt colportori ai reprezentărilor întâlnite sau realizate, la bisericile unde şi-au lăsat amprenta stilistică." [82]

Urmărind tema *Hetimasiei* în programul iconografic al bisericilor munteneşti, am identificat trei secvenţe care o conţin, cea mai frecventă fiind *Judecata de apoi*. În aproape toate bisericile, în al căror pridvor aflăm *Judecata*, privitorul poate contempla şi scena „gătirii scaunului". Ea se situează între compoziţia Raiului şi cea a Iadului, deasupra uşii de la intrare. Sub *Parusie* şi deasupra pisaniei, ni se dezvăluie tronul împresurat de îngeri cu suliţe în mâini. În centrul scaunului, este pictată crucea, alături de care recunoaştem *Sfânta Evanghelie*, suliţa, trestia cu buretele în vârf. Între aceste obiecte sacre, se zăreşte *veşmântul*, cu o morfologie variată. La picioarele tronului, între Adam, bătrân, şi Eva, îngenuncheaţi, e zugrăvit uneori coşul cu piroanele, cleştele şi ciocanul.

Atunci când intră în componenţa *Liturghiei îngereşti*, pe bolta naosului, sub *Pantocrator*, în majoritatea reprezentărilor, Adam şi Eva sunt substituiţi de prezenţa Maicii Domnului şi a Sfântului Ioan Botezătorul. Reprezentarea *Dumnezeieştii liturghii* la bisericile investigate nu respectă decât foarte rar (vezi Biserica din Găneşti–Vâlcea) modelul instituit de erminie. De obicei, pentru episodul menţionat, pictorii au ales o imagine simplificată, care păstrează totuşi aceeaşi semnificaţie.

Păşind dincolo de pragul câtorva biserici (Pietroşita-Joseni–Dâmboviţa, Găneşti, Gura-Văii –Vâlcea), pe calota sudică a naosului, meşterii vremii au pictat scena numită *Duminica tuturor sfinţilor*, în care scaunul Judecăţii (fără ceata îngerească) figurează în registrul al doilea, între *Parusie* (registrul întâi) şi *Aflarea Crucii* (registrul al treilea), după modelul întâlnit la Bucovăţ. La Biserica Buna Vestire din Râmnicu Vâlcea, cele trei registre au fost reduse la două, astfel încât tronul, de data aceasta înconjurat de îngeri, apare încadrat de cortegiul Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena, la picioarele cărora se găsesc strămoşii Adam şi Eva.

Instrumentele patimilor nu sunt zugrăvite în totalitatea lor, în fiecare monument de cult. De obicei, au fost alese: crucea prin care „Domnul a biruit orgoliul, precum şi orice tendinţă de autoafirmare care se află la originea tuturor păcatelor"[83], suliţa (cu care soldatul l-a împuns în coastă pe Mântuitor pentru a se convinge că a murit), trestia cu

[81] Vezi Cristina Dobre-Bogdan, *Imago Mortis în cultura română veche (sec. XVII-XIX)*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2002, p. 79-82.

[82] *Ibidem*, p. 81-82.

[83] Natalia Manoilescu-Dinu, *Iisus Hristos Mântuitorul în lumina „Sfintelor Evanghelii"*, Editura Bizantină, Bucureşti, 2001, vol. 2, p. 374.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

buretele înmuiat în vasul cu oţet (oferit de ostaşi în loc de apă, înainte ca Hristos să-şi dea duhul) şi cartea deschisă[84] sau închisă, reprezentând *Sfânta Evanghelie*, deasupra căreia stă porumbelul cu nimb, întruchiparea Sfântului Duh. După cum se poate vedea, canonul iconografic prescrie zugrăvirea „Cărţii Vieţii" deschisă (Râjleţu-Govora–Argeş, Moldoveni–Teleorman, Rm. Vâlcea, Horezu–Vâlcea), dar artiştii se conformează destul de rar, optând pentru cealaltă variantă.

Printre uneltele supliciului se numără şi piroanele, ciocanul şi cleştele, dar ele nu se bucură de o frecvenţă la fel de mare ca a celor semnalate mai sus. Atunci când zugravii se hotărăsc să le reprezinte, le plasează într-un coş, potir sau farfurie, aşezat între Adam şi Eva (Baia de Fier–Gorj, Bărbuceni, Dozeşti, Neghineşti, Obeni, Titireciu, Urşani–Vâlcea) sau, mult mai rar, chiar pe scaunul de judecată (Glogova–Gorj, Câinenii Mici şi Horezu–Vâlcea). Toate acestea sunt consemnate de erminia lui Dionisie din Furna în scena intitulată *Plângerea*: „...şi, mai jos de Iisus, coşul lui Nicodim cu cuiele, cleştii şi ciocanul, iar alături de ei un vas asemenea unei urne".[85]

Vasul evocat de manual apare conturat uneori ca o sticlă (Glogova), alteori ca o amforă (Baia de Fier–Gorj şi Pietreni–Vâlcea), ce ne aminteşte de fresca de la Meteora, din secolul al XVI-lea sau cea de la Dionysiu, din veacul următor. Este probabil vasul cu oţet în care ostaşii au înmuiat buretele înainte de a-l duce la gura lui Iisus.

Cel mai rar figurată însă, în bisericile investigate până acum, este cununa de spini, prezentă la Baia de Fier, Runcu–Dâmboviţa şi Titireciu. Ea face parte din fragmentul evenimenţial petrecut în casa lui Pilat, când Hristos este pălmuit, apoi înveşmântat de către oştenii procuratorului, cu hlamidă, încoronat cu spini şi trestie. Toate cele trei elemente fac referire la regalitate, „răsturnată prin deriziune".[86]

Dintre toate mărturiile pătimirii Domnului, tipologia hlamidei pune cele mai multe probleme. Afirmam, la începutul studiului, că, în urma analizei imaginilor existente în bisericile din secolele XVIII-XIX, socotim că termenul cel mai potrivit pentru desemnarea obiectului vestimentar de pe Tronul Judecăţii este cel de „veşmânt", folosit şi în manuscrisele româneşti discutate şi în *Psaltirea de la Alba Iulia*. Opţiunea este determinată de varietatea morfologică a obiectului reprezentat, explicabilă dacă ne gândim că fiecare zugrav sau echipă de zugravi a avut în vedere altă secvenţă a patimilor. În consecinţă, unii au înţeles să picteze acea mantie purpurie cu care Hristos a fost îmbrăcat pentru a fi umilit, alţii (inclusiv autorul textului din manuscrisele româneşti) şi-au imaginat că veşmântul Mântuitorului nu poate fi altul decât cămaşa fără cusătură, iar unii că, sus,

---

[84] *Cf.* Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, trad. rom. de Smaranda Bratu Stati şi Şerban Stati, p. 176: „Şi în faţa tronului semnul crucii şi chivotul cu testamentul Domnului şi cu mărturiile legii şi proorocilor, şi cu *Sfânta Evanghelie* deschisă şi tot acolo două suluri desfăşurate..."

[85] *Ibidem*, p. 146.

[86] André Scrima, *Comentariu la „Evanghelia după Ioan"*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pe tron, Hristos trebuie să fie simbolizat de ultima sa haină pământească, giulgiul. Dincolo de intenţia auctorială, realizarea frescelor depinde de experienţa zugravilor, dobândită în periplul prin diferite ctitorii, precum şi de (in)abilitatea artistică a acestora.

Ţinând seama de toate variaţiile iconografice existente în cele aproximativ două sute de biserici inventariate, am putut decela mai multe tipuri ale *veşmântului* lui Hristos.

Cea mai frecventă ipostază este cea a hlamidei roşii din episodul Calvarului. Uneori, din pricina fumului de lumânare, a factorilor climaterici sau a trecerii timpului, culoarea s-a alterat spre tonuri mai închise (în interior) sau mai deschise (în exterior). Zugravii care au văzut-o în acest chip au pictat-o în virtutea exemplului. Cu toate acestea, cei care au ştiut că ea simbolizează mantia din Vinerea Patimilor, mantie ce imita toga de purpură a Cezarului, au folosit nuanţe de roşu, conform indiciilor a trei din *Evanghelii*[87], dar şi sub influenţa veşmântului „pe care-l purta marele preot, după rânduiala dată de Moise (*Ieşire* 39, 1)."[88] Pe de altă parte, scrie Sfântul Teofilact al Bulgariei, hlamida purpurie a lui Iisus „arată firea noastră cea sângeroasă şi ucigaşă, pe care a luat-o asupră-Şi şi îmbrăcându-Se cu ea, a sfinţit-o".[89] Asupra semnificaţiei *obiectului* zăboveşte şi Frédérick Tristan, care, pe baza unui relief de marmură, sculptat, probabil, la Constantinopol, stabileşte o legătură între simbolurile imperiale consacrate (sceptrul, hlamida) şi cele creştine. După o atentă examinare, cercetătorul francez ajunge la concluzia că pânza aflată pe jilţ nu poate fi decât mantia împărătească, pentru că se termină, ca şi hlamida, cu o buclă ovală, în partea superioară.[90] Creştinismul preia aceste embleme ale regalităţii, pentru a sublinia veridicitatea cuvintelor scrise din ordinul lui Pilat din Pont, pe plăcuţa de lemn, deasupra crucii Mântuitorului: *Iesu Nazarenius rex Iudeorum*.[91]

Întorcându-ne în spaţiul autohton, vom găsi imaginea hlamidei (inspirată probabil din caietele de modele, din frescele contemplate la Muntele Athos sau altundeva în spaţiul răsăritean), la Doiceşti–Dâmboviţa, precum şi la Bârseşti, Fârtăţeşti, Glogova, Gura-Văii, Mănăileşti, Neghineşti (vezi Anexa). Desfăşurată ori pliată, alături de celelalte instrumente ale supliciului, ea ne aminteşte descrierea din manuscris: „o mandie fără de mânici, largă şi lungă, că într-acesta chip era hainile la ovréi şi la arapi, ce le purta deasupra".[92]

O altă manieră de figurare se întâlneşte la bisericile din Aninoasa-Argeş şi Buna Vestire din Râmnicu Vâlcea. Aici distingem o haină cu mâneci lungi, de culoare roşie,

---

[87] „Şi dezbrăcându-L de hainele Lui, I-au pus o hlamidă roşie" (*Matei* 27, 28); „Şi L-au îmbrăcat în purpură şi împletindu-I o cunună de spini, I-au pus-o pe cap" (*Marcu* 15, 17); „Şi ostaşii, împletind cunună din spini, I-au pus-o pe cap şi L-au îmbrăcat cu o mantie purpurie" (*Ioan* 19, 2).

[88] Natalia Manoilescu-Dinu, *op. cit.*, p. 356.

[89] Sfântul Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, *op. cit.*, p. 458.

[90] Frédérick Tristan, *op. cit.*, p. 353.

[91] Jean-Paul Roux, *op. cit.*, p. 268.

[92] Ms. rom. 2513 B.A.R., f. 251^{r}.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

care ocupă partea centrală a tronului. Deşi fanta care desparte cele două părţi ale unei haine nu este sesizabilă, considerăm totuşi că nu poate fi vorba de o cămaşă, din cauza formei şi drapajului foarte bogat. Tot ca o haină roşie, dar, de această dată, deschisă, nelăsând loc speculaţiilor, apare veşmântul la Horezu-Târg, Pietroşiţa-Joseni, Polovragi–Gorj (la bolniţă) şi Voloiacu–Mehedinţi (vezi Anexa). La Horezu, porumbelul ţine în gheare haina, care atârnă peste marginea scaunului, în timp ce la Polovragi, haina (cu guler) este plasată în partea dreaptă a jilţului.

O situaţie diferită ne-o oferă bisericile din Râjleţu-Govora, Oteşani–Vâlcea şi Runcu. La primele două, pictura a trecut printr-un proces de restaurare, care s-a transformat, probabil, într-unul de repictare. Dar chiar şi în aceste condiţii, scenele evocate trimit la programul iconografic de acum mai bine de un secol. Între ele, în secvenţa *Hetimasiei* se desluşeşte giulgiul, ultimul veşmânt purtat de Hristos înainte de înviere. De culoare albă[93] la Râjleţu–Govora şi Runcu, el este zugrăvit la Oteşani, ca o pânză înflorată. Învierea Domnului îl transformă dintr-un simbol al înfrângerii (după răstignire, Iisus este înfăşurat în el) într-unul al victoriei (înviind, Mesia biruieşte moartea). În acest fel, giulgiul Mântuitorului se metamorfozează într-un obiect al slavei.[94]

În descrierea *Liturghiei îngereşti*[95], I. D. Ştefănescu ni-l indică drept element constitutiv al scenei, aşa cum se poate observa şi pe bolta naosului de la Oteşani. Îl aflăm însă şi în centrul *Judecăţii* din pridvoarele de la Râjleţu–Govora şi Runcu.

Dacă textul apocrif pe care-l editâm face referire la cămaşa cea necusută de mână omenească ca veşmânt al Domnului, iată că, în paralel, ea apare pe Scaunul Judecăţii din unele biserici româneşti vechi. Uneori, ea îmbracă nuanţe de alb (la Bărbuceni, Cleşneşti, Obeni etc. – vezi Anexa), alteori, prin contaminare cu hlamida, devine purpurie (la Căzăneşti, Otetelişu, Schitul Maicilor – vezi Anexa). Intenţia de autohtonizare a zugravilor noştri este evidentă: la Cleşneşti–Gorj, ea seamănă cu una din cămăşile ţărăneşti, deşi este aşezată pe un tron transformat într-un fotoliu, văzut, cu siguranţă, în casele boierilor de la mijlocul veacului al XIX-lea. La Otetelişu, unde pictura a fost restaurată, cămaşa este astăzi de un roşu deschis. Foarte sugestive sunt reprezentările de la Schitul Maicilor din Bucureşti şi cea din Căzăneşti, remarcabile, prima prin execuţie, cealaltă, prin expresivitate. Absenţa cusăturilor ei a fost interpretată de teologii ca unitate a Bisericii şi integritate a Tradiţiei.[96]

---

[93] Culoarea albă este, pe de o parte, o opţiune ce provine din respectarea tradiţiei bizantine, pe de altă parte, rezultatul decriptării versetului evanghelic, în care se vorbeşte, pentru întâia dată, despre giulgiul din în: „Şi Iosif, luând trupul, l-a înfăşurat în giulgiu curat de in" (*Matei* 27, 59); „Şi coborându-L, L-a înfăşurat în giulgiu de in şi L-a pus într-un mormânt săpat în piatră, în care nimeni, niciodată, nu mai fusese pus" (*Luca* 23, 53).

[94] Frédérick Tristan, *op. cit.*, p. 354.

[95] I. D. Ştefănescu, *supra*, n. 68.

[96] Diane Apostolos-Cappadona, *Dictionary of Christian art*, The Continuum Publishing Company, New York, 1994, p. 303.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Un caz cu totul aparte se înregistrează la Biserica Sfântul Nicolae din Gârdeşti–Drăgăşani, unde în locul cămăşii, giulgiului sau mantiei, zugravul a găsit cu cale să insereze un epitrahil. Simbol al hirotoniei, acesta se înfăţişează ca o bucată de pânză, lungă, terminată cu franjuri şi ornată cu mai multe cruci. Dintre toate veşmintele preoţeşti, epitrahilul este cel mai frecvent utilizat de preot, slujbele religioase neputând fi săvârşite fără el. Originea sa grecească ni-l arată ca pe un obiect care se poartă „în jurul gâtului", un jug la care preotul se înhamă de bunăvoie, după cum a propovăduit Mântuitorul: „Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre" (*Matei* 11, 29). Simeon al Tesalonicului ni-l revelează ca întruchipare a crucii purtate de Hristos pe Drumul Patimilor[97], iar Gherman al Constantinopolului recunoaşte în el funia cu care a fost legat spre a fi dus la judecată.[98]

Variaţiile morfologice ale *veşmântului* hristic pot fi privite şi sub influenţa reprezentării lui Iisus ca arhiereu, purtătorul unei cămăşi fără guler şi al unei mantii lungi, după moda romană sau siriacă.[99] Existenţa acestui model explică, într-o oarecare măsură, oscilaţia zugravilor. În absenţa unor indicaţii precise de figurare a hainei Mântuitorului, pictorii veacurilor XVIII-XIX au fost nevoiţi să suplinească prin fantezie lacunele manualelor de iconografie sacră, sporind numărul variabilelor din compoziţii şi, în consecinţă, al interpretărilor. Graţie acestor circumstanţe, lectorul de astăzi al imaginilor are acces la ceea ce Umberto Eco numeşte *opera deschisă*.

[97] Simeon al Tesalonicului, *Despre sfintele hirotonii*, *apud* Ene Branişte, *op. cit.*, p. 617.
[98] Gherman al Constantinopolului, *ibidem*, p. 617-618.
[99] I.D. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 194.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ANEXĂ

Județul	Localitatea / hramul bisericii	Anul ctitoririi /ctitorii	Anul zugrăvirii / zugravii	Spațiul în care apare Tronul Hetimasiei	Tema din care face parte Hetimasia	Descrierea secvenței iconografice	Legenda	Stadiul conservării
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Argeș	Sf. Nicolae din **Aninoasa**, com. Aninoasa	1678 marele clucer Pârvu Vlădescu	sec. al XVIII-lea	în pridvor, pe peretele estic, deasupra ușii de la intrare	*Judecata de apoi*	Tronul de culoare galbenă, decorat cu modele geometrice și florale, înconjurat de ceata îngerilor; în stânga și dreapta lui, Adam și Eva îngenunchează. Pe tron apar Sfânta Evanghelie, porumbelul și *veșmântul* stacojiu, înfățișat ca o haină cu mâneci, bine conturată.		
	Cuvioasa Paraschiva, Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Nicolae din **Râjețu–Govora**, com. Uda	1824-1828 Ion Chioriceanul diaconul	1828	în pridvor, pe peretele estic, deasupra ușii de la intrare	*Judecata de apoi*	Tronul galben, înconjurat de ceata îngerilor încadrat într-un chenar roșiatic; Adam și Eva așezați în genunchi, încadrați, la rândul lor, într-un chenar similar. Pe tron sunt figurate Evanghelia deschisă, porumbelul, crucea, trestia, sulița și *veșmântul* ca o năframă albă.	„Scaun de Judecată"	Intervenție asupra picturii

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Cuvioasa Paraschiva, Sf. Ioan Botezătorul şi Sf. Nicolae din **Râjleţu–Govora**, com. Uda			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Îngerii grupaţi în jurul scaunului de judecată; în stânga şi în dreapta, Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul. N-am putut identifica instrumentele patimilor aflate pe tron.		Între scena din pridvor şi cea din naos există diferenţe cromatice. Ele atestă faptul că pictura din interior este cea din secolul al XVIII-lea.
	Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, din **Vlădeştii de Sus**, com. Vlădeşti	1656	1851	în pridvor, pe peretele estic, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*			
Bucureşti	Sf.Elefterie-Vechi	1743-1744 Constantin, fiul lui Maxim cupeţ şi Andrei zarafu!	zug. post 1744	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	De pe tron, aşezat pe o pernă, cade în falduri *veşmântul*, asemănător unui giulgiu alb cu dungi orizontale negre.	Text acoperit de var.	Scena este parţial deteriorată.
	Sf. Nicolae, Adormirea Maicii Domnului şi Sf. Arhangheli (**Kreţulescu**)	1722 soţii Iordache Kretzulescu şi domniţa Safta, fiica lui Constantin Brâncoveanu; renov. în 1815 şi 1859	din sec. al XVIII-lea se păstrează doar pictura din pridvor; pictura din interior – 1859 – Gheorghe Tattarescu	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Sunt figurate toate instrumentele patimilor, mai puţin vasul cu oţet. Sub Evanghelie, probabil cămaşa albă.	„Gătirea scaunului de Judecată"	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Buna Vestire a fostului Schit al Maicilor	ante 1726 Tatiana monahia	zug. post 1726; din ac. per. se păstrează numai pictura pridvorului; restul picturii – sf. sec. al XIX-lea	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici	*Judecata de apoi*	Un scaun elegant care este, aproape în întregime, acoperit de *veşmânt*, închipuit ca o cămaşă roşie, peste care este aşezată Evanghelia.		
Buzău	Adormirea Maicii Domnului şi Sf. Nicolae din **Drăgheşti**, com. Topliceni	1747 jupâneasa Maria Visteria, soţia răposatului Ioan Dedulescu şi fiul lor, Neculai	1760 Radu zugravul	în pridvor, pe peretele estic, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Scaunul de judecată, înconjurat de cetele îngereşti. Pe tron apar *veşmântul* de culoare roşie-maronie, ca o haină cu mâneci, Sfânta Evanghelie, porumbelul, crucea, sulița, trestia cu buretele în vârf.	„Scaun de Judecată“	Biserica, aflându-se în restaurare, din cauza schelei n-am putut observa dacă această secvenţă se găseşte şi în naos.
	Naşterea Maicii Domnului din **Sibiciul de Sus**, com. **Pătârlagele**	1796 mazil Gheorghe	1796	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*			
Dâmbovița	Sfânta Treime din Corbii **Mari**, com. Corbii Mari	către 1700 paharnicul Dumitraşcu Corbeanu	1761; repictată la sfârşitul secolului al XX-lea	pe faţada vestică (nu are pridvor)	*Judecata de apoi*	În stânga Tronului Hetimasici, de culoare galben-auriu, Eva, iar în dreapta Adam. Pe scaun se găsesc *veşmântul* roşu, drapat, Evanghelia, porumbelul, crucea, sulița şi trestia cu buretele în vârf.	„Sf. Scaun al Judecăţii“ (scris cu caractere latine)	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Naşterea Maicii Domnului din Doiceşti, com. Doiceşti	înc. în 1696 de domnitorul Constantin Brâncoveanu şi term. după moartea lui, în 1717	pictură de epocă, refăcută parţial	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Scaunul Judecăţii înconjurat de cetele îngereşti; dedesubt, Adam şi Eva, îngenuncheaţi. Dintre instrumentele patimilor, se desluşesc *veşmântul* de culoare roşie, pliat, peste care sunt aşezate crucea, Evanghelia şi porumbelul.	Textul auxiliar se păstrează, dar, din cauza stadiului avansat de deteriorare, nu l-am putut descifra.	Scena este deteriorată (Ar mai putea fi şi alte instrumente, dar stadiul actual al picturii nu ne-a permis identificarea acestora.)
	Adormirea Maicii Domnului din Joseni, com. Pietroşiţa	1765-1767 logofăt Marin Bordea, logofăt Ioan, Radu, vătaf de plai	1767 Ion din Braşov, Andrei şi Constantin	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Tronul în jurul căruia se află cetele îngereşti; Adam şi Eva, în genunchi, la picioarele tronului. Mai apar Evanghelia, crucea, porumbelul şi *veşmântul*, sub forma unei haine cu mâneci, de culoare roşie.	„Dreapta Judecată“	
	Adormirea Maicii Domnului din Joseni, com. Pietroşiţa			în naos, pe calota sudică, sub *Parusia* şi deasupra scenei *Aflării Crucii*	*Duminica tuturor sfinţilor*	Tronul de culoare galben-aurie, aşezat pe nori; deasupra lui este figurată crucea. Pe scaun se găsesc Evanghelia, *veşmântul* roşu şi porumbelul. Sub imaginea respectivă, Adam şi Eva îngenuncheaţi.		Pictura a fost restaurată în anul 2002.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Duminica Tomii din **Runcu**, com. Runcu	1844-1846 Oprea diaconul şi fiul său, Toma logofătul	1846 Avram din Târgovişte	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Tronul galben, înconjurat de patru îngeri. Pe el se observă crucea, sulița, trestia cu buretele în vârf, Evanghelia, porumbelul şi *veşmântul*, de forma unei pânze albe, asemănătoare giulgiului.		
Dolj	Sf. Nicolae Belivacă din **Craiova**	1794; reparată în 1867 Hristea Belivacă şi Mihai Socolescu	post 1795 zugravii Marin şi Tudor	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Pe tronul auriu, în spatele căruia se găsesc câțiva îngeri, apar crucea, în centru, Evanghelia, în stânga şi *veşmântul* vişiniu, în dreapta, ținut în cioc de porumbel.		Pictura restaurată în 1986-1989.
Gorj	Toți Sfinții din **Baia de Fier**	1748-1749 egumenul Dionisie Bălăcescu de la Hurezi	1753	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra uşii de la intrare	*Judecata de apoi*	Tronul, de culoare galbenă, este încadrat de ceata îngerilor. Pe el sunt reprezentate *veşmântul* vişiniu ca o mantie; deasupra lui, Evanghelia pe care stă porumbelul. În spatele acestuia, crucea de care atârnă cununa de spini, sulița, trestia cu buretele. Dedesubt, Adam şi Eva, între care vedem coşul cu piroanele, ciocanul şi cleştele; alături, un vas, probabil cu oțet.	„Gătirea scaunului"	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Nicolae din Cleşneşti, com. Glogova	1864 popa Constantin Grasu şi boier Matei Păunescu	1865 Ghiţă Coşoveanu, Ilie Dimitriu, Costea Mateescu	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Tronul Hetimasiei apare aici într-un mod foarte inedit, sub forma unui fotoliu roşu, cu braţe negre, specific epocii. La dreapta şi la stânga lui sunt doi îngeri, iar în continuarea acestora, Sf. Ioan Botezătorul şi respectiv, Maica Domnului. Pe fotoliu: crucea, Evanghelia şi *veşmântul* ca o cămaşă albă.		
	Sf. Nicolae şi Sf. Alexandru din Cursaru, com. Plopşor	1820 Constantin Broşteanu şi jupâneasa Stanca, ajutaţi de Radu Cupeţ şi jupâneasa Maria	1841 Preda şi diaconul Ioan	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	Din secvenţa Judecăţii, apare numai Raiul. În locul în care, de obicei, se reprezintă iadul, sunt înfăţişate scene de sinaxar.	Tronul, probabil de culoare galbenă, ornamentat cu motive vegetale, este împresurat de îngeri. Se observă cartea, crucea, sulița, trestia cu buretele şi *veşmântul* ca un giulgiu. Dedesubt, în stânga, un ciocan, în dreapta, un cleşte şi, la mijloc, probabil, un coş care acum e acoperit cu var. Adam şi Eva sunt unul lângă altul, în partea stângă a imaginii.		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Nicolae din **Glogova**, com. Glogova	1730 Matei Glogoveanu	1762	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	*Judecata de apoi*	Pe Scaunul Judecății se pot vedea coșul cu cleștele și cuiele, *veșmântul* de culoare roșie, strâns, cartea, porumbelul, crucea, sulița, trestia cu buretele, vasul în formă de sticlă.		Partea inferioară, unde ar trebui să fie înfățișați Adam și Eva, este parțial deteriorată. Silueta din stânga îl reprezintă probabil pe Adam.
	Sf. Voievozi din **Ioneşti**, com. Ioneşti	1836 Constantin Cocoroveanu și Rada	1836	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Tronul auriu, cu interior roșu, înconjurat de îngeri. Pe el se află crucea, trestia cu buretele, sulița, Evanghelia și porumbelul. Nu putem afirma dacă pânza albă, pe care apar toate cele amintite, este sau nu *veșmântul*.		
	Bolnița Sf. Nicolae a mân. **Polovragi**, com. Polovragi	1731-1732 egumenul Lavrentie	1738 Ion și Gheorghe	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Scaunul Judecății este zugrăvit în roșu, ocru și verde. Se văd crucea, cartea și *veșmântul* cel roșu, ca haină cu mâneci. Ceata îngerilor este foarte numeroasă. În stânga este reprezentată Maica Domnului, iar în dreapta Sfântul Ioan Botezătorul (probabil, capul îi este acoperit cu var).		Pictură restaurată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Mehedinți	**Sfinți Împărați Constantin și Elena din Broșteni, com. Broșteni**	1836	1841 popa Mihai și Constantin zugravul	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	*Judecata de apoi*	Scaunul Judecății, de culoare galbenă este înconjurat de îngeri. Ca instrumente ale patimilor recunoaștem crucea și Evanghelia. *Veșmântul* roșu-vișiniu, ca o haină cu mâneci, este plasat sub tron.	Text deteriorat	Scena este acoperită parțial de un strat de var.
	Intrarea în biserică a Maicii Domnului din Crainici, com. Bala	1818 Constantin și Ion Burnaz	1837 Matei zugravul, Constantin și Fotache din Craiova	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	*Judecata de apoi*			
	Sf. Nicolae și Sf. Nicodim din Jirov, com. Corcova	1833-1835 logofătul Milcu Condeescu și locuitorii satului	1835 Constantin și Dumitru	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	*Judecata de apoi*	Scaunul de culoare galbenă cuprinde crucea (mare, în centru), Evanghelia, tot galben-aurie, porumbelul și, în stânga, *veșmântul* roșu-vișiniu, ca o haină. În stânga și în dreapta tronului, e zugrăvit câte un înger.	Text acoperit parțial cu var. Probabil „Scaunul Judecății"	Scenă deteriorată parțial.
	Înălțarea Domnului din Voloiacu, com. Voloiacu	1809-1810 boierul Mihai Izvoreanu și fiii săi	1810 Gavrilă zugravu împreună cu Stancu, fratele lui și Gheorghe, calfă	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei	*Judecata de apoi*	Ceata îngerească înconjoară tronul. În centrul acestuia, se observă crucea, porumbelul, cartea, sulița și trestia cu buretele. De sub cruce, atârnă *veșmântul* roșu, figurat ca o haină cu mâneci.	„Dreapta și înfricoșata Judecată"	Scenă deteriorată parțial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Olt	Sf. Dumitru din **Oboga de Mijloc**, com. Oboga	1814; reparată în timpul lui Alexandru Ioan Cuza şi în 1924		în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*			
	Adormirea Maicii Domnului din **Sâmbureşti** com. Sâmbureşti	1600 marele armaş Marco Danovici, logofătul Dima	1829 popa Ioan	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici	*Judecata de apoi*	Tronul de culoare galbenă are, în stânga şi în dreapta, figurat câte un înger. Din întreaga scenă se mai zăreşte numai o parte a Evangheliei.		Scena este foarte deteriorată.
Teleorman	Sf. Ioan Botezătorul din **Moldoveni**, com. Islaz	1837-1845	1845 zugravii din Dozeşti	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici	*Judecata de apoi*	Ceata îngerilor în jurul tronului, de culoare gălbuie. Se mai desluşesc crucea (în centru), Sfânta Evanghelie deschisă, sulița, trestia cu buretele. În stânga şi în dreapta scaunului, Adam (cu barbă, dar nu albă) şi Eva, în genunchi, ca de obicei.		Scena este foarte deteriorată.
Vâlcea	Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil a mân. **Arnota**, com. Costeşti	1633-1636 domnitorul Matei Basarab; 1694 - pridvorul	1644 Stroe din Târgovişte; pictura pridvorului sec. al XVIII-lea, probabil Ianache din „Şcoala de la Hurezi"	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici	*Judecata de apoi*	Crucea care se înalță are dimensiuni mari în raport cu tronul. Doi îngeri desfăşoară filactere. *Veşmântul* brun este strâns; deasupra lui se zăresc Sfânta Evanghelie şi porumbelul.	Inscripție în slavonă.	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Dumitru din **Băbeni-Olteţu**, com. Băbeni-Olteţu	1812	1812	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanicei	*Judecata de apoi*	Scaunul înconjurat de îngeri; cei doi din faţă au în mâini filactere. În stânga şi dreapta, Adam şi Eva îngenunchcaţi. Pe tron, se pot desluşi *veşmântul* roşiatic, ca o haină şi porumbelul.	Partea din stânga este acoperită de var. În dreapta se poate citi „judecată"	Imaginea este deteriorată în partea centrală.
	Adormirea Maicii Domnului şi Sf. Nicolae din **Bărbuceni**, sat Zăvideni, com. Prundeni	1815 Barbu Caragic; reparată în 1890, 1932 şi 1967-1971	1832 Matei zugravul, fiul său, Nac şi ucenicii Tudorache şi Gheorghe	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanicei	*Judecata de apoi*	Îngerii în jurul tronului auriu, supradimensionat, pe care se află crucea, Evanghelia, porumbelul şi *veşmântul* reprezentat ca o cămaşă albă. Sub tron sunt aşezate cuiele şi cleştele în potir, sulița şi buretele cu trestia.		
	Sf. Nicolae din **Bârseşti**, com. Mihăeşti	1756	1804; decoraţie exterioară din 1809, realizată de Ioan din Teiuş şi ucenicii acestuia, Ion, Ilie şi Constantin	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Ceata îngerească, Maica Domnului şi un personaj feminin, care i-a luat locul Sf. Ioan Botezătorul, încadrează tronul. Ca instrumente ale patimilor remarcăm *veşmântul* ca o mantie roşie, cartea şi poumbelul.		
	Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru din **Căzăneşti**, com. Râureni	1788; 1802-1808; postelnicul Ioniţă Beştelei, vistierul Filip; reparată în 1924 şi 1937	1808 -1810	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Îngeri în jurul tronului, Fecioara Maria şi Sf. Ioan Botezătorul. Pe partea inferioară a scaunului atârnă un frumos *veşmânt*, de forma unei cămăşi, de culoare roşie. În spatele lui, Sfânta Evanghelie, cu porumbelul pe ea. Într-o parte şi-n alta, trestia cu buretele şi sulița.		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Nicolae din **Câinenii Mici**, com. Câineni	1769 Nicolae Daneș; refăcută în 1822-1828 jupan Petru Petcu și jupan Stoian Nicolau	1862	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Hristos în slavă*	*Judecata de apoi*	Ceata îngerilor înconjoară tronul. Primii din stânga și dreapta țin filactere. Sunt figurate crucea, porumbelul, cartea, trestia cu buretele în vârf, sulița, vasul în care sunt cuie. Nu apare *veșmântul*.		
	Sf. Nicolae din **Câinenii Mici**, com. Câineni			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, în dreapta și stânga tronului. Nu lipsesc *veșmântul* roșu, ca o hlamidă, sfânta Evanghelie și porumbelul.		Fragmente din veșmintele Maicii Domnului și al unui înger sunt deteriorate.
	Sf. Voievozi din **Cheia**, Olănești	1772	1779; pictura exterioară din 1796	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	*Veșmântul* roșu strâns în falduri și așezat în mijlocul tronului. Peste el, Evanghelia și porumbelul. De jur-împrejur îngeri. În stânga și în dreapta imaginii, Adam și Eva.	Text ilizibil.	
	Sf. Nicolae din **Câinenii Mici**, com. Câineni			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Un *veșmânt* asemănător. Spre deosebire, de scena din pridvor, locul lui Adam și al Evei a fost luat de Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Mai apar cartea, porumbelul, sulița și buretele cu trestia.	Numele prescurtate ale Fecioarei Maria și Sf. Ioan Botezătorul.	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Intrarea în biserică din **Chiciora**, com. Păuşeşti-Măglaşi	1780 Ion Păucescu	1821-1822, 1844 Dimitrie şi ucenicii săi, Dumitru şi Andrei, Ioan zugravu din Cremenari	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Ceata îngerilor e foarte numeroasă. Tronul e aşezat pe nori. Nu lipsesc crucea, porumbelul, cartea, sulița, trestia cu buretele, *veşmântul* roşu, imaginat ca o pânză. Mai jos, între Adam şi Eva, coşul în care se văd cuiele şi ciocanul.	„Gătirea tronului"	
	Intrarea în biserică din **Chiciora**, com. Păuşeşti-Măglaşi			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Mai puțini îngeri lângă tron. Maica Domnului, Sf. Ioan Botezătorul, *veşmânt* ca o hlamidă de un roşu spre brun, Evanghelia şi porumbelul.		
	Intrarea în biserică şi Sf. Nicolae din **Cremenari**, com. Galicea	1826-1829 popa Neacşu, postelnicul Dumitru Galiceanu, Ion şi Preda Sălişteanu	1828 Ilie şi Ioan din Teiuş, Anghel Dozăscu şi Ilie din Craiova	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Scaunul cu *veşmântul* galben-auriu, ca o pânză care se revarsă, cartea, porumbelul. De jur-împrejur îngerii, Adam şi Eva.	„Gătirea scaunului de Judecată"	
	Sfânta Treime a mân. **Cozia**, Călimăneşti	1387-1388 domnitorul Mircea cel Bătrân; pridvor adăugat de Constantin Brâncoveanu în 1706-1707	pronaos -sec. XIV; naos şi pridvor – 1708 zugravii Preda şi fiii săi (naos), Andrei, Constantin ajutat de Gheorghe (pridvor)	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Binecunoscuta ceată a îngerilor, din care doi au în mâini rotulusuri. Lângă ei, Adam şi Eva. Pe tronul *Hetimasiei*, se zăreşte *veşmântul* de culoare alb-violet. Este dificil de precizat dacă zugravul a avut în minte, când a pictat, cămaşa lui Hristos sau giulgiul. Cartea, sulița, trestia cu buretele întregesc scena.		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Nicolae din **Dozeşti**, com. Fârtăţeşti	1760; ref. 1834	1859 Popa Vasile şi zugravii din neamul Dozeştilor	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Hristos Emanuel*.	*Judecata de apoi*	Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul alături de ceata îngerilor. Pe tron, Evanghelia, porumbelul, *veşmântul* roşu-maroniu, pliat, trestia cu buretele, suliţa şi crucea.	Text ilizibil.	
	Sf. Nicolae din **Dozeşti**, com. Fârtăţeşti			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Scaunul Judecăţii are aceeaşi formă cu cel din pridvor. Se mai zăresc porumbelul şi partea inferioară a *veşmântului* de culoare roşie. Sub scaun, coşul cu cleştele, ciocanul şi piroanele.		
	Sf. Trei Ierarhi din **Drăgoeşti**, com. Drăgoeşti	înc. sec. al XVI-lea Tudor Drăgoescu; rest. în 1769 de postelnicul Ioniţă Bucşănescu; rest. 1985	1820-1830	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Cetele îngereşti în jurul tronului pe care se observă crucea, porumbelul şi suliţa. *Veşmântul* este pliat.		
	Sf. Gheorghe din **Fârtăţeşti**	1837 Gheorghe Fârtat şi locuitorii satului	1839 Ilie din Teiuş	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Hristos Emanuel*	*Judecata de apoi*	Scena este separată de restul programului iconografic printr-un chenar roşu-vişiniu. Aceeaşi culoare a fost folosită pentru *veşmântul* realizat ca o hlamidă peste care sunt aşezate „cartea vieţii", porumbelul, suliţa, crucea şi trestia cu buretele. Deasupra tronului apare Hristos în slavă.	Se mai poate citi „...scaunului... Judecată"	Intervenţie asupra culorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Nicolae şi Sf. Ioan Botezătorul din Găneşti, com. Găneşti	1811-1812 paharnicul Ion Gănescu, fiul stolnicului Vlăduţ Gănescu, şi soţia sa Ecaterina		în naos, în cupolă	*Liturghia îngerească*	Scena este zugrăvită în conformitate cu erminia lui Dionisie din Furna: „Un ncoperământ şi dedesubt o masă şi pe aceasta Sfânta Evanghelie, şi deasupra acesteia Sfântul Duh şi alăturea Dumnezeu Tatăl, şezând pe un tron, binecuvântează..." (*op. cit.*, p.162). Pe masă se văd, de asemenea, crucea, suliţa, trestia cu buretele şi *veşmântul* ca o haină brun-roşiatică.	„Leturghia îngerească"	
	Sf. Nicolae şi Sf. Ioan Botezătorul din Găneşti, com. Găneşti			în naos, pe calota sudică, sub *Parusia* şi deasupra scenei *Aflării Crucii*	*Duminica tuturor sfinţilor*	În naos, registrul al doilea, tronul este aşezat pe nori, între Înaintemergător şi Precista, amândoi îngenunchcaţi. Într-o parte se află cartea şi crucea, în cealaltă parte a scaunului, hlamida roşie şi porumbelul.	„Duminecа tuturor sânţilor"	
	Sf. Nicolae din Gărdeşti, Drăgăşani	1826 Chera Gărdescu	1835 zugravii din Dozeşti	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Fresca de aici se distinge prin modul de figurare al *veşmântului*, văzut ca un epitrahil, deschis la culoare şi având un şir de cruci pe centru.	„Scaunu de Judecată"	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Trei Ierarhi din **Genuneni**, com. Frâncești	1797 Dimitrie Genuneanu	1857 popa Antonie	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Șirul proorocilor ajunge până lângă tron. Se mai zăresc doi îngeri (ale căror capete se găsesc sub var). Cartea, crucea, porumbelul și *veșmântul* închipuit ca o haină roșie completează imaginea.		Nu se mai deslușește decât partea mediană a scenei.
	Sf. Nicolae din **Giulești**, com. Fârtățești	1829-1830	1832	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Lipsesc Adam și Eva. *Veșmântul* de culoare roșie-maronie, decorat cu flori este întins ca o pânză peste tron. Nu i se observă decât partea inferioară.	„Gătirea scaunului"	
	Sf. Nicolae din **Giulești**, com. Fârtățești			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Un *veșmânt* similar ca formă și poziție cu cel din pridvor, dar de un roșu mai deschis.		
	Sf. Gheorghe din **Gura-Văii**, com. Bujoreni	1758 pârcălabul Gheorghe Abagiu din Bogdănești	post 1800 Radu, Ioan, Grigorie, Pan	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Imaginea tronului este mai stilizată. În caietul său de modele, Radu zugravul exersează de mai multe ori scena gătirii scaunului de judecată (v. ms. rom. 4602 B.A.R., f. 17', f. 35', f. 72').		
	Sf. Gheorghe din **Gura-Văii**, com. Bujoreni			în naos, pe calota sudică, sub *Parusia* și deasupra scenei *Aflării Crucii*	*Duminica tuturor sfinților*	*Veșmântul* roșu, pliat, așezat la picioarele crucii, în centrul tronului.	Deasupra celor trei registre evocate este scris „Duminica tuturor sfinților".	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Intrarea în biserică din **Horezu-Târg**	1800-1804 vătaful de plai Ioan Urşanu	1807 Dinu şi Manole, calfele Dumitru şi Dumitraşcu	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Un tron mare, de culoare galben-auriu, decorat cu motive vegetale şi geometrice şi în jurul lui ceata îngerilor. Pe el, se văd crucea, Sfânta Evanghelie deschisă, o farfurie cu trestia şi buretele, sulița şi cuiele. Porumbelul ține în gheare un frumos *veşmânt* roşu, înfățişat ca o haină lungă, cu mâneci.	„Dreapta şi înfricoşată Judecată"	
	Sf. Împărați Constantin şi Elena a mân. **Hurezi** din com. Romanii de Jos	1690-1694 domnitorul Constantin Brâncoveanu	Constantinos, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe, Ioachim	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra reprezentării Sf. Împărați Constantin şi Elena, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Cel mai amplu ansamblu angelic întâlnit în secvența Hetimasiei. Îngeri poartă sulițe şi discuri. Forma *veşmântului* este similară celei de la Cozia. La extremități, Adam şi Eva, în genunchi.		
	Naşterea Maicii Domnului a Schitului **Jghiabu**, sat Zmeurăt, com. Stoeneşti	pe ruinele unei bis. din sec. al XIV-lea, reconstr. în 1640; schitul actual -1827 ieromonahul Timotei şi Daniil şi de preotul Ioan Andronescu	1828 Ilie din Teiuş şi Constantin din Zmeurăt	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisaniei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Din instrumentele patimilor, prezente pe tronul care abia se mai observă, remarcăm crucea, Sfânta Evanghelie şi veşmântul brun (din care se mai zăreşte partea de jos).	Text ilizibil.	Scena este deteriorată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Voievozi din **Măldăreşti**, com. Măldăreşti	1791 Gheorghe Măldărescu		în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Trei îngeri înconjoară scaunul. În stânga şi în dreapta, ca de obicei, apar Adam şi Eva. *Veşmântul* este figurat ca o draperie de un roşu intens, peste care se văd „cartea vieţii" porumbelul, suliţa, trestia cu buretele.		Imaginea este deteriorată.
	Înălţarea Domnului din cătunul **Mănăileşti**, sat Genuneni, com. Frânceşti	1684 ieromonahul Pahomie; 1714-1716	1801, pe cheltuiala lui Dionisie Eclesiarhul, egumenul schitului	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Un tron foarte solid, de culoare galben-auriu, cu motive vegetale, a fost delimitat printr-un chenar. Îngerii sunt situaţi în spatele lui, în timp ce proorocii sunt zugrăviţi până în dreptul chenarului. Ca instrumente ale patimilor apar crucea, o farfurie în care se văd cuiele, suliţa, *veşmântul* cel roşu, pliat. Cartea e decorată cu aceleaşi motive vegetale.		Imaginea este afectată de unele reparaţii.
	Sf. Ioan Botezătorul din **Neghineşti**, com. Cacova	1819 preotul Ioan, fiul lui Andronic, şi preotul Ioan, fiul lui Sima din Cheia	1819 Ilie din Teiuş	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Îngeri cu suliţe împresoară tronul. Porumbelul , în spatele căruia se vede crucea, se sprijină pe Evanghelie. *Veşmântul* ca o hlamidă imperială atârnă peste marginile tronului. Dedesubt Adam şi Eva, între care e zugrăvit un coş mare cu cleşte, piroane şi ciocan.	„Gătirea scaunului cel de Judecată"	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil, din **Obeni**, com. Ioneşti	1842-1843 Anghel Duţu Comănoiu şi alţii; reparată în 1909	1843 Gheorghe Bănică, Grigorie, Ioan şi Nicolae	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanicei, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Mulţime de îngeri străjuind tronul. Acesta, galben-auriu, cuprinde, ca instrumente ale patimilor, crucea, paharul cu piroanele, cleştele şi ciocanul, *veşmântul* sub forma unei cămăşi albe. Li se adaugă porumbelul şi „Cartea Vieţii".		Pictura refăcută în 2000.
	Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil, din **Obeni**, com. Ioneşti			în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Lipsesc *veşmântul*, sulița, trestia şi coşuleţul. Doi îngeri, Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul desfăşoară filactere.	Deasupra tronului stă scris: „Dom-niile".	
	Buna Vestire din **Oteşani**, com. Oteşani	ante 1740; 1773; 1840 postelnicul Ciucă şi vătaful Ioan	1850; repictată în 1996 de Lucreţia Stan	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Tronul este alb strălucitor. *Veşmântul* este înfăţişat ca un giulgiu înflorat. Mai apar Evanghelia, crucea şi porumbelul.	„Liturghia îngerească"	Pictura s-a executat respectându-se vechiul program iconografic.
	Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil din **Otetelişu**, com. Bălceşti	1774-1775 clucerul Şerban Otetelişeanu	1775; refăcută în 2002	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanicei, sub *Hristos în slavă*	*Judecata de apoi*	Ceata îngerilor înconjoară scaunul Judecăţii. Sunt reprezentaţi numai porumbelul şi *veşmântul* – cămaşă roşie cu mâneci.		Se păstrează acelaşi program iconografic.
	Sf. Nicolae a fostului schit Patruzeci şi patru de izvoare din **Pietreni**, com. Costeşti	1701 ieromonahul Ştefan, egumenul mân. Bistriţa	1779	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanicei	*Judecata de apoi*	Se mai desluşesc Adam şi Eva, de-o parte şi de alta a tronului. Între ei, vasul şi un potir cu piroanele, ciocanul şi cleştele.		Pictura este foarte deteriorată. Se mai conservă partea inferioară a imaginii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Buna Vestire din **Râmnicu Vâlcea**	1747 logofătul Radu Romniceanu		în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Apar toate elementele deja cunoscute. Sfânta Evanghelie este deschisă. Sub ea, *veşmântul*, de culoare roşie, ca haină cu mâneci.	Se pot citi următoarele: „Dreapta Judecată cea..." (continuarea e acoperită de o grindă)	
	Buna Vestire din **Râmnicu Vâlcea**			în naos, pe calota sudică, sub *Parusia*	*Duminica tuturor sfinţilor*	Scena din absida principală este similară celei din pridvor.	Deasupra celor două registre, este scris: „Duminica tuturor sfinţilor"	
	Sf. Gheorghe din **Tanislavi**, com. Fărtăţeşti	1864 popa Barbu şi alţii	1868 zugravi din „Şcoala de la Dozeşti"	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Pe scaun apar *veşmântul* roşu, cartea, porumbelul şi crucea. De-o parte şi de alta, Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul.	„Gătirea scaunului de judecată"	
	Adormirea Maicii Domnului din Teiu, com. Galicea	1752 diaconul Barbu	înc. sec. al XVIII-lea	în naos, pe boltă, sub *Pantocrator*	*Liturghia îngerească*	Doi îngeri lângă scaunul Judecăţii, Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul. La restaurare, trestia cu buretele şi sulița au fost redate în acelaşi fel. Nu lipsesc cartea, porumbelul,crucea şi *veşmântul* roşu, strâns.		Restaurată în 1995.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Sf. Ioan Zlataust din **Titireciu**, Ocnele Mari	sec. al XVI-lea iеromonahul Damaschin Cernovodean; refăcută după 1700 de marele spătar Mihail Cantacuzino	1746-1747	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Apar chiar toate instrumentele patimilor: crucea de care atârnă cununa de spini (descoperită), sulița, trestia cu buretele, *veșmântul* roșu, sfâșiat, peste care se odihnește porumbelul. Sub scaun, vasul cu oțet, piroanele, ciocanul și cleștele.	Textul este ilizibil.	
	Intrarea în biserica din **Urșani**	1800 vătaful de plai Ioan Urșanu; reparată în 1911 și 1934	1804-1805 Dinu și Preda din Gorj, Manole din Craiova, Milcu și ucenicul Gheorghe	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Se remarcă preferința zugravilor pentru verde. Îmbrăcămintea lui Adam, a mai multor proroci, a câtorva îngeri este redată cu această culoare. Ea a fost transferată și *veșmântului*, care este înfățișat ca o mantie. La picioarele tronului, se vede coșul cu cleștele, piroanele și ciocanul.	„Gătiră scaun de Judecată" (cf. V. Brătulescu).	
	Sf. Nicolae din **Zătreni**	1730-1734 vornicul Preda Zătreanu	1734 Toma zugravul și Simion Pietraru	în pridvor, pe peretele de răsărit, deasupra pisanici, sub *Parusia*	*Judecata de apoi*	Partea inferioară a tronului este acoperită de o placă de marmură, așezată în 1903, când biserica a fost reparată. Se mai zărește imaginea balanței Judecății din centrul scaunului.		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Biserica Sf. Gheorghe din Tanislavi, com. Fârtățești, jud. Vâlcea.

Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Neghinești, com. Cacova, jud. Vâlcea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Biserica Sf. Nicolae din Aninoasa, com. Aninoasa, jud. Argeş.

Biserica Sf. Gheorghe din Gura-Văii, com. Bujoreni, jud. Vâlcea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Biserica Intrarea în biserică din Horezu-Târg, jud. Vâlcea.

Biserica Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru din Căzăneşti, com. Râureni, jud. Vâlcea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Biserica Buna Vestire din Râmnicu Vâlcea, jud. Vâlcea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

PENTRU VEŞMÂNTUL DOMNULUI NOSTRU ISUS HRISTOS, CUM S-AU ADUS DE LA ABAS ŞAH ÎNPĂRAT LA MOSC

248^{v} În zilele bunului şi blândului creştin şi însuşi biruitoriu şi următoriu lui Hristos, domn şi înpărat şi mare stăpânitoriu, Mihail al lui Feodor[1], a toată Rusia însuşi ţiitoriu, a căruia înpărăţie au fost întru pace şi linişte. Şi toţi înpăraţii dinprejur avea cu el bună pace şi mare liubov[2], trimiţând către dânsul trebili lor, cu multe daruri, precum să cade cinstei înpărăteşti.

Deci atunci la Persia era un înpărat, anume Abas şah[3], carele avea dragoste către dinsul mai multă decât toţi înpăraţii dinprejur, către bunul creştin, domn şi înpărat Mihail al lui Feodor, marele stăpânitoriu a toată
249^{r} Rusia. Şi trimitea unul către altul, / de multe ori, trebi înpărăteşti, cu daruri multe, precum să cuvine mărirei înpărăteşti.

Iar când au fost în anii de la zidirea lumii 7132 (1624), într-al doisprăzécile an ai bunului creştin, domn şi înpărat[4] Mihail Feodorovici, cela ce era a toată Rusia însuşi stăpânitoriu şi la al şasălea an de patrierşie a părintelui său ce-l născuse trupéşte, iar după orânduiala sufletească, stăpân şi domn Sfântul Filaret, patriarhul Moscului[5] şi a toată Rusia, deci

---

[1] Slova 0 din manuscris a fost interpretată în conformitate cu numele lui Mihail III Fedorovici Romanov, ţar al Rusiei în perioada 1613-1645, întemeietorul dinastiei Romanovilor.

[2] Liubov (s.m.) – libov, iubire

[3] Abbas I cel Mare, şah al Persiei în perioada 1558-1629, întemeietorul dinastiei Safavizilor.

[4] În text scris **пьра(т)** – cu т suprascris; pe marginea manuscrisului copistul a adăugat prima silabă a cuvântului: **ѓ(н)** – cu н suprascris.

[5] Tatăl ţarului Mihail (pe numele de mirean Feodor Nekitici) devine patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse în 1619.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

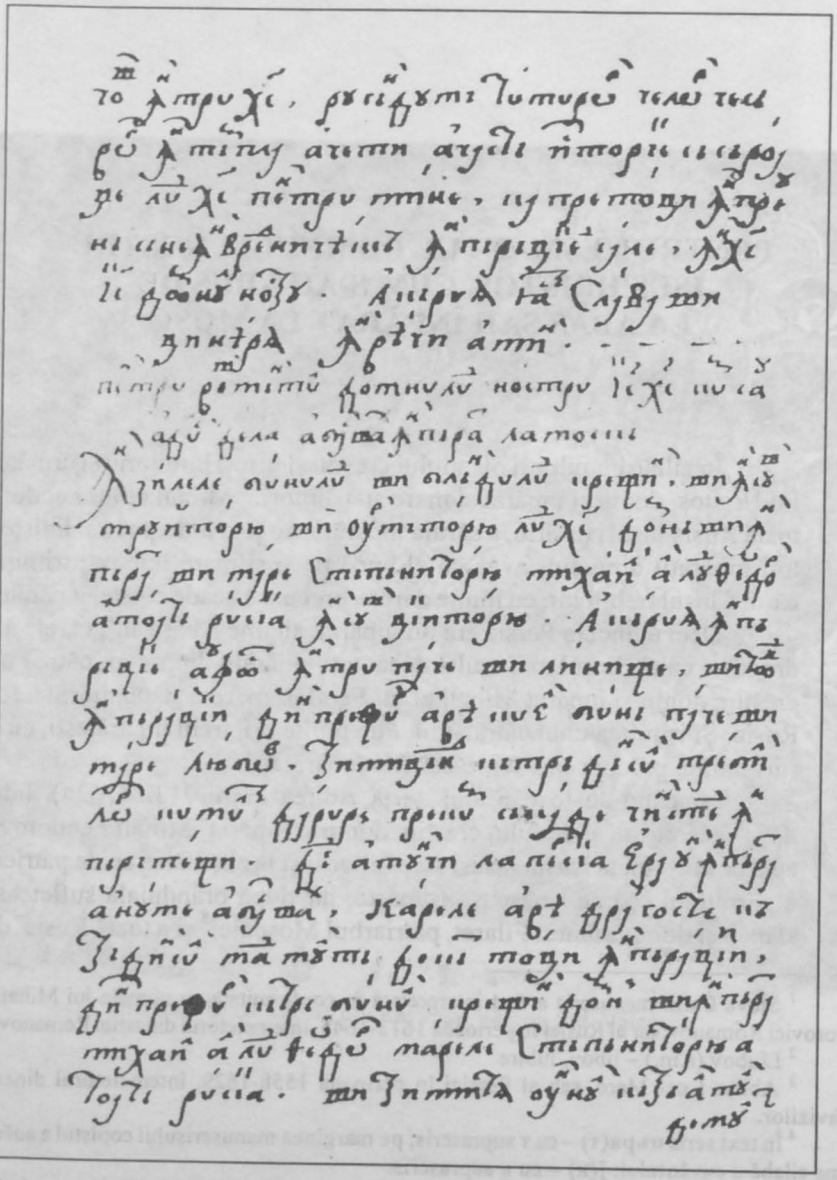

Ms. rom 2513 B.A.R., f. 248v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

să întâmplă de trimise acest înpărat soli cătră Abas şah înpărat, pre Vasilie şi pre Evstatie, carele atunci să întorsése cu izbândă di la Ţara Iveriei.

Şi chemând pre acei soli cătră sine, le spunea lor de céle ce li să întâmplase la Iveria şi pentru vetejiia ce-au făcut de-au biruit. Şi cu acéstea le spunea lor cum c-au aflat acolo la Mitropoliia Iveriei şi veşmântul Marelui Înpărat şi Mântuitoriului Domnului nostru Isus Hristos, de la carele multe minuni să fac, „carele voiu să-l trimit bunului creştin dar, fratelui mieu înpăratului vostru, lui Mihail stăpânitoriul a toată Rusia".

249[v] Iar ei deaca au auzit / acéstea, foarte s-au minunat şi întrebând mai cu de-adinsul pre cei din casele înpărăteşti cum au putut afla ei un lucru mare ca acesta, iar ei le spunea cum că la Iveria au aflat acel veşmânt la visteriia Mitropoliei, ascuns într-o cruce.

Deci deaca să întoarseră solii de la Persia, spuseră înpăratului Mihail şi Sfântului Filaret, patriarhului al Moscului, carii deaca auziră, foarte să minunară şi proslăviră pre Dumnezeu pentru aceasta.

Şi după ce trecu acel an, la martie, în 30 de zile, au venit sol de la acel înpărat ce-am zis mai sus, un sol mare, anume Ursam bei, la înpărăteasca cetate a Moscului, cătră înpăratul Mihail, cu scrisori şi cu multe daruri, precum să cade mărirei înpărăteşti.

Şi întâiu au adus Sfântului Filaret, patriiarhului Moscului un chivot de aur cu pietri scumpe împrumuseţat întru carele era acel odor, carele iaste mai sus de toate darurile, veşmântul Domnului şi Mântuitoriului nostru Isus Hristos, zicând cum că: „Înpăratul nostru, Abas şah, de la marea lui înpărăţie au trimis ţie marelui arhiereu veşmântul Marelui şi Preabunului Domn Isus Hristos".

250[r] Deci Sfântul Filaret, patriiarhul / Moscului, au priimit cu bucurie acel preaslăvit dar şi cu mare dragoste şi cu credinţă l-au sărutat şi l-au pus în visteria lui. Iar după darea acestui dar bun şi după altele multe, atunci déde şi scrisoarea înpăratului Persiei întru carea scriia cu mult liubov şi cu frăţie, precum să cuvine înpăraţilor.

Deci scria şi pentru veşmântul Mântuitoriului Hristos, zicând: „Când am robit eu ţara Iveriei, spusu-mi-au oarecarii oameni de acest veşmânt, cum că să află la Mitropolie şi acolo l-am găsit cu adevărat, ascuns într-o cruce, de la care spunea că să fac minuni nespuse". Şi lăuda în scrisoarea lui şi numele Domnului nostru Isus Hristos zicând că: „De să va afla cineva să nu cinstească precum să cuvine lui Dumnezeu, unul ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

acela fără de nici-o milă cu foc să-l arză sau de va fi cineva hulitoriu spre acest lucru dumnezeesc iar focului să să dea".

Atuncea Sfântul Filaret, patriiarhul Moscului, să nevoia în tot chipul cum ar face ca să adiveréze mai bine lucrul acesta. Deci porânci de să strânseră toţi părinţii cei mai de cinste şi mai iscusiţi din cetatea
250[v] Moscului şi / din laturile Palistinii şi de la Ierusalim, adecă Nectarie, arhiepiscopul *vologo(d)scago*[6] şi Ioanichie de la Mănăstirea Mântuitoriului cea Noao, carele mai-nainte cu puţinéle zile venise la înpărătească cetate a Moscului, înpreună cu Theofan, patriiarhul Ierusalimului şi cu alţi părinţi bătrâni din Ţara Grecească. Şi-i întreba pre dinşii cu de-adinsul ca să-i spuie cu direptul de vor fi auzit ei de cineva, pre la locurile lor, de acest dumnezeesc veşmânt al Mântuitoriului Hristos. Iar ei, fieştecarele de dânşii, precum auzise, îi spunea.

Adecă Nectarie, arhiepiscopul *vologo(d)scago*, au zis cum că: „Fiind eu arhidiacon la patriiarhul Ţarigradului, m-au trimis la Iveria pentru nişte trebi oarecarele şi, întâmplându-mi-se a mérge la o besérică ce se chema Zlata, am văzut acolo, la besérica aceaia, la stâlpul cel din nainte, făclii aprinse şi întrebaiu pă preoţii ce era acolo ce iaste aceasta. Iar ei zicea cum că: «Supt acest stâlp iaste pus veşmântul lui Hristos, carele au fost adus de un voinic de aici, din ţara noastră, care au fost la
251[r] răstignirea lui Hristos ~~şi multe minuni să fac~~ / de la dânsul». Iar alţii zicea că: «A-l vedea nu ne-am învrednicit».“

Ci însă la Palistina şi la Iveria şi printr-alte părţi pre unde sânt creştini ne povestiia, zicând cum că: „După ce au judecat Pilat cu arhierei pre Domnul Hristos şi l-au dat pre seama voinicilor ca să-l răstignească, atunci l-au dus la Golgotha şi, dezbrăcându-l de haine, le-au înpărţit lor. Era acolo şi veşmântul lui necusut, ci de Sus ţesut, însă ca cum ar fi o mandie fără de mânici largă şi lungă, că într-acesta chip era hainile la ovréi şi la arapi ce le purta deasupra.“ Şi aşa zic cum că acest veşmânt au fost făcut de Preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului nostru, Isus Hristos. „Deci voinicii aruncară sorţi pre el, precum mărturiséşte *Evanghelia*, de zice: «Să nu-l spargem pre el, ci să aruncăm sorţi», precum şi David zice la 21 de psalmi: «Înpărţiră hainile méle loruş şi pre veşmântul mieu aruncară sorţi».“

---

[6] *Idem* în ms. rom. 2516 B.A.R., f. 269[v]. Este vorba de un adjectiv în cazul genitiv, derivat de la numele actualului oraş rusesc, Vologda, situat la nord de Moscova.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Deci l-au luat un voinic carele era din Ţara Iveriei, iar după patemile lui Hristos şi după înviare s-au dus la ţara lui, ducând cu sine şi acel dumnezeesc veşmânt. Şi deaca se-au dus la locul lui povestiia tuturor céle ce s-au făcut în Ierusalim de Hristos.

Iar veşmântul acela al lui Hristos l-au dat unii surori ai lui carea era
251[v] fecioară, / în loc de mare dar.

Deci fecioara acéia, fiind înţeleaptă şi auzind de minunile ce s-au făcut de la Hristos, îl iubia foarte şi-l păziia cu cinste mare. Iar după moartea ei au porâncit să o îngroape cu acel veşmânt şi peste puţină vréme să duse din viaţa aceasta, care, după porânca ei, o îngropară în veşmântul Domnului. Şi peste câtăva vréme au crescut deasupra mormântului fecioarei aceia un sad[7] mare şi foarte frumos, dintru carele cura[8] mir cu bun miros.

Iar când au fost la anii 343 după întruparea Domnului Hristos, în zilele înpăratului Constandin, când şi Ţara Iveriei au priimit Sfântul Botez, atuncea cu acel mir ce cura din copaciul acela să ungea cei ce era cuprinşi de tot feliul de boale şi de neputinţe şi să tămăduia.

Iar bunii credincioşi, înpăraţii Iveriei văzând acéste preaslăvite minuni făcându-se, zidiră o besérică mare şi frumoasă deasupra copaciului aceluia şi rânduiră acolo pre episcopul cel mai mare. Şi aşa întru mulţi ani să făcea acolo minunate ciudese până la robiia cea dintâiu a persilor.

Când fu mâniia lui Dumnezeu, de robiră persii pe Ţara Iverilor, atunci şi besérica acéia o surpară, unde era acel copaci dintru care izvoriia mirul. Şi după acéia, măcar că s-au şi izbăvit ivirénii din jugul robiii
252[r] persilor, iar copaciul acela n-au fost acolo. / Ci numai zidiră un stâlp la locul acela, nici sfântul mir nu să mai arătă de-acii[9] înainte să izvorască.

Iar de veşmântul Domnului să vesti pretutindinea cum că iaste la Ţara Ivirilor şi multora li să pare că din cumpătarea lui Dumnezeu fu luat veşmântul acela de oarecare creştin, din mormânt, întru paza sfinţirii la vréme de robie. Iar apoi cum s-au aflat la Mitropolie, de aceasta nicicum nu putem şti.

Iar Sfântul Patriiarh cătră mai mare sămuire să nevoia ca să poate cunoaşte lucrul mai adevărat şi rugându-se cerea de la Dumnezeu descoperire pentru aceasta.

---

[7] Sad (s.m) – plantă.

[8] A cure (vb.) – a curge.

[9] În manuscris **дѣчїи**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

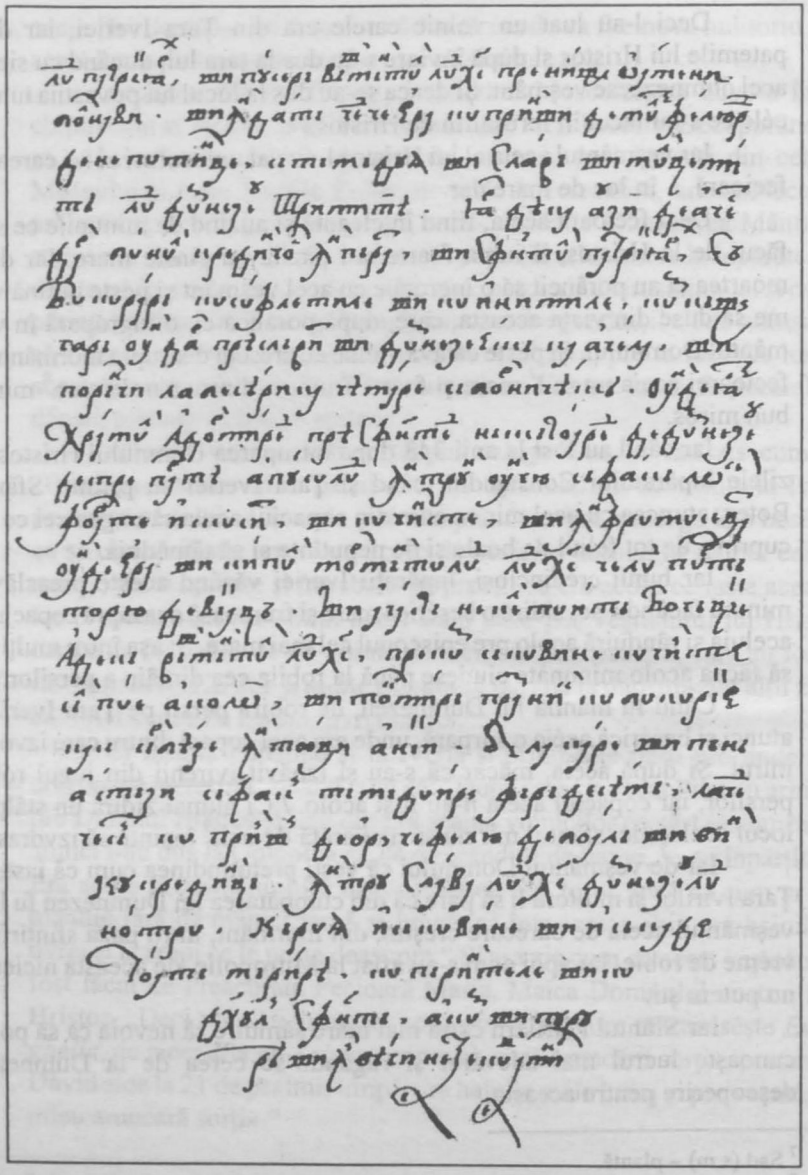

Ms. rom 2513 B.A.R., f. 252^{v}.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Deci să sfătui cu toţi episcopii Ţărâi Ruseşti şi cu tot Sfântul Săbor, că, fiind şi vrémea Sfântului şi Marelui Post, porânci tuturora să să nevoiască cu de-adinsul cu post şi cu rugi.

Iar când fu la a treia săptămână din Post, la închinarea Cinstitei Cruci, făcură toată noaptea bdenie şi porânci lui Chiprian mitropolitului *sa(r)comu i podo(m)scomu*[10] şi lui Levchie arhimandrit de la mănăstirea lui Simon, înpreună şi cu preoţii de la besérica cea mare, ca să puie veşmântul Domnului Hristos pre un om bolnav, precum au făcut odioară şi buna credincioasă înpărăteasa Elena, de-au cercat pentru făcătoarea de viaţă crucea lui Hristos cu fecioara cea moartă. Aşijderea şi aici s-au făcut şi s-au adevărat că Dumnezeu cel milostiv voia celor ce să tem de dânsul o face şi rugăciunea lor o ascultă.

252[v] Deci mitropolitul şi preoţii urmară după porânca Sfântului / Patriiarh şi puseră veşmântul lui Hristos pre nişte oameni bolnavi. Şi îndată cei ce era cuprinşi de multe feliuri de neputinţe să tămăduia şi slavă şi mulţămită lui Dumnezeu trimitea. Iar deaca auzi de acest dar, bunul credincios înpărat şi Sfântul Patriiarh să bucurară cu sufletile şi cu inimile cum câştigară un dar preaslăvit şi dumnezeesc ca acela.

Şi porânci la besérica cea mare săbornicească, unde iaste hramul Adormirei Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, despre partea apusului, într-un unghiu, să facă loc foarte iscusit şi cu cinste şi împrumuseţat unde era şi chipul mormântului lui Hristos celui purtătoriu de viaţă. Şi această necheltuită bogăţie, adecă veşmântul lui Hristos, precum să cuvine, cu cinste să-l puie acolo.

Şi tocmiră praznic cu bucurie, ca să sărbéze în toţi anii, de la care şi până astăzi să fac tămăduiri fără de seamă, la cei ce sânt cuprinşi de orice feliu de boală şi vin cu credinţă.

Întru slava lui Hristos, Dumnezeului nostru, căruia i să cuvine şi i să cade toată mărirea, cu Părintele şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în véci netrecuţi. Amin.

---

[10] *Idem* în ms. rom. 2516 B.A.R., f. 271[v]. În ambele manuscrise se conservă aceste două adjective, în cazul dativ, coordonate prin conjuncţia copulativă slavă *i* „şi". Al doilea adjectiv este, foarte probabil, derivat de la substantivul care denumeşte oraşul actual Omsk şi face referire la ţinutul din jurul acestuia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ŢARA PREOTULUI IOAN ÎN MANUSCRISE ROMÂNEŞTI

Ediţie şi studiu introductiv
de
ILEANA STĂNCULESCU

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

STUDIU INTRODUCTIV

Ţinuturile îndepărtate exercitau în Evul Mediu o fascinaţie cu totul aparte. Spre deosebire de Africa (ce ocupa în cosmografiile medievale un loc mai puţin semnificativ şi purta la început numele de *Libia*), relatările despre Asia şi ţinuturile acestui continent sunt numeroase şi alcătuite dintr-o perpetuă împletire între date concrete şi elemente fantastice. Descrierile geografice ale unor locuri insuficient cunoscute, urmând lucrările anticilor (Strabon, Herodot, Ptolomeu), se amplifică o dată cu dezvoltarea relaţiilor comerciale, cu drumurile pelerinilor, ale cruciaţilor şi ale misiunilor diplomatice.

„Apariţia Preotului Ioan în cursul istoriei, cât şi legenda legată de acesta, sunt din ce în ce mai convins că nu se datorează atât unei bătălii purtate cândva în 1141, în Asia centrală, ci cruciadelor", afirmă C.Marinescu[1].

Legenda Ţării Preotului Ioan pare a se fi dezvoltat în jurul existenţei reale a unei populaţii creştine în îndepărtata Asie, şi ne vorbeşte despre un ţinut paradisiac, proiectat în ţinuturi îndepărtate

Prete Gianni, *Presto Giovanni*, *Preteianni*, *Prestogianni*, *Prestozane* (în dialecte ale limbii italiane), *Prestre Jehan* (în franceză), sau *Presta Johan*, *Prest Jane* (în catalană), *Prest Joao* (în portugheză) – toate aceste forme derivate de la latinul *Presbyter* sau *Prester Iohannes*, sunt nume ale acestui monarh legendar[2] al cărui regat a fost pe rând localizat în India, Asia centrală, sau, o dată cu secolul al XIV-lea, mai frecvent în Etiopia[3].

---

[1] C. Marinescu, *Encore une fois le problème du prêtre Jean*, „Bulletin de la section historique", Academia Română, Bucureşti, 1945, tom XXVI.2, p. 9 (în continuare: C.M., *Jean*). Pasajele citate din lucrări străine sunt redate în traducerea noastră.

[2] Enciclopedia italiana, Treccani, Roma, 1949, p.216 (în continuare E.I.).

[3] *Etiopia* este de multe secole identificată cu regatul Abisiniei, fiind iniţial un termen rezervat doar regatului Meroe. Vezi: E.I., p.79.

Etiopia, ţinutul guvernat de un împărat creştin identificat în personajul legendar al Preotului Ioan, este menţionat indirect de Marco Polo, dar cercetat pentru prima dată temeinic de misionarii şi comercianţii italieni ai secolului al XIV-lea. În 1450 este inserată o hartă a Etiopiei în *Geografia* lui Ptolemeu. E.I., p.459-460.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Nu doar legenda ce are acest personaj drept nucleu central, ci şi etimologia numelui acestuia dă naştere unor controverse:

– Studiile de specialitate identifică acest rege-preot cu un conducător din zona asiatică: o căpetenie nestoriană, sau un conducător mongol al keraţilor, pe nume Wang Khan, care a trăit în secolul al XIII-lea.[4]

– C.Marinescu, oprindu-se asupra titlului suveranilor etiopieni – *zan*, susţine că acest substantiv a suferit anumite transformări populare, datorate în mare parte vehiculării acestuia de către negustorii italieni, prezenţi în porturile Siriei şi Alexandriei, într-o perioadă anterioară scrierii lui Otto von Freising[5]. Acesta a devenit astfel, alterat fonetic, în dialectul veneţian, *gian*, apoi *gianni* iar ulterior *Johannes*, *Joan*, *Jean*, *John*. Totodată este foarte interesant faptul că diminutivul lui Giovanni în dialect veneţian este tocmai *zan*.

Zan este un „cuvânt foarte vechi, un apelativ aplicat deja regilor din dinastia Aksoum, din care câţiva au guvernat înaintea introducerii creştinismului în Etiopia, adică, înaintea secolului al IV-lea"[6]. *Zan* înseamnă *preot*, fiind cunoscut faptul că, în Etiopia, suveranul (urmând tradiţia egipteană antică), până la un anume moment, deţinea şi atribuţii sacerdotale, oficiind slujbe şi oferind împărtăşania, după cum susţine şi scriitorul arab creştin din secolul al XIII-lea, Abu Salih: „toţi regii etiopieni erau preoţi"[7].

Zan era folosit deci pentru a desemna regele (ex. *Degna Zan*, *Zan Sagad* etc.)[8]. De fapt, ca substantiv comun, *zan* însemna elefant. Acesta a fost asociat regalităţii pentru a alcătui un simbol al forţei şi al puterii absolute[9].

Pe de altă parte, susţine Marinescu (citând scrierea lui Paez, de la începutul secolului al XVII-lea[10]), numele *Jan* este foarte vechi în Etiopia, folosit fiind pentru a indica descendenţii împăratului (descendent al lui Menilek, fiul legendarului Solomon şi al reginei din Saba). „ În consecinţă, ambele cuvinte care compun numele *Preotul Ioan* ar putea fi traduse prin forma *Preot-Rege*, care corespunde cu exactitate dublului rol al suveranilor etiopieni, într-o anume perioadă."[11]

În esenţă, menţionează F. Fleuret, aceste două numiri, indicând regalitate, sunt atribuite acestui personaj legendar, care se doreşte a fi „profilul fastuos imaginar al unui Cezar asiatic"[12].

---

[4] E.I., p. 217.

[5] C. Marinescu, *Le prêtre Jean. Son Pays. Explication de son nom*, „Bulletin de la section historique", Academia Română, Bucureşti, 1923, tom X, p. 105 (în continuare C.M., *Prêtre Jean*).

[6] C.M., *Jean*, p. 20.

[7] C.M., *Prêtre Jean*, p. 104, nota 2.

[8] C.M., *Jean*, p. 20. C.M., *Prêtre Jean*, p. 103.

[9] C.M., *Prêtre Jean*, p. 102, nota 6: P.Paez, *Historia Aethiopiae*, liber I et II, Roma, 1905.

[10] Vezi *supra* nota 7.

[11] C.M., *Prêtre Jean*, p. 105.

[12] Fernand Fleuret, *La Lettre de Prêtre-Jean, Pseudo-Roi d'Abyssinie*, „Mercure de France", 47, 1936, nr.911 (în continuare F.F., *La Lettre*), p. 318.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– *Ioan* este uneori asociat cu numele Botezătorului, alteori cu cel al Evanghelistului, acesta din urmă numindu-se în a doua şi a treia dintre Epistolele sale o πρέσβύτερος – substantiv ce poate însemna *preot* sau *bătrân*[13].

Este locul să menţionăm aici o posibilă prezenţă în artele plastice, prin mozaicul deosebit de interesant descoperit de Michele Piccirillo (de la Studium Biblicum Franciscanum din Ierusalim), în Iordania, la Nebo – *Khirbet el-Mukhayyat*, mozaic ce reprezintă un bust de bărbat, identificat drept *portretul Preotului Ioan* (mozaicul pavimental al capelei cu numele *Preotul Ioan* datată în secolul al VI-lea d.Hr.).[14]

Mitul Ţării Preotului Ioan se naşte deci în secolul al XII-lea şi supravieţuieşte până în secolul al XVII-lea[15], în răsăritul Europei chiar mai târziu. Această ţară era percepută ca o insulă a creştinătăţii în mijlocul unor regate păgâne, fiind iniţial imaginea unui adevărat paradis terestru. Regele acestui ţinut se lupta continuu cu musulmanii, dorind chiar să elibereze Ierusalimul. Localizarea ţării Preotului Ioan oscilează, de-a lungul secolelor, între Asia şi Africa. Această oscilaţie este datorată în mare parte şi confuziei între India şi Etiopia, confuzie care din Antichitate a străbătut întreg Evul Mediu, până în Renaştere.

Noţiunea de *Indie*[16] în Evul Mediu era una foarte largă. India putea să însemne Etiopia, aşa cum Etiopia putea să desemneze una dintre Indii. „Confuzia aceasta între

---

[13] E.I., p. 216. *Lexikon des Mittelalters*, München, Zürich, vol.V, 1997, p. 530-532.

[14] La Roma a fost organizată, în decembrie 1987, o expoziţie menită să prezinte arheologie şi istorie bizantină. Printre descoperirile recente, puse în legătură cu cele din Cetatea Nebo în Iordania, efectuate de Michele Piccirillo, sunt bisericile descoperite în preajma oraşului Madaba. În doar două luni a fost adus la lumină un complex cultural constituit din două biserici alăturate şi de o curte interioară decorată cu paviment. Primul dintre aceste edificii, graţie unei inscripţii, a putut fi datat cu precizie în anul 587, în timpul episcopului Sergiu, iar a doua biserică, „Sfântul Ştefan", pare a fi databilă din secolul al VIII-lea prin analiza unui epigraf. Cele două edificii de cult au reprezentări în mozaic de o deosebită valoare artistică, dar totodată şi foarte interesante din punct de vedere iconografic. Observăm, în biserica din 587, reprezentarea uciderii unui taur şi a unei păsări fenix. Danilo Mazzoleni, *Chiese bizantine*, „Arheo", 1987, nr.24, p. 11-12. Pentru sacrificiul taurului în biserică, vezi Cătălina Velculescu, Viorel Guruianu (ed.), *Povestea ţărilor Asiei. Cosmografie română veche*, Editura Vestala, Bucureşti, 1997, p. 24-27, 93-94 (cu bibliografie). (În continuare: C.V.V.G., *Povestea.*)

[15] J. Delumeau, *Grădina desfătărilor*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 6 (în continuare: J.D., *Grădina*).

[16] Vezi: John Kirtland Wright, *The Geographical Lore of the Time of the Crusades, a study in the History of medieval Science and tradition in Western Europe*, American Geographical Society, New York, 1925, p. 272, care susţine ca termenul India era aplicat cu mare lejeritate diverselor ţinuturi geografice. Este citat Pseudo-Abdias *De istoria certaminis apostolici*, VIII, ediţia 1560, f. 96; acest autor menţionează trei Indii: una fiind Etiopia, a doua este ţinutul Medes şi a treia ocupa sfârşitul pământului, ţinutul întunecat şi încă necunoscut, de cealaltă parte a oceanului (în continuare: J.K.W. *Lore*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

India şi Etiopia este foarte veche, ea merge până la Homer şi până la Virgiliu, o găsim şi la Dante şi în cronicarii bizantini."[17]

În concepţia geografică ptolomaică, Africa era uneori considerată sinonimă cu Libia, întinzându-se spre est până la „sinus Barbaricus". În introducerea la ediţia italiană citată[18], traducătorul menţionează că ediţiile italiane după Ptolomeu au încercat să clarifice această confuzie, operând o modificare în textul lui Ptolomeu: au denumit Libia – Africa minor, iar Africa maggior întreg continentul.

Egiptul era considerat de greci ca făcând parte din Asia şi această concepţie a fost transmisă Evului Mediu, astfel încât pentru mulţi scriitori Asia începea imediat la est de Nil. India pentru medievali nu desemna neapărat o parte a Asiei, ci putea desemna tot Orientul.

„Se vorbea adesea de *India inferior* (dincoace de Gange), de *India superior* (dincolo de fluviu) şi de *India ultima* sau de *India Egypti*."[19]

Confuzia India – Etiopia este prezentă până spre secolul al XVI-lea, o dată cu Columb, Vasco da Gama şi succesorii acestora.[20]

---

[17] C.M, *Jean*, p. 14.

[18] Vezi Ptolomeu, *La geografia di Claudio Tolomeo Alessandrino, nuouamente tradotta di Greco in Italiano, da Girolamo Ruscelli*, Veneţia, 1561, BAR , carte rară (în continuare: CR II 252169) şi versiunea latină BAR, CR III 451338 (primele file fiind foarte deteriorate nu putem şti anul acestei ediţii). Datele din hărţile celor două ediţii consultate nu sunt aceleaşi. În versiunea italiană, Ptolomeu situează Etiopia „sub Egipt", spunând că are graniţă spre nord cu partea deja numită Libia şi cu Egipt, spre vest are graniţă cu Libia inferioară, după linia care trece prin meridianul lui Damide, până spre Libia australă. Spre sud se învecinează cu linia care se întinde de la sfârşitul liniei anterioare, mergând după Etiopia inferioară, până la capul Rapto, care se situează spre răsărit şi se învecinează cu Marea Arabică, apoi cu Marea Roşie şi cu Barbaricul, ce conţine şi capul Rapto. (CR II 252169, p. 216). La sud, ca şi în descrierea lui Botero, fluviul Raptus, ce se scurge în golful Sinus Barbaricus (şi capul Rapto) constituie deci graniţa imaginară a acestei ţări. Tot în versiunea italiană, la paginile 13-15 există trei hărţi ale Africii, adăugate textului lui Ptolomeu (după cum menţionează chiar în introducere Ruscelli – traducătorul textului), având fiecare pe spate comentariile traducătorului. Pe spatele hărţii de la p.13 (Tabula Aphricae II) scrie: „Este de precizat că majoritatea scriitorilor antici şi moderni spun fără vreo diferenţă Libia pentru Africa. Se vede clar că Ptolomeu spune Libia pentru toată provincia în ansamblul ei şi apoi numeşte Africa părţi ale aceleaşi Libii." Altă dată întâlnim la p. 13 harta Africii sau Libiei! La p. 14 există harta Libiei (Tabula Aphricae IV), care cuprinde: Egiptul inferior, Libia inferioară şi Etiopia (aceasta având ca principale oraşe: Napata, Meroe, Tolemaide, Adule, Dire, Aromata, Mosilo promontorio. Dintre acestea doar unele sunt marcate pe hartă). Alteori se înţelege că Etiopia este o provincie a Libiei. În versiunea latină (CR III 451338), Africa conţine: Etiopia interioară (cu oraşele: Autolalae, Larzitha, Thamodocana, Gira, Garama), Etiopia sub Egipt (cu oraşele: Napata, Meroe, Ptolomais feraro, Adulis, Dire, Mosylum, Aromata).

[19] J.D., *Grădina*, p. 66.

[20] C.M, *Jean*, p.15-16 pentru notiunea de Indie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Localizarea în Asia a regatului Preotului Ioan este alimentată de comunităţile de nestorieni[21] existente acolo, cât şi de legenda Sfântului Toma, care, potrivit tradiţiei, a plecat să evanghelizeze pe mezi, perşi şi parţi şi a fost înmormântat la Madras. Acestor două argumente li se alătură şi tradiţia conform căreia Regii Magi veniseră tot dintr-un Orient fabulos, din ţinuturi de o rară bogăţie.

Interesant este faptul că înainte să apară şi să ia amploare legenda Preotului Ioan, Occidentul află detalii legate de un patriarh Ioan, paznic al mormântului Sf. Toma. În 1122, acest patriarh Ioan din India, „ar fi umplut de uimire şi încântare curtea lui Calist al II-lea, povestind despre oraşul său de reşedinţă în mijlocul căruia curgea Pisonul, unul dintre fluviile paradisului, cu apele de o limpezime fără seamăn, care transportă aur şi pietre preţioase, ce fac bogăţia ţărilor Indiei. Acolo trăiesc numai cei credincioşi."[22] Acest raport anonim ce relatează vizita patriarhului Ioan, cu toate exagerările sale, pare a porni de la un fapt real, fiind confirmat printr-o scrisoare a lui Odon, stareţ (între anii 1118-1151), la Saint-Remi în Reims. Odon, aflându-se la Roma, este fără voia sa martor al vizitei acestui misterios patriarh, în fruntea unei delegaţii bizantine şi povesteşte despre ea unui anume conte Thomas.[23]

Patriarhul Ioan vorbea, de pildă, despre o biserică din ţara sa, ce păstrează moaştele Sf. Apostol Toma. Acolo, de sărbători, Sf. Apostol Toma ridica în mod miraculos braţul şi primea în palmă ofrandele celor credincioşi. Palma se închidea însă, dacă vreun eretic dorea să îi aducă ceva.

„Latinii, instalaţi în Răsărit după prima cruciadă, se simţeau ameninţaţi de lumea musulmană din jur şi mai ales de suveranul Persiei. Ca urmare, ei întâmpinau cu bucurie orice ştire şi orice indiciu ce le îngăduia să spere că nişte principi creştini – din Georgia, Armenia, sau dintr-o mai îndepărtată Asie – ar putea intimida forţele musulmane agresive, făcându-le să bată în retragere. Această speranţă şi această aşteptare, conjugate cu relatările din secolul al XII-lea despre *patriarhul Indiei*, au dus la apariţia legendei *Preotului Ioan*."[24]

În operele cu caracter istoric, cea mai veche menţiune a Preotului Ioan o găsim în cronica lui Otto de Freising[25] – abatele bavarez care în 1145 aude de la un episcop sirian venit la Roma despre victoria[26] recentă asupra musulmanilor înregistrată de „Ioan, care trăia dincolo de Persia şi de Armenia, în extremul Orient, era deopotrivă rege şi preot,

---

[21] E.I., p. 680–684. Refugiaţi în Asia în urma condamnării doctrinei nestoriene la conciliu de la Efes, în 431.

[22] J.D., *Grădina*, p. 67.

[23] J.KW., *Lore*, p. 114; p. 278-279.

[24] J.D., *Grădina*, p. 67.

[25] Otto de Freising (1114 – 22.09.1158). E.I., p 800.

[26] Vezi J.D., *Grădina*, p. 67: faptele istorice interpretate de Otto de Freising ar fi următoarele: în 1141, suveranul Persiei, Sanjar, considerat în Ţara Sfântă ca suzeran al musulmanilor din Siria şi din Mesopotamia a fost învins de mongoli. Mongolii, alungaţi din China, doreau să îşi alcătuiască un imperiu în Asia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

născut fiind creştin, de sorginte nestoriană...Preotul Ioan erau cu toţii obişnuiţi să îl numească."[27]

Preotul Ioan apărea în însemnările lui Otto de Freising drept un creştin nestorian, descendent din Regii Magi[28], care îi învinsese pe perşi cu câţiva ani înainte de căderea Edessei, în 1144. Preotul avea un sceptru de smarald şi puteri deosebite.

În *Analele din Admont*,[29] Preotul Ioan este prezentat aşadar, precum în renumita sa scrisoare, pe care o vom analiza mai jos, drept „Johannes presbyter, rex Armeniae et Indiae"[30]. Din aceste relatări izvorăşte una dintre cele mai persistente legende ale Evului Mediu occidental.

La puţin timp după renumita cădere a Edessei (în anul 1144), începe să circule în Occident o scrisoare ce se spunea că ar fi fost scrisă de Preotul Ioan – suveran peste cele trei Indii[31]. Scrisoarea era adresată în anumite manuscrise împăratului bizantin Manuel I Comnenul (1143-1180), iar ulterior, unui monarh din Vest pe nume Frederick, sau în altele, papei însuşi. Scrisoarea are o datare incertă, dar oricum primele manuscrise trebuie să fie anterioare anului 1177 – moment în care papa trimite o epistolă drept răspuns Preotului Ioan.

Zarncke[32] dedică acestei scrieri un studiu impresionant în anii 1879-1883, studiu în care a identificat nouăzeci şi trei de manuscrise (în limba latină şi în limbi vernaculare) ale scrisorii Preotului Ioan, unele conforme cu prima versiune, altele având diverse

---

[27] Lynn Thorndike, *A History of Magic and experimental science during the first thirteen centuries of our era*, v.II, Columbia University press, New York, 1951-1958, p. 239 (în continuare L.T., *A History*).

[28] Vezi C.M., *Jean*, p. 8, 10. Otto de Freising, cât şi Johannes de Hildesheim în *Historia de translatione beatissiorum trium regum* (1364-1375) ne vorbesc despre descendenţa din Regii Magi. Hildesheim considera că Nubia este condusă de Melchior, unul dintre regii din Orient.

[29] C.M., *Prêtre Jean*, p. 75, nota 2.

[30] C.M., *Jean*, p. 12-13: Alberic des Trois-Fontaines localizează Ţara Preotului Ioan imediat după India Major. Vincent de Beauvais vorbeşte despre Preot ca împărat al Indiei, iar misionarul Giovanni di Pian del Carpine ştia că Preotul Ioan guverna peste India Major, în timp ce India Minor care era locuită de indieni – sarasinii negri numiţi şi etiopieni. Tot în India localizează Ţinutul Preotului Ioan şi Giovanni de Monte Corvino devenit episcop la Pekin la sfârşitul secolului al XIII-lea. Chiar în momentul în care localizarea geografică a Etiopiei este în mod clar stabilită, asocierea ei cu numele de India nu este eliminată. (C.Marinescu citează pe P. Revelli, *Cristofor Colombo e la scuola cartografica genovese*, Geneva, 1937, p.157: „circa 40 de indieni din India Mare trimişi de Preotul Ioan" sunt prezenţi la conciliul de la Florenţa.)

[31] Pentru cele trei Indii vezi F.F., *La Lettre*, p. 297.

[32] Friederich Zarncke, *Der Priester Johannes*, Leipzig, 1879, p. 909-924. (Lucrare citată frecvent de Lynn Thorndike, vezi *supra*, nota 27). Textul scrisorii, tradus din latină, este integral în F.F., *La Lettre*. Pentru diversele opinii asupra identităţii scrisorii, vezi F.F., *La Lettre*, p. 309-310.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

interpolări. Este foarte interesant faptul că nu au fost identificate manuscrise în greacă cu această scrisoare, cu toate că scrisoarea ar fi fost adresată inițial unui împărat bizantin.[33] Scrisoarea are o circulație deosebită, care are drept nucleu o presupusă călătorie a Apostolului Toma[34] în India, unde ar fi fost chemat să construiască un castel pentru regele Gundophorus. Călătoria Apostolului Toma[35] este foarte apreciată în Evul Mediu; acestui motiv i se găsește și o corespondență artistică în sculpturile și vitraliile catedralelor[36]. Din perspectiva simbolicii medievale, castelul clădit de apostol este de fapt edificiul credinței – Biserica, iar Toma, reprezentat cu un compas drept atribut simbolic, este arhitect al credinței. Legătura cu India a Apostolului Toma este amplificată și de credința că acesta a fost înmormântat în Mailapur, în apropierea orașului Madras. Aici i-ar fi găsit mormântul portughezii în anul 1522.

Nu se cunosc cu exactitate sursele acestei scrisori, dar „anumite interpolări", susține Wright, „pot fi cu claritate exprimate: nuclee narative provin din narațiunile referitoare la împăratul Alexandru și altele din legenda Sfântului Toma în India."[37] Din variantele sale latine, această scriere a fost copiată și tradusă în franceză, italiană, germană și engleză.

Palatul Preotului Ioan seamănă foarte mult cu cel executat de Apostolul Toma. Totodată un alt punct de contaminare cu legenda Sfântului Toma este alcătuit de descrierea miracolelor Apostolului Toma.[38]

„În cosmografiile vechi, intenția spirituală o domină pe cea materială, astfel încât devenea posibilă perpetuarea unor clișee cu valoare simbolică fără a fi simțită vreo discordanță între ele și observarea naturalistă a faptelor."[39] Astfel, revenind la

---

[33] C.M., *Prêtre Jean*, p. 75

[34] J.K.W., p. 275: Conform uneia dintre legende, Sfântul Apostol Toma ar fi fost vândut de Hristos unui negustor Habban, ca să fie dus în India. Aici apostolul îl convertește pe Gundophorus și pe frații acestuia, construindu-i apoi un castel simbolic în ceruri. O altă versiune a legendei îl prezintă pe Apostolul Toma drept un mare arhitect la curtea aceluiași demnitar, convertind la creștinism populațiile Indiei.

[35] După o tradiție legendară, propagată datorită *Actelor Apostolului Toma* și a *Legendei aurea*, Toma ar fi fost invitat în India să construiască un castel pentru regele Indiei Gundophorus. În locul palatului promis, Toma oferă banii celor săraci spunându-i regelui că palatul promis i l-a clădit în ceruri. Vezi E. Mâle, *Les Saints Compagnons du Christ*, Paris, 1957; D.H. Farmer, *Dicționar al sfinților*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 505-506; G. Duchet-Suchaux, M. Pastoureau, *La Bible et les Saints*, Flammarion, Paris, 1990, p. 321-322.

[36] Emile Mâle, *L'art religieux du XIIIe siecle en France*, Paris, Armand Colin, 1931, p. 304-305. Reprezentări în vitraliu ale legendei Sfântului Toma se află la Chartres, Bourges, Tours, și în sculptură: timpanul bisericii din Semur.

[37] J. K. W., *Lore*, p. 114.

[38] L.T., *A History*, p. 239.

[39] Cătălina Velculescu, *Animale fantastice și Țara preotului Ioan*, „Manuscriptum", 2-4, 1991, p. 27 (în continuare C.V., *Animale*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Scrisoarea[40] menţionată mai sus, aflăm, de pildă, că în Regatul Preotului Ioan izvorăşte Fântâna Vieţii[41], de la piciorul Muntelui Olimp[42], nu departe de Paradis, undeva în Asia Centrală, care are ape ce menţin veşnic omul la vârsta de 32 de ani – vârsta forţei şi vigorii depline[43].

Aici sunt fluviile Paradisului, râuri de aur şi nestemate, iar oamenii urmează cu stricteţe regulile moralei creştine. În această ţară există animale fantastice precum lei de patru culori (roşii, verzi, negri şi albi), grifoni, inorogi (care, atunci când îşi freacă de un arbore cornul, devin vulnerabili şi pot fi atacaţi de lei). F. Fleuret urmăreşte aceste elemente animaliere din Scrisoare ca motive literare preluate din scrierile antice, cu precădere din *Alexandrie.*[44] Există acolo şi alcătuiri umane stranii: oameni cu coarne, cu un singur ochi, canibali, sau oameni cu cap de câine.

Ţinutul este străbătut de cele patru fluivii ale Paradisului şi acolo creşte arborele vieţii.

Deşertul este o altă realitate geografică din Ţara Preotului Ioan care ia dimensiuni fantastice: Marea Nisipoasă are forme foarte diverse, fiind într-o perpetuă mişcare, datorită vânturilor care se abat asupra ei. Chiar dacă este de nisip are şi specii diverse de peşti, şi mai există şi un râu de pietre care se scurge în Marea Nisipoasă. F.Fleuret interpretează Marea Nisipoasă cu Marea Roşie „Marea Nisipoasă nu este alta decât Marea Roşie, numită astfel datorită culorii nisipului ei"[45].

Apele şi fluviile, în special, au şi ele, precum simbolul animalier, o semnificaţie spirituală, ce poate fi decodificată, chiar dacă aceste imagini sunt integrate descrierilor geografice.

Astfel, fluviile Paradisului izvorăsc în Ţara Preotului, din munţii Indiei şi apele lor aduc aur şi pietre preţioase la intervale regulate de trei ori pe an.[46]

În scrisoarea Preotului Ioan, este menţionat râul Ydonus, după toate probabilităţile Pison sau Gange, ce străbate miraculos ţinuturile acestui regat îndepărtat.

Ţinutul Preotului Ioan nu are doar forme de relief impregnate de fabulos, ci şi diverse arătări şi animale fantastice: pasărea fenix[47] care este originară din Arabia şi, după scrierile antice, pleacă spre Egipt o dată la cinci sute de ani. Fenixul şi inorogul[48] sunt două vietăţi specifice Ţării Preotului Ioan, alături de şerpi cu corn. Pe un munte de foc, unde nu poate trăi nimic, există salamandre – acestea nu pot sta decât în foc – din pieile cărora se făceau veşminte ce nu puteau fi curăţate decât prin foc. Salamandra este

[40] J.D., *Grădina*, pentru descrierea ţării Preotului Ioan în textul scrisorii p. 68-69.
[41] J. K. W., *Lore*, p. 204.
[42] F.F., *La Lettre*, p.303.
[43] Vezi: L.T., *A History*, p. 242 şi nota 2.
[44] Vezi F.F., *La Lettre*, p. 312.
[45] F.F., *La Lettre*, p.316.
[46] J. K. W., *Lore*, p. 265.
[47] F.F., *La Lettre*, p.302.
[48] F.F., *La Lettre*, p.315.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

alteori descrisă drept o larvă, care se înveleşte în stratul ei, precum larvele de mătase.[49] Sebastian Münster o întâlneşte într-o provincie a Cathay-ului, numită Chinchital. Acolo, pe un munte cu mine de bronz şi fier, „există şerpi numiţi salamandre"[50].

De-a lungul secolului al XIII-lea, atât principii Europei, cât şi Papa, căutau un sprijin real în Orient pentru a stăvili invaziile turcilor. Eventualitatea unei alianţe politice şi militare construieşte un cadru aparent verosimil prezenţei Regatului Preotului Ioan. Începutul acestei politici este marcat de Scrisoarea Papei Alexandru III[51] adresată Preotului Ioan – „Magnificus rex Indorum sacerdotum sanctissimus"[52].

Papa Alexandru III, în ciuda dificultăţilor unei asemenea călătorii, îl trimite pe Filip, un medic, apropiat al său, cu o epistolă, datată 27 septembrie 1177, spre acest rege îndepărtat, despre care Filip ar fi auzit, la Ierusalim, că are intenţia de a construi acolo o biserică creştină. C.Marinescu sugerează că de această dată este vorba despre un împărat creştin din Etiopia, această ţară fiind confundată adesea, cum am precizat mai sus, cu una dintre Indii.[53]

Jacques de Vitry (episcopul de la Sf. Ioan din Acre şi ulterior cardinal), în *Historia Hierosolymitana*, scrisă între 1220 şi 1221, spune: „creştinii care locuiesc cea mai mare parte a Indiei sunt nestorieni, supuşi unui prinţ foarte puternic, pe care poporul îl numeşte Preotul Ioan"[54].

La începutul secolului al XIII-lea, calitatea „de împărat peste cele trei Indii", atribuită în Scrisoarea din secolul al XII-lea, despre care am vorbit mai înainte, este translată spre un anume David, care înregistra numeroase victorii contra musulmanilor, confundat fiind cu Gingis han[55].

„Aceasta a fost confuzia care a pus întreg Occidentul să traverseze Asia în secolul al XIII-lea, în căutarea Preotului Ioan în Mongolia şi în China. Începând cu secolul al XIV-lea au început însă să îl localizeze în Etiopia."[56]

---

[49] Edgar Papu, *Excurs prin literatura lumii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1990, p. 195-196 (în continuare E.P., *Excurs*). Pentru motivele fantastice din Ţara Preotului Ioan, prezentate în legătură cu variantele presupusei scrisori redactate de preot, vezi şi L. T., *A history*, p. 237-245; pentru motivul salamandrei, vezi p. 242. Vezi şi Eugen Ciurtin, *La mythologie asiatique et la légende africane du Prêtre Jean*, ARCHAEUS V (2001), Bucureşti, p. 5-21.

[50] S. Münster, *La cosmographie universelle*, 1522, la Biblioteca Academiei Române, CR III 413956, p. 1319-1321 (în continuare S.M., *Cosmographie*).

[51] Alexandru III, papă = numele lui este Rolando Bandelli (Siena începutul secolului al XII-lea – Civita Castellana, 30 aprilie 1181) este profesor la Bologna; ajunge să fie numit cardinal în 1150, şi cancelar al Bisericii în 1153. E.I., p. 400.

[52] Acest text a fost comentat de Zarncke, vezi *supra*, nota 3, p.935-946.

[53] C.M., *Prêtre Jean*, p. 76. Pentru prima parte a scrisorii în latină, din ediţia Zarncke, vezi p. 76, nota 3.

[54] J.D., *Grădina*, p. 69. C.M., *Prêtre Jean*, p. 79.

[55] J.D., *Grădina*, p.70.

[56] C.M., *Jean*, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Occidentul ştia încă din secolul al XIII-lea că în Nubia guverna un rege creştin, duşman de moarte al musulmanilor, care avea chiar intenţia de a ataca Mecca. Această informaţie era poate conjugată cu o profeţie conform căreia regele salvator era David. Secolul următor preia şi el ideea etiopienilor care, tot conform unei profeţii, vor cuceri ţara Nilului şi apoi Mecca[57]. Analizând în continuare acest nume, aflăm că Lebna Denghel, monarhul etiopian cunoscut şi sub numele de Davit (1508-1540), este prezentat de către un cap al bisericii italiene drept Presto David[58].

Tot în această perioadă, un alt cronicar, pe nume Alberic des Trois-Fontaines, vorbeşte despre un anume Ioan[59], în cronica sa compusă între anii 1232-1252.

Un alt contemporan care aminteşte de Preotul Ioan este dominicanul Vincent de Beauvais[60], în *Speculum historiale*, care în 1253 oferă o altă interpretare a existenţei Preotului: era împăratul Indiilor, în continuare, dar primea tribut de la tătari. Aceştia s-au supărat, şi conduşi de Gingis han, au atacat pe David, fiul Preotului Ioan. I-au omorât întreaga familie, cu excepţia unicei fiice, care, urmând toposul din *Romanul lui Alexandru* devine soţia învingătorului, adică a lui Gingis han.

În urma conciliului de la Lyon, din 1245, Piano Carpino, franciscan, este trimis până la îndepărtata curte a lui Kouyouk han, în China de nord. Spre dezamăgirea sa, nu găseşte aici nici un personaj legendar.

Întors acasă, un alt franciscan este trimis să îl întâlnească pe Gingis han: Guillaume de Rubrouck, ce pleacă în 1253. Relatările acestui trimis sunt şi ele confuze. Rubrouck nu vorbeşte deloc de un Preot, ci de un Rege Ioan[61]. Contemporan cu cei doi călători franciscani, Grigore Aboulfaraj, poreclit şi Bar-Hebraeus, episcop în Asia Mică şi Siria, este singurul scriitor oriental care vorbeşte despre un Rege Ioan creştin în Asia, identificându-l în şeful keraiţilor, pe nume Unach han[62].

Marco Polo[63] vorbeşte despre existenţa Preotului Ioan într-o zonă locuită în mare parte de creştini nestorieni, în regiunea Tenduh. Tătarii – ce locuiau în câmpiile Ciorciei

---

[57] C.M., *Prêtre Jean*, p.81, nota 1 si 2. David era un nume purtat uneori de regii etiopieni.

[58] C.M., *Jean*, p. 12, nota 1.

[59] F.F., *La Lettre* p. 297.

[60] C.M., *Prêtre Jean*, p.84. F.F., *La Lettre* p. 296: La popoarele nomade, „tradiţiile orale vor aglomera mai multe personaje într-unul singur. Călătorii vechi le vor transmite deformându-le încă mai mult, prin necunoaşterea limbii şi hărţii."

[61] C.M., *Prêtre Jean*, p.87.

[62] C.M., *Prêtre Jean*, p.87. E.I., p. 683: Ajungând în China, creştinismul s-a propagat prin intermediul nestorienilor. Astfel, în armata chineză existau mercenari creştini; se creştinează încă din 1007 triburile mongole önggüt şi turcii numiţi keraiţi. Legenda Preotului Ioan se bazează pe existenţa reală a acestora din urmă.

[63] Fraţii Nicolo şi Matteo Polo pornesc în prima expediţie în China în 1261-1269, întorcându-se în patrie după trei ani, ca ambasadori ai marelui han la papa. Vor pleca din nou, de această dată cu Marco Polo şi vor rămâne la curte lui Kublai han timp de 17 ani. Datorită contactelor stabilite de fraţii Polo între papă şi suveranii mongoli a fost posibilă deschiderea Occidentului spre Orient. Pekin a devenit sediul ierarhiei catolice. Apar pe rând franciscanii şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– nu aveau „un rege al lor şi atunci plăteau tribut (...) unui alt domn puternic, chemat în limba lor Unc Khan, nume ce se traduce în limba noastră prin Marele Rege. Acest rege era Preotul Ioan, de a cărui infinită putere a auzit toată lumea."[64]

Relatările lui Marco Polo pun în evidenţă un regat în declin, mai puţin strălucitor ca în alte scrieri. Regele Ioan este ucis de Ginghis han, în bătălia purtată pe câmpia întinsă numită Tenduk, în 1200[65], iar fiica lui este luată în căsătorie de învingător. Întregul război pare a se fi declanşat datorită refuzului Preotului Ioan de a-şi mărita fiica cu Gingis han.

Motivul căsătoriei lui Gingis han cu fiica Preotului Ioan este reluat în 1258 şi în memoriile dominicanului din Florenţa – Ricaldo de Monte Croce[66], călător prin Palestina, Armenia şi Mesopotamia, ţinuturi în care propaga doctrina creştină.

Marco Polo observă că în Ţara Preotului Ioan trăieşte şi salamandra – în munţii ţinutului Chienchintalas. Din prelucrarea pielii de salamandră se obţinea un ţesut miraculos, de culoare neutră, dar care în foc devenea alb ca neaua. Se spune că din acest material preţios marele han al tătarilor a făcut ştergare şi le-a trimis la Roma, prin fraţii Polo, cadou Papei. Pe acestea era scris cu aur „Tu es Petrus, et super hanc petram aedidficabo ecclesiam meam"[67].

În Ţara Preotului mai există şi dragoni şi grifoni, ce au aripi şi zboară deasupra mării. Elementul uman nu este despărţit în mod tranşant de cel zoomorf, astfel există acolo oameni cu cap de câine, manticora (leul cu cap de om); oameni cu unul dintre elemente hidos exagerate, cum ar fi un picior foarte mare (skiapod) etc.

„Afirmaţiile lui Ctesias (secolul al V-lea î.Hr.) despre animalele fantastice din Orient (culese pe când era medic în Persia) reapar atât la Megasthenes (secolul al III-lea î.Hr.) cunoscător direct al unei părţi din india cât şi la Plinius în *Historia naturalis*. Din operele acestora sau prin intermediul altor scrieri, de tipul *Fiziologului* ori *Alexandriei*, povestirile fantastice au intrat apoi în enciclopediile medievale şi au avut o răspândire incomparabil mai mare decât a oricăror dintre relatările exacte de călătorie."[68]

Un renumit franciscan care a scris despre călătoria sa în China este Odorico da Pordenone[69]. Călătoria lui Odorico este una reală şi atestată istoric (el merge pe calea

---

apoi dominicanii, până spre sfârşitul secolului al XIV-lea, când mongolii sunt îndepărtaţi de la putere de dinastia Ming, a cărei severitate nu mai permite nici un fel de toleranţă pentru alte manifestări religioase. Vezi şi J.D., *Grădina*, p. 71.

[64] Marco Polo, *Il Milione*, Nursia, Milano, 1984, p. 61. (în continuare M.P., *Milione*).

[65] Vezi: M.P., *Milione*, p. 62-66.

[66] C.M., *Prêtre Jean*, p. 89. C. Marinescu comentează faptul că Gingis han fiind mort demult în 1258, misionarul nu face altceva decât să relateze ceea ce memoria sa păstra din poveştile auzite despre Preotul Ioan şi China.

[67] M.P., *Milione*, p. 58-59.

[68] C.V., *Animale*, p. 27.

[69] E.I., p. 184. Odorico de Pordenone frate din ordinul minoriţilor, se naşte în jurul anului 1265şi moare în 13 ianuarie 1331, la Udine. Pleacă prima dată ca misionar în 1295, se întoarce în Italia şi pleacă din nou în Extremul Orient în 1314, întorcându-se în 1330.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

mătăsii spre Asia centrală şi se întoarce în Italia pe mare, trecând prin India), dar atunci când îşi dictează amintirile despre locurile prin care a trecut, se apropie de linia scrierii lui Mandeville, adică la graniţa cu fantasticul. Pământul Orientului îndepărtat este plin de *meraviglie*: animale fantastice, elemente umane îmbinate cu elemente animaliere în aceeaşi fiinţă, arbori care produc oameni, India care este un fel de paradis terestru, Marea Nisipoasă etc. Este foarte interesant faptul că Odorico nu observă aceste *meraviglie* în ţinutul Preotului Ioan. În textul ediţiei consultat de noi, Odorico nu insistă deloc asupra Preotului Ioan ca un apărător al creştinătăţii din adâncul Mongoliei, îl enumeră printre celelalte *meraviglie* întâlnite în drumul său prin Orient, spunând despre el doar atât: „Plecând din Catai şi mergând spre apus preţ de 50 de zile, trecând prin cetăţi şi oraşe, am ajuns în ţinuturile Preotului Ioan"[70].

Localizarea regatului Preotului Ioan urmează la Pordenone tradiţia din scrisoarea lui Giovanni de Monte Corvino, episcop la Peking (epistolă trimisă din China în 1305), care situa acest regat în regiunea nord-estică a fluviului Huanghe. Când îl converteşte la catolicism pe George, căpetenia triburilor turce Ongut, Monte Corvino este convins că acesta era urmaşul marelui rege – Preotul Ioan al Indiei[71].

În preajma anului 1357, cavalerul John Mandeville aşterne pe hârtie, la o distanţă de 34 de ani, memoriile din călătoria începută în 1322. Opera sa se va bucura de o popularitate deosebită, cunoscute fiind aproape 250 de manuscrise. Bazată în permanenţă pe confruntarea dintre Vestul cunoscut şi un Orient învăluit de mister, relatările lui Mandeville, aparent de o exemplară acurateţe în observaţiile de ordin geografic, politic şi social, înaintează pe nesimţite în fantastic, absurd şi grotesc. Împletind informaţiile livreşti cu relatările de călătorie, Mandeville foloseşte, pe larg, informaţiile din enciclopediile medievale, în special cea scrisă de Vincent de Beauvais. Călătorind din Constantinopol spre Ierusalim, Armenia, Arabia, Mandeville ajunge în India, Golful Bengala, apoi în China, Catai şi în Himalaya. Trecând dincolo de Catai, Mandeville ajunge la ţinutul Preotului Ioan – mare împărat al Indiei, a cărui reşedinţă este pe Insula Pentexoire. Acest împărat „se căsătoreşte mereu cu fata marelui han, iar marele han face acelaşi lucru cu fata Preotului Ioan."[72]

Este o ţară a *minunilor*, a lucrurilor ieşite din comun: Marea Nisipoasă, fără pic de apă şi doar cu nisip, unde există peşti foarte buni; munţi plini de bogăţii, de aur şi pietre

---

[70] Odorico da Pordenone, *Memoriale Toscano, viaggio in India e Cina (1318-1330)*, a cura di Lucio Monaco, prefazione Jeannine Guerin Dalle Mese, Edizioni dell-Orso, Torina, 1990, Manuscrisul editat este din Biblioteca Apostolica Vaticana, *Barberini lat.* 4047, datat ante 1480. Cap. 49.1 şi 53.1, p. 136. (în continuare O.P., *Viaggio*). C. Marinescu, ca şi Delumeau, susţin că în textul lui Odorico de Pordenone regatul Preotului Ioan este în insula Penthexoire. Vezi J.D, *Grădina*, p. 71 şi C.M., *La lettre*, p. 20.

[71] J.D., *Grădina*, p. 71.

[72] John Mandeville, *Viaggi ovvero trattato delle cose più meravigliose e più notabili che si trovano al mondo*, Il saggiatore, Milano, 1982, p. 183 (în continuare J.M., *Viaggi*). A se vedea şi nota 283: Preotul Ioan a fost identificat de anumiţi scriitori medievali cu un cap al tribului mongol al keratilor, Wang han, pe a cărui nepoată Ibaka Bek, Gingis han a luat-o de nevastă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

preţioase; oameni sălbatici care rag precum porcii şi au coarne şi nu pot vorbi. Aflăm de asemeni că, atunci când porneşte la bătălie, Preotul Ioan este însoţit de trei cruci mari din pietre semipreţioase şi aur. Reşedinţa lui mai poate fi în oraşul Susa şi la Nisa.[73]

În această relatare de călătorie, legenda sfântului Apostol Toma se integrează firesc. Palatul de aici prezintă o structură foarte asemănătoare cu cea a palatului Preotului Ioan, descris în Scrisoarea menţionată mai sus. Astfel, Preotul poseda şi insula Malazgirt, unde un om foarte bogat, pe nume Gatholonabes, avea un castel superb, „nimeni nu îşi putea imagina unul mai frumos"[74]. Acest loc era Paradisul.

Mandeville continuă descrierea Ţării Preotului Ioan drept un ţinut cu lucruri stranii şi ieşite din comun: crocodili fioroşi, reptile ce ucid oameni, pomi care fac nuci cât capul de om, girafe, cameleoni, şerpi, porci mistreţi de multe culori, mari ca boii, odenthos – animale fioroase ce ucid elefantul. Au trei coarne mari ca, nişte spade, pe frunte, probabil rinoceri, şoareci mari precum câinii, raţe mari şi roşii, „există elefanţi albi, diverse tipuri de unicorni şi lei şi multe animale similare celor descrise până acum, precum şi un număr infinit de bestii înfricoşătoare"[75].

Minunile Ţinutului Preotului sunt descrise în amănunt: pe insula Taprobane[76] există munţi enormi, de aur, păziţi de furnici, mari precum câinii, care rafinează aurul separându-l de impurităţi; există şi un deşert amplu, care se întinde până unde începe Paradisul terestru[77], care este mai spre orient, fiind cel mai înalt punct al pământului. Paradisul este încercuit de un zid înalt acoperit tot de muşchi, are o poartă de foc la intrare, patru fluvii care izvorâsc de acolo, îl străbat şi apoi continuă să treacă prin alte ţări:

---

[73] J. M., *Viaggi*, p. 186: „acolo (la Susa) este palatul său principal, care este atât de bogat şi nobil încât este imposibil să îi apreciezi valoarea dacă nu îl vezi. Deasupra turnurilor măestre ale palatului sunt doi pomi rotunzi de aur şi în fiecare dintre aceştia doi tăciuni imenşi care strălucesc continuu toată noaptea. Poarta principală a palatului este dintr-o piatră preţioasă care se numeşte sardoniu, în timp ce marginea ei şi barele sunt din fildeş. Ferestrele saloanelor şi ale camerelor sunt de cristal. Mesele unde mănâncă sunt câteva din smarald, altele din ametist şi altele din aur cu pietre preţioase incastrate. Şi picioarele meselor sunt din aceleaşi nestemate. Treptele ce duc spre tronul unde stă el la banchete sunt de onix, de cristal, de diaspro verde, de ametist, de sardoniu, cornalină şi a şaptea, pe care îşi sprijină picioarele, este de crisolit. Toate aceste trepte au o margine aurită, cu alte pietre preţioase şi perle mari de Orient încastrate. În camera lui există coloane foarte subţiri de aur, cu pietre preţioase şi tăciuni, care pe timpul nopţii dau lumina pentru toată lumea. Pe lângă lumina acestora există şi un vas mare de cristal care este plin de balsam şi arde continuu pentru a îndepărta orice adiere de aer urât mirositor. Speteaza patului este toată cu safire încastrate în aur, care îi aduc un somn bun şi îi înfrânează luxuria. Nu doarme cu nevestele lui decât de patru ori pe an, corespunzător celor patru anotimpuri şi atunci doar ca să procreeze" (*traducerea noastră*).

[74] J. M., *Viaggi*, p. 187.

[75] J. M., *Viaggi*, p. 202.

[76] Pentru această insulă vezi C.V.V.G, *Povestea*, p. 84.

[77] J. M., *Viaggi* , p. 205.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Pison[78] (sau Gange, ce traversează India, ducând cu sine pietre prețioase, lemn de aloe și nisip de aur),

– Nil (sau Gyson, ce străbate Etiopia și Egiptul),

– Tigru (ce parcurge Asiria și Armenia),

– Eufrat (care trece prin Armenia și Persia).

Există în Țara Preotului și păsări foarte mari care mănâncă oameni, considerate „îngerii lui Dumnezeu". Rudele celui ce a murit se bucură la moartea unui om, fac din țeasta defunctului o cupă și beau din ea cu mare devoțiune, „în memoria omului sfânt mâncat de îngerii lui Dumnezeu"[79].

În acest ținut al minunilor, Dumnezeu vorbește oamenilor, spun ei, „prin îngerii lui Dumnezeu, care le vorbesc prin idoli și săvârșesc miracole deosebite. Așa cum cărțile și scriiturile învață pe oamenii culți cum și în ce manieră trebuie să credem, așa imaginile și picturile învață pe oamenii simpli să venereze și să amintească sfinții, în numele cărora acele picturi sunt făcute"[80].

În mod evident Mandeville a strâns laolaltă, fără un anume discernământ, diferite teme și motive deosebit de îndrăgite de oamenii Evului Mediu. Cartea lui s-a bucurat de o mare popularitate, tocmai datorită acestui fapt.

„Textul lui Mandeville dovedește, mai mult decât oricare altul, trăinicia marilor teme dezvoltate în scrisoarea apocrifă de la 1165 și totodată amploarea dată acestor teme de-a lungul următoarelor două secole."[81]

Călătorii care au pătruns în Orient erau într-o continuă căutare a Țării Preotului Ioan. Treptat, în urma diverselor descoperiri geografice, când teritoriul Chinei devine mult mai cunoscut lumii europene, mitul acestui regat fabulos își găsește o altă localizare îndepărtată – Africa.

Fratele Jourdain (Jordan) Catala de Severac, contemporan cu Odorico da Pordenone, în calitate de episcop trimis în Asia centrală și India cunoștea bine aceste teritorii. El deplasează Regatul Preotului Ioan într-un loc pe care nu îl văzuse niciodată – Etiopia[82].

Astfel încât, în relatările de călătorie ale navigatorilor din secolele XIV-XV, Preotul Ioan este un personaj istoric, care primește la curtea sa, cu onoruri deosebite, pe ambasadorii Portugaliei, spre exemplu. Probabil că această mutație se datorează și fascinației exercitate de populația creștină ce locuia în îndepărtata Abisinie. India din Asia și Etiopia din Africa au fost de multe ori, din Antichitate până târziu în Evul Mediu încurcate între ele, din punctul de vedere al certei lor localizări geografice.

La începutul secolului al XIV-lea, papa Ioan XXII trimite opt dominicani în Nubia și în Abisinia. Ca urmare a acestor misiuni catolice, mitul Preotului Ioan ia din nou

---

[78] La S.Münster, Nilul este unul și același fluviu cu Pisonul. Vezi nota 86.

[79] J. M., *Viaggi* , p. 209.

[80] J. M., *Viaggi* , p. 212.

[81] J.D., *Grădina*, p. 74.

[82] C.M., *La lettre*, p. 92-93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

amploare. Bartolomeo de Tivoli ajunge chiar în Abisinia, contribuind la clădirea unei biserici dominicane acolo.[83]

Legăturile dintre Occident şi Etiopia sporeau. În 1402 este semnalată o delegaţie etiopiană la Veneţia, iar în 1427 Alfonse V de Aragon se gândeşte la o alianţă cu împăratul etiopian Yësahq, împotriva Egiptului. În scrisoarea trimisă acestui împărat, îl numeşte „prin mărirea Dumnezeului Preotul Ioan, monarh eminent şi invincibil, fiul lui David, domnul Tablelor din muntele Sinai şi al tronului lui David, regele regilor Etiopiei"[84].

În 1482, o delegaţie franciscană a fost primită de negus iar etiopienii de la o mânăstire din Ierusalim au participat la conciliul de la Florenţa în 1441, aducând informaţii despre ţara lor. Cartografiile din a doua jumătate a secolului al XIV-lea aduc informaţii suplimentare despre Ţinutul Preotului Ioan[85], marcându-l sub Egipt de cele mai multe ori, în Etiopia. Fra Mauro (1459) aşează Regatul Preotului în Abisinia.

În *Cosmografia* lui Sebastian Münster reprezentarea de pe hartă corespunde descrierii Ţinutului Preotului Ioan din text. Astfel, în Cartea VI, denumită „Despre Etiopia – Libia interioară", Münster precizează: „după Melinde începe regatul unui rege foarte puternic – Preotul Jehan", care a „fost din greşeală localizat în Asia, necunoscându-se faptul că există două Indii: una în Asia, şi alta în Etiopia. Deci, regatul Preotului Ioan se învecinează cu sultanul Egiptului pe de o parte, cu regatul Melinde, pe de alta, iar spre occident, cu Nigrite sau Etiopia interioară. Pe partea orientală, acest regat este învecinat cu Marea Roşie."[86]

Citând scrisoarea Preotului Ioan către Papa Romei, Münster aminteşte inorogii, pasărea fenix şi „Phisonul, care e Nilul, trece prin regatul Preotului Ioan"[87].

Pe unele hărţi, Regele Ioan este reprezentat cu mitră. Alteori este reprezentat în cortegiul de corturi care se deplasau dintr-un loc în altul, precum în harta veneţiană din 1588, din *Geografia* lui Livio Sanuto reprodusă în ediţia F.Alvarez, pe care o vom cita în continuare. Este de precizat faptul, că o dată cu pierderea din intensitate a forţei mitului Preotului Ioan, datorată în parte accentuării spiritului ştiinţific al relatărilor geografice, îşi pierde din farmec şi reprezentarea ţinutului în cartografie.

Preotul F.Alvarez[88], care va însoţi delegaţia ambasadorilor portughezi în Etiopia, întors acasă, va scrie una dintre cele mai detailate memorii de călătorie despre Etiopia. Descrierea Ţinutului Preotului Ioan dovedeşte un acut spirit critic în relatarea detaliilor geografice şi sociale. Aura de mister ce învăluia acest ţinut în secolele anterioare dispare

---

[83] C.M., *La lettre*, p. 93.
[84] C.M., *La lettre*, p. 99-100.
[85] Vezi J.D., *Grădina*, p. 79-85 cu bibliografia.
[86] S.M., *Cosmographie*, p. 1395.
[87] S.M., *Cosmographie*, p. 1396.
[88] F.Alvarez, *The Prester John of the Indies, a true relation of the lands of the prester John, being the narrative of the Portughese Embassy to Ethiopia in 1520*, Hakluyt Society, Millwood, New York, 1975, vol.I-II (în continuare F.A., *Relation*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

la Alvarez. El chiar obţine o audienţă şi discută cu Preotul Ioan, descrie curtea[89] şi întreaga ţară[90] a acestuia, structura ei socială şi politică, precum şi dezvoltarea creştinismului în Etiopia şi bisericile creştine de acolo. Există descrieri ale animalelor acelor locuri, dar fără nici un element fabulos.[91]

Unul dintre scriitorii care aminteşte mitul Ţării Preotului Ioan este Giovanni Botero[92], în geografia denumită *Le relationi universali*, ce apare la Roma în trei părţi: în 1591, 1592, 1593 şi în patru părţi în 1595. O altă ediţie apare la Veneţia, în 1596, urmată de alte 17 ediţii în următorii 10 ani, dintre care trei traduceri în latină şi în majoritatea limbilor de circulaţie europeană. A cincea parte a apărut abia în 1895, fiind publicată de Gioda. În opera sa, Botero oferă şi sistematizează diverse date istorice şi geografice, în intenţia de a alcătui un adevărat tratat de geografie politică universală, ce se distanţează prin trăsăturile sale de cosmografiile secolelor anteriore şi este apropiată de lucrarea lui Alvarez. La Biblioteca Academiei Române se află mai multe ediţii[93], dintre care am selectat, pentru a lucra cu ea, pe cea din 1597, tipărită la Veneţia[94] – *Le relationi universali di Giovanni Botero Benese, divise in quattro parti* – însoţită de gravuri pe aramă reprezentând hărţi ale Asiei, Africii şi Europei.

Lucrarea este structurată în patru părţi, fiecare fiind divizată în mai multe cărţi:

---

[89] F.A., *Relation*, v.II, cap.CXXI.

[90] F.A., *Relation*, v.II, cap.CXXX, p. 452. Sunt descrise graniţele Ţării Preotului Ioan: Macua la sud, ţinutul Barnagassului, regatul Dangalli (locuit de musulmani). Se învecinează şi cu regatul lui Adel şi Adea, precum şi cu triburile lui Dobas care locuiesc în interior.

[91] F.A., *Relation*, p.67.

[92] Giovanni Botero se naşte la Bene Vagienna (Cuneo), după toate probabilităţile în 1533. A studiat la iezuiţi, devenind el însuşi, pentru o perioadă de timp, iezuit la Torino. Ulterior, din motive necunoscute, a părăsit ordinul. Informaţiile despre Botero se înmulţesc o dată cu anul 1576, când se mută la Milano, pentru a deveni secretarul particular al cardinalului Carlo Borromeo – un susţinător puternic al ordinului iezuit. Botero va rămâne în preajma acestuia până în anul 1584. Din 1584 până în 1586, Botero se află în Franţa, la ordinul ducelui Carlo Emanuele I, pentru o misiune secretă, despre care chiar şi astăzi se cunosc foarte puţine lucruri. Întors la Milano, pleacă spre Roma, unde se stabileşte în 1586. Timp de 14 ani călătoreşte des în Europa, culegând informaţii ce îi vor fi necesare în redactarea geografiei *Le relationi*. În acest interval de timp sunt publicate: *Della Ragion di Stato* (1589 – Venezia), *Cause della grandezza e magnificenza delle città* (1589), *Le relationi universali* (1591, 1592, 1593 şi 1595). După perioda romană, Botero este chemat de ducele Carlo Emanuele I să fie îndrumătorul copiilor săi şi îl urmează pretutindeni timp de opt ani. Din 1607, eliberat din această funcţie, rămânând doar secretarul personal al ducelui, se dedică în totalitate studiului. Moare la Torino, pe 27 iunie 1617, lăsându-şi întreaga avere iezuiţilor abaţiei San Michele della Chiusa, unde este şi înmormântat. *E.I.*, p. 567-568.

[93] Cotele din Biblioteca Academiei Române sunt: CV **II 12612**: Bergamo – 1596; CV **II 339385**: Venezia – 1597; CV **II 355201**: Milano – 1598; CV **II 378313**: Venezia – 1599; CV **II 381641**, Brescia – 1599.

[94] **Cota din Biblioteca Academiei Române CV II 339385.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1.**Partea I** – *Contiene la descrittione dell'Europa, dell'Asia e dell'Africa; e i costumi, ricchezze, negotij, e industria di ciascuna natione. Et si tratta del Continente del mondo Nuouo. Et dell'Isole, e Penisole fino al presente scouerte.*

– **Libro I** *Il qual contiene la descrittione dell'Europa* (p.1-118).

– **Libro Secondo** *Il qual contiene la descrittione dell'Asia* (p.119-152).

– **Libro Terzo** *Il qual contiene la descrittione dell'Africa* (p. 152-190).

– **Scrisoarea** adresată: *All'Illustriss e Reverendis Signore Il Signor Simone Tagliavia d'Aragona, Cardinal di Terra Nououa* (p. 191-192).

– **Libro Quarto** *De Continenti del Mondo Nuouo* (p. 193-204).

– **Libro Quinto** *Divisione del mondo nuouo* (p. 205-219).

– **Libro Sesto** *Peninsula Australe* (p.220-240).

Volumul II al primei părţi – *Dell'Isole sino al presente scoverte all'Illustriss et Reverend Signore il Signor Pietro Cardinal Aldobrandino.*

– *Dell Isole Proemio* (p. 5-6).

– **Libro primo** *Dell'Isole del Mar del Perrv e della Nuoua Spagna* (p. 7-22).

– **Libro secondo** *Dell'Isole* (p. 22-38).

– **Libro terzo** *Dell'Isole* (p. 39-59).

– **Libro quarto** *Dell'Isole* (p. 60-80).

2.**Partea a II-a** *si da contezza de'maggiori Prencipi del Mondo e delle cagioni della grandezza dei loro Stati.*

– **Libro primo** (p.1-53).

– **Libro secondo** (p. 54-100).

– **Libro terzo** (p. 101-116).

– **Libro quarto** (p. 117-152).

3.**Partea a III-a** *si da contezza de'Popoli d'ogni credenza, Catolici, Giudei, gentili, e Scismatici.*

– **Libro primo** (p. 5-100).

– **Libro secondo** (p. 101-155).

– **Libro terzo** (p. 156-183).

4.**Partea a IV-a** *si tratta delle superstitioni in che vivevano già le genti del Mondo nuouo; e delle difficoltà, e mezi, co'quali si è quiui introdotta la Religone Christiana e vera.*

– **Libro primo** *Della notitia che i popoli del Mondo nuouvo hanno di Dio* (p.1-11).

– **Libro secondo** *Delle Dispositioni del Mondo nuouo all'Evangelio* (p.12-34).

– **Libro terzo** *De primi Religiosi passati all'America per predicarvi l'Evangelio* (p.34-68).

În prima parte[95] a geografiei sale, Botero localizează Ţara Preotului Ioan în două zone geografice diferite şi anume în:

[95] Partea I – „conţine descrierea Europei, a Asiei şi a Africii; costumele şi bogăţiile, comerţul şi industria fiecăreia dintre naţiuni. Se mai descrie şi Continentul Lumii Noi."

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1.a. Asia – cea mai nobilă parte a pământului, „deoarece Dumnezeu a decis să pună acolo Paradisul"[96] – este împărțită în patru părți: o zonă geografică ce conține Ordinele (înțelegând prin această denumire formele de organizare ale tătarilor), a doua zonă se cheamă Zagatai, a treia Catai (cu toate ținuturile aflate între deșertul Loppo și China) și a patra cuprinde țări puțin cunoscute precum: Belgian, Argon, Arsaret și Ania. Cataiul cuprinde la rândul său mai multe provincii: Tangut, Camul, Erginu, Carasan, Caindu, Tebet, Tainsu și Tenduh. În cea din urmă dintre acestea Botero vorbește despre existența unui „principe creștin, aparținând sectei nestorienilor, care se numea Preotul Ioan", adăugând că numele acestui principe a fost din greșelă asociat cu marele negus al Abassiei. Botero revine apoi asupra acestei localizări: „Nestorianul Preotul Ioan care guverna în provincia *Hatai*, sau cum spun alții Tenduh. Cei de acolo îl numeau Ioanno și ai noștri, întrucât purta mereu o cruce, Perte Gianni."[97]

1.b. Tot în **Asia** mai există la Botero o localizare a ținutului Preotului Ioan în *Argon* – ținut inclus în *Ultima parte a Tartariei* ce cuprinde, alături de Argon și Arsaret, Belgian și Ania. Toate acestea sunt localizate pe harta lui Botero, dar nu se bucură de descrieri amănunțite, deoarece „nu se cunosc decât numele lor, cum se întâmplă cu toate extremitățile pământului, deoarece nu există acolo comerț sau alte drumuri"[98].

2. Africa – după unii denumită astfel de la numele *Afer*, un descendent al lui Abraham iar după alții de la *Aprica*, adică plasată la soare, dat fiind faptul că se află între tropice.[99] Preotul Ioan are în ansamblul descrierilor din acest capitol o prezență cât se poate de *reală*. Sunt descrise cu amănunte de ordin geografic zonele ce îi aparțin, sau în care are o mare influență. În capitolul despre *Arabia trogloditică*, aflăm că Preotul Ioan este stăpânul unui port Arquico, (sub care se întinde ținutul regatul regelui Dangali). Aflăm, spre exemplu, că portughezii i-au venit de multe ori în ajutor acestui principe, în încercările lui de a stăvili invaziile „Turcului". Era de asemeni un obicei ca, atunci când traversau Marea Roșie, portughezii să fie primiți cu onorurile cuvenite de Preotul Ioan. Descrierea cursului Nilului ne aduce alte informații despre Țara

---

Partea a II-a – „se relatează despre principalii principi ai lumii și despre cauzele întinderii statelor lor."

Partea a III-a – „se vorbește despre popoare de diverse credințe, catolici, iudei, păgâni și schismatici."

Partea a IV-a – „se vorbește despre superstițiile ce conduceau viața oamenilor din Lumea Nouă și despre dificultățile întîmpinate și mijloacele prin care a fost introdusă religia creștină."

[96] G.B., *Relationi*, p. 119.

[97] G.B., *Relationi*, p. 119, partea III, cartea II. Tot în această parte, la p. 129 aflăm că primii care au descoperit India au fost portughezii din ordinul franciscan, în 1498. Se spune că au găsit acolo un Rege Ioan, care predica Evanghelia. Au pus guvernator al Indiei pe Stefano de Gama. Tot în partea III, cartea II, la p. 148, în insulele Moluche, este menționată prezența unui Preot Ioan.

[98] G.B., *Relationi*, p. 124, Descrierea Asiei, Libro II, parte I.

[99] G.B., *Relationi*, p. 153.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Preotului Ioan: „Nilul, fluviul cel mai renumit dintre toate, nu izvorăşte din Ţara Preotului Ioan, cum doresc unii şi nici cum doreşte Ptolemeu, dintre două lacuri plasate de el la egală distanţă între orient şi occident (...)", ci izvorăşte dintr-un alt lac, care este înconjurat de munţi foarte înalţi.[100] Curge subteran până la al doilea lac din apropiere şi de acolo curge la suprafaţă spre răsărit, până ajunge la insula Meroe, unde se desparte în două braţe: Astabora şi Astapo.

Ideea existenţei reale a Regatului Principelui Ioan străbate *Le relationi*, este prezentă în cele trei părţi ale lucrării. După localizarea geografică a ţinutului, în prima parte, în partea a doua referitoare la principii lumii, Preotul Ioan se regăseşte printre cei trei principi de seamă ai Africii, alături de Monomopata şi Seriffo. Aflăm că Preotul guvernează o zonă foarte întinsă în centrul Africii.[101] În descrierea acestei zone, pentru sporirea veridicităţii relatării, sunt citate opinii ale unor personaje cu o existenţă istorică reală: Ptolomeu, Horatio Malagucci, şi Giovanni Baros.[102]

Preotul Ioan era deci o prezenţă istorică la Botero, stăpân peste cea mai întinsă parte din ţinuturile Africii centrale şi doar „regele catolic" era mai important decât el. Preotul Ioan se intitula şi stăpânul regatului Goiame, situat dincolo de Nil, precum şi al regatelor Vangue şi Damut, ambele dincolo de Zair. La vest, regatul său ajungea la Nil, dar despre acest fluviu, spune Baros, mulţi abisinieni nu prea cunosc detalii din cauza munţilor care îi despart de el.

Centrul regatelor conduse de Preot este marcat de lacul Barcena. La răsărit, spre Sqacven, statul se întinde până la Marea Roşie, iar la apus, graniţa sa este marcată de un lanţ muntos locuit de păgâni, ce plătesc tribut Preotului Ioan. Un alt vecin al Preotului este regatul Adea, unde există munţii din care izvorăşte fluviul denumit Ratto de Ptolemeu.

Descrierea cuprinde şi numeroase detalii legate de:

– peisajul regatului (şesuri ample, dealuri line, munţi înalţi, dar cu suprafeţe cultivabile);

– îndeletnicirile locuitorilor (produc orz şi mei şi grâu de India, legume stranii dar şi altele cunoscute de noi: vin din viţă nu fac decât patriarhul şi Preotul. Pentru ceilalţi, se face o băutură din tamarin. Locuitorii au ulei din *zena*, de culoarea aurului şi nu se pricep deloc la vânătoare şi la pescuit, dar cresc albine foarte multe şi poartă rufe din bumbac, iar cei mai bogaţi au blănuri);

– bogăţia locurilor (multe animale: cămile, capre, asini, cai şi o mulţime de păsări);

– forma de guvernământ („guvernul Preotului Ioan este despotic. Tratează atât oamenii importanţi cât şi pe cei mai mici la fel, mai degrabă drept sclavi decât ca

[100] G.B., *Relationi*, p. 161.
[101] G.B., *Relationi*, p. 102.
[102] Vezi, Joao de Barros, *Asia*, 4 volume, Lisabona, 1945-1946.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

supuşi"[103]). Mai aflăm că Preotul se arată foarte rar poporului său, numai de sărbători: Crăciun, Paşte şi de Sfânta Cruce în septembrie.

Trebuie menţionat faptul că descrierile geografice sunt însoţite în lucrarea lui Botero de hărţi. Între textul cărţii şi acestea nu există întotdeauna concordanţă de toponime şi nici de situări în spaţiu.[104]

*

În Evul Mediu românesc, conform cercetării de specialitate, Ţara Preotului Ioan este prezentă în două categorii de contexte:

1. Motive literare ce defineau Ţinutul fabulos al Preotului Ioan (conform tiparului propagat de tradiţia literară a secolului al XII-lea), precum diverse animale fantastice, circulau la noi inserate în cosmografii, fără a fi menţionat însă numele Preotului Ioan. Unele dintre aceste animale precum pasărea fenix (din *Fiziolog*) sau inorogul (din *Cosmografii*) sunt localizate în Arabia.[105]

„Amintim că în *Fiziologul* copiat de ieromonahul Serafim de la Bistriţa, în jurul anului 1700 (deci în aceeaşi vreme în care lucra şi dascălul Costea din Şchei la codicele său), se spunea că *gripsorul iaste mai mare decât toate păsările câte zboară şi lăcuiaşte în pământul lui Ioan, lângă marea Ochiianului.* Acest *pământ al lui Ioan*, reprezintă credem, o contaminare cu datele oferite de **scrisoarea apocrifă a Preotului Ioan.**"[106]

O cosmografie ce cuprinde descrieri geografice legendare şi mitologice, foarte apropiate de ceea ce astăzi numim literatură, este cosmografia transcrisă de Costea Dascălul din Şcheii Braşovului, între anii 1693 şi 1703 – până în prezent cea mai veche cosmografie identificată în limba română. Textul de la Şchei este transcris, cu mici modificări, în Ţara Românească de Ioan sin Dobre (ţârcovnic, miniaturist, cojocar şi cronicar la Biserica Batiştei din Bucureşti)[107]. Cătălina Velculescu semnalează că, în descrierea ţării Hinhitas din manuscrisul lui Costea Dascălul, este amintit un animal definitoriu pentru Ţinutul Preotului Ioan: „un feliu de gadine făcută în chip de şopârlă şi cu capetele ca de viţel acelea să chiamă *salomândre*. Pre acelea nu le poate strica nici focul, nici apa ce lăcuescu cum într-apa aşa şi în focu. Ce peirea le iaste lor când să mănâncă adins ele sau când le prind cu mari meşteşuguri. Au asupra lor păr galbenu, atâta cătu-ţ pare că e poleit cu aur; şi iaste părul mărunţel şi des şi moale ca mătasea. Ce-l lucrează de-l fac postav. Haina ce să face den părul acelor fieri dacă să vecheşte sau să

[103] G. B., *Relationi*, p. 103.

[104] A se vedea hărţile Africii şi Asiei anexate studiului de faţă.

[105] C. V., *Animale.*, p. 26-27. Pentru *inorog*, *fenix*, *zgripsor* în *Scrisoarea preotului Ioan*, vezi F.F., *La Lettre*, p. 302-303.

[106] C.V., *Animale*, p. 29, nota 17. Pentru descrierea manuscriselor am consultat G. Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

[107] C. V.V.G., *Povestea.*, p. 13, 15-17 (BAR ms.rom.1436 şi 3404).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

întină, într-alt chip nu o pot spăla, numai ce o ţin puţină vreame pre văpae de foc. Deci atâta să spală şi să face frumoasă cât iaste ca şi noao."[108]

Nu se poate încă preciza din ce limbă s-a făcut traducerea românească a cosmografiei copiate la Şcheii Braşovului. Există însă similitudini evidente între ea şi „acele cosmografii care circulau şi la ruşi în secolul XVII, alăturând, pentru ţările din răsăritul şi din sudul Asiei, două variante diferite."[109]

2. O altă categorie de texte ce apropie cititorul român de Ţara Preotului Ioan este reprezentată de partea I din *Le relationi universali* de Giovanni Botero, tradusă parţial în limba română la începutul secolului al XVIII-lea. Descrierile geografice ale lui Botero se distanţează de cele din manuscrisul lui Costea Dascălul, printr-un accentuat spirit critic.

Problema traducerii textului lui Botero în română naşte opinii diverse. N. A. Ursu are convingerea că traducerea românească s-a făcut după un intermediar polon. În limba polonă, cartea lui Botero ar fi fost tradusă nu din italiană, ci din latină, de către un călugăr aparţinând ordinului bernardinilor. Aceasta a fost publicată în 1609 şi ulterior la Cracovia în 1613, păstrând titlul original *Relatiae powszechne*. A treia ediţie a traducerii a apărut tot la Cracovia în 1659, cu titlul *Theatrum swiata wszytkiego*. S-ar părea că traducătorul român a folosit ediţia din 1659 apărută la Cracovia, susţine N.A.Ursu, deoarece în ms. **1556** titlul este *meideanul lumii* ca şi în ediţia poloneză citată anterior. „Cuvântul *theatrum* este tradus prin *meidean*, care în limba română veche avea înţeles de *privelişte*, *spectacol*."[110]

Au fost identificate fragmente traduse din lucrarea lui Botero în manuscrisele **3515** (început de sec.XVIII), **1556** (manuscris copiat la **Cozia** între 1766-1767 de Antim ieromonahul), **1267** (elaborat de Anatolie ierodiaconul de la episcopia Râmnicul Vâlcea pe la anul 1774), **1263** (o copie parţială de secol XIX a manuscriselor anterioare) şi **3391** (anul 1782; nu are decât o tablă de materii). [111]

Anumite particularităţi lingvistice ne demonstrează că textul traducerii din Botero provine din nordul Moldovei. Sunt necunoscute însă împrejurările în care manuscrisul moldovenesc a ajuns să fie copiat pe malul Oltului, la Râmnic şi la Cozia.

Până în prezent cea mai veche traducere identificată după Botero – ms.rom. **3515**[112], este considerat de Gh.Chivu, după particularităţi lingvistice şi grafice, a fi un text ardelenesc de mijloc de secol XVIII[113], dar N.A.Ursu consideră că **3515** ar fi fost copiat

---

[108] Vezi C.V., *Animale*, p. 26.

[109] C.V., *Animale*, p. 27, 30. D.M. Lebedev, *Геоерафия в России XVII в*, Moscova, 1949, p. 208-216. Nu am văzut direct (depozit închis la Biblioteca Academiei Române) Andrei Popov, *Изборики славянских сочинении и статей внесенных в хронографы русской редакции*, Moscova, 1869, unde este amintit *Popa Jan*.

[110] N.A.Ursu, *Versiunea românească a geografiei universale a lui Giovanni Botero*, „Cronica", XIV, 1979, nr.38 (12), p. 7 (în continuare N.A.U., *Versiunea*).

[111] C.V.V.G., *Povestea*, p. 32-42 pentru analiza comparativă a manuscriselor menţionate.

[112] Am anexat acestei lucrări reproducerea a două file din ms. rom **3515**.

[113] Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte ştiinţifice româneşti (1640-1780)*, „Limba română", XXIX, 1980, nr. 2, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de aceeaşi persoană care a scris f. 326 – 427 din ms. rom. 253 (cronica lui Ion Neculce). După părerea lui N.A.Ursu, traducătorul în limba română a *Geografiei* lui Botero[114] este Nicolae Costin. El ar fi lucrat după traducerea în limba polonă a textului, cunoscută fiind educaţia deosebită primită de Nicolae Costin în Polonia. Ms. rom. 3515 prezintă doar parţial textul lui Botero, ceea ce îl determină pe N.A.Ursu să afirme că traducătorul a început această traducere lăsând-o neterminată[115].

Textul copiat de Antim la Cozia (ms. rom 1556) ar fi copie directă după ms. rom. 3515[116], reproducându-se chiar şi particularităţile moldoveneşti ale textului copiat.

În Botero, informaţiile despre Ţara Românească şi Moldova sunt cuprinse într-un capitol comun, numit *Vallachia Transalpina. Moldavia.* Textul polon reproduce fidel acest capitol, cu câteva mici interpolări, pe când copiştii români separă capitolul în două părţi: *Ţara Românească* şi *Ţara Moldovii*, adăugând diverse informaţii noi:

În ms. rom. 1556, copistul a făcut anumite interopolări şi anume a eliminat descrierea Craiovei ocupată de austrieci şi a amplificat în schimb capitolul consacrat Ţării Româneşti cu date despre schiturile şi mânăstirile de acolo. Ierodiaconul Anatolie (ms. rom. 1267) introduce în cuprinsul capitolului respectiv toată *Istoria Ţării Româneşti*, atribuită lui Constantin Cantacuzino.

Botero încearcă să elimine diversele poveşti şi aura magică a legendarului ţinut al Preotului Ioan, dar totuşi „în variantele româneşti după Botero, reapar unele pasaje, de altfel locuri comune în cosmografiile medievale, preluate poate, din intermediarul străin, despre fiinţe fabuloase cum ar fi de exemplu, pasărea *fenix*."[117]

În manuscrisul 1556, menţionează Cătălina Velculescu, chiar în tabla de materii şi ulterior în capitolul despre „Aravia cea norocoasă sau Ţara Arăpească", este adăugată o descriere a păsării fenix la textul lui Botero. „Şi iaste o pasăre ce se chiiamă *finex*, care zic că trăiaşte 500 de ani şi când moare să aprinde de arde şi din cenuşa ei să face iară pasăre la loc. Şi iaste mare şi prea frumoasă şi căutarea ei cuvioasă."[118] Această descriere se distanţează însă de imaginea fenixului copiată de Costea Dascălul (ms. rom. 1436) şi de Serafim de la Bistriţa (ms. rom. 2511) având date totuşi consonante cu cea de a doua pildă despre fenix din manuscrisul lui Serafim (ms. rom. 2511)[119]. La pasărea fenix face trimitere, într-o exprimare proprie şi tabla de materii a manuscrisului 3391 menţionat mai sus[120].

---

[114] N.A. Ursu, *Nicolae Costin, traducătorul geografiei universale după Botero*, „Revista de istorie şi teorie literară", XXXIX, nr.3-4, 1991, p. 375. (în continuare N.A.U., *Costin*). Sunt oferite multiple argumente de ordin lingvistic care ar apropia cronica scrisă de Nicolae Costin de textul după Botero din ms. rom. 3515.

[115] N.A.U., *Costin*, p. 2.

[116] Pentru diverse argumente de ordin lingvistic şi grafic în sprijinul acestei afirmaţii vezi N.A.U., *Costin*, p. 4.

[117] C.V.V.G., *Povestea*, p. 14.

[118] C.V., *Animale*, p. 30. Ms. rom. 1556, f.12. Vezi şi ms. rom. 3515, f. 154-154^{v}.

[119] Vezi C.V., *Animale*, p. 30 şi următoarele.

[120] C.V.V.G., *Povestea*, p. 35-36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În ms. rom. 3515 observăm că lipseşte partea referitoare la Africa, dar există descrierea Cataiul. Ms. rom. 1556 menţine ambele localizări posibile ale Ţării Preotului Ioan: Catai şi Abassia.[121]

Am ales pentru publicare fragmentul despre Catai din ms. rom. 3515, datorită vechimii lui.[122] Din ms. rom. 1556 (care este complet) am luat partea referitoare la Africa. În anexe vom publica rezumatele referitoare la *Hatai* şi *Abasna* din tabla de materii a acestui manuscris, (acestea se regăsesc şi în ms. 1267). Este foarte interesant faptul că în geografia lui Botero pătrunsă în mediul românesc, lipsesc informaţiile despre America, dar sunt păstrate totuşi cele referitoare la Preotul Ioan.

În paralel cu traducerea veche din Botero păstrată în manuscrisele româneşti citate anterior, vom publica şi traducerea oferită de noi pasajelor cu un conţinut similar din ediţia italiană (anul 1597, Veneţia) a cărţii lui Botero .

În textul din ms. rom. 3391, rezumatele din tabla de materii diferă (cum s-a spus)[123] de cele din manuscrisele amintite anterior. Vom publica din această tablă de materii fragmentul referitor la *Abasna*[124], pentru a arăta că la sfârşitul secolului XVIII (1782), un român se arată atât de interesat de *stăpâniia Popii lui Ioan*, încât, din textul prozaic al lui Botero, extrage doar informaţiile ce-i permit să reconstituie ţara de poveste a *Popii lui Ioan*, din tradiţia secolelor XII-XIII.

Din ms. 3391 vom publica de asemeni şi rezumatul referitor la pasărea fenix.[125]

Tot de la sfârşitul secolului al XVIII-lea ne-a mai rămas o altă referire vagă la Ţara Preotului Ioan. Este vorba despre o descriere a muntelui Sinai şi a Etiopiei, aparţinând lui Nectarie Criteanu. Nectarie[126], orginar din Creta, (fost episcop de Sinai şi patriarh de Ierusalim) a călătorit de mai multe ori în Ţările Române, sub domniile lui Vasile Lupu, Dabija Vodă şi Grigore Ghica.

---

[121] C.V., *Animale*, p. 31, 1556, f. 111^{v}.

[122] Menţionez că ms. rom. 3515 nu mai are începutul şi sfârşitul. Aşa cum arată acum, începe conform numerotaţiei în chirilică, cu f. 21 şi se termină cu f. 198. Ultimul capitol păstrat are titlul: *De oamenii Eghipetului.* La f. 119^{v} pe care o reproducem, se află însemnarea: *Dăruită de mine, cum am scris în foile de la început, bibliotecii din urbia Ocna din Vâlcea. Preotul Stan Popescu Râmniceanu* (scris cu litere latine). Înţelegem, deci, că atunci când a fost dăruit, manuscrisul avea încă primele file care acum lipsesc. Din ms. rom. 3515 s-a pierdut deci începutul unde ar fi trebuit să existe tabla de materii cu rezumate. S-a pierdut de asemenea partea referitoare la Abassia.

[123] C.V. *Animale*, p. 30. C.V.V.G., *Povestea*, p. 34,50.

[124] În scurta prezentare a Hataiului Preotul Ioan nu este amintit (f. 405^{v}).

[125] Textul despre fenix şi rezumatul corespunzător lui, din tabla de materii, din ms. rom. 1556 este concordant cu cel din ms. rom. 1267. Ele au fost deja publicate în C.V., *Animale*, p. 30-31.

[126] I. Bianu, N.Hodoş, ***Bibliografia românească veche***, v.I, Bucureşti, 1903, p. 256-257.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

A scris printre altele *Epitomi tis ierokosmikis istorias* (*Rezumatul istoriei cosmografiei sacre*), tipărit prima dată în 1677.[127] În această descriere, Nectarie foloseşte denumirea *Libia* pentru întreaga *Africă*. Descrierile geografice din opera lui Nectarie cuprind date generale în care se strecoară şi multe inexactităţi.

În 1796-1797, Ioachim Bărbătescu copiază o traducere după opera lui Nectarie[128], cu mici modificări. Reproducem în continuare un fragment despre locuitorii din preajma Etiopiei[129]:

„Împărăţiile celor de afară etiopeani ce zic avisini şi ***pretegheani.***

Acest loc ce să zice Capo de Bona Speranţa să încongiură de doao mări: de Marea Ochiianului celui despre apus şi de Marea Indiei. Iaste loc mult şi bun şi atâta cât iaste împărţit în 40 de împărăţii şi fieştecare împărăţie dintr-acestea să schimbă din celealalte la toate, şi în limbă şi în obiceai, şi în vedeare, şi la chipul obrazului. Pentru că unii sunt negri foarte, iar alţii mai puţin, şi alţii de mijloc şi alţii într-alt chip.

Iar însă toţi sunt negri şi toţi cu un nume se numesc – avisini sau ***pretegheani.***"

Evident, denumirea de *pretegheani* nu-i aducea cititorului român un spor de cunoaştere a Ţării Preotului Ioan, demonstrând doar degradarea suportată de legendă de-a lungul secolelor.

Ca istorici ai culturii, noi suntem interesaţi de circulaţia temelor şi a motivelor literare. Prezenţa în cultura română, prin intermediul unor traduceri din limbi slave, a legendei atât de îndrăgite a Preotului Ioan, este doar unul din aspectele particulare ale modului de existenţă a culturii europene.

---

[127] R. Constantinescu, *Historia destructionis Trojae* by Guido delle Colonne in an old Romanian version, „Revista de istorie şi teorie literară", v. 27, nr.1, 1978, p. 14-15.

[128] G. Ştrempel, *Catalog*, v. I, p. 234: Ms.rom. 1135, f. 102-123 *Geografia Libiei, Etiopiei şi Egiptului.*

La f. 1^{v}-2^{v} există o introducere a copistului care nu a fost transcrisă de G. Ştrempel.

[129] Ms. rom. 1315, f. 104.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

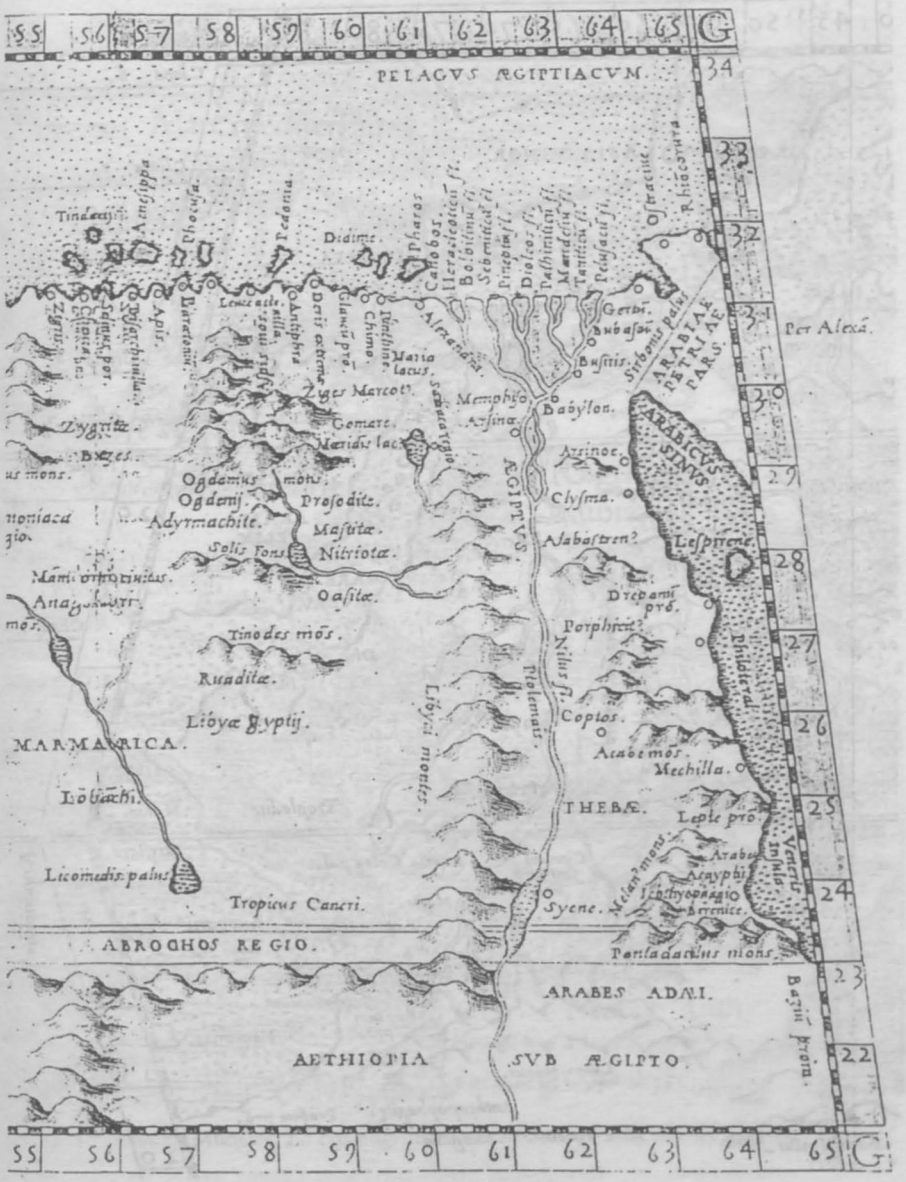

Ptolomeu, *La geografia*, CR II 252169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

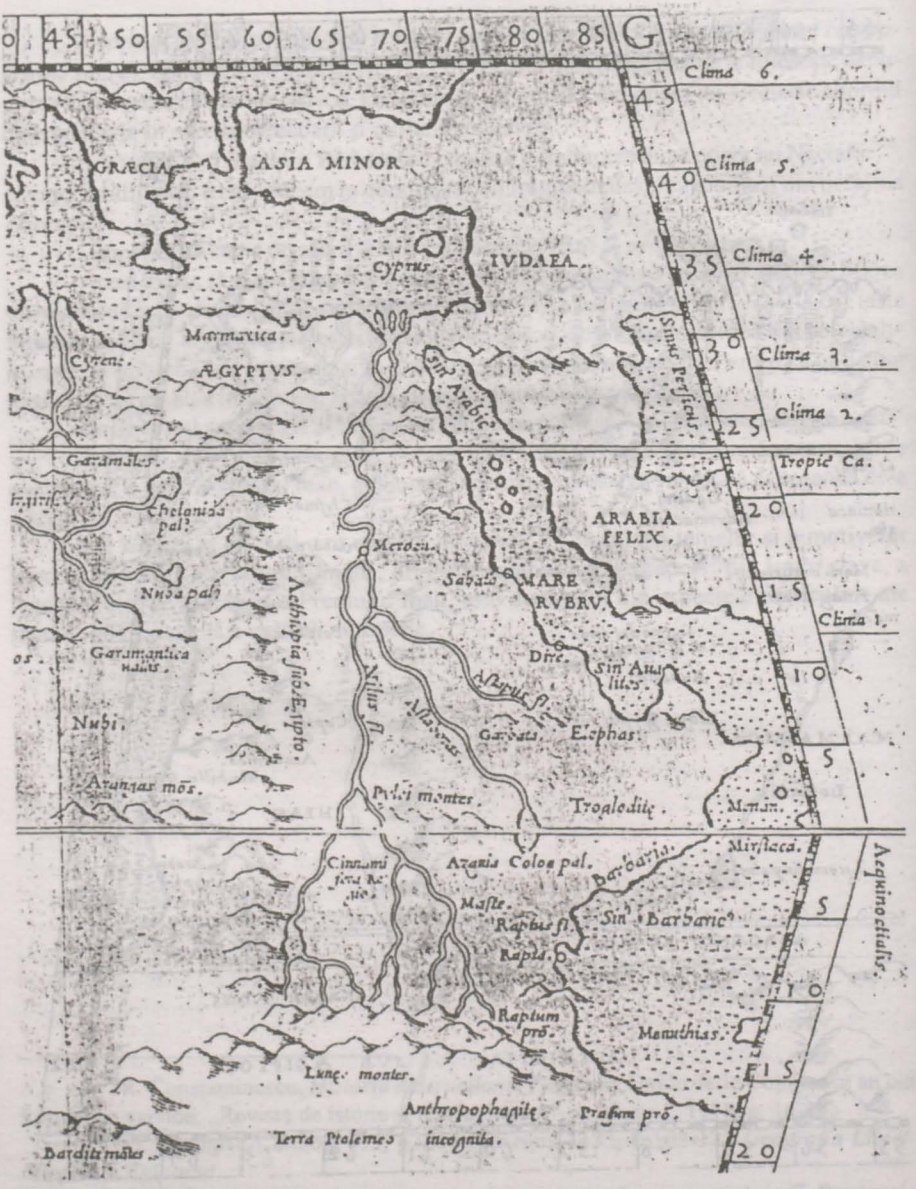

Ptolomeu, *La geografia*, CR II 252169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Sebastian Münster, *La cosmographie universelle*, 1522, CR III 413956.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Giovanni Botero, *Le relationi universali*, CR II 339385, Harta Africii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Giovanni Botero, *Le relationi universali,* CR II 339385, Harta Asiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

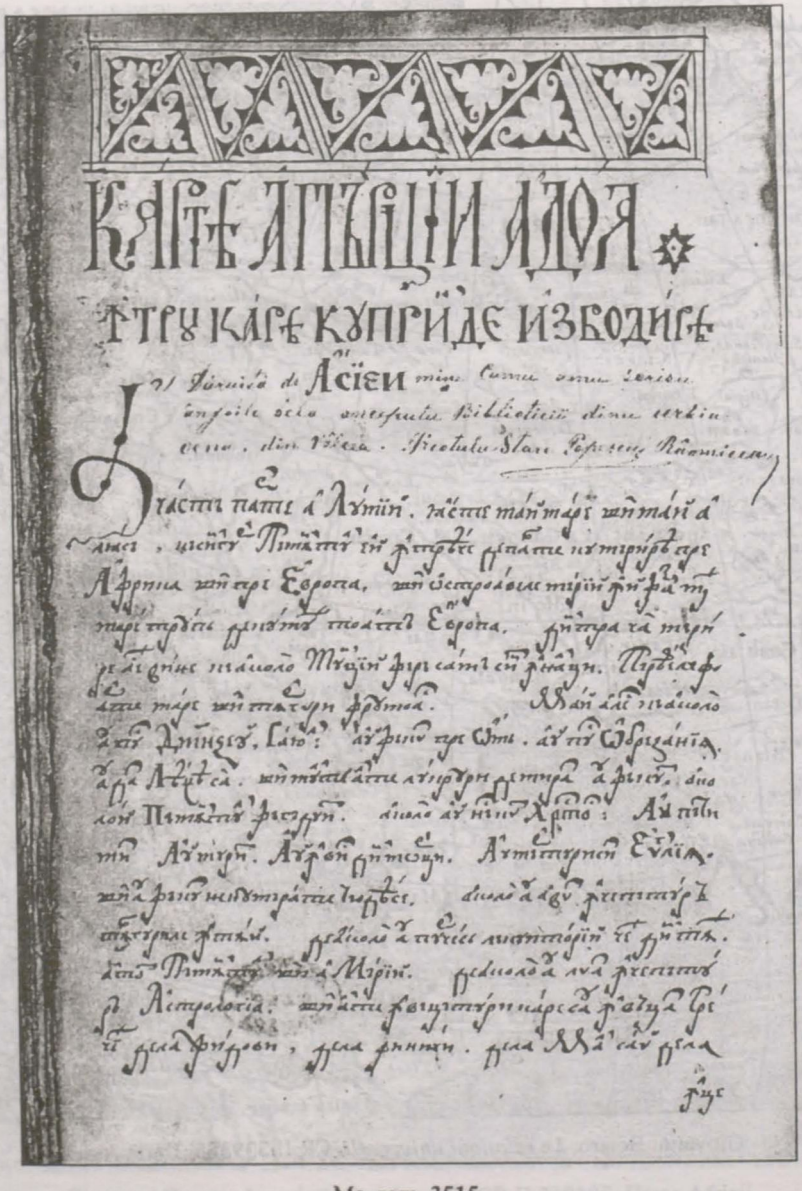

Ms. rom. 3515.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

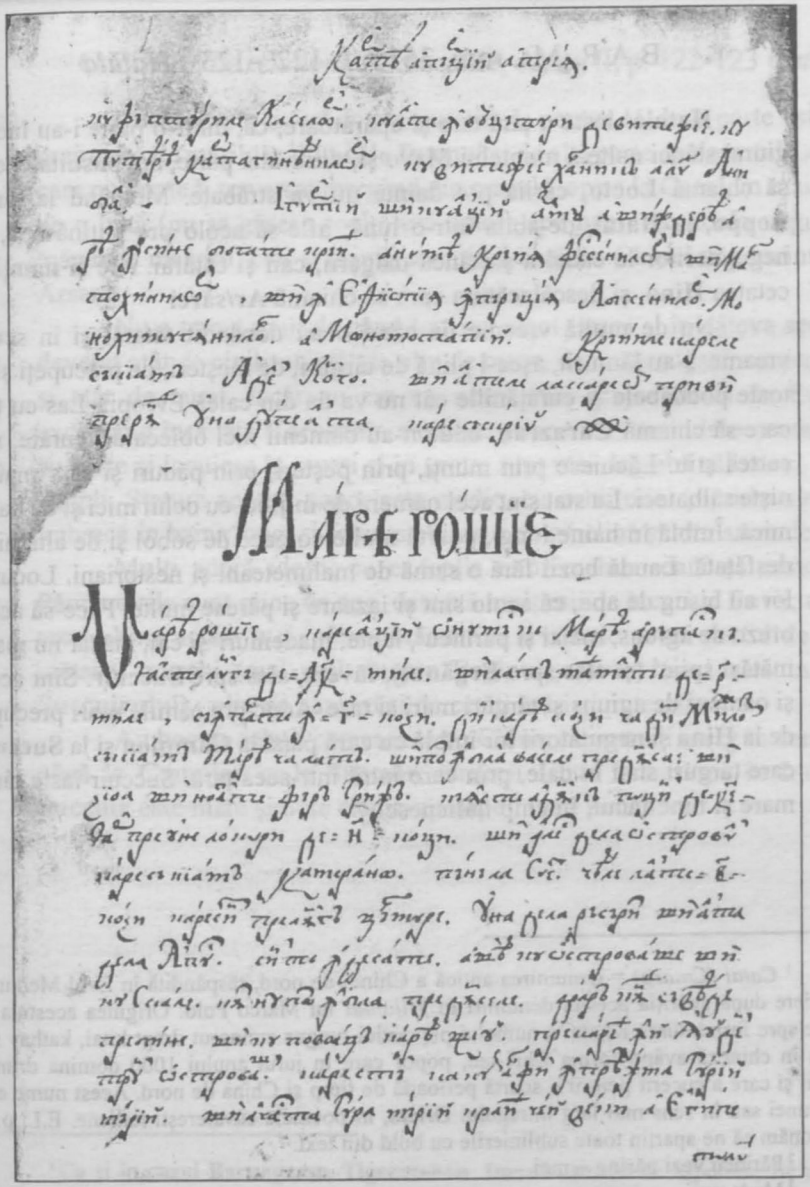

Ms. rom. 3515.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

B.A.R. Ms. rom. 3515, f. 122r–123v: *Hataia*

122r **Hataia**[1] iaste o ţară tare şi apărătoare, că, dintr-o parte i-au încungiurat stânci nalte a muntelui Mavo şi, dintr-altă parte, are pustiitate, care să chiamă **Locto**, căriia pre dainte nu va străbate. Mergând la târgul **Loppo**, la **Hatai**, de-abiia într-o lună; afle-să acolo pre puţină apă, iar neguţătorilor le caută a-ş mânca măgarii, caii şi catârâi. Are şi munţi, şi
122v cetatea **Hino**, şi descălecătura care să chiamă **Ar/sarei**.

Nu de multă vreame de când o au dobândit tătarâi şi în scurtă vreame s-au lămurit, aşea-i plină de târguri, de meşteri, de precupeţi şi de toate podoabele şi curăţăniile cât nu va da din calea Evropii. Las eu ţara care să chiamă **Carazran**, unde n-au oamenii nici obiceaiuri curate, nici cartea ştiu. Lăcuiesc prin munţi, prin peşteri, prin păduri şi sânt mai ca nişte sălbateci. La stat sint acei oameni de mijloc, cu ochii mici şi cu barbă mică. Îmblă în haine lungi, poartă multe cojoace de sobol şi de altă hiară desfătată. Laudă bozii fără o samă de mahmeteani şi nestoriani. Locurile lor au bişug de ape, că acolo sint şi iazeare şi păreae multe. Face-să acolo orezu de agiuns, mălai şi părincu[2], lapte, mademuri[3] şi cai, măcar nu mare; mătăşi spije[4] (şi ales spre **Ergănul**), răvent, ales spre **Succuir**. Sint acolo şi oameni de agiuns şi târguri mari şi tare. Aduc pre cămile mari precupii[5] de la **Hina** şi neguţătorii lor îmblă cu cară până la **Campion** şi la **Succuir**, care târguri stau în cale, prin care întră într-acea ţară. Succuir iaste târgu mare şi bine făcut, în chip itălienesc.

---

[1] *Catai (Catara)* = denumirea antică a Chinei de nord, răspândită în Evul Mediu cu precădere după apariţia acestei denumiri în *Milionul* lui Marco Polo. Originea acestuia ne trimite spre forma turcă Khatai a numelui poporului tungus cunoscut drept kitai, kathay sau khitan în chineză având forma Chi'i-tan, popor care în jurul anului 1000 domina drumul mătăsii şi care a cucerit pentru o scurtă perioadă de timp şi China de nord. Acest nume este dat Chinei sau în sens mai larg întregului Orient, în poemele cavalereşti italiene. E.I., p. 2. Menţionăm că ne aparţin toate sublinierile cu bold din text.

[2] Părincu vezi păring – mei.

[3] Mademuri - minereuri.

[4] Spije – tuci. În textul italian este muschio.

[5] Precupii – specule.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

G. Botero, *Le relationi*, Prima parte, cartea II, p. 122-123 ***Catai***

122 **Cataiul** este o ţară foarte puternică, pentru că de o parte este împrejmuită de marile înălţimi ale **Imano**[1] şi de altă parte de deşertul **Loppo**, care nu poate fi traversat mergând din oraşul **Loppo** la **Catai**, în mai puţin de o lună (nu se găsesc acolo nici măcar ape mici, dar acolo negustorii mănâncă măgarii, caii şi asinii) munţii şi cetăţile **Chinei** şi pământul lui Arsaret.

Nu a trecut mult de când l-au subjugat tătarii şi în câteva secole a devenit atât de civilizat, atât de plin de oraşe, de meşteşugari, comercianţi şi atât de curat, încât nu era cu nimic mai prejos decât în Europa, exceptând însă ţara **Carazzan**, ale cărei popoare nu sunt deloc curate, nu au carte şi locuiesc în munţi şi în grote; sunt mai degrabă sălbateci, decât simpli. Statura acestui popor este medie, cu ochii mici şi barba rară. Se îmbracă în haine lungi şi folosesc blănuri de zibelină şi alte animale mici.

Mulţi adoră idolii, cu excepţia unor mahomedani şi nestorieni. Pământurile sunt pline de ape, datorită mulţimii de lacuri şi fluvii; orezul creşte bine acolo, mei, pâine, brânzeturi şi metale şi cai destul de mici, mătase, muşchi (mai mult înspre **Erginul**), revent (mai ales in jurul **Succuirului**), plin de oameni şi de cetăţi mari şi puternice.

Au bogate relaţii comerciale cu China; negustorii merg în caravane până la **Campion** şi la **Succuir**, teritorii aflate la intrarea în Imperiu. **Succuir** este mare şi bine clădit, aproape în stil italian.

[1] Ca şi în cazul **Barnagasso**, **Tigremahon**, **Imano** este fie un toponim, fie un substantiv ce desemnează un demnitar: G.B., *Relationi*, Partea I, cartea II, p. 146 în descrierea *Arabiei felice*: *Iman*-ul – celui căruia îi plătesc o zecime din fiece lucru, chiar şi din plăcerea oferită de soţ soţiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Stă pre şes, la care să strângu foarte multe ape, care fac acel ţinut al lui cu roadă şi cu bişug în toate, fără vin, că iaste cam frig acolo.

Supt numele **Hataia** astăzi sint ţările anumea: **Tangtea, Camul,**
123r **Erghinul, Carazan, Ca/ind, Tebet, Tainsu, Tenduh**,şi pentru aceaia că sint supt un stăpân şi că au cu sine mar-asemănături în toate lucrurile. **Tebeat** are parte crescută cu păduri, şi plin de năsip albu şi vânătu şi de hiară, şi, cu bişug iaste în spije. Acolo precupăsc curealele[6] în loc de bani.

În **Tenduh** au crăit (nu pre demult) un stăpân creştinesc, de leage nestorian, din care să află şi până astăzi mulţi oameni, căruia i-au zis *popa Ioan*. Acela au avut doao puteri: duhovnicească şi lumască, prin toate aceaste ţări. Iară tot supt ascultarea marelui han era. Iară mai pre urmă au abătut-o supt putearea sa tătarâi şi i-au luat toată putearea şi crăiia. Adevăr că unii zic cum să nu fie crăit în **Tenduh** *popa Ioan* ce în **Argon**. Acest nume apoi s-au fost dat cu greşală marelui nego ţărăi **Abasiei**. Mărirea târgurilor şi îmbletul neguţitorilor într-aceale părţi vine pentru mărirea iazeriilor şi a gârlelor care sint acolo foarte multe.

Iaste acolo iazerul **Cantacora** şi alte iazere **Xandru** (din care iasă gârla **Singo**). Aşijderea, iaste şi **Gunai**, din care iasă **Caramoran** şi **Mecon**, mai de frunte dintr-alte gârle, care cad într-acel ochiian. Aşijderea, iaste acolo iazerul **Caimat**, din care să naşte gârla mare care să chiamă **Menan**. Acolo iaste şi **Caind**, cu apă sărată, pre care îmblă cu vasă foarte supţiri de coajă de
123v lemn. Capul aceştii stăpânii iaste / **Cambal**, târgu foarte mare. Spun că iaste împregiur de 28 mile. Are în sine curăţenie nespusă şi orânduiale, negoaţă, aşijderea mare, de mirat. Stă deasupra apei[7] **Polesango**, foarte vestită pentru mărirea ei şi lungu cursu, că, începându-să în mijlocul **Kataii**, mearge, pân' cade în golfo[8], unde stă târgul mare, anume **Cvinzai**.

Lăcuiaşte acolo marele han **Catai**, cu aceaia mărire şi mândrie, cât tot să aibă un stăpân altul în lume[9].

---

[6] În textul italian: *corallo*.

[7] Scris *appei*.

[8] Traducătorul consideră că substantivul *golfo* este un toponim.

[9] Ms. 3515 nu are partea cu Africa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Este aşezat într-o câmpie în care se întâlnesc ape infinite, care fac ca acest ţinut să producă orice, în afară de vin, deoarece este cam frig.

Sub numele de **Catai** trec astăzi provinciile **Tangut, Camul, Erginu**[2], **Carasan, Caindu, Tebet, Tainsu, Tenduh** şi aceasta deoarece sunt sub marele Principe şi pentru că prezintă mari asemănări între ele în orice lucru. **Tibet** are ţara plină de păduri şi plină de plantaţii de trestie şi de fiare sălbatice; dar plin de muşchi. Aici se cheltuieşte coral în loc de monede.

În **Tenduh** a guvernat (nu au trecut multe secole de atunci) un principe creştin, aparţinând sectei nestorienilor (din care şi astăzi se mai găsesc multe popoare) care se numea *Preotul Ioan*. Acesta aveau atât putere cât şi autoritate în toate aceste provincii, care erau totuşi sub guvernarea marelui han; a fost în cele din urmă subjugat tătarilor şi privat de orice autoritate şi i s-a luat şi regat. Este adevărat că unii doresc ca *Preotul Ioan* să nu fi guvernat în **Tenduh**, ci în **Argon**. Acest nume a fost apoi conferit, din greşeală, marelui negus al **Abassiei**. Dezvoltarea comerţului şi a oraşelor acestor ţări provine din lacurile mari şi numărul deosebit de fluvii. Acolo se află şi lacul din **Catacora** şi cel din **Xandu** (de unde izvorăşte fluviul **Curat**) din **Dangu** (de unde izvorăşte marele fluviu **Polisango**) din **Guian** – tatăl fluviului **Caramoran** şi al **Meconului**, – principele fluviilor, care se varsă în acel ocean. Se află acolo şi lacul **Caymay**, de unde izvorăşte marele fluviu **Menan** şi cel din **Caindu** cu apă sărată, pe care se navighează cu bărci foarte strâmte făcute din scoarţă de copaci. Metropola acestui Imperiu este **Cambalu**, cetate foarte mare, pentru că se spune că sunt 28 de mile <de jur-împrejurul ei>, de infinită curăţenie şi cu un comerţ de necrezut. Este aşezată deasupra fluviului **Polifango**, celebru pentru amploarea lui şi pentru lungimea cursului, deoarece izvorând din centrul **Cataiului** se scurge în golf, unde este plasat marele oraş **Quinzai**.

Locuieşte aici marele han al **Cataiului**, cu atâta măreire şi splendoare, ca nici un alt principe din univers.

[2] Pe hartă Botero însemnează *Ergimul*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

B.A.R. Ms. rom. 1556, f.145^{r} – 149^{r}

145' Sint acolo [n.n.: **Meroe**] lei, pili[1], pardoşi, trăiesc acolo mahmetenii răcoşiţi cu mavrii împrotiva *Popii lui Ioan*.

Scrie Strabo că, demult, pre acest ostrov, aşa de mare era putearea preoţilor, cât, cu proastă solie a porunci craiului putea să-s-ucigă şi ei apoi punea pre altul. Mai pre urmă, un craiu, ucigând pre toţi preoţii într-o capişte, au rădicat acest obiceaiu.

Deci **Nilul** e împărţit în 2 părţi, în 2 pâraie. Mearge împrejuru-i acestui ostrov, iar în sine, de la răsărit, apa carea să chiamă **Abagni** şi de la apus, apa, anume **Sarasus**.

Abinisinii socotesc cum crăiasa Sava era să fie stăpână acestui loc sau ostrov. Iovius punea pre acest ostrov trei crai streini, păgân, mavru şi creştin, rămâ<ind> *Popei lui Ion*: de la **Meroe** la **Siane**, număr 15 zile cale pre apă.

Abasna, stăpâniia *Popii lui Ioan*

Abăsinilor le zicea oamenii rumâni[2] (vecinii) *Popii lui Ioan* a căruia stăpânie (de vom socoti iscăliturile crăiilor ce are el în cărţile sale) fost-au mai-nainte hotară late, ca să scrie craiul **Gheoame**, carele stă între apele **Nilul** şi **Zair**, şi craiul Vangvel, carele stăpâneaşte **Zaira**, şi craiul Damut care să hotăreaşte cu azăchii. Iar, despre amiazăzi, să chiiamă craiul în **Cafat** şi în **Bagamidrii**, care crăii stau deasupra iazerului celui dintâiu. Iar astăzi, mijlocul stăpânirii lui (cum scrie Ioan Baros) iaste iazerul, anume **Berţena**, că, de la răsărit să trage de la partea Mării Roşii până la **Scacven** de 122 mile franţozăşti.

[1] Pil – elefant
[2] Rumâni este aici corespondentul it. sudditi (supuşi)
Rumân – iobag, clăcaş

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

G.Botero, *Relationi*, Prima parte, Cartea a III-a, p.163 – 167

164 [**Meroe**[1]]Acolo există sare de mină, lei, elefanţi, pardoşi. Este locuită de mahomedani, uniţi cu maurii, împotriva *Preotului Ioan*. Strabon scrie[2] că în vechime, pe această insulă, autoritatea preoţilor era atât de mare, încât cu mijloace simple comandau regelui să se omoare şi îl înlocuiau cu altul. În cele din urmă regele a omorât toţi sacerdoţii într-un templu şi a eliminat acest obicei. În timp ce **Nilul** împărţit în două ramuri împrejmuieşte această insulă, primeşte de la răsărit râul **Abagni** şi de la apus pe **Sarabotto**, îmbogăţite fiecare înainte de asta cu alte fluvii, cum am menţionat mai sus. Abisinii cred că Regina din Sabba a fost patroana acestei insule. Gionio plasează aici trei regi, un păgân, un maur şi un creştin, supuşi *Preotului*. De la **Meroe** la **Siene**[3] se fac cincisprezece zile pe apă.

Abassia, imperiul *Preotului Ioan*

Abisinii erau numiţi popoare supuse *Preotului Ioan*, al cărui imperiu, dacă luăm în considerare numele regatelor, pe care le aminteşte în scrisorile sale, ar avea graniţe foarte largi. El se prezintă regele [regatului] **Gioame**[4], care stă între **Nil** şi **Zair** şi al [regatului] **Vangue**, regat plasat mai departe de **Zair** şi al **Damutului**, care are graniţă cu anzichii. Şi spre sud se chiamă regele **Cafatelor**, al **Bagamidirilor**, regate plasate pe primul lac. Dar astăzi, centrul statului său (cum scrie Giovanni din Baros[5]) este lacul **Barcena**[6], pentru că de la răsărit se întinde pe o parte a Mării Roşii până la **Suaquem**, preţ de o sută douăzeci şi două de leghe.

---

[1] G. Botero, *Relationi*, p.163: cea mai mare şi mai frumoasă insulă a Nilului. Herodot spune că forma ei este ca cea a unui scut. Această insulă îşi pierde independenţă în sec.IV, fiind incorporată în regatul etiopian al lui Aksoum. Le Petit Larousse, Larousse, Paris, 1993, p. 1513.

[2] Strabon, *Geografia*, vol.I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1972, I,4.2, II 1.2, 2.2, 5.7, 5.35 – 5.36. In vol. III, Cartea XVII, 2.2, p. 496, nota 249, Strabon afirmă că insula Meroe era capitala regatului Etiopiei, aflată pe aceeaşi paralelă cu sudul Indiei.

[3] Pe harta Tabula Africae III din Ptolemeu, CR III 451338: *Syene*.

[4] F.A., *Relation*, vezi cap. CXXXVI, p. 458-460: Goyame, din anticul Gojam, descrierea acestui regat foarte bogat ce aparţinea *Preotului Ioan*.

[5] Vezi Joao de Barros, *Asia*, 4 vol., Lisabona , 1945-1946.

[6] Vezi G. Botero, *Relationi*, Carte a III-a, Partea a II-a, *Imperio del Preste Gianni*: Giovanni Barros scrie că abisinienii ştiu foarte puţine lucruri despre acel fluviu <Nilul> din cauza munţilor plasaţi între ei. Centrul statului lor este lacul Barcena.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Iar între mare, prin stăpâniia lui, merg munţi prin carii trăiesc mavrii, carii au putearea pre mare, făr' de scala anume **Arcoco**, care scală lui i să cuvine.

De la apus are alţi munţi deasupra **Nilului**, bogaţi foarte în aur, între care munţi sânt a cei chemaţi **Damud** şi **Sinasiorum**[3] prin carii, pretu-
145v tindirea lăcuiesc păgâni, carii dau lui / bir. Un arcu, nu prea strâmbu, spre amiiazăzi, până la crăiia care să chiiamă **Adea** (din a căruia munţi iase apa căriia îi zicea Ptolemei: **Ratto**, care dă în mare supt **Melindea**) de 259 mile franţozăşti, unde, cu stăpâniia lui să hotărăsc păgânii negri, cu părurile creaţe.

De acolo să întoarnă şi să sfârşaşte în crăiia **Adel**, a căruia crăii, târgul de frunte, anume **Ararea**, înălţime având de 9 gradusuri (scări) aşa cât are împrejur această stăpânie toată 662 mile franţojăşti. Poate să fie oarece mai puţintel sau mai mult. Merg printr-nsa 2 de frunte care cad în **Nil**, cărora le zicea Ptolomeiu **Astabora** şi **Astapo**, iar oamenii de acolo le zic **Abagni** şi **Tagasi**.

Din iazerul anume **Colvea**, cum ar fi supt Ecvenocţium, din celalalt iazăr nu numai iase apa **Abagni** ce şi altă apă, anume **Zeila**. Iar din cesta iazăr, **Colvia**, făr' de apa **Tagassi** mai izbucneaşte şi alta, anume **Cvilumaga**. Între apa **Abagni** şi Marea Roşie şade **Barnagosso**.

[3] *Sinasiorum* este preluarea formei de genitiv plural din limba latină.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Până la mare, statele sale sunt străbătute de o spinare muntoasă, locuite de mauri, care domină şi marea, în afara portului **Arcoco**[7], care este al *Preotului.*

De la apus are o altă spinare muntoasă de-a lungul cursului **Nilului,** foarte bogată în mine de aur, printre care sunt cele din **Damud** şi din **Sinassij,** locuite ambele de păgâni, care le plătesc tribut.

Spre nord trebuie delimitat cu o linie desenată din imaginaţie de la **Suaquen** până la începutul insulei **Meroe,** care astăzi se numeşte **Noba**: această linie se va întinde pe 125 de leghe. Deci trebuie făcut un arc, nu foarte curbat, spre miazăzi, până la regatul **Adea** (din ai cărui munţi izvorăşte râul, pe care Ptolemeu îl denumeşte **Ratto**[8], care se scurge în mare sub **Melinde**) pe o întindere de 259 leghe, locuite de negri păgâni, cu părul creţ. Deci se întoarce şi se sfârşeşte în regatul lui **Adel** a cărui metropolă este **Arar,** la o înălţime de nouă grade, astfel încât înconjoară imperiul şase sute şaizeci şi două de leghe, mai mult sau mai puţin fiind străbătută de două râuri adevărate, care se scurg în **Nil**: denumite de Ptolemeo **Astabora** şi **Astapo** iar de locuitorii de acolo **Abagni** si **Tagassi**. Primul izvorăşte din lacul **Barcena** şi al doilea din lacul **Colue**./
165 **Barcena** se găseşte la şapte grade de polul nostru, **Colue** aproape sub Equinoţial. Acesta <Barcena> este şi tatăl (izvorul) fluviului **Zeila** pe lângă al fluviului **Abagni** şi acesta <Colue> pe lângă al <fluviului> **Tagaffiului** şi al <fluviului> **Quilimangi**. Între **Abagni** şi Marea Roşie este **Barnagasso**.

[7] F.A., *Relation,* p. 39, **Arcoco** este situat pe coasta de sud a **Suakin**; p. 49 denumit **Archico**; p. 54 oraşul era creştin şi aparţinea unui demnitar numit Barnagasso, supusul *Preotului Ioan.* La Botero este **Ercoco** pe hartă şi **Arquico** ţinutul Preotului în G.B., *Relationi.* Partea I, Cartea III.

[8] Claudio Tolomeo, *La geografia,* Venezia, 1561, CR **III 451338**, p. 15: pe harta a IV-a a Africii fluviul Raptus este în Libia, izvorâşte din munţii Mafte şi se scurge în golful Sinus Barbaricus, lângă oraşul Rapta. Hărţile sunt ulterioare textului, după cum afirmă şi traducătorul Ruscelli, în comentariul la hărţile din ediţia italiană (CR **II 252169**).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Între apele **Abagni** şi **Tagusi**, sta crăiile **Amgotea** şi **Fatigar**. Şi oarece mai departe, spre coada Barbarii, alte crăii, **Kelemen**, **Adel** şi **Baru** şi puţin mai jos crăiia anume **Amara**, deasupra ţărmurelui den a stânga apei **Tagasiii**, stă aceaia: **Beligvanzia** şi **Tigreamahon** a dooa. Abisinii nu prea ştiu **Nilul**, pentru munţi<i> carii l-au despărţit de la dânşii, pentru ce ei zic apei **Abagni** a fi tatăl apelor.

Iar spun că deasupra **Nilului** trăiesc 2 mari neamuri, unul jâdovesc, carii sânt supt crăiia puternică, oarece mai mult spre apus.

Al doilea neam mai mult spre miazănoapte, fămei viteajă de care vom zice aiurea. Nu să găseaşte în stăpâniia *Popii lui Ioan* nici un târgu iscusit, nici cu mulţimea lăcuitorilor, nici cu iscusită făptura a caselor sau dintr-alte mărsuri. Că care sânt mari lăcaşuri nu trec de 2000 de case, care
146r şi aceastea sânt de lut, cu paie sau cu altăceva / fiecum acoperite. Pentru care nu să ştie. Că şi Ptolomei nu pomeneaşte numai de 3, 4 târguri într-aceale părţi, care le pomeneaşte el şi le pune spre amiazăzi, de la ostrovul **Meroe**.

Iar încă şi în **Abasia**, nu lipsesc lăcaşuri şi târguri foarte bine făcute şi ales precupeaţe.

Portugalii, de multe ori, făcând voroavă cu abisinii, le-au arătat lor cum ar fi bine pen<tru> fereala de pagube nespuse, care păgânii şi mahmiteanii nepărăsit le fac lor, în moşiile care le pustiesc, cum şi oamenii carii îi prind, ca să facă stăpânul lor târguri şi cetăţi şi să le înprejure cu băşti[4] şi cu ziduri, la care voroavă răspund ei că putearea negului lor[5] (adecă a craiului) nu e în ziduri de piatră, ci în vârtutea oamenilor lui stă.

[4] **Başcă – val de apărare.**

[5] **Negului – negusului.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Între **Abagni** şi **Tagassi** este regatul lui **Angote**[9] şi **Fatigar**[10] şi mai spre ţinutul barbar, acela ce aparţine lui **Adea** şi lui **Baru**, şi mai în jos de **Amara**, pe malul stâng al fluviului **Tagassi**, acela al lui **Bileguanze** şi al lui **Tigremahon**[11]. Abisinii nu deţin multe informaţii despre **Nil**, din pricina munţilor ce se întind între ei şi fluviu, motiv pentru care ei numesc **Abagni** părintele apelor. Spun, deci, că deasupra **Nilului** locuiesc două popoare foarte mari, unul al evreilor, care stau sub un rege puternic, mai la apus, un altul înspre nord, de femei războinice, despre care vom vorbi în altă parte. Nu se găseşte în *statul Preotului* vreo cetate de renume, fie prin mulţimea locuitorilor, fie prin splendoarea aşezămintelor sau din vreun alt punct de vedere. Astfel, cele mai mari aşezăminte nu depăşesc două mii de focuri, cu case făcute din lut şi acoperite cu paie sau cu ceva asemănător. Acesta nu este un lucru nou. Astfel că Ptolemeu nu menţionează decât vreo trei sau patru cetăţi din acele ţinuturi[12], plasate de el în sudul insulei **Meroe**.

Împrejurul **Abassiei** nu lipseau populaţii pe deplin cunoscute şi cu un comerţ notabil. Portughezii au demonstrat uneori, vorbind cu abissinii, cât de bine ar face să reducă daunele exceselor pe care păgânii şi mahomedanii le fac mereu, astfel că ţinuturile pe care le pustiesc, ca şi persoanele pe care le iau prizoniere; *Principele* lor ar construi oraşe şi castele şi le-ar împrejmui cu şanţuri şi ziduri.

La aceasta ei răspund că puterea negusului[13] lor nu stă în ziduri de piatră, ci în braţele poporului său.

---

[9] F.A., *Relation*, p. 189, 197, 230: regat condus de Angoteraz, învecinat cu regatul condus de Barnagasso.

[10] F.A., *Relation*, p. 407, nota 1: Fatigar era un stat musulman considerat parte a Etiopiei.

[11] F.A., *Relation*, p. 138, p. 179, nota 2: Tigremahon deriva din Tegre Makuannen, termen ce desemna guvernatorul Tigrului.

[12] Ptolomeu, *Geografia*, CR II **252169**: Abasia nu există, ci Etiopia. Principalele oraşe ale Etiopiei sunt: Napata, Meroe, Tolemaide, Adule, Dire, Aromata, Mosilo promontorio. În ediţia latină, CR III **451338**, Etiopia este împărţită în Etiopia sub Egipt şi în Etiopia interioară. Etiopia sub Egipt are oraşele Napata, Meroe, Ptolemais Feraru, Adulis, Dire, Mosylum şi Aromata.

[13] În relatările lui Alvarez, negus este numit *Preotul Ioan*. Vezi F.A., *Relation*, p. 316, p. 314: negus (eth.) = titlu foarte vechi, care apare pe inscripţiile votive în bronz încă din sec. IV î.Hr., pentru a numi regele unui district.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Nu fac ei nimic cu piatră sau cu varu, ci numai la zidurile besericilor, zicând că aşa trebuie să fie despărţire între lăcaşul omenesc şi între lăcaşurile lui Dumnezeu sfinţite, şi între ziduri căriia îi zic ei casele crăieşti, în care lăcuiaşte ispravnecul ţării şi judecă. Aceastea pururea stau deşchise, iar acolo nimini nu întră, că l-ar pedepsi ca pre un viclean. Iar, încă, ş să văd târgul carele să chiiamă **Aruma** (care zic ei să fie scaunul crăii<i> Sabbei), neşte case ponorâte, care îş samănă piramidelor, care şi de câţva ani, de demult încă, pentru mărirea lor, nu s-au putut strica.

Aşijderea să văd acolo pietri mari, de mirat o piatră lată de 6 şi naltă de 74 coţi, care are în sine plină de ferestri, altele câte de 40 şi 30 coţi, cu slove tăiate necunoscute. Şi sânt <piet>ri acolo 3, late de 12 şi lungi de 80 coţi. Iaste socoteală la abisini, românii *Popii lui Ioan*, precum să fie stăpânul ieşit dintr-un fecior al lui Solomon şi din crăiasa Sabla, care să chiema Melileh şi că ei, din boiarii sau orânduitorii carii i-au fost lipit la fiiul său, când l-au trimis la imă-sa, care arată încă şi astăzi obiceaiurile
146ᵛ sale o samă jădoveşti, cum e obrezaniia[6] şi şabatul[7]. Să / scârbesc de carne de mascur şi de alte bucate, cărora le zic necurate. Sângur *Popa Ioan*, începând de la tainile şi de la sfinţitul cliricilor până la preoţie, face toate lucrurile deplin. De şi-e[8] bunătăţile după plăcerea sa, şi la certare (pedeapsă) nu face despărţire între duhovnici şi între mireni. Slujba tainilor să cuvine Abunii[9].

Craiul iaste stăpân tuturor hotarălor, făr' de a besericilor, care[10] fără număr, şi ales a mănăstirii lui Svte A<n>tonie, (că acolo alte nu sânt) şcoale canonicilor şi lăcaşurile sihastrilor; aşijdere, eparhii sânt multe de mirat. Şi sânt toate căutate de craiul, şi cu venitul şi cu podoabele.

---

[6] Obrezaniia – tăierea împrejur.

[7] Şabat = respectarea sâmbetei. Vezi F.A., *Relation*, p. 104.

[8] Ms. 1267 f. 338v : *dă şi.*

[9] *Abouna* (Notre Pere) – titlu onorific oferit în Orient demnitarilor eceziastici şi în particular episopilor abisinieni. Tinde să fie folosit doar pentru mitropolitul Bisericii abisiniene, care în 1951 devine Biserica autonomă etiopiană. *Grand Larousse Encyclopedique*, tom I, Libraire Larousse, 1960, Abouna. Primul abuna a fost sf. Frumence, care a şi creştinat etiopienii în timpul negusului Aezanas (320-342). *Grand Larousse Encyclopedique*, tom IV, Libraire Larousse, 1960, Ethiopie. Abuna era desemnat direct de Patriarhul de Alexandria şi era conform tradiţiei etiopian. Vezi F.A., *Relation*, p.262.

[10] Ms. 1267, f. 338v: *care sânt.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Nu folosesc în mod obişnuit pietre sau var, ci doar la alcătuirea bisericilor, spunând că astfel fac diferenţa între casele oamenilor şi casele dedicate lui Dumnezeu şi între edificiile pe care ei le denumesc case ale regelui, în care stă guvernatorul provinciei şi face dreptate. Acestea stau mereu deschise dar nu intră niciodată nimeni în ele, deoarece ar fi condamnat drept trădător. Se văd, totuşi, în cetatea de la **Axuma**[14], stimată de regina lor de Regina Saba, câteva edificii în ruină, similare piramidelor, pe care trecerea anilor nu a putut încă să le consume datorită imensităţii lor. Se văd pietre de o mărime extraordinară; una largă de 6, alta lată de 74 braţe, toată plină de ferestre; altele de 40, altele de 30 de braţe, sculptate cu litere necunoscute.[15] Sânt unele, 3, largi de 12 şi lungi de 80 de braţe, care în opinia abisinilor, supuşii *Preotului*, [aduc dovadă] că principele lor îşi trage originea dintr-un copil al lui Solomon şi al Reginei din Saba, numit Melilech[16]; şi că ei [poporul] descind din oficialii cu care Solomon şi a condus fiul când l-a
166 trimis la mama sa./ Folosesc încă şi astăzi câteva obiceiuri judaice, cum ar fi circumcizia şi sabatul. Repudiază porcul şi alte lucruri pe care ei le numesc murdare. Preotul, de la administrarea Sfintelor Taine, la hirotonisirea viitorilor preoţi, guvernează absolut orice lucru. Conferă şi reduce beneficiile după bunul lui plac şi când este vorba de pedeapsă nu face diferenţa între clerici şi laici. Administrarea împărtăşaniei este în grija lui Abuna. Regele este stăpânul tuturor terenurilor în afara celor ale Bisericii care sunt infinite, deoarece mânăstirile Sfântului Antonie (pentru că de alt fel nu sunt acolo) şi colegiile canonicilor, sihăstriile şi parohiile nu au număr. Toate sunt finanţate de rege din temelie până la ornamente.

[14] F.A., *Relation*, p. 145-158, 200. **Aquaxumo** – reşedinţa Reginei din Saba.

[15] F.A., *Relation*, p. 156-157 descrierea acestor obelisce. *Archeo, attualita del passato*, an XI, nr.6, 1996, p. 44 – 45: Obeliscurile de la Aksum (ridicate între secolul III şi IV, d.Hr.) aveau funcţia de a semnala mormântul unui personaj aksumit important. Fiecare obelisc era executat dintr-un unic bloc de granit. Cel mai vechi obelisc identificat avea 29,8 m înălţime şi cântăreşte 517 tone. După introducerea creştinismul în Etiopia, obiceiul de a ridica obeliscuri a fost abandonat definitiv.

[16] În Etiopia este foarte răspândită legenda Reginei din Saba. Forma literară a acestei legende se află în *Kebra Nagast* (Gloria regilor) un roman religios, despre regina din Saba, Solomon şi fiul lor Menelik, redactată după toate probabilităţile în primul sfert al secolului al XIV-lea, apogeul dinastiei solomonidă, din regiunea Amhara. Regina este denumită aici Makeda şi, conform legendei, din regatul său din Etiopia, merge la Ierusalim să îl vadă pe Solomon. Din uniunea lor se naşte Menelik, numit şi Ebna Hakim, fiul înţeleptului. Regina va abdica în favoarea fiului, dând astfel naştere unei dinastii întregi de sorginte legendară. E.I., p. 372-373. F.A., *Relation*, p. 462.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Au doao ierbi[11] [sic] şi doao veri care le cunosc nu din răceală sau din căldură, ce din ploi şi din zile seninoase. Încep anul din 26 de zile ale lui avgust şi numără într-însul 12 luni, câte 30 zile, 5 zile ce trec în ani de obşte şi 6 în visecto îi zic pagomen, adică sfârşitul anului. Calea lor pe zi de obşte încă sânt câte 12 mile.

Fămeile reale nu trăiesc în târgu, ci aiurelea şi le plătesc lor din vistierie de opşte. Nu pot întra în târgu, nici a să îmbrăca într-alt chip, fără în haine galbene.

Hotarile **Abasinii** toate sânt avute în păşuni (iar în grâu nu prea) în orzu, în legumi, în zaharuri, care nu-l ştiu a-l curăţi, în miiare, în bumbac. Naramze[12], chitre[13] şi lămâi sânguri să fac acolo, n-au pepeni, crastaveţi, nici rădichi, ci au mult lemn, altul făr' de al nostru. Băutură îş fac din orzu şi din mălai, iar vin nu beau făr' de pe lângă curtea *Popii lui Ioan* şi Abunii.

Aşijderea, sânt acolo pili, pardoşi, catâri şi cerbi, încă cai de acolo sânt mici, ci au şi alte herghelii de cai, din ţara arăpească şi din **Eghipet**, ai cărora mânzi îi hrănesc cu lapte de vaci, câte trei sau patru zile, după ce nasc. Maimuţe acolo sânt mari şi groaznece, pasări, iarăş, feliri[14] iar nu sânt câte să ştiu şi nici ciorcuşi. Aur, argint nu-i lipseaşte. Iaste şi hier şi alte mărunţuşuri, ce nu le ştiu a le strânge şi a le aleage, că oamenii născuţi acolo aşa sânt de lipsiţi şi groş la fire cât altă nimic nu să învaţă nici au meşteşuguri nici de unile.Mai mult ce ştiu potcovăriia şi altele toate câte să
147r luc/crează cu mâna, după învăţătura drăcească şi ceialalţi care să zăbovesc cu aceale meşteşuguri sânt nenumăraţi la dânşii de nelăudate lucruri şi nu li să cade lor a întra în beserică. În crăiia **Begamadrilor** să află argint foarte bun şi a-l aleage nu-l ştiu, într-alt chip, ce numai cu foc, carele îl sleiesc în bucăţi. Crăiia care să chiamă **Ghiosami** are aur de ajuns, ce de cel de jos. În crăiia, anume **Damutea**, îl sapă şi-l curăţesc mai bine oarece. N-au meşteşuguri, nici de afară haine, pentru ce mai mulţi umblă cu cojoace şi cu piei de fiiară, nici ştiu prinde pasări sau fiară. Pentru aceaia câmpii lor sânt de potârnichi plini, prepeliţe, găin-sălbatice, gâşte şi iepuri şi nu ştiu hrana pământului său, nici să-şi între voie loruş cu apele. Samănă şi ales mălaiul, o dată aicea, altă dată aiurelea, spre 2 lucruri, din naştere sânt plecaţi.

[11] Ms. 1267, f. 338v: *ierbi*.
[12] Naramză – portocală.
[13] Chitre – lămâi, cedri.
[14] Mrs. rom. 1267, f. 339r: *multe feliuri*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Au două veri şi două ierni, care nu se consideră după frig şi după căldură, ci după ploaie şi după zile senine. Începe anul de la 26 august şi îl împart în 12 luni de 30 zile fiecare, cele 5 zile care rămân de la anii comuni şi cele 6 de la bisecţi le numesc pagomen adică sfârşitul anului. Zilele obişnuite de călătorie sânt de 12 mile.

Prostituatele locuiesc în afara târgului, plătite de comunităţi; ele nu au voie să intre în cetate şi nici să se îmbrace în altceva decât în culoarea galbenă.

Pământul **Abasiei** este pretutideni plin de grâne (dar nu pentru furaj) orz, legume, plantă de zahăr (pe care însă nu le rafinează), miere şi bumbac. Portocali, cedri şi lămâii cresc acolo singuri. Nu au pepeni, castraveţi sau ridichi: dar multe plante diverse de ale noastre. Băuturile lor se fac din orz şi din mei; şi nu se face vin din struguri, decât în casa *Preotului* şi a lui Abuna. Nu lipsesc elefanţii, măgăriţele, leii, tigrii, leoaicele şi cerbii. Caii acestei ţări sânt mici dar nu lipsesc rase de cai din **Arabia** şi din **Egipt**, ai căror mânji sânt alăptaţi de vaci, trei sau patru zile după ce se nasc. Au maimuţe mari şi păsări înfricoşătoare de o forţă nemaipomenită, dar nu au cuci, nici coţofene din câte se ştie.

Nu le lipsesc mine de metale, aur, argint, fier, aramă, dar nu ştiu să le sape, deoarece oamenii sunt atât de grosolani încât nu cunosc nici teorie, nici meşteşug. Astfel, arta fierarului o consideră diabolică şi cei ce o exercită locuiesc alături de ceilalţi ca şi cum ar fi infami. Lor nu le este permis să intre în biserică. În regatul **Bagamidrilor** se găsesc mine cu un argint foarte bun, nu îl extrag altfel decât cu focul, pe care îl topesc în lingouri. **Gioiame** abundă în aur masiv. Îl extrag în regatul lui **Damute** şi îl purifică cât pot mai bine. Nu cunosc nici meşteşugul fabricării ţesăturilor, motiv pentru care merg îmbrăcaţi în mare parte în piele de animal. Nu ştiu să prindă păsări şi nici să vâneze. Acolo câmpurile sunt pline de potârnichi, gâşte, găini şi de iepuri; nu ştiu să folosească fertilitatea pământului sau bogăţia apelor.

Cultivă cel mult meiul, când într-un loc, când în altul, după cum ploaia le face să crească bine. Nu îşi arată în cele din urmă îndemânarea si
167 subtilitatea, decât în a fura şi a se război: către aceste două lucruri au / o înclinare nativă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ce iaste, precum socotesc, pentru umbletele, în toată vreamea, a *Popii lui Ioan*, şi pentru aceaia că să zăbovesc în câmpi, o dată la un loc, altă dată la altul, după conaacele[15] stăpânului său. Această stare a stăpânului său în câmpi şi zăbavă, ales, în care sânt făr' de casă mare nevolnicie face oamenìlor, că le caută a să ajutori şi a să ajunge în trebile sale cu aceastea de care să pot apuca, ori că ar fi ale lor adevărate, ori că ar fi streine. Nu vin asupra lor vremi reale, ci le vin<e> altu lucru mai rău, cum sânt lăcustele, care fac acolo aceaia pagubă, cât iaste greu a o preţui, că mănâncă şi strică toată ţara, nelăsând nimic.

N-au bani bătuţi în cheltuială într-aceale margini, ci unile bucăţeale de aur şi neşte găluşceale de fier. Şi, ales, în crăiia care să chiamă Angotea, sarea şi piperiul sânt mai mare avuţiia lor. Haraciul carele ia de la dânşii stăpânii lor sânt dintr-aceaste lucruri care să fac la dânşii, cum e sarea, aurul, argintul, pâinea, blanele, dinţ de pil, coarne de inorog, robi şi alte lucruri ca aceastea. De acest feliu de dare carele iaste din naştere, ţin şi într-alte părţi
147v ale **Africăi** aceastea. Sare iau în cră/iia care să chiamă **Balgadea**, dintr-un munte mare. Iaste acea sare bolovănoasă în 2 cornuri, poate fi că acolo au fost oamenii care să chiema amanter, care au avut case din sare făcute. Mai mare lăcaş iaste acolo curtea *Popii lui Ioan*, fieunde lăcuiaşte sau să culcă. Şi acolo stă supt corturi de bumbac, cu feliuri de flori, care aşa întind corturile, cât într-acea tabără sânt uliţile împărţite, drumuri, dugheane, divanuri, aşa cât va nimeri fiecine gazda lui întâiu şi locul pre carele va să meargă în trebile sale. Mărirea taberii lui, de aicea să poate cunoaşte, că catârii carii poartă corturile şi unealtele lor sânt mai mulţi de 50 de mii (scriu unii carii au fost acolo). Mai au şi alţi catâri, pentru purtatul greimei şi de făcut cale. Iar caii numai de timpinat cu pepriiatinii îi ţin.

[15] Conac – popas.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Cred că aceste lucruri iau naştere din călătorii continue pe care le face *Preotul* şi taberele, când într-un sat, când în altul, după cursul anotimpurilor.

Deoarece călătorind întruna şi traiul fără locuinţă sigură şi stabilă[17], silesc oamenii aproape să se obişnuiască şi să îşi limiteze necesităţile lor la ceea ce le vine la îndemână, fie că ar fi ale lor, fie ale altora.

Nu se declanşează furtuni, dar e mult mai rău, că vin lăcustele, care aduc multe pagube, ce nu pot fi lesne socotite, deoarece afectează provincii întregi, fără a mai lăsa nimic în urmă.

Nu folosesc în ţară monezi bătute, ci bucăţi de aur şi câteva bile de fier, de mare preţ în **Angote**, sare şi piper, care sunt cele mai mari bogăţii ce le pot deţine. Acolo tributurile[18] pe care *Principele* le solicită sunt formate din ceea ce se produce în acele locuri: sare, aur, argint, pâine, piei de animale, dinţi de elefant, coarne de rinoceri, sclavi şi alte lucruri asemănătoare. Această formă de tribut (care este foarte firească) se foloseşte şi în alte părţi ale **Africii**. Sarea se exploatează în **Balgada**[19] dintr-un munte mare, în metri pătraţi. Aici era, se pare, locul popoarelor amanter, care îşi făceau casele lor din sare. Majoritatea oamenilor sunt la curtea Preotului, oriunde s-ar afla aceasta, <stând> sub corturi de bumbac de felurite culori, ridicate la atâta distanţă <încât alcătuiesc> drumuri, aşezări, pieţe, tribunale. Pe scurt, fiecare îşi cunoştea camera şi locul lui, unde trebuie să meargă şi ce necesităţi are. Mărirea lui, scriu unii care au fost acolo, se poate deduce din numărul de cămile, care duc corturile, de catâri care cară, ce depăşesc numărul de 50 de mii. Au nevoie de ei pentru transport şi pentru a face călătorii şi de cai doar în bătălii.

---

[17] Majoritatea populaţiei stă la curtea principelui, care nu stă niciodată într-un loc, ci este în perpetuă mişcare, când într-un loc, când în altul şi este alcătuită din corturi întinse pe câmpuri. G. Botero, *Relationi*, Partea II, Cartea III, p. 103.

Vezi: F.A., *Relation*, p. 191: menţionează corturile din tabăra Preotului Ioan, tabără ce părea infinită, ocupând tot câmpul. F.A., *Relation*, p. 265-267, 323. 437. Curtea Preotului sub forma unor corturi care se deplasau continuu este desenată pe harta veneţiană din 1588, care însoţeşte ediţia F.A., *Relation*.

[18] **Barnagasso** plăteşte tribut *Preotului Ioan* diverse produse: ţesături, brocarturi, mătăsuri etc, mare parte din ele venind din India în portul **Arquiquo**. F.A., *Relation*, p. 117.

[19] F.A., *Relation*, p. 179. Balgaada înseamnă deţinătorul tezaurului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Mahmetenii au adus pre acest stăpân (cum s-au zis mai sus) la mare lipsă. Iar mai nainte, până încă înfloriia acea stăpânie, au trăit cu acea mărire, cât nu grăiia făr' de tălmaciu; nu să arăta fără numai la zile mari. Şi nici arăta solilor, pre alte vremi piciorul său, sau altuia căruia[16] îi va fi drag lui, de mare făcând milă aceaste, când îş arăta piciorul, numai la zile mari. Acesta e obiceaiul vechi al lor, că, cum scrie Strabo de dânşii:

„Etiopii craii săi cinstesc ca pre Dumnezeu, carii tot cu închisori să zăbovesc".[17]

Acest mijloc al orânduialelor lor aşa de mândru şi de nalt au făcut pre români lipsiţi, că i-au purtat stăpânul ca pre neşte robi şi, pentru tâmplare cât de mică, i-au pogorât pre dânşii şi i-au golit din toată cinstea şi putearea pre aceia ce era mai aleş, carii totuna era acolo.

Această ţară, **Abasiia**, are multe şăsuri late şi munţi nalţi, iar pre toată pot ara şi sămăna. Iaste acolo întru unele margini, mare frig şi gheaţă, iar omăt nu să veade nicăirea, nici pre munţi.

Acesta *Popa Ioan* au lăsat stăpâniia sa pre mulţi mavri şi, între dânşii şi mai mulţi sânt de ceia ce să chiamă de **Dobas**, care au aceaste
148r pravile ca să nu să poată dintr-înşii nimeni / însura, de nu va arăta întâiu că au ucis 12 creştini. Pentru aceaia, neguţătorii nu umblă acolo, doară cu mare grijă.

[16] Cuvânt repetat în manuscris.

[17] Pasajul din manuscrisul românesc are altă informaţie decât citatul din Strabon de la Botero.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Mahomedanii (după cum am spus mai înainte) au sărăcit acest Principe. Dar mai înainte, <când regatul> său era în plină înflorire, trăia cu mărire şi nu vorbea decât prin interpreţi; se lăsa văzut doar în zile solemne. În alte timpuri făcea o mare favoare când arăta degetul mare de la picior ambasadorilor şi cui îi făcea plăcere, după un obicei mai vechi.

Astfel încât Strabon scriind despre Etiopieni:

„Reges colunt, vt Deos qui plerunque tempore clausidomi sedent".[20]

Această formă de guvernare, atât de dură şi de curioasă, umilea supuşii, deoarece Principele îi trata aproape ca pe sclavi. La cea mai mică abatere le lua orice mărire şi demnitate persoanelor importante, care mai erau pe acolo.

Abasia are multe câmpii întinse şi mulţi munţi înalţi, toate cultivabile. Acolo, în anumite părţi, se simte un frig foarte intens şi ger. Şi totuşi nu se vede pic de zăpadă, nici chiar în munţi. *Preotul* are în imperiul său mulţi mauri, între aceştia cei mai numeroşi sunt cei ai lui **Dobas**[21], care prin lege nu au voie să se însoare, dacă nu fac dovada că au omorât de unii singuri, nu cu ajutorul puterii gărzilor, 12 creştini, sau negustori care nu sunt păgâni. /

[20] *Îi cinstesc pe regi, ca pe zei, care în cea mai mare parte a timpului stau închişi în casă.* (trad. asistent univ. Iulia Cojocaru). Vezi: Strabon, *Geografia*, vol.III, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1972, p. 497: *îşi cinstesc ca pe zei regii care stau închişi şi-şi petrec vremea cel mai mult în casă. Stau în casă deoarece dacă vreunul din regi este vătămat, vătămarea o suferă şi cei din tovărăşia lui, mai ales, ba aceştia chiar mor împreună cu regele. De aici o pază extraordinară a persoanei regale se organizează din partea acestora.*

[21] F.A., *Relation*, p. 193: aceşti *dobas* sunt un popor de războinici atât de feroce, încât au o lege în cadrul comunităţii lor şi anume aceea că nu pot lua pe cineva de nevastă până când bărbatul nu demonstrează că a omorât doisprezece creştini.

Sunt invecinaţi cu ţinutul **Angote**, vezi p. 189.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Barngaso

Între ţările care sânt supt *Popa Ioan*, mai ştiută iaste aceaia ţară ce să chiamă **Bargaso**[18], pentru că e mai aproape de Marea Roşie, în preajma căriia mări stând, să trage de la **Svacvin**, până la porţile mării strâmte.

Iar nu are pre mare altă scală făr' de scala anu<me> **Eresoco**, precum am zis mai denainte. Iaste această margine plină de sate şi de târguşoare. Îndestulată e în ape şi de pâraie şi, pentru aceaia, e foarte cuvioasă.

Neameastnicului căruia iarăş îi zic **Barnagaso** lăcuiaşte în târgul ce să chiamă Beroa (sau **Barva**), carea stă deasupra unii ape veaselă şi pescoasă[19].

Sânt supt dânsa stărostiile anume **Danfilea**, **Canfilea**, stând pre lângă hotarăle Eghipetului. Într-aceşti ani trecuţ au stricat turcul foarte rău această ţară, pustiind şi stricând într-însa târgurile şi luând oamenii robi. Mai pre urmă, Isaac Barnaso s-au împăcat cu paşa (căruia îi zic Paşa Abbasnii) şi lăcuiaşte în **Sfacven**, dându-i 1000 bucăţi de aur.

În partea carea să pleacă spre apus iaste un munte singur, deusebit, care începându-să în vale destul de lat, de ce mearge mai departe, de aceaia e mai îngust. Şi apoi, iară să împraştie ca în chipul unii spinări. Şi iaste împrejur de o milă. Şi sânt pre acel munte şi curţi crăieşti şi mânăstiri, şi 2 puţuri late, şi câtva hotar, cât să pot ţinea acolo bine, să hrănească 500 de oameni. Numai pre un loc pot mearge acolo la acel munte şi acest loc numai până la semn cunoscut, la care a mearge mai departe nu poate, pân' nu să trag în coşciug cu otgoane. Mai pre urmă iaste acelaş loc, cât nu să poate luoa, nici cu putearea, pentru înaltă pusoarea lui, nici cu foamea, că să face acolo hrana. Acolo ţin supt strajă datornici şi rudele lui nego (adecă ai craiului), ca să nu să mai răcoşaşcă amestecând stăpâniia. Şi aşa de mult stau
148[v] acolo, până / le slujeaşte norocul, de-i cheamă la stăpânie sau moartea îi duce la ceaialaltă lume.

[18] Variaţiile de formă ale toponimelor arată cât de puţină importanţă le oferă copistul, a cărui atenţie se îndreaptă probabil spre poveştile mai puţin obişnuite. **Barnagaso**, **Bargaso**, **Barnaso** sunt forme ale unuia şi aceluiaşi cuvânt (toponim şi antroponim) pe care copistul nu se străduieşte să le unifice.

[19] Cuvântul italian este *pescoso*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Barnagasso[22]

168 Printre provinciile vasale *Preotului*, cea mai cunoscută de noi este aceea care se numeşte **Barnagasso**, datorită apropierii ei de Marea Roşie. De la întâlnirea cu aceasta se întinde de la Suaquen, aproape până la porţile strâmtorii. Spre mare nu are însă decât portul **Ercoco**, după cum am mai spus şi în altă parte. Este o ţară plină de oraşe şi de sate, bogată în fluvii şi ape şi de aceea îmbelşugată.

Viceregele, care se numeşte tot **Barnagasso**, are reşedinţa în oraşul **Beroa**[23](alteori **Barua**) plasat deasupra unui fluviu liniştit şi plin de peşte.

În subordinea lui sunt prefecturile lui **Danfila** şi **Canfila**[24], plasate la graniţele cu Egiptul. În aceşti ultimi ani, turcul a prădat mult această provincie, devastând pământurile şi luând în captivitate oamenii.

În cele din urmă, Isaac Barnagasso s-a înţeles cu Bassa (care îşi spune de Abassia şi are reşedinţa în **Suacven**), să le plătească o mie de uncii de aur.

În cele mai vestice părţi ale ţinutului **Barnagasso**, se întinde un munte singuratic: care începe cu o rădăcină foarte largă şi continuă apoi, îngustându-se câte puţin, apoi se lărgeşte din nou, asemănându-se cu o ciupercă, cu un diametru de o milă. Acolo sunt curţile regale, o biserică, mânăstiri şi două cisterne foarte încăpătoare, multe terenuri, care pot întreţine lejer 500 de oameni. Nu se poate ajunge acolo sus decât pe o cărare şi pe aceea doar până într-un anume punct. De acolo nu se poate urca decât pe funii şi în coşuri. Acest loc este astfel făcut, încât nu poate fi cucerit, nici cu forţa, datorită locului înalt în care este plasat, nici cu foamete, datorită bogăţiilor ce se găsesc acolo. Stau sub pază, pentru a evita incursiunile, datornicii şi rudele negusului, până când au norocul să fie chemaţi la coroană.

---

[22] F.A., *Relation*, p. 114-117. Bahr (mare) si nagas (rege) era demnitarul propus de *Preotul Ioan*. Acest Barnagasso avea misiune, printre altele, să strângă şi tributul din regiunile guvernate de el şi să îl ducă Preotului. Termenul desemnează, deci, atât un ţinut, cât şi un demnitar ce conduce o anume zonă.

[23] F.A., *Relation*, p. 98: **Barua** acest oraş este locul principal al ţării şi regatului lui Barnagais, în care sunt principalele palate ale sale, pe care ei le denumesc **Beteneguz**, ceea ce înseamnă case ale regelui.

[24] F.A., *Relation*, p. 115: **Danfila** şi **Camfila** sunt două regiuni care se învecinau cu Egiptul. Termenii desemnează când căpitenia, când regiunea respectivă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Alţii pun acest munte pomenit între crăiile care să chiiamă **Amara** şi **Bagameri**. Ieşind din **Barnaguso**, să arată între răsărit şi amiazăzi munţii carii să chiiamă **Mandafo**, **Ofala Grarea**[20], carea împarte stăpâniile *Popii lui Ioan* de la crăiia care să chiamă **Adel**, iar puţin spre răsărit, mai aproape, între **Bolgada** şi **Adel** crăiile stă crăiia anume **Dancal**, între carii trăiesc mavrii, mare nepriia<ti>ni lui nego (adică craiului).

Adel

Această crăiie carea să trage de la munţii pomeniţi până la locul care să chiamă capul **Gardafu** sânt mavri foarte viteaji. Capul aceştii crăii iaste târgul ce să chiiamă **Arariu**, 32 mile leşăşti (franţojăşti[21]) de la crăiia care să chiamă **Zeila**, în preajma **Suldestii**. Aşijderea, razimă la această crăiie **Zeila** şi **Barbura**. Târgurile carele stau deasupra mării, iar nu pre lângă coada cea curătoare. La scalele lor să strâng neguţători de ajuns (şi ales la **Zeila**), pentru precupiile de aur, de oase de pil, de robi abeasneni, carii sânt dragi în Indiia, în Persiia, în ţara arăpească sau în Araviia. **Zeila** stă pre coada mării, de la coada cea curătoare depărtată de 12 gradusuri; să veade acolo o vechitură cu făptura de piatră şi de var. Ţinutul aceştii crăii are bişug de carne, pâine, miare, oloiu nu din masline ce din pearje[22] sau din sardeale. Pre craiul din **Adel** îl cinstesc în loc de sfânt, între mahmeteni, că pururea face războiu cu *Popa Ioan*, trimite foarte mulţi robi stăpânilor arăpeşti şi boiarilor împăratului turcesc şi ia de la dânşii împreună mult ajutoriu de arme şi oameni de oaste.

În anul 1541, Gradamet, craiul aceştii stăpânii, fiind în multe oşti care au adus Claudii, craiul abasinilor, rănit de Hristofor Gama[23], hatmanul craiul<ui> Ioan al treilea al portugalilor, iar cu oameni şi cu armata carea au fost dobândit de la Secve, din **Zăbit**, au biruit pre portugali şi pre abeseani şi,

[20] Scris: *Ofalagrarea*.

[21] Cuvântul este scris pe margine

[22] Pearje – prune.

[23] **Christovam (Cristofor) da Gama** – fiul lui Vasco da Gama, născut la Evora în 1516, pleacă spre India la 16 ani, pe Espirito Santo, condus de fratele Estevam. Rămâne în India până în 1534, când se reântoarce în Portugalia, la bordul navei Nossa Senhora da Graca. În 1538 pleacă din nou în India, fiind numit conducătorul fortăreţei din Malacca, fiind implicat în cruciada din marea Roşie în 1541. Din Massua pleacă, în iulie 1541, pentru a oferi sprijin negusului abisinian Claudio în încercările lui de a stăvili invazia musulmană condusă de gran Ahmad ibn Ibrahim. Dificultăţile întâmpinate în traversarea platoului înalt în timpul anotimpului ploios îl constrâng pe Christovam (Cristofor sau Hristofor) să se oprească la Debarwa în Sahara. În decembrie 1541 merge spre SE în Agame şi apoi în Saharti, în timp ce granul venea în întâmpinarea sa să îl înfrunte. Acesta obţinuse de la paşa turc din Zabid (în Yemen) arme şi atacă astfel la 28 august 1542 trupele lui Cristofor da Gama şi în final îl învinge. Rănit, Cristofor este luat prizonier de gran şi decapitat din ordinul acestuia. Rămăşiţele pământeşti au fost găsite în 1626 din ordinul negusului Susenyos, de fratele Jeronzmo Lobo misionar iezuit. E.I, p. 346.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Alţii plasează sus-numitul munte între regatul **Amara**[25] şi **Bagamerii.** Ieşind din **Barnagasso**, se întâlnesc între răsărit şi sud, munţii **Mandaso, Ofala,** şi **Graara**, care despart statele *Preotului* de regatul lui **Adel**. Dar mai spre răsărit, între **Balgada** şi **Adel**, se găseşte regatul lui **Dancali**, locuit de mauri, duşmanii lui nego.

Adel

Acest regat, care se desfăşoară de la sus-numiţii munţi, până la capul **Guardafu**[26], aparţine maurilor ce sunt foarte războinici. Capitala acestuia se numeşte **Arar**, treizeci şi opt de leghe distanţă de **Zeila**, în direcţie opusă către **Sudeste**.

Acestuia îi aparţin şi cătiile **Zeila** şi **Barbora**, oraşe plasate la mare, în afara strâmtorii, la ale căror porturi sunt pline de negustori (mai mult în cel de la **Zeila**) pentru comerţul cu aur, fildeş, sclavi abisinieni, foarte stimaţi în India, Persia, Arabia.

Zeila este într-un golf al mării, unsprezece grade depărtare de canal. Se întruchipează ceva vechi (nu ştiu ce) într-o alcătuire de piatră şi calcar.

Teritoriul său abundă de carne, grâne, miere, ulei şi nu de olive, ci de susan sau de zerzelino. Regele din **Adel**, este considerat sfânt între mahomedani, deoarece se războieşte în continuu cu *Preotul Ioan*.

169 Trimite sclavi nenumăraţi / la principii **Arabiei** şi miniştrilor turcului şi primeşte, în schimb, mare sprijin în arme şi oameni.

Anul 1541, Gradaameth, regele acestei ţări, după îndelungi bătălii date împotriva lui Claudio, regele Abasiei, fiind înfrânt de Cristofor Gama, căpitanul regelui Ioan. al treilea al Portugaliei[27] întâi cu oameni şi apoi cu arme pe care le avea de la **Seque** din **Zebit**[28], a învins pe portughezi şi pe abisinieni.

---

[25] Vezi *supra*, nota 17. A se vedea şi indicaţia de pe harta lui Gastaldi publicată la Veneţia în 1564, reprodusă în ediţia Alvarez citată de noi: aici, în muntele Amara, Domnul Preot Iovanni, ţine pe fiii săi, cu mare pază

[26] F.A., *Relation*, p. 44, Capul **Guardafui**.

[27] G.B., *Relationi*, partea III, cartea III, p. 169-170: În anul 1555, Giovanni III, regele Portugaliei, face tot posibilul pentru a-l ajuta pe Preotul Ioan. Îi trimite lui Claudio, regele Abassiei, oştiri să lupte cu Gradameth – regele din Zeila. Ajutorul oştirilor portugheze fusese cerut prin intermediul lui Stefano da Gamma, guvernatorul Indiei.

[28] Vezi harta Africii la G.B., *Relationi*, **Zibit** este localizat pe coasta de vest a Arabiei felix.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

149r dupe ce i-au trimis ajutoriul la casele / sale, el singur au murit şi oastea lui răsipită e de Clavdii[24]. Iar după câţva ani, urmaşul lui înfrângând în războiu pre *Popa Ioan*[25], au făcut veselie pre un măgăraş, însemnul aceluia că au cunoscut biruinţa nu cu puterile sale, ce cu Dumnezeu.

Magadazzo

Stăpânia *Popii lui Ioan* nu vine la Ochian, ci să hotăraşte cu stăpâniile ce sânt pre lângă mare, care nu le vom treace, apropiindu-ne puţin de dânsele.

Deci, biruitorii acestor stăpânii sânt arapii, carii acum câteva veacuri au trecut, s-au legat întâiu cu precupiile sculelor sale scumpe şi apoi cu oastea de ţările a toate marginile Africăi, până la locul carele să chiiamă **Capul Currenţăum**[26](adică **Capul alergătorilor**)

Târgurile carele stau deasupra mării mai-nainte până a nu să muta portugalii la **Indiia** era mai multă parte deşchisă din partea mării (că ei au avut în puteare umblarea cu vase pre mare) şi zidite au fost[27] acolo din partea de pre uscat, pentru frica cafrilor, carii le era urâţi şi în pază avea megieşiia lor.

Iar apoi, după ce au început purtugalii a simţi[28] stricând **Magadazo** şi alte târguri ale lor, au început cu toţii a să întări cu cetăţi, întâi acolo, aceastea **Affion**, şi apoi, **Magadazo** la **Mobrava**[29].

Magadazo iaste târgu iscusit, arăpesc supt trei scări făcut bine şi tare. Hotarăle ţinutului său sânt hrănace cu precupii. Vin acolo neguţători din **Adel** şi din **Cambaia**, cu feliuri de poltaje şi iau de aicea dinţi de pil, aur, miare, ceară. Lăcuitorii de acolo sânt la faţă negri sau ca în chipul untdelemnului ca şi toţi[30] megiaşii lor umblă goli din brâu în sus.

---

[24] *Negusul abisinian.*

[25] Deci Preotul Ioan era considerat un personaj real în 1541. Sub regele Lebna Denguel (1508-1540), Etiopia creştină a fost aproape total cucerită de trupele musulmane conduse de Ahmad Ibn Ibrahim al Rhazi (sau Mohamed Granye). Portughezii veniţi din India, sub conducerea lui Cristovao da Gama (1541-1542) s-au luptat alături de abisinieni pentru înlăturarea pericolului musulman. Europa credea că va descoperi în îndepărtata Etiopie ţara fabuloasă a Preotului Ioan. *Grand Larousse,* tom 4, 1961, *Ethiopie.*

[26] Corespunde italianului *capo delle correnti.*

[27] Cuvânt repetat de 2 ori.

[28] It. *sentire.*

[29] Scris la **Mobrava**.

[30] Cuvânt repetat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Dar trimiţând ajutoarele acasă, el a fost omorât şi armata dizolvată de regele Claudio[29]. Dar după câţiva ani, succesorul său, a învins într-o bătălie pe Preot şi a intrat triumfător pe un măgăruş, semn că el considera victoria nu datorată propriilor forţe, ci lui Dumnezeu.

Magadazzo

Imperiul *Preotului* nu ajunge la Ocean, dar are graniţă cu statele maritime, pe care noi le vom atinge puţin.

Domnii acestor state sunt arabii, care deja de câteva secole se ocupă, întâi cu comerţul bogăţiilor, apoi cu arme şi au toată coasta **Africii,** până la capul Curenţilor[30]. Oraşul plasat la mare, înainte ca portughezii să fi descoperit India, era cel mai deschis înspre coastă (deoarece ei erau patronii navigării) şi zidit înspre uscat, de frica cafrilor, care îi urau şi care ştiau că se află în vecinătate.

Dar după ce portughezii au văzut ruina lui **Magadazzo** şi a altor ţinuturi, au început cu toţii să se fortifice. Se vede întâi **Affion** şi apoi **Magadazzo, Lamo, Brava.**

Magadazzo este o cetate importantă a arabilor, edificată bine în trei unghiuri, puternică, cu pământuri fertile şi cu port comercial, unde ajung neguţătorii din **Adel** şi din **Cambaia,** cu diverse tipuri de pâine. Au dinţi de elefant, aur, sclavi, miere şi ceară. Locuitorii sunt de culoarea uleiului şi negri, precum toţi locuitorii dimprejur. Merg dezbrăcaţi de la brâu în sus.

---

[29] G.B., *Relationi,* Partea II, Cartea II, p. 107-108: datele despre conflictul între Claudio, regele Abassiei şi Gradamet, regele din Adel nu corespund de la o carte la alta. Astfel la p. 107-108, Claudio, regele Abassiei, după 14 ani de invazii ale oştirilor musulmane şi ale oştilor lui Gradamet, regele din Adel, fusese silit să îşi restrângă foarte mult teritoriul. În 1500, Claudio cere ajutorul oştirilor portugheze pentru a învinge pe Gradamet şi reuşeşte, dar într-o altă bătălie, din 1559, Claudio este rănit mortal. Regele din Adel serbează această victorie călărind un măgăruş.

[30] G.B., *Relationi,* Cartea III, Partea I, p. 173, *capo delle Correnti – unde apele , în contact cu marea deschisă, îşi încetinesc mult cursul.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Anexa I
MANUSCRISE ROMÂNEŞTI CARE CONŢIN TRADUCEREA UNOR FRAGMENTE DIN GIOVANNI BOTERO, „LE RELATIONI UNIVERSALI“

NR. MS.ROM.	DATARE	COPIST LOC	FRAGMENTE REPRODUSE DE NOI
3515	începutul secolului al XVIII-lea	?	f. 122^{r} – f. 123^{v} în paralel cu traducerea noastră din Botero
1556	1766 – 1767	Antim ieromonahul (Cozia)	f. 10^{r}, f. 14^{v} reproduse în Anexa II f. 145^{r}-f. 149^{r} în paralel cu traducerea noastră din Botero
1267	1774	Anatolie ierodiaconul (Râmnicul Vâlcea)	
3391	1782	?	f. 410^{v}, 411^{r} reproduse în Anexa III f. 415^{r}-416^{r} reproduse în Anexa IV

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Anexa II

B.A.R. ms. rom **1556**
Tabla de materii cu rezumate /

10 **Hatai**, adecă Chitai, unde stăpâneaşte marele Han, acolo <iaste>[1] mare mândrie pe lângă curtea lui şi umblă boiarimea tot cu cojoace de sobol. Să face într-această ţară orez mult, cai, măgari, spije, revent. Şi sânt nouă ţări supt acest han. Şi acolo <în loc>[2] de bani precupesc cu cureale. Şi o samă de ţări din stăpâniia Popii lui Ioan ţin leage nestoriianilor. Iară pre urmă i-au cuprins tătarii supt leagea mahmetinească. Şi capul târgului acestuia, Cambal de 28 de mile leşăşti de mare. Şi stăpânul lor cu mare mândrie lăcuiaşte şi stăpâneaşte. /

14[v] **Abasna stăpâniia Popii lui Ioan** are munţi 20 de aur şi cu argint. Aceşti oameni nu fac case de piatră că zic că nu li se cade; numai ce fac beserici şi curţi crăeşti, căci că sânt câteva crăii şi domnii supt această stăpânire. Şi se află acolo o piiatră de 6 coţi de lată şi de 74 de lungă. Şi acei oameni zic că se trag din seminţiia unui fecior al lui Solomon împărat. Şi acolo sânt într-un an două veri. Şi fămeile reale nu pot trăi în târguri şi umblă cu haine galbene pentru ca să să cunoască. Năramze, chitre, alămii sânt multe; pili, cerbi, pardoşi, prepeliţe, cârstei, potârnichi şi altele prea multe. Şi oamenii nu le ştiu prinde. Şi vin nu beau oamenii acolo. Şi sânt în toţi anii de fac acolo pagube mari.

Bani n-au, ci cu sare şi cu piper să plătesc. Şi crăiia Popii lui Ioan în corturi umblă, fără case. 8000 de catâri poartă corturile. Şi craiiul lor aşa e de măreţ, cât numai piciorul îş arată la sol. Şi nu pot acolo oamenii să însoare până nu ucid 12 creştini. Şi acum pe acele crăii i-au mai slăbit mahometenii.

[1] Ms. rom. **1267**, f. 111[v].
[2] Ms. rom. **1267**, f. 111[v].

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Anexa III

B.A.R. ms. rom 3391

410^{v} Aravia ţara arăpească cea norocoasă...

411^{r} Şi este acolo pas<ă>ri care se chiamă ***finiz***, care trăeşte 550 de ani. Şi când vine vremea ei să moar<ă>, car<ă> spini în cuib şi bate cu aripile şi s<ă> aprinde cuibul şi arde şi pas<ă>rii împreună cu cuibul. Şi din cenuş<ă> să naşte un verme şi s<ă> face pas<ă>re cum au fost şi zboar<ă>. Şi este mare ca hulturul şi are în cap cucuiu de pene ca de aur; supt grumaz penile-i sânt roşii. Şi este prefrumoas<ă> şi ves<ă>lă la căot<ă>tură şi pentru aceia-i zic pas<ă>re soarelui.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Anexa IV
B.A.R. ms. rom 3391
Tabla de materii cu rezumate /

415[r] **Abasna**, stăpâneia popii lui Io<a>n. Aceştiia erau vecinii (românii) popii lui Ioan care ave supt dânsul multe crăii, care ţine loc 672 mile franţozăşti.

Târgul cel de frunte acolo se cheamă **Aram**. Nu-s mari târguri
415[v] într-aceste / ţări că totdeuna au supărare de turci şi de arabi. Şi n-au voia oamenii acestor[3] ţări să lucreze ceva cu piatră, ce numai biserici şi cas<ă> crăeşti. Şi este o piatră acolo, lată de 6 coţi şi înaltă de 74 coţi şi cu ferestre şi cu cas<ă>.

Zic să hie fost popa Ioan dintr-un fecior al lui Solomon şi din crăiasa Saba ce l-au chemat Mamimeleh. Şi fac slujba deplin a creştinilor.

Şi<au> 2 veri[4] şi 2 erni într-un an. Nu că dòr este iarnă, ce din ploi şi din vremi seninoa<s>e să cunòşte vara şi iarna. Şi fămeile răle nu şed în târguri ce deosăbi. Şi le plătescu din visterie; şi îmblă în port cu haine galbene, îmbrăcaţi ca să s<ă> cunoscă. Să află acolo zahar, chiper, al<ă>mi, miere multă, castraveţi. Băutur<ă> îş fac de orzu şi de mălaiu. Vin nu beu, numai ce beu cei de pe lângă curtea popii lui Ioan. Pili, pardoşi, catâr<i>, cerbi sânt mulţi. Cai acolo sânt mici; moimiţ<i> şi pas<ă>ri sânt multe. Şi câmpii sântu plini de potârnichi, de epuri, de găini sălbatece şi nu ştiu oamenii cum le-or prinde, iar cioar<e> acolo nu sânt. Şi oamenii sânt războinici şi fire<şi>. Şi sânt lăcuste foarte multe. Bani n-au, ce une crăii au bucăţele de aur şi unii au buc <ă>ţele de her[5] în loc de bani. Şi au sare şi coarne de inorog. Iar în craiie ce s<ă> chiam<ă> **Balgada** este un târgu de corturi cu drumuri şi cu uliţ<e> făcute cu dugheni, cu divanuri, cât se poate cunoaşte mărire acestui târgu. Le poart<ă> mai mult de 50.000 de catâr<i>. Iar caii[6] îi ţin numai în treaba războiului că s<ă> bat p<u>r<u>re cu turcii.
416[r] Iar stăpân lor es<te> pre măreţ că numai la / sol şi la boerii ceia ce-i iubeşte şi la slugile ales<e> îşi arată piciorul la zile mari, ales. Iaste acolo o ţar<ă> de la o margeni ce s<ă> chiam<ă> **Dedobas**[7]. Şi au acest obiceiu ca s<ă> nu s<ă> poat<ă> însura pîn'nu vor ucide 12 creştini. Ce acolo nu pot umbla negustorii pentru frica acelor oameni.

---

[3] Scris *acestestor*.
[4] Scris *vari*.
[5] Scris *heer*.
[6] Scris *cai*
[7] În Botero: ***Dobas***.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„HEXAEMERONUL“ LUI VASILE CEL MARE ÎN TRADUCERE ROMÂNEASCĂ (SECOLUL AL XVIII-LEA) CREAREA ANIMALELOR

Ediție și studiu introductiv
de
MANUELA ANTON

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

STUDIU INTRODUCTIV[1]

1. În sistemul cultural şi literar creştin timpuriu lumea naturală este prezentată ca o creaţie a lui Dumnezeu, orice încercare de a pătrunde în tainele ei însemnând descoperirea lucrărilor Creatorului şi preamărirea Lui. Totodată, urmărirea spectacolului lumii create deschide un drum nu numai pentru explicarea adevărurilor teologice, ci şi pentru formularea principiilor etice creştine. Astfel, de exemplu, însuşirile şi obiceiurile de vieţuire ale animalelor apelor şi ale celor care păşesc, ale reptilelor şi zburătoarelor oferă un prilej de discuţie asupra acţiunii şi a comportamentului uman în raport cu divinitatea şi cu semenii.

2. O formă în care autorii creştini îşi structurează discursul asupra lumii naturale este cea a hexaemeroanelor, în care se comentează istoria biblică a facerii lumii în şase zile. Tradiţia hexaemerică de organizare a cunoştinţelor despre lume pentru articularea unei conştiinţe teologice de natură veterotestamentară începe în universul iudaic elenist de gândire o dată cu interpretarea *Pentateuch*-ului de către Philon de Alexandria (sec. I d.Hr.), continuând prin gânditori creştini ca Teophil de Antiohia şi Origen, iar prin *Omiliile la „Hexaemeron"* ale Sfântului Vasile cel Mare această modalitate de preamărire a splendorii şi sacralităţii cosmosului, dar şi de transmitere a cunoaşterii, este preluată în Apusul creştin de Sfântul Ambrozie de Milano[2], iar în Răsăritul slav de Ioan Exarhul[3].

---

[1] Cercetarea pentru acest studiu a fost efectuată şi la Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (aprilie – iunie 2003), cu sprijinul financiar al landului Saxoniei de Jos.

[2] R. Peppermüller, *Hexaemeron*. În: *Lexikon des Mittelalters*. 4. München/Zürich, 1989, col. 2199-2200; J.C.M. van Winden, *Hexaemeron*. În: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 5. Freiburg/Basel/Rom/Wien, 1996. Despre semnificaţia cifrei „şase" în exegeza *Vechiului Testament*, vezi articolul *Sechs* în: H. Meyer/R. Suntrup, *Lexikon der mittelalterlichen Zahlenbedeutungen*. München, 1987, col. 448-450, 453-454 (= Münstersche Mittelalter-Schriften. Band 56).

[3] G.M. Prochorov, *Šestodnev*. În: *Slovar' knižnikov i knižnosti Drevnej Rusi XI – pervaja polovina XIV v.* Leningrad, 1987, 478-483.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Alegând metoda alegorică, comentatorii creştini folosesc conceptul de şase zile ale creaţiei pentru decodificarea şi apărarea dogmelor centrale ale credinţei: Sfânta Treime, Iisus Cristos, Fiul lui Dumnezeu şi Fiul Omului, planul de mântuire, adevăruri prezente de la începutul istoriei creaţiei, dar care se sustrag descoperirii şi cunoaşterii directe. Acest demers reflectă concepţia, conform căreia, natura, fiind creaţie a lui Dumnezeu, ne vorbeşte despre Creator şi despre planul Lui de mântuire pentru neamul omenesc.[4]

3. Deşi menite să prezinte teologia creaţiei în afara oricărui sistem ştiinţific, hexaemeroanele sunt în acelaşi timp şi un exemplu de gândire ştiinţifică a primelor veacuri creştine[5], ele sunt o formă de sistematizare a cunoştinţelor, conceptul celor şase zile ale creaţiei având o influenţă formatoare asupra sistemului de compilaţie de tip enciclopedic, care a devenit foarte popular printre autorii medievali, fiind revigorat de către reprezentanţii aşa-numitei şcoli de la Chartres în secolul al XII-lea.[6]

4. Primul comentariu complet asupra ciclului biblic al creaţiei îi aparţine lui Vasile cel Mare. Forma simplă a discursului, bazat pe credinţă şi pe ştiinţele naturii, le va asigura omiliilor vasiliene o circulaţie largă în Evul Mediu.

5. Vasile cel Mare (ca. 329-379) s-a născut în Cezareea (Capadocia) într-o familie de aristocraţi, proprietari ai unor vaste suprafeţe de pământ din Capadocia, Pont şi Armenia Mică. Originea nobilă îi va marca stilul de gândire şi viaţă.[7] De la tatăl său, Vasile, avocat şi retor în Neocezareea (Pont), a primit o educaţie temeinică în tradiţia clasică şi ştiinţele eleniste. Credinţa creştină i-a fost întărită – în spirit alexandrin – de bunica după tată, Macrina, elevă a Sfântului Grigore Taumaturgul, la rândul său cel mai vestit elev al lui Origen. Mama sa, Emilia, vine de asemenea dintr-o bogată familie capadociană, tatăl ei fiind martir în timpul împăratului Diocletian, iar fratele episcop. În familie se vor naşte zece copii, dintre care Vasile este cel mai mare. Sora Macrina se va dedica vieţii ascetice, iar doi fraţi vor fi episcopi: Grigore în Nyssa, iar Petru în Sebasta. În jurul anului 343, Vasile era elev la şcoala de retorică din Cezareea, îşi urmează studiile în acelaşi domeniu

---

[4] C. Meier, *Argumentationsformen kritischer Reflexion zwischen Naturwissenschaft und Allegorese*, în: „Frühmittelalterliche Studien" 12 (1978) 117.

[5] J. Zahlten, *Creatio mundi. Darstellungen der sechs Schöpfungstage und naturwissenschaftliche Weltbild im Mittelalter.* Stuttgart, 1979, 86-101.

[6] C. Meier, *Organisation of Knowledge and Encyclopaedic Ordo. Functions and Purposes of a Universal Literary Genre.* În: P. Binkley (ed.), *Pre-modern Encyclopaedic Texts.* Proceedings of the Second COMERS Congress, Groningen, 1-4 July 1996. Leiden/New York/Köln, 1997, 107. (Studiu republicat în: „Synthesis", XXVII-XXVIII (2000-2001) 15-33.) *Idem, Enzyklopädischer Ordo und soziale Gebrauchsraum. Modelle der Funktionalität einer universalen Literaturform.* În: C. Meier (hrsg.), *Die Enzyklopädie im Wandel vom Hochmittelalter bis zur frühen Neuzeit.* Akten des Kolloquiums des Projekts D im Sonderforschungsbereich 231 (29.11-1.12.1996). München, 2002, 514-516 (= Münstersche Mittelalter-Schriften. Band 78).

[7] W.-D. Hauschild, *Basilius von Caesarea.* În: *Theologische Realenzyklopädie.* 5. Berlin/New York, 1980, 302.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

(între anii 346 şi 350?) la şcoala din Constantinopol, unde a fost elevul lui Libanius (episcop între 335 şi 359), cu care mai târziu a corespondat. De la Constantinopol va pleca să-şi perfecţioneze studiile în retorică şi sofistică la Universitatea din Atena, unde îi va audia pe retorii celebri ai timpului ca Prohäresius (creştin din Capadocia) şi Himerius. La Atena îl va cunoaşte pe Grigore de Nazianz, de care îl va lega o prietenie statornică de-a lungul întregii vieţi, dar şi pe viitorul împărat Iulian. Pregătirea enciclopedică de la Atena va fi fundamentală pentru gânditorul de mai târziu.

Pe la anul 356 (?) se întoarce în oraşul natal, unde va fi profesor de retorică pentru o perioadă scurtă de timp. Sub influenţa surorii sale, Macrina, va adopta o atitudine religioasă radicală, ascetică, iar din punct de vedere social se va implica în activităţi de caritate în folosul „oamenilor mici". Asceza nu înseamnă pentru Vasile a fugi din lume, ci mai degrabă a renunţa, a te de îndepărta de ea în vederea sacrificiului pentru binele aproapelui.[8] Noul ideal de viaţă însemna şi noi forme de organizare a vieţii, de aceea Vasile va merge, împreună cu mama sa, cu sora sa Macrina şi fratele său Naucratius într-o călătorie de studii în centrele monastice din Siria, Mesopotamia, Palestina şi Egipt (357). Om al acţiunii, începând cu anul 358, Vasile cel Mare va crea mai multe lăcaşuri cenobitice, pentru care va concepe un program, decisiv pentru dezvoltarea instituţiei ascetice în Răsăritul ortodox. Mitropolitul de Cezareea, Eusebiu, îl va convinge în anul 364 să devină preot. După moartea lui Eusebiu, în 370, Vasile va deveni episcop de Cezareea, mitropolit de Capadocia şi exarh al diecezei Pontului. În calitate de înalt demnitar bisericesc, Vasile va crea un „nou oraş" (Grigore de Nazianz) pentru oamenii bătuţi de soartă (spitale pentru bolnavi şi victime ale bolilor contagioase, locuinţe pentru săraci şi adăposturi pentru străini şi călători).

În anul 358 va alcătui, împreună cu Grigore de Nazianz, o antologie a scrierilor lui Origen, *Filocalia,* care, de asemenea, constituie un element important al politicii eclezіastice şi teologice a lui Vasile cel Mare. În special în anii de politică anticreştină a împăratului Iulian (după 362), *Filocalia* se va dovedi a fi nu numai o apologie a lui Origen, ci şi a întregului creştinism.

Vasile cel Mare manifestă un interes deosebit pentru unitatea Bisericii şi pentru tradiţia doctrinală a acesteia. El este preocupat atât de dezbinarea dintre creştinii din Răsărit cât şi de cea dintre episcopii din Apus şi Răsărit. Invitându-l pe papa Damasus să viziteze Răsăritul, el va încerca să restabilească punţi de comunicare dintre Biserica Romei şi Bisericile din Est, fiind convins că, prin eliminarea disensiunilor devoratoare, atât ca putere politică cât şi ca putere spirituală, ortodoxia va avea de câştigat.[9] Un adevăr puţin luat în seamă de cei de care depindea concilierea.

Conform viziunii teologico-politice conturate după primul conciliu de la Niceea, armonia vizibilă a Bisericii este asigurată de uniformitatea doctrinală. Vasile cel Mare

[8] *Ibidem.*

[9] J. Quasten, *Patrology.* Vol. III, *The Golden Age of Greek Patristic Literature. From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon.* Utrecht/Antwerp/Westminster, Maryland, 1966, 206.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

este recunoscut a fi un remarcabil teolog în eforturile sale de a rezolva conflictele dintre autoritatea instituţională şi autoritatea personală (căpătată printr-o experienţă privată a tradiţiei) în materie de dogmă.[10] Susţinător al dogmei Sfintei Treimi aşa cum a fost formulată la Niceea, Vasile va acţiona cu prudenţă, dar hotărât, împotriva ereziei „ariene", transformată în timpul domniei împăratului Valens (după anul 364) din experienţă privată în autoritate instituţională. El va alcătui un tratat în apărarea formulei de la Niceea a dogmei Sfintei Treimi împotriva unuia dintre cei mai radicali aşa-numiţi „arieni", Eunomius.

În vara anului 378 Valens moare şi condiţii externe vor permite restaurarea păcii. Vasile moare la 1 ianuarie 379, iar în anul 381, al doilea conciliu de la Constantinopol, prezidat de împărtaul Theodosie cel Mare, va aduce ordinea şi unitatea în Biserică, proces la care a contribuit şi Vasile cel Mare.[11]

6. Vasile cel Mare adoptă forma omiletică – nouă omilii – în exegeza naraţiunii biblice despre crearea lumii. În comentariul său el nu se referă la versetele din *Geneză* care prezintă facerea omului. Tradiţia manuscrisă în limba greacă a ciclului vasilian însă păstrează şi câteva texte apocrife sau atribuite lui Grigore de Nyssa care cuprind şi această temă a *Cărţii Facerii*.

Astfel, sunt identificate trei categorii de manuscrise care cuprind *Hexaemeronul* lui Vasile cel Mare: 1. *corpusul mic* este alcătuit din cele nouă omilii la *Hexaemeron*, două omilii anonime „Despre facerea omului" şi omilia apocrifă „Despre rai"; 2. *corpusul normal* (cel mai răspândit) conţine cele nouă omilii la *Hexaemeron* ale lui Vasile, scrierile lui Grigore de Nyssa „Despre facerea omului" şi „Apologia *Hexaemeronului* lui Vasile cel Mare"; 3. *corpusul mare* cuprinde cele nouă omilii la *Hexaemeron*, ambele omilii anonime „Despre facerea omului", omilia apocrifă „Despre rai" şi ambele texte ale lui Grigore de Nyssa „Despre facerea omului" şi „Apologia *Hexaemeronului* lui Vasile cel Mare".[12]

---

[10] Despre raportul autoritate instituţională (a Bisericii şi a *regnum*-ului) – autoritate personală în creştinătatea secolului al IV-lea, vezi: R. Williams, *Arius. Heresy and Tradition*. Second edition. London, 2001, *passim*.

[11] Quasten (*supra*, n. 8) 207.

Alte surse pentru viaţa lui Vasile cel Mare: L. Hödl, *Basilius der Große*. În: *Lexikon des Mittelalters*. 1. München/Zürich, 1980, col. 1530-1532; C. Kannengiesser, *Basilius von Caesarea (der Große)*. În: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. Freiburg/Basel/Rom/Wien, 1994, col. 67-69; H.R. Drobner, *Lehrbuch der Patrologie*. Freiburg im Bresgau/Basel/Wien, 1994, 225-229.

[12] E. Amand de Mendieta/S.Y. Rudberg, *Basilius von Caesarea. Homilien zum Hexaemeron*. Berlin, 1997, IX (= Die griechischen christlichen Schriftsteller der erste Jahrhunderte. Neue Folge. Band 2).

Alte studii despre tradiţia manuscrisă în limba greacă a corpusului *Hexaemeron* al lui Vasile cel Mare: E. Amand de Mendieta/S.Y. Rudberg, *Basile de Césarée. La tradition manuscrite directe des Neuf Homélies sur „l'Hexaéméron"*. Berlin, 1980 (= Texte und Unter-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

7. Cele şase zile ale creaţiei (*Facerea* 1, 1-25) sunt comentate de Sfântul Vasile într-un ciclu liturgic de luni până vineri (după toate probabilităţile în ultimul an de viaţă, 378) astfel: 1. în prima zi (luni), la liturghia de dimineaţă, vorbeşte despre facerea cerului şi a pământului, referindu-se la cosmos şi elementele lui – *omilia întâi*; 2. la liturghia de seară discută despre lumină şi explică, în sens creştin, de ce pământul, la începuturi, era „netocmit şi gol", combătând astfel doctrinele păgâne şi gnostice despre invariabilitatea materiei – *omilia a doua*; 3. în dimineaţa zilei următoare (marţi) clarifică tema facerii tăriei – *omilia a treia*; 4. iar seara va vorbi despre crearea, forma şi utilitatea celor „de sub cer", adică a apelor pământului – *omilia a patra*; 5. în ziua de miercuri Vasile vorbeşte despre crearea plantelor, adică a „verdeţii: iarbă, care face sămânţă, după felul şi asemănarea ei, şi pomi roditori, cu sămânţă, după fel" (*Facerea* 1, 12) – *omilia a cincea*; 6. în dimineaţa zilei a patra (joi) Vasile se referă la crearea „luminătorilor pe tăria cerului", intrând în polemică împotriva astrologiei şi a fatalismului astral – *omilia a şasea*; 7. la liturghia de seară vorbeşte despre crearea reptilelor, despre ape şi vieţuitoarele apelor – *omilia a şaptea*; 8. vineri de dimineaţă revine la această temă, arătându-ne şi crearea păsărilor – *omilia a opta*; 9. iar la liturghia de seară vorbeşte despre animalele care păşesc, prezentând un tablou amplu al varietăţii şi caracterelor distincte ale acestora – *omilia a noua*.[13]

8. Tradiţia exegetică despre cele şase zile ale *incipit mundi* de până la Vasile cel Mare este bogată, dar numai o dată cu omiliile lui se poate vorbi despre genul literar al hexaemeroanelor, în care lumea creată arată „putérea lui Dumnezeu cea mare şi negrăită"[14], ea este o şcoală în care se învaţă ştiinţa despre Dumnezeu, înţelepciunea Lui şi iubirea Lui cea mare pentru creaţie pentru că „nimic nu iaste necercetat de dumnezăiasca purtare de grijă, nimic nu iaste trecut cu vedérea de Dumnezeu"[15].

Scopul autorului este ca „despre toate părţile să se zidească Bisérica"[16]. Pentru a arăta măreţia Creatorului el nu clasifică şi nu sistematizează cunoştinţele profane. Cu toate acestea, *Hexaemeronul* lui Vasile cel Mare este un exemplu de gândire ştiinţifică, curentă în antichitatea târzie. Prin acest demers se continuă o linie a teologiei creştine preniceneene, descinzând din Sfântul Justin Martirul şi Filosoful, Atenagora Atenianul,

---

suchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Band 123); P.J. Fedwick, *Bibliotheca Basiliana Vniuersalis. A Study of the Manuscript Tradition of the Works of Basil of Caesarea*. Vol. II, *The Homiliae Morales. „Hexaemeron". Di Litteris, with Additional Coverage of the Letters*. Corpus Christianorum. Turnhout, 1996.

[13] Amand de Mendieta/Rudberg, *Basilius von Caesarea*, XIII; S. Giet, *Basile de Césarée. Homélies sur „l'Hexaéméron"*. Paris, 1950, 5-6. (= Sources chrétiennes, 26); J. Bernardi, *La prédication des pères cappadociens. Le predicateur et son auditoire*. Paris, 1968, 47-48.

[14] Citatele în limba română din scrierea Sfântului Vasile le reproducem aici în traducerea din secolul al XVIII-lea a ieromonahului Ilarion (vezi mai jos), B.A.R. ms. rom. **3094**, *Voroava a şaptea*, f. 182^{v}, în acest volum p. 136.

[15] *Ibidem*, f. 191^{v} / p. 145.

[16] *Ibidem*, f. 192^{v}/ p. 146.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Clement de Alexandria, culminând în gândirea Sfântului Vasile însuşi şi a celorlalţi doi mari capadocieni, Grigore de Nazianz şi Grigore de Nyssa, care considerau o bună parte a filosofiei clasice drept o prefigurare typologică a întrupării lui Iisus Christos.

Vasile adoptă mijloacele retorice de transmitere a mesajului, dar respinge metoda alegorică de interpretare, considerând-o extravagantă, chiar dacă încă din tinereţe a fost pregătit în descendenţa tradiţiei alexandrine de decodificare intertextuală plurisemantică a scrierilor sacre (o entitate semantică poate avea decodificări multiple după concretul intertextual în care se manifestă).[17]

Astfel, în omilia a noua Vasile afirmă:

„Ştiu pre légile alligoriei, măcar că nu de la sine-mi le-am izvodit, ci întru céle ostenite de alţii (adecă făcute şi scrise de Orighen) le-am aflat. Pre care alligorii (adecă streine înţelegiri) ceia ce nu priimesc pre céle de obşte înţălégiri ale celor întru *Sfânta Scriptură* scrise le izvodesc de la sine şi «apa» nu apă o numesc, ci alt oareşcare fire; şi «sadul» şi «péştele» dupre céia ce li să pare lor le tâlcuiesc; şi pre «naşterea târâtoarelor» şi a «hiarălor» cătră ale sale păréri şi socotéle strâmbându-o şi răzvrătindu-o o tâlmăcesc, precum judecătorii de visuri pre tâlmăcirile celor văzute în nălucirile céle ce să întâmplă în somn dupre al său scopos le fac. Iară eu când auz în *Scriptură* «iarbă», «iarbă» înţeleg, şi «sad», şi «peşte», şi «hiară», şi «dobitoc», pre toate precum s-au zis aşa le priimesc cu înţălégere. Pentru că nu mă ruşinez de *Evanghelie*."[18]

---

[17] Despre metodele diferite de exegeză a ciclului biblic despre facerea lumii – la Vasile cel Mare literală şi neoalexandrină, iar la Ambrozie de Milano (care se inspiră din omiliile părintelui capadocian) alegorică –, vezi: J.C.M. van Winden, *In the beginning: some observations of the Patristic interpretations of Genesis 1:1*. În: „Vigiliae Christianae", 17 (1963), 105-121. Cf. R. Radice/D.T. Runia, *Philo of Alexandria. An Annotated Bibliography 1937-1986*. Leiden/New York/København/Köln, 1988, 146 (= Supplements to Vigiliae Christianae; 8).

[18] Ms. rom. 3094 B.A.R., f. 216^{r}-216^{v}, p. 169. Precizările din paranteze îi aparţin ieromonahului Ilarion.

Şi în omilia a treia, atunci când vorbeşte despre diversele modalităţi de interpretare a pasajului biblic despre despărţirea apelor „de sub tărie" de apele cele „de deasupra tăriei", Vasile, pe lângă critica făcută „izvodirilor" filosofilor păgâni, se adresează şi „cătră cei din Biserică", „carii cu pricină de înţălégere mai tainică şi mai înaltă la alligorii au fugit, zicând că cu ascunsă şi mai înaltă înţălégere din ape să însămnează puteri duhovnicéşti şi fără de trupuri; şi cum că sus, adecă pre tărie, au rămas céle mai bune (adecă îngerii), iar jos, în locurile céle de pre lângă pământ şi materialnice, au rămas céle mai réle (adecă dracii). Deci, pentru aceasta, zic ei, că şi apele céle mai pre sus de ceriuri laudă pre Dumnezeu, adecă putérile céle bune, vrédnice fiind pentru curăţiia Stăpânitoriului a da şi a împlini Ziditoriului lauda cea cuviincioasă; iar apele céle de desuptul ceriurilor zic că sânt duhurile răutăţii, care dintru înălţimea cea după fire / întru adâncul răuteţii au căzut. Care ca céle ce sânt turburătoare şi împrotivitoare şi cu gâlcevele patimilor să înviforează şi să învăluiesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

9. Animalele din zoologia lui Vasile cel Mare diferă de animalele care aparţin tradiţiei alegorice de exegeză, conform căreia, făcând lumea, Dumnezeu a pus în animale trăsături spirituale. Ca şi discursul *Fiziologului*[19], discursul lui Vasile are destinaţie teologică, însă nefiind contaminat de metoda alegorică, el reflectă un nou fel de a vedea lumea animalelor în cultura creştină. Reperul acestei cunoaşteri este observaţia ştiinţifică, chiar dacă în scrierea lui Vasile pătrund mituri ale ştiinţelor naturale antice, cum ar fi, de exemplu, cel al halcyonului.[20]

În viziunea lui Vasile, a observa viaţa animalelor înseamnă a percepe lucrarea minunată a lui Dumnezeu. Dumnezeu a creat lumea din iubire şi fiecare vieţuitoare nu este întâmplătoare pe pământ. Animalele, deşi făpturi fără raţiune şi fără grai, au „pre légea firii cu tărie aşăzată întru dânşii şi întăriţă caré arată şi îi învaţă céia ce să cade să facă"[21], pentru că „dumnezăiescul aşăzământ pre toate le umple şi până şi prin céle prea mici străbate"[22].

Totodată, prezentarea lumii animaliere (ca şi a întregii „zidiri", de altfel) capătă o semnificaţie morală. Întotdeauna discuţia despre animale a jucat un rol important în articularea experienţei şi atitudinii faţă de viaţă[23], aceasta însemnând şi perfecţionarea morală a persoanei umane. Prin descrierea obiceiurilor de viaţă ale făpturilor lipsite de grai se poate demonstra degradarea comportamentului uman cu scopul educativ de a fi îndreptat. Astfel:

„Iar hrană a peştilor altora alta dupre neam hotărâtă iaste. Pentru că unii adecă cu tină să hrănesc, iar alţii cu muşchiuri, alţii cu ierbile céle ce să hrănesc în apă să îndestulează. Însă cei mai mulţi din peşti să mănâncă unii pre alţii, şi cel mai mic între acéia mâncare iaste a celui mai mare. Şi de să va întâmpla vreodinioară ca cel ce au

---

mare s-au numit, pentru mutarea şi schimbarea, şi nestatorniciia pornirilor şi mişcărilor celor ce să fac din alégerea voii<i>.

Deci, pre nişte cuvinte ca acéstea ca pre nişte asemănări de visuri şi basne băbeşti lepădându-le! Apa apă să o înţelégim; şi pre alégirea apelor caré s-au făcut de tărie, după pricina care am arătat-o să o priimim." În ms. rom. 3094 B.A.R., f. 64^{v}-65^{r}.

[19] Vezi W. Seibt/N. Henkel/F. Zambon/R. Simek/Ch. Hannik, *Physiologus*. În: *Lexikon des Mittelalters*. 6. München/Zürich, 1993, col. 2117-2122; C. Velculescu/M. Anton, *Physiologus*. În: *Enzyklopädie des Märchens*. 10. Berlin/New York, 2002, col. 1035-1047.

Pentru circulaţia *Fiziologului* în cultura română vezi: C. Velculescu/V. Guruianu, *Fiziolog – Bestiar*. Cu un *Excurs* de Manuela Anton. Bucureşti, 2002.

[20] Despre folosirea materialului zoologic antic în comentariile la *Hexaemeron* de către Vasile cel Mare vezi: K. Gronau, *Poseidonios und die jüdisch-christliche Genesisexegese*. Leipzig/Berlin, 1914, 98-112.

[21] Ms. rom. 3094 B.A.R., f. 190^{r}, în volum p. 143.

[22] *Ibidem*, f. 189^{v}, p. 143.

[23] O prezentare generală a concepţiilor despre lumea animală în cultura europeană până în secolul al XVII-lea în: P. Harrison, *The Virtues of Animals in Seventeenth-Century Thought*. În: „Journal of the History of Ideas", 59 (July 1998) 3, 463-470.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

biruit pre cel mai mic să se facă vânare altuia, supt un pântece să aduc al celui mai de pre urmă.

Deci, noi, oamenii, ce altceva facem întru sâlniciia celor mai de jos? Ce deosăbește de peștele cel mai de pre urmă cela ce prin iubirea de bogăție cea lacomă întru neumplutele sânuri ale iubirii sale de mai multe averi ascunde pre cei neputincioși? Acela avea și stăpâniia pre ale săracului; tu pre acela prinzându-l, le-ai luat de la dânsul, și parte le-ai făcut bogății<i> tale. Decât nedreptul mai nedrept te-ai arătat și mai / asupritoriu decât asupritoriul. Caută nu cumva acela sfârșit al peștilor să te priimească pre tine: undeță adecă sau vârșă, sau mreajă. Pentru că cu adevărat și noi după ce am făcut multe nedreptăți și strâmbătăți, de pedeapsa cea mai de pre urmă nu vom scăpa."[24]

10. Comentariul lui Vasile cel Mare este poate cel mai cunoscut din literatura despre cele șase zile ale creației. Transcrierea omiliilor în limba greacă a fost larg răspândită chiar în anii imediați morții sale. Traducerea în limba latină, care i-a asigurat de fapt statutul de tratat de exegeză veterotestamentară de referință în Evul Mediu apusean, a fost făcută în jurul anului 400, de scriitorul latin (probabil italian), Eustathius.[25]

Ediția princeps greco-latină a fost îngrijită, la inițiativa lui Erasm de Rotterdam, de Johannes Frobenius și a apărut la Basel în 1532. Ediții complementare ale operelor lui Vasile cel Mare au apărut în anul 1535 (Veneția), 1551 (Basel, a doua ediție în limba latină), 1618 și 1638 (Paris, ediții greco-latine).[26]

Cea mai cunoscută ediție din epoca modernă timpurie este ediția greco-latină în trei volume a congregației benedictine de Saint-Maur (Paris, 1721, 1722, 1730). Proiectul benedictinilor se înscrie în programul de editare lansat de Adunarea clericilor din Franța, care a acordat un credit anual de 500 de livre pentru traducerea și adnotarea scrierilor ecleziastice grecești și bizantine.[27]

Julien Garnier – care îngrijește primele două volume, după moartea sa al treilea volum este scos de sub tipar de Prudent Maran – identifică textele lui Vasile cel Mare după principiul „stilul lui Vasile".[28] Prin critica filologică și istorică a materialului, ediția benedictină reflectă mentalitatea secolului al XVII-lea, de competiție care să ducă la perfecțiune.

11. Prima traducere din limba greacă în limba română a *Hexaemeronului* Sfântului Vasile a fost făcută – la inițiativa episcopului de Rădăuți, Dositei Herăscu – în

[24] Ms. rom. 3094 B.A.R., f. 186^{r}-186^{v}, în volum p. 139-140.

[25] E. Amand de Mendieta/S.Y. Rudberg, *Eustathius. Ancienne version latine des neuf homélies sur „l'Hexaemeron" de Basile de Césarée.* Berlin, 1958, XI (= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. Band 66).

[26] Despre edițiile occidentale ale scrierilor Sfântului Vasile până în secolul al XIX-lea vezi: D. Amand, *Essai d'une histoire critique des éditions générales greques et gréco-latines des S. Basile de Césarée.* În: „Revue bénédictine" 52 (1940) 141-161, 53 (1941) 119-151, 54 (1942) 124-144, 56 (1945-1946) 126-173.

[27] Amand, *RB*, 54, 129.

[28] *Ibidem*, 142.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

jurul anului 1775, la Mânăstirea Dragomirna, de către ieromonahul Ilarion[29]. Elev al lui Manase Eliade la Academia Domnească din Bucureşti[30], Ilarion Bou Rău transpune cu tact un echipament conceptual inadecvat limbii române din secolul al XVIII-lea. În maniera ediţiilor pariziene din secolele XVII-XVIII (pe una dintre ele o foloseşte pentru traducerea sa), el comentează scrierea lui Vasile. În textul din ms. rom. 3094 B.A.R., pe care îl reproducem, există două feluri de adnotaţii ale traducătorului: 1. marginale, pe care le reproducem în subsolul paginilor lucrării; 2. în interiorul textelor, explicaţiile fiind date la sfârşitul fiecărei „voroave", loc pe care îl respectăm, marcându-le, însă, printr-un corp diferit al textului de bază.

Ilarion traduce cele nouă omilii referitoare la facerea lumii naturale, două omilii despre facerea omului şi omilia despre rai, respectiv *corpusul mic* al ciclului *Hexaemeron* al lui Vasile cel Mare.[31] Textul traducătorului se păstrează la Biblioteca Academiei

---

[29] Date despre activitatea dascălului Ilarion Bou Rău în mânăstirile din nordul Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în: N.A. Ursu, *Şcoala de traducători români din obştea stareţului Paisie de la Mânăstirile Dragomirna, Secu şi Neamţ*, în „Teologie şi viaţă" (serie nouă din „Mitropolia Moldovei şi Sucevei"), IV, 1994, nr. 11-12, 58-83; A. Timotin/E. Timotin, *Scrieri eshatologice postbizantine. Vedenia Sofianei. Viaţa lui Anastasie. Vedenia lui chir Daniil.* Bucureşti, 2002, 104-116.

[30] Despre Manase Eliade la Academia Domnească din Bucureşti în: A. Camariano-Cioran, *Les Académies princières de Bucarest at de Jassy et leurs professeurs*, Thessaloniki, 1974, 397-407.

[31] Miscelaneul nr. 3094 B.A.R. are următorul conţinut:

1. *Voroava întâiu: Pentru facerea ceriului şi a pământului* (3^r – 18^r);
2. *Însămnări la cuvîntul întîiu (tâlcuri)* (18^r – 28^v);
3. *A aceluiaşi sfânt voroava a doaoa: Pentru că pământul era nevăzut şi netocmit* (28^v – 44^r);
4. *Însămnări la cuvîntul al doilea* (44^r – 50^r);
5. *Voroava a treia: Pentru céle dintâiu ale facerii* (50^r – 67^v);
6. *Însămnări la cuvântul al treilea* (44^r – 50^r);
7. *Voroava a patra: Pentru adunările apelor* (72^r –85^r);
8. *Însămnări la cuvântul al patrulea* (85^r – 101^r);
9. *Voroava a cincea: Pentru odrăslirea pământului* (101^r – 119^r);
10. *Însămnări la cuvântul al cincilea* (119^r – 125^r);
11. *Voroava a şasă: Pentru facerea luminătorilor* (125^r – 151^r);
12. *Însămnări la cuvîntul al şasălea* (151^r – 182^r);
13. *Voroava a şaptea: Pentru céle târâtoare* (182^r – 195^r);
14. *Însămnări la cuvântul al şaptălea* (195^r – 196^r);
15. *Voroava a opta: Pentru céle zburătoare şi pentru céle din ape* (196^r – 214^r);
16. *Însămnări la voroava a opta* (214^r – 215^v);
17. *Voroava a nooa: Pentru céle de pre uscat* (215^v – 232^r);
18. *Însămnări la voroava a noaoa* (232^r – 235^r);

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Române: ms. rom. **896** (1789), ms. rom. **1084** (fragmente, nedatat, probabil sec. al XVIII-lea), ms. rom. **1936** (nedatat, probabil sec. al XVIII-lea), ms. rom. **2047** (nedatat, probabil în jurul anului 1800), ms. rom. **3094** (1782), precum şi în Biblioteca Episcopiei Romanului – ms. **4** (ante 1786), la Biblioteca Mânăstirii Neamţ – ms. **198** (începutul secolului al XIX-lea) şi la Biblioteca Universităţii din Iaşi – ms. **VI-3** şi **7** (1802).[32] Toate notele lui Ilarion apar numai la manuscrisele de la Roman, Neamţ şi Iaşi, care au fost copiate la Episcopia Romanului.[33] Traducerea lui Ilarion a fost îngrijită şi tipărită la Bucureşti de către mitropolitul Grigore.[34]

19. *Al aceluiaş sfânt pentru facerea omului voroava întâia* (235^{r} – 256^{v});

20. *Al aceluiaş pentru facerea omului voroava a doaoa* (256^{v} – 273^{v});

21. *Cuvânt pentru raiu: Al aceluiaş sfânt cuvânt pentru facerea raiului* (274^{r} – 279^{v});

22. *Trimitere a lui Publie Lentul Romanului celui ce odinioară au fost proconsul preaslăvit, întru carè Iisus Hristos minunat să ia în scris, pre carè când petrecea în Ierusalim s-au scris către sinatul obştii romanilor cu de-amăruntul (precum mărturiséşte Evstropie). Prosopografiia lui Hristos* (279^{v} – 280^{v});

23. *Scriere în scurt în ce féliu era cu chipul şi cu năravul când vieţuia pre pământ stăpâna noastră preacurată Fecioară Născătoarea de Dumnezeu – Sfântul Amvrosie* (280^{v});

24. *Prosopografiia Maicii Domnului – Sfântul Epifanie şi Nichifor* (280^{v} – 281^{v}).

[32] Ursu (*supra*, n. 29) 74.

[33] *Ibidem*.

[34] B.A.R. CRV **1293**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

<„HEXAEMERONUL" LUI VASILE CEL MARE ÎN TRADUCERE ROMÂNEASCĂ (SECOLUL AL XVIII-LEA). CREAREA ANIMALELOR>

B.A.R. ms. rom. **3094**

Exaimeron, adecă Tâlc la céle şase zile ale Facerii şi deosăbit cuvânt pentru facerea raiului, al celui întru sfinţi părintelui nostru Vasilie cel Mare, arhiepiscopul Chesariei Cappadochiei, acum întâiu scoasă de pre limba ellinească pre limba rumânească de cuvioşiia sa ieromonahul şi didascalul chir Ilarion, în sfânta Mânăstire Neamţul, care prin blagosloveniia preacuvioşiei sale chir Paisie, stareţul a aceştii sfinte mânăstiri, s-au prescris iubitoriului de Dumnezeu şi celui întru tot plin de multa râvnă şi dorire a aceştii sfinte cărţi, dumisale, marelui clucer Dimitrachi Vârnav şi cinstitului şi al nostru[1] prea iubit duhovnicescu fiiu şi mult făcătoriu de bine, cu toată a dumisale cheltuială, în zilele prealuminatului şi preaînălţatului domnului nostru Costantin Dimitrie Moruz Voevod, întru al cincilea an a domniei Mării<i> sale, în sfânta Mânăstire Săcul, de cel mai nevrédnic între ascultătorii aceştii sfinte lavre şi între monaşi cel mai păcătos şi mult smeritul Theofan monahul, ieşanul, în anii de la Adam 7290, iară de la naşterea lui Hristos 1782, maiu 16

182[r]

VOROAVA A ŞAPTEA

Pentru céle târâtoare

„Şi au zis Dumnezeu: «Să scoaţă apele târâtoare de suflete vii dupre neam şi zburătoare zburând pre tăriia ceriului dupre neam»."[2]

După facerea luminătorilor şi apele deaciia să umplu de jivini, ca şi această parte a făpturii să se împodobească.

---

[1] A tot sf. sobor.

[2] *Facerea* 1, 20.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Pentru că au dobândit adecă pământul pre podoaba cea dintru ale sale odrasle, au dobândit şi ceriul pre florile stélelor şi ca cu nişte aruncături de ochi gémini cu împreună înjugarea celor mari luminători s-au împodobit.[3] Rămâsese dară ca şi apelor să li să dea a sa podoabă.

Au venit poroncă şi îndatăş şi râurile au fost lucrătoare şi bălţile roditoare de ale sale fieştecare dintr-însele şi dupre fire neamuri; şi marea
182[v] pre céle de multe féliuri neamuri / ale înotătoarelor le năştea; şi nici câtă parte a apei era în tini şi în noroaie, nici aceasta nelucrătoare, nici lipsită de plătirea[4(*)] cea întru zidire nu au rămas. Pentru că broaşte şi ţânţăruşi, şi ţânţari dintr-însele afară fierbea cu adevărat. Pentru că céle ce şi până acum să văd dovadă sânt a celor trecute.

Într-acest chip toată apa cu grăbnicie să sârguia a sluji poroncii ceii făcătoare şi a cărora nici neamurile cinevaşi ar fi putut să le numere, pre a acestora viaţă îndatăşi lucrătoare şi mişcându-să o au arătat putérea lui Dumnezeu cea mare şi negrăită, deodată cu poronca putérea şi îndestularea cea spre rodire de viaţă, făcându-să întru ape.

„Să scoaţă apele târâtoare de suflete vii."

Acum întâiu însufleţită şi sâmţirii împărtăşită jivină să face. Pentru că sadurile[(**)] şi copacii măcar de să şi zic că au viaţă pentru căci să împărtăşesc hrănitoarei şi crescătoarei puteri, însă nu şi jivini, nici însufleţite sânt.

Pentru aceasta: *„Să scoaţă apele târâtoare."*

183[r] Toată jivina / cea înotătoare măcar pre faţa apei de înoată, măcar prin adânc de taie pre apă, a firii celor târâtoare iaste, târându-să pre trupul apei. Măcar de cu picioare şi umblătoare sânt oarecare din céle din apă (mai ales adecă îndoit[5] vieţuitoare céle mai multe dintru acestea sânt, precum sânt fochele[6] şi crocodelii, şi caii cei de râuri, şi broaştele, şi carchinii), dar însă cu deadinsul mai întâiu povăţuitoare au pre firea înotului.

---

[3] Adecă, cu păréchiia celor doi luminători mari.

[4] Adecă, de refenéaoa, adecă, au plătit şi acéia refenea.

[(*)] Refenea – sumă de bani reprezentând contribuţia cuiva la o cheltuială făcută în comun.

[(**)] Sad – plantă.

[5] Adecă, îndoit trăitoare şi în apă şi pre uscat.

[6] Acéstea sânt dobitoace în maré ca şi vidrile, sau (precum unii zic) sânt un neam de chiţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Pentru aceasta: *„Să scoaţă apele târâtoare."*

Întru acéste mici graiuri(*), care neam să lasă? Care nu s-au cuprins întru porunca facerii? Au nu céle de jivini născătoare, precum sânt fochele şi delfinii şi narchele[7] şi céle asémenea acestora care să zic selahi?[8] Au nu céle de oaoă (adecă de icre) născătoare, care [sânt] toate mai pre scurt neamurile peştilor? Au nu câte sânt cu solzi? Nu câte sânt cu piialea scorţoasă? Nu câte au aripioare şi câte nu au? Glasul adecă al poruncii mic iaste; şi mai vârtos nici glas, ci amelinţare numai şi pornire
183[v] a voii, / iară multă vărsarea[9] înţălégerii ceii întru poruncă atâta iaste, câte sânt şi deosăbirile şi obştimile peştilor, pre care toate prin cuvânt a le cuprinde şi a le număra cu de-amăruntul, deopotrivă iaste ca cum cineva s-ar fi ispitit să numere pre valurile noianului, sau cu pumnii să măsoare pre apa mării.

„Să scoaţă apele târâtoare."

Întru acéstea sânt céle din noianuri, céle ce petrec pre lângă maluri[10], céle ce petrec întru adânc, céle ce petrec prin pietri, céle ce petrec împreună ca cireada, céle ce petrec râsipite cu deosăbită petrécere şi neînsoţite, chiţii cei prea mari şi cei prea mici din peşti. Pentru că prin acéiaş putére şi prin cea deopotrivă poruncă, şi cea mare şi cea mică jivină să împărtăşaşte dintru a fi.[11]

„Să scoaţă apele."

Ţ-au arătat ţie pre fireasca rudenie cu apa a celor înotătoare; pentru aceasta peştii, deaca puţin s-ar fi despărţit din apă, să strică şi pier; pentru că nici au răsuflare ca să tragă pre văzduhul acesta; ci céia ce iaste celor
184[r] de pre uscat văzduhul, aceasta iaste neamului / celui înotătoriu apa. Şi pricina iaste arătată. Căci întru noi plămânul iaste măruntaiu rar şi cu multe poruri, carele prin deşchiderea pieptului, pre văzduh priimindu-l, pre cea dinlăuntru fierbinţeală a noastră o vânturează şi o răcorêşte. Iar acelora deşchiderea şi strângerea uréchilor care priimesc apa şi afară o trimit pre trebuinţa răsuflării le o împlinêşte. Osăbită iaste soarta peştilor,

(*) Grai – cuvânt.

[7] Péşte de maré, aşa numindu-să de la narco, care va să zică amurţesc.

[8] Adecă, cu piialea nétedă şi zgârcioasă.

[9] Sau mult rodirea, sau felurimea.

[10] Adecă la marginile apelor.

[11] Adecă fiinţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

osăbită firea, hrana osăbită, cu osăbit chip viața. Pentru aceasta nici a să dumesnici vreuna din céle înotătoare priiméşte, nici cu vreun chip sufere atingere de mână omenească.

„Să scoață apele târâtoare de suflete vii dupre neam."

Pârgile fieştecăruia neam acum, ca oareşcare seminţe ale firii, poruncéşte ca mai întâiu să se puie.[12] Iar mulțimea lor să păstrează întru cea după acéstea urmare şi priimire a unora dintru altele, când trebuința va fi a să créşte iale şi a să înmulți. Ale altui neam sânt acélea ce să numesc ostracoderma[13], precum sânt conhele şi ctenele, şi culbécii cei de mare, şi
184[v] stromvii (1) / şi milioanele de osebiri ale celor ce să numesc ostrea[14]. Alt iarăşi neam afară de acéstea sânt acélea ce s-au zis malacostraca (adecă, cu coaja moale), precum sânt racii şi carchinii[15], şi céle asémenea acestora. Altul afară de acéstea neam iaste acélea ce aşa s-au numit malachiia[16], a cărora carné moale iaste şi slăbănogită, precum sânt cracatețele şi sipiile, şi céle asémenea acestora. Şi întru acéstea iarăşi milioane de deosăbiri sânt, pentru că bălaurii[17] şi mrénele, şi enheliile, céle ce în râurile céle tinoase şi în bălți să fac, cu céle veninate din târâtoare mai vârtos decât cu peştii după asemănarea firii să apropie. Alt neam iaste a celor ce nascu oaoă şi altul a celor ce nascu jivini. Pentru că nasc jivini céle ce sânt în chip de mâță şi în chip de câine, şi mai în scurt acélea ce să zic selahi. Şi din chiți cei mai mulți de jivini sânt născători, adecă delfinii şi fochele carii şi încă până proaspeți sânt căluşeii[18] lor, deaca s-ar fi spăriiat din vreoareşcaré pricină, să povestéşte, că în pântece iarăşi primindu-i îi ocrotesc. /

185[r] *„Să scoață apele dupre neam."*

Alt neam iaste cel al chiților şi altul cel al peştilor celor mici. Şi iarăşi, între peşti milioane de deosăbiri dupre neam despărțite sânt, ale cărora şi nume osăbite sânt, şi hrana schimbată, şi chipul, şi mărimea, şi féliurile cărnurilor, toate cu prea mari deosăbiri despărțite unele de altele şi întru alte şi alte chipuri aşăzate. Carii cercători şi ispititori de peşti pot

[12] Sau să se arate.
[13] Adecă, cu piiale tare ca hârbul, precum sânt stridiile, midiile şi scoicelé.
[14] Adecă, cu coaja sau gheoacea tare.
[15] Adecă stacosii.
[16] Adecă moi.
[17] Aceştea sânt, precum mi să pare, neam de peşti precum sânt chişcarii.
[18] Adecă mânzişorii care sânt cruzi, de curând născuți.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

să ne numere noaoă cu de-amăruntul pre deosăbirile neamurilor péştilor? Măcar că zic (adecă unii) că întru mari cirézi de peşti spun ei şi numărul peştilor. Şi cine din cei ce au îmbătrânit cu totul împrejurul malurilor şi ţărmurilor poate să ne facă noaoă arătată cu de-amăruntul istoriia tuturor neamurilor peştilor? Pre alte neamuri arată[19] cei ce păscuiesc Marea cea Indienească, pre altele cei ce vânează pre sânul[(*)] cel eghiptinesc, pre altele ostrovénii[(**)], şi pre altele mavrusii[20]. Însă pre toate asémenea şi mici şi mari, întâia acéia poruncă şi nespusa acéia putére din nefiinţă le-au
185[v] adus. Multe sânt schimbările / vieţuirilor, multe şi deosăbirile céle ce să privesc întru naşterile şi rămânerile în loc mai pre urmă ale fieştecăruia neam. Nu clocescu cei mai mulţi din peşti ca paserile, nici cuiburi zidesc, nici cu osteneală hrănesc pre ai săi fii, ci apa după ce au priimit pre oul care au căzut din peşte, jivină vie l-au făcut. Şi fieştecăruia neam priimirea[21] a celor ce rămân de la cei ce s-au născut neschimbată şi neamestecată iaste cătră altă fire, nu în ce féliu sânt ale catârălor pre uscat, sau şi ale oareşcărora paseri, amestecările care paseri rău strică pre fire şi pré neamuri. Nici un neam de peşti nu iaste într-armat cu dinţii de jumătate[22], precum boul iaste la noi pre uscat şi oaia, pentru că nici rumegă vreun neam de peşti, fără numai, precum oarecarii povestesc, scarul[23] sângur rumegă. Ci toate neamurile peştilor care au dinţi, cu prea ascuţite simceale[(***)] de dinţi deşi preste tot într-armate sânt, ca nu pentru zăbavnica mestecare hrana să se vérse jos din gurăle şi să curgă. Că de nu în grabă
186[r] s-ar fi tăiat / s-ar fi măcinat de dinţii cei deşi şi s-ar fi trimis în pântece, negreşit întru sfărmarea hranii, cea în mărunte părţişoare s-ar fi deşărtat şi s-ar fi râsipit de apă.

Iar hrană a peştilor altora alta dupre neam hotărâtă iaste. Pentru că unii adecă cu tină să hrănesc, iar alţii cu muşchiuri, alţii cu ierbile céle ce să hrănesc în apă să îndestulează. Însă cei mai mulţi din peşti să mănâncă unii pre alţii, şi cel mai mic între acéia mâncare iaste a celui mai mare. Şi

[19] Sau cunosc.
[(*)] Sân – golf.
[(**)] Ostrov (slavonism) – insulă, ostroveani – locuitori al insulelor.
[20] Mavrusii sânt neam ethiopicesc.
[21] Adecă nasledniciia.
[22] Adecă un rând în cea de jos falcă.
[23] Peştiu de mare.
[(***)] Simcea (smicea) – vârf ascuţit al unor obiecte, al unor organe anatomice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de să va întâmpla vreodinioară ca cel ce au biruit pre cel mai mic să se facă vânare altuia, supt un pântece să aduc al celui mai de pre urmă.

Deci, noi, oamenii, ce altceva facem întru sâlniciia celor mai de jos?[24] Ce deosăbește de péștele cel mai de pre urmă cela ce prin iubirea de bogăție cea lacomă întru neumplutele sânuri ale iubirii sale de mai multe averi ascunde pre cei neputincioși? Acela[25] avea și stăpâniia pre ale săracului; tu pre acela prinzându-l, le-ai luat de la dânsul, și parte le-ai făcut bogății<i> tale. Decât nedreptul mai nedrept te-ai arătat și mai /
186[v] asupritoriu decât asupritoriul. Caută nu cumva acela sfârșit al peștilor să te priimească pre tine: undeță adecă sau vârșă, sau mreajă. Pentru că cu adevărat și noi după ce am făcut multe nedreptăți și strâmbătăți, de pedeapsa cea mai de pre urmă nu vom scăpa.

Încă și întru neputincios dobitoc[26] mult vicleșugul și pândirea cea întru ascuns cunoscându-o, voiesc să fugi de râvnirea și urmarea celor făcătoare de réle.

Carchinul[27] poftește carnea ostreului (adecă să o mănânce) (adecă stridiei, midi<e>i, scoicei, conhei și a altora ca acéstea), însă cu nevoie de prins îi iaste lui vânarea ostreului pentru înfășurarea și învălirea cea tare a ostracului.[28] Pentru că cu nerumtă și nesfărâmată îngrădire pre moliciunea cărnii firea o au întărit. Pentru aceasta și ostracodermoi[29] s-au numit. Și de vreme ce doaoă gheoci adâncate, prea cu de-amăruntul închiiate și lipite una lângă alta cuprind și îmbrățișază pre ostreu, pentru aceasta de nevoie
187[r] nelucrătoare sânt picioarele / carchinului céle ca foarfecéle. Deci ce face el? Când întru locuri scăpate de vânturi și apărate ar fi văzut pre ostreu că cu dulceață să încălzéște la soare și cum că la razele lui pre învălișurile sale le-au întins, atuncea pre furiș aruncând înlăuntrul ostreului pietricică, oprește pre împreună închiiarea învălișurilor și să află că pre lipsa putérii prin vicleșug o dobândește.[30]

Aceasta iaste răutatea celor ce nici cuvântării nici glasului sânt împărtășite. Iar eu voiesc ca tu, cela ce întru dobândirea hranii vieții râvnești

[24] Adecă celor mai slabi și mai săraci.
[25] Adecă, cutarele oareșcarele om nedrept.
[26] Sau jivină.
[27] Adecă stacosul, racul de mare.
[28] Adecă a gheocii cei tari ca hârbul.
[29] Adecă, cu piialea tare ca hârbul.
[30] Sau prin izvodirea vicleană.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

rélii meşteşugiri şi vicleniri a carchinilor, să te opreşti şi să te depărtezi de
vătămarea celor de aproape ai tăi şi păgubirea <lor>. Într-acest féliu iaste
cela ce cătră fratele său mérge şi să apropie cu viclenire şi amăgire, şi să
pune cu pândire vicleană asupra neprilejurilor aproapelui, şi să desfătează
bucurându-să întru rélele întâmplări céle streine. Fugi de urmările celor
187[v] defăimaţi! Cu ale tale îndestulează-te. Sărăciia şi îndestularea / cea ade-
vărată a celor de nevoie vieţii decât toată desfătarea şi îndulcirea mai de
cinste să socotéşte de cei întregi la minte şi înţălepţi.

Nu voi putea să trec cu nebăgare de samă vicleşugul şi furtişagul
cracateţii, caré în fieştecaré vréme ori de ce féliu de piatră s-ar fi înfă-
şurat, cu a acieiia văpseală[31] să îmbracă. Întrucât cei mai mulţi din peşti
cu nevedérea mai nainte şi fără nădejde înotând cade în prinsoarea cra-
cateţii ca cum părându-li-să că să apropie de piatră; şi gata vânare să fac
vicleanii.

Într-acest féliu sânt cu năravul cei ce să vâră supt puterile céle ce
pururea stăpânesc şi să linguşescu pre lângă dânsele, şi la toate să învo-
iesc, şi dupre trebuinţe şi chipurile céle ce acéle stăpâniri uneltesc în toată
vrémea, şi ei să prefac şi să schimbă, nestând totdeauna întemeiaţi şi
statornici pre una şi acéiaşi voinţă şi socotéală a sufletului. Ci alţii şi alţii
cu lesnire făcându-să[32], pre înfrânare cinstindu-o, împreună cu cei înfrâ-
188[r] naţi de patimi şi neînfrânaţi făcându-se între cei neînfrânaţi / de pofte réle,
cătră plăcerea fieştecăruia socotéléle schimbându-şi. De carii nici iaste cu
lesnire a să apăra cineva, nici a să păzi de vătămarea cea de la dânşii,
pentru căci întru chipul cel fățarnic al prieteşugului adânc lucrată răutatea
lor ascunsă iaste. Pre nişte năravuri ca acéstea lupi răpitori le numéşte
Domnul întru îmbrăcăminte de oi în faţă arătându-se.[33] Fugi de năravul
cel de multe féliuri şi în multe chipuri înmulţit! Şi vânează adevărul,
nevicleşugul, prostimea! Şarpele iaste în multe féliuri (adecă viclean);
pentru aceasta a să târî s-au osândit.[34] Dreptul iaste neplăzmuit (adecă
neviclean), în ce féli au fost Iacov.[35] Pentru aceasta sălăşluiaşte Domnul
pre cei de un năravîn casă.[36]

---

[31] Adecă, după aceiia floare şi chip să preface şi să schimbă.
[32] Adecă în tot chipul prefăcându-se.
[33] *Mathei* 7, 15.
[34] *Facerea* 3, 14.
[35] *Facerea* 25, 27.
[36] *Psalmi* 67, 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

„Marea aceasta cea mare şi largă; acolo sânt târâtoare ale cărora nu iaste număr, jivini mici şi mari."[37] Dar însă înţălépt oarecaré iaste întru dânsele şi cu bună rânduială împodobire şi aşăzământ. Că nu numai a vinui pre peşti şi a-i defăima avem, ci oarecare dintru ale lor iaste cu
188[v] cuviinţă şi / a le urma.

Cum neamurile peştilor fieştecare, după ce li s-au împărţit locul cel îndemânatic loruş, nu năpădesc unii asupra altora, ci întru ale sale osăbite hotară petrec? Nici un gheometru[38] între dânşii nu au împărţit lăcuinţele; nu cu zidiri sânt scrise împrejur; nu cu punere de hotară despărţite, ci din sineş firéşte fieştecăruia cea de folos i s-au rânduit. Pentru că acest sân de mare acéste oarecare neamuri ale peştilor paşte şi acela altele; şi neamurile céle ce aicea să află cu multă îndestulare, neaflate sânt la alte locuri. Nici un munte cu ascuţite vârfuri în sus întins nu oprésţe pre peşti, nici vreun râu curmează pre a lor trécere, ci lége oareşcaré a firii iaste pre protivă şi pe dreptate, caré ca cum cu sorţiu împărţéşte fieştecărora pre hrana vieţii, dupre a fieştecăruia trebuinţă.

– Dar noi nu într-acest féliu sântem!

– De unde?

– Carii mutăm hotară vécinice, pre care le-au pus părinţii noştri![39] Rău tăiem pământul, împreunăm casă lângă casă, ţarină lângă ţarină, ca să
189[r] scădem ceva de la aproapele şi să ne fie noaoă / moştenire.[(*)] Ştiu chiţii traiul vieţii cel rânduit şi hotărât lor de la fire; pre marea[40] cea afară de laturile pământului céle nelăcuite o au apucat, pre cea pustie de ostroave[41], căriia nici un uscat pământ nu-i iaste pus împrotivă de céia parte. Pentru aceasta şi neînotată de corăbii iaste, fiindcă nici istorie, nici altă trebuinţă oarecaré nu supune pre corăbieri să se pléce a îndrăzni asupra ei[(**)], Pre acea mare, după ce au apucat-o chiţii, carii dupre mărime asémenea sânt cu munţii cei prea mari (precum povestesc cei ce i-au văzut),

---

[37] *Psalmi* 103, 26.

[38] Adecă măsurători de pământ.

[39] *Parimii* 22, 28.

[(*)] *Isaia* 5, 9.

[40] Adecă ochiianul.

[41] Până în vremea Sfântului Vasilie nu au fost cunoscută America, drept acéia, zice că de céia parte de ochiian nici un uscat nu iaste. Dar acum s-au cunoscut că iaste şi mai mare decât acesta al nostru şi ostroave multe sânt într-însul.

[(**)] Oceanul Atlantic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

rămân petrecând întru ale sale hotară, nici pre ostroave. nici pre cetățile céle de pre lângă mare vătămându-le. Deci, într-acest chip, ca în nişte cetăți sau sate, sau patrii[42] vechi, în părțile mării céle rânduite lor cu hotar fieştecare neam petréce lăcuind.

Încă oarecarii din peşti fire au a să şi înstreina de la locurile lor, ca de la un divan de sfat de obşte la céle preste hotară țări trimițându-să, toți ca dintr-un semn dat de trâmbițe să râdică şi purceg. Pentru că în
189[v] vremea / când soséşte vrémea cea rânduită a naşterii[43], alții de la alte sânuri de mare sculându-să şi mutându-să, de cea de obşte lége a firii zădărâți fiind, cu sârguință să grăbesc a mérge la marea cea despre miază-noapte. Şi ai fi putut a vedea în vrémea suirii lor ca pre oarecaré curgere de pohoi pre peşti uniți la un loc şi prin Propontida cătră Marea Evxinului curgând. Cine iaste cela ce-i pornéşte? Caré poruncă împărăteascâ? Care scrisoari de poruncă în târg întinse le arată sorocul? Povața şi priumblătorii lor carii sânt?

Vezi că dumnezăiescul aşăzământ pre toate le umple şi până şi prin céle prea mici străbate? Peştile nu să împrotivéşte légii lui Dumnezeu şi noi oameni fiind, învățături de mântuire nu suferim! Nu defăima pre peşti, de vréme ce fără de glas şi fără de cuvântare sânt cu totul. Ci téme-te ca nu mai necuvântătoriu şi decât acestea să fii, aşăzământului Celui ce te-au zidit stând împrotivă. Auzi pre peşti, carii numai cât nu slobod glas prin céle ce fac, că, pentru rămânérea şi starea cea
190[r] îndelung a neamului ne trimitem / şi ne înstreinăm întru această îndelungată înstreinare. Nu au a sa osăbită cuvântare, dar însă au pre légea firii cu tărie aşăzată întru dânşii şi întărită, caré le arată şi îi învață céia ce să cade să facă. „Să mérgem, zic ei, la noianul[(*)] cel despre crivăț[44], pentru că mai dulce iaste apa acéia decât céialaltă mare, pentru căci în puțină vréme zăbovindu-să la dânsa soarele, nu scoate dintr-însa pren razele sale pre toată apa cea dulce şi bună de băut." Că să bucură şi iubescu apele céle dulci şi jivinele céle de mare. Drept acéia şi la râuri înoată de multe ori şi departe de mare să depărtează. Dintru această pricină mai cinstit şi mai priimit le iaste Pontul[45] decât célélalte sânuri,

[42] Adecă moşii părinteşti.

[43] Adecă a naşterii peştilor, pentru că nu în fieştecare loc nasc, ci aleg loc îndemânatec.

[(*)] Noian – mare; ocean.

[44] Adecă cel de cătră miazănoapte.

[45] Pontul iaste locul întru carele au lăcuit Marele Vasilie, pre unde iaste Marea Neagră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ca cela ce iaste îndemânatic şi bun spre a naşte şi a hrăni pre naşterile lor. Iară după ce acéia pentru caré să sârguia din destul să împlinéşte, iarăş toţi împreună cu tot neamul să întorc acasă. Şi caré iaste socoteala (sau caré iaste pricina)? Să auzim de la acéia ce tac.[46] „În faţă [adecă nu
190[v] iaste adâncă], zic ei, marea / cea despre crivăţ; şi drept nétedă lăţită, zăcând înaintea sâlelor[(*)] vânturilor iaste; puţine ţărmuri cu maluri având şi puţine locuri în laturi de apărare şi ferite de vânturi, pentru caré pricină şi din fundu vânturile cu lesnire pre dânsa o méstecă în sus şi o turbură şi o prăvălesc, întrucât şi năsipul cel din fund să améstecă cu valurile; încă şi réce iaste în vréme de iarnă, de multe şi mari râuri umplându-să." Pentru aceasta după ce pre cât iaste pre măsură s-au îndulcit şi s-au împărtăşit dintru dânsa în vrémea verii, iarăşi în vréme de iarnă cătră căldura cea întru adânc şi cătră locurile céle ce sânt în faţa soarelui, cu grăbnicie să sârguiesc a merge;[47] şi fugând de vânturile céle gréle şi vătămătoare ale părţilor despre miazănoapte, întru sânurile céle ce mai puţin să clătesc de vântu, să ocrotesc.[48]

Am văzut eu acéstea şi de înţălepciunea cea întru toate a lui Dumnezeu m-am minunat.

Deaca céle necuvântătoare aflătoare cânt şi mai nainte grijitoare de
191[r] sineşi, şi păzitoare a însăşi mântuirii lor / şi deaca peştele ştie ce să a aleagă luişi şi de ce să fugă, ce vom zice noi cei cinstiţi cu cuvântarea şi prin lége învăţaţi, prin făgăduinţă îndemnaţi, de Duhul înţelepţiţi, apoi decât peştii mai fără de cuvântare céle pentru înşine aşăzându-le şi tocmindu-le? De vréme ce acéia adecă ştiu a avea oarecaré mai nainte purtare de grijă pentru cea viitoare[49], iară noi dintru nenădéjdea cătră céia ce va să fie, prin dulceaţă dobitocească viaţa o cheltuim. Peştile din loc în loc să mută şi să înstreinează prin atâta de mari noianuri pentru ca să afle oarecare folos; ce vei zice tu cela ce trăieşti cu nelucrare întru lenevire? Iar nelucrarea începătoare iaste a facerii de réle. Nimenea să nu puie înainte ca pre o pricinuire pre neştiinţă![50] Firească socoteală cuvântătoare sămănată iaste întru noi, caré ne învaţă pre noi şi ne arată cum că dupre

[46] Adecă de la peşti, carii făr' de glas prin lucru strigă.
[(*)] Slavonism: *putere*.
[47] Adecă, cătră amiazăzi, unde stăruiaşte soarele iarna.
[48] Sau să adăpostesc.
[49] Adecă pentru vrémea ce va să vie.
[50] Adecă nimenea să nu zică tăgăduind şi pricinuind că adecă „nu am ştiut".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

fire putére covârşitoare avem a priimi şi a face binele şi a ne înstreina de la céle réle şi vătămătoare.

191[v] Nu mă depărtez de la pildele jivinelor celor de mare, / de vréme ce acéstea ne stau noaoă înainte spre cercare.

Am auzit eu pre oarecarele din cei ce lăcuiesc lângă mare, cum că ariciul cel de mare carele iaste jivină prea cu totul mică şi vrédnică de nebăgare în seamă, învăţătoriu al linei şi neturburatei vremi şi al furtunii de multe ori să face celor ce înoată. Carele când mai nainte véde şi cunoaşte turburare din vânturi supt o lespejoară tare vârându-să şi de dânsa prinzându-să, pre dânsa ca pre o anghiră[*] cu întemeiare să clătéşte prin valuri ţiindu-să de greotatea ei ca nu cu lesnire să se tragă şi să se târască de valuri. Pre acest semn când îl văd corăbiiarii, ştiu pre pornirea cea sălnică a vânturilor caré să aşteaptă de dânşii şi să nădăjduiaşte că numai-decât va sosi. Nici un astrolog[51], nici un haldeu, pre turburările văzduhurilor din răsăriturile stélelor sămuindu-le, acéstea pre ariciu l-au învăţat, ci Domnul mării şi al vânturilor şi întru cea mică jivină au pus luminată urmă a înţelépciunii Sale ceii mari. Nimic nu iaste necercetat de dum-

192[r] nezăiasca purtare de grijă, / nimic nu iaste trecut cu vedérea de Dumnezeu. Pre toate cu luare-aminte le privéşte ochiul cel neadormit. Lângă toţi de faţă iaste, cu mare îndestulare dăruind fieştecăruia mântuirea. Deaca pre ariciu afară de a sa cercetare nu l-au lăsat Dumnezeu, pre ale tale nu le cercetează?

„Bărbaţilor, iubiţi-vă muierile voastre"[52], măcar deşi de preste alte hotară v-aţi fi adunat între sinevă cu împărtăşirea nunţii. Legătura firii, jugul cel prin blagoslovenie, unire fie a celor depărtate şi despărţite una de alta.[53]

Vipera, jivina cea prea cumplită decâtă toate târâtoarele, întimpină[54] cătră nuntă a mrénii ceii de mare. Şi prin şuierătură însemnând pre a sa venire de faţă, dintru adâncurile mării o chiamă la împreunare cu nuntă; iar ea ascultă şi să împreunează cu veninata hiiară.

Ce-mi iaste voia a arăta prin acest cuvânt? Că adecă, măcar aspru om de va fi, măcar sălbatic la fire bărbatul, nevoie urmează să-l rabde

---

[*] Anghiră – ancoră.

[51] De stele cuvântătoriu, în ce fél mai vârtos era haldeii.

[52] *Efeseni* 5, 25.

[53] Adecă a bărbatului cu fămeia.

[54] Adecă mérge.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

192[v] soţiia şi din nici un féliu de pricină să nu priimească a rumpe unirea / şi legătura. Pornit şi grabnic la bătaie[55] iaste? Dar bărbat! Beţiv? Dar unit şi împreunat după fire! Aspru şi întru nimică mulţimit? Dar mădulariu acum al tău şi decât toate mădulările cel preacinstit!

Dar însă auză şi bărbatul cuviincioasa lui sfătuire! Vipera, cucernicie şi cinste arătând cătră nuntă, îşi borésţe veninul afară în vrémea împreunării cu mreana. Iar tu pre cruzimea şi asprimea şi neomeniia[56] sufletului nu o lépezi pentru cucerniciia şi cinstea împreună legăturii şi unirii?

Sau poate că, că şi într-alt chip de vom priimi cu înţălégeré pilda viperii de folos ne va fi noaoă. Că adecă împreunarea viperii cu mreana preacurvie oarecaré iaste a firii. Deci înveaţe-să cei ce cu vicleşug ascuns pândesc pre nunţile céle streine, cu ce féliu de hiară târâtoare sânt asémenea!

Unul îmi iaste mie scóposul: despre toate părţile să se zidească Bisérica. Domolească-să patimile neînfrânaţilor, înfrânate şi oprite
193[r] făcându-să şi prin céle de pre pământ şi prin céle ale mării / pilde!

Aicea asta cu cuvântul şi a înceta de voroavă şi slăbiciunea trupului, şi întârziiarea vremii[57] mă siléşte. Căci că multe încă putém a adăoga pentru iubitorii de ascultare; vrédnice de minune pentru lucruri adecă céle ce să nasc în mare[58]. Cum adecă apa să închiiagă şi să preface în sare? Cum piatra cea de mult preţu curalliul[59], iarbă adecă iaste înlăuntrul apei în mare, iară după ce să scoate afară în aer la văzduh să preface, închegându-să, întru vârtoasă tărie de piatră? De unde întru jivina cea prea netrébnică şi de nimic, adecă întru ostreu[60], pre mărgăritariul cel de mult preţ firea l-au pus? Pentru că céle ce poftesc comorile împăraţilor, împrejurul malurilor mării şi râpelor şi pietrilor celor aspre, râsipite şi lepădate sânt, în gheocelé ostreilor păstrate! De unde pre lâna cea de aur pinnele[61] o hrănesc, pre caré niminea din văpsitoriu până acum nu o au urmat, nici au putut să-i asémene floarea? De unde conhele (2) dăruiesc

[55] Ellinésti, plictis, care chiar va să zică băţăuş.
[56] Adecă nemilostivirea.
[57] Adecă fiindcă sosise noaptea vorbind sfântul în Bisérică cătră nărod.
[58] Şi pentru însăşi marea.
[59] Adecă mărgeanul.
[60] Adecă scoică de mare.
[61] Pinnele sânt un neam de scoice de mare, din caré créşte ca nişte păr de aur.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

împăraților pre porfire, care și pre florile livezilor cu frumoasa văpseală /
193[v] le-au întrecut?

„Să scoață apele!"

Și ce nu s-au făcut din céle de nevoie? Ce și din céle de mult prețu nu s-au dăruit viețiі? Unele adecă spre slujba oamenilor, iar altele spre vedérea, prin care privim cu mintea pre minunea cea întru zidire, altele groaznice și înfricoșate, pre a noastră lenevire pedepsindu-o și învățându-o.

„Au făcut Dumnezeu pre chiții cei prea mari."(*)

Nu de vréme ce decât carida și menida[62] mai mari sânt. Pentru aceasta mari s-au numit de *Scriptură*: ce de vréme ce după mărimea trupului deopotrivă sânt cu munții cei prea mari, carii (adecă chiții) de multe ori și nălucire de ostroave fac înaintea ochilor omenești, când vreodinioară ar fi înotat sus în fața apei cea din margine. Însă aceștea atâta de mari fiind, nu pre lângă țărmurile mării, nici pre lângă maluri petrec, ci din noianul carele să numéște Atlanticon[63] lăcuiesc. Acest féliu sânt jivinele céle ce spre frică și spre înspăimântare a noastră s-au zidit. Iar deaca vei auzi că pre céle prea mari corăbii, în vrémea când cu vânt bine norocit și cu pânzele întinse să
194[r] poartă pre mare, / peștișorul cel prea mic, carele să numéște eheniis[64], așa lésne le ține în loc, întrucât în multă vréme nemișcată păzéște pre corabie ca cum ar fi fost cu totul înrădăcinată întru însuș noianul, oare nu și întru micul acesta peștișor pre acéiași dovadă a puterii Ziditoriului o priimești? Că nu numai psifiile(**) și prionii(***) și chines(****) și fallenele și zighenele (3) groa<z>nece sânt și înfricoșate, ce și cu acul[65] trigonei ceii de mare, și mai vârtos când și moartă iaste ea, și iepurile cel de mare nu mai puțin groaznice și înfricoșate sânt, grabnică și nescăpată[66] vătămarea și stricăciunea aducân-

(*) *Facerea* 1, 21.

[62] Carida iaste un pește de mare mic și cu capul mare; acest pește mi să pare a fi din carele sânt icrile de chefal; așijderea și menida, pește de mare iaste din cei mici.

[63] Adecă în ochiianul cel mare.

[64] Eheniis, va să zică țiitoriu și opritoriu de corabie; din lucrarea ce face peștișorul acesta au dobândit și numele.

(**) Pește-spadă.

(***) Pește-fierăstrău.

(****) Pește-câine.

[65] Sau boldul.

[66] Adecă de caré nu poate cineva scăpa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

du-o asupră. Într-acest chip voiaşte Ziditoriul ca prin toate să priveghezi, pentru ca, prin nădéjdea cea cătră Dumnezeu, să scapi de vătămările céle de la dânsele.

Dar însă înapoi întorcându-ne de la adâncuri, cătră uscat să alergăm. Pentru că în oareşcare chip unele preste altele apucându-ne pre noi minunile facerii, ca oareşcare valuri prin désele şi céle gloată năpădiri
194[v] asupră, cu totul muiat în apă şi înecat pre al nostru cuvânt până aicea / l-au adus. Măcar că m-aş fi minunat[67] de nu mai mari preaslăvite lucruri aflând mintea noastră, la uscat iarăşi ca Iona la mare va fugi.[(*)]

Şi mi să pare mie cum că cuvântul după ce au căzut în milioane de minuni, ş-au uitat măsura şi acéiaş au pătimit cu cei ce înoată cu corăbiile în noian, carii cătră nici un semn înfipt şi statornic, sămuindu-şi mişcarea, nu ştiu de multe ori câtă parte de loc au trecut. Care lucru cu adevărat să pare că şi noaoă ni s-au întâmplat, fiindcă alergând cu cuvântul prin zidire, nu am luat sâmţire[68] a mulţimei celor zise. Dar însă, măcar deşi iubitoare de ascultare iaste cinstita aceasta privéleşte şi dulce iaste în auzurile robilor povestirea stăpânéştilor minuni, cu toate acéstea, aicea pre cuvânt puindu-l asta ca în liman, să aşteptăm zioa spre plătirea şi împlineala celor ce au rămas rămăşiţe.

Deci sculându-ne de jos toţi, să mulţimim lui Dumnezeu pentru céle ce s-au zis şi să cérem de la dânsul pre împlinirea celor ce rămân rămăşiţe.

Şi o să dea Dumnezeu să vă fie voaoă şi întru împărtăşirea hranei,
195[r] în loc de vorbă şi de poveşti / ce să fac în vrémea mései şi mâncării şi câte de dimineaţă şi câte seara au cuprins şi v-au tâlcuit voaoă cuvântul. Şi întru gândirile céle pentru acéstea de somn apucaţi fiind, din vesăliia cea de preste zi şi dormind să vă îndulciţi, ca să vă fie voaoă cu putinţă a zice: *„Eu dorm şi inima mea priveghează"*[69], cugetând zioa şi noaptea întru légea Domnului, căruia să cuvine mărirea şi ţinérea în vécii vécilor.[(**)] Amin.

---

[67] Adecă m-aş fi minunat de nu va fugi mintea noastră iarăşi la mare, precum au fugit Iona prorocul la Tharsie după ce va afla mai mari preaslăvite lucruri ale facerii lui Dumnezeu pre uscat, de care ca de nişte gréle înspăimântându-să, ca la nişte mai lésne să va întoarce iarăşi la pildele mării.

[(*)] *Iona* 1, 3.

[68] Adecă nu am priceput nici nu am sâmţit câtă mulţime de vorbă am întins pentru făpturile lui Dumnezeu céle din mare.

[69] *Cântarea Cântărilor* 5, 2.

[(**)] *Psalmi* 1, 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Însămări la cuvântul al şaptelea

(1) Conhele şi ctenele (care va sa zică pieptene), aşijderea şi culbécii de mare şi stromvii din céle cu gheoacea tare sânt, şi numai cei ce au trăit la mări le ştiu. Că în limba noastră nu au nume acéstea, că nici să află prin părţile acéstea de acest féliu de jivini. Ostrea în limba ellinească şi céle cu gheoacea mai tare (precum stridiile, scoicelé, midiile şi altele) şi céle cu gheoacea mai moale (precum culbécii, racii şi altele) să numesc. Şi mai pre scurt, câte au coajă ori mai tare ori mai moale.

195[v] (2) Cohlele sânt un neam de culbéci de mare, / care mai vârtos să află în Marea Tirului, dintru ale cărora sânge văpsesc împăraţii porfirile sale. Întâiuaş dată să povestéşte că aşa s-au aflat: adecă un cioban, umblând cu oile pe lângă Marea Tirului, au văzut că un câine a lui au dat peste un culbéce de aceia şi l-au mâncat, şi, văpsindu-să buzele de sânge, ciobanul s-au mierat de frumséţa florii şi, ştergând buzele câinelui, cu lână, au adus de au arătat împăratului Tirului, spuindu-i şi povéstea. Şi aşa întâiu împăratul Tirului ş-au văpsit haina cea împărătească cu sânge de cohle şi de atuncea s-au numit alurghida şi porfira.

(3) Acéstea sânt nume ale chiţilor celor mari: psifie, va să zică, ca cum în chip de sabie, căci cu nasul iaste ascuţit şi spun că de va nemeri corabiia cu nasul sfărâme o face. Priones, va să zică în chip de fierăstreu, iară chines, în chip de câine. Aşijderea falenele şi zighenele chiţi mari sânt. Zighene, va să zică, ca cum în chip de cumpănă. Iar trigona, va să zică, rumânéşte, turturea, care iaste peştişor mic de mare şi are ac ca scorpiia foarte veninat. Aşijderea
196[r] şi iepurile cel de mare hiară iaste veninată foarte, / în mare petrecând.

VOROAVA A OPTA

Pentru céle zburătoare şi pentru céle din ape

„Şi au zis Dumnezeu: «Să scoaţă pământul suflet viu dupre neam, de céle cu patru picioare şi târâtoare şi hiară dupre neam». Şi s-au făcut aşa."[(*)]

Au venit poronca dupre rânduială cu cale mergând şi, sporind înainte, au dobândit şi pământul pre a sa podoabă. Acolo: *„Să scoaţă apele târâtoare de suflete vii"*[(**)]; aicea: *„Să scoaţă pământul suflet viu"*.

(*) *Facerea* 1, 24.
(**) *Facerea* 1, 20.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Însufleţit oare iaste pământul? Şi încăpére[70] şi loc au deşerţii de minte manihei, carii pun şi zic cum că are pământul suflet?

– Nu[71], de vréme ce s-au zis: *„Să scoaţă"*, pre céia ce era ca cum lucru pus şi înfiinţat întru dânsul, au scos la iveală; ci Cela ce au dat poronca şi pre putérea scoaterii dintr-însul i-au dăruit-o lui. Pentru că nicicând au auzit pământul: *„Să odrăslească iarbă a buruienii şi lemn roditori"*(*), ascunsă având pre buruiană o au scos afară, nici pre finic sau pre stejar sau pre chiparis jos oare unde în pântecele său ascunse având-
196[v] du-le, / afară în faţa cea deasupra a sa le-au slobozit. Ci dumnezăiescul Cuvânt fire iaste a lucrurilor celor ce să fac.

„Să odrăslească pământul."(**) Nu céia ce are să arate şi să dea la iveală, ci céia ce nu are să agonisească Dumnezeu dăruindu-i lui pre putérea lucrării. Aşa şi acum: *„Să scoaţă pământul suflet"*, nu pre cel ce iaste pus şi înfiinţat întru dânsul, ci pre cel ci i să dă lui de la Dumnezeu prin poruncă. Apoi şi la cea împrotivă le să va întoarce lor[72] cuvântul. Că deaca pământul au scos pre suflet afară din sineş, pustiit de suflet pre sineş s-au lăsat. Ci a acelora urâta şi greţoasa socoteală din sineş cunoscută iaste.

– Însă pentru ce apelor adecă târâtoare de suflete vii li s-au poruncit a scoate,(***) iară pământului i s-au poruncit a scoate suflet viu?

– Deci, socotim că firea adecă a celor înotătoare în oareşcare chip să pare că împărtăşită iaste din viaţă mai nesăvârşită, pentru căci petrec vieţuind întru grosimea apei; pentru că auzul la acélea[73] iaste greu; şi văd tâmp, prin apă văzând; şi nici vreo ţinére de minte iaste la acélea, nici
197[r] vreo fantasie[74], nici vreo cunoştinţă / a obicinuitului lucru.[75] Pentru aceasta ca cum arată Cuvântul (adecă *Scriptura*) că viaţa cea trupească mai

---

[70] Adecă apucare de hulă din cuvântul *Sfînt<ei> Scripturi.*

[71] Răspuns şi dezlegare.

(*) *Facerea* 1, 11.

(**) *Facerea* 1, 11.

[72] Adecă păgânilor manihei (aicea sfântul surpă pre socotélelé lor céle nebune).

(***) *Facerea* 1, 20.

[73] Adecă la céle înotătoare.

[74] Adecă nălucire.

[75] Cuvântul ellinesc iaste foarte scurt şi mai vârtos cuvânt carele să întinde la îndoită înţălégere. Că sinethes în limba ellinească va să zică şi obicinuit lucru, şi lucru cunoscut ca o rudenie sau prietinie. Deci, va să zică, acea că peştii ori că nu au nici o fantasie de lucrul întru carele s-au obicinuit, ori că nici o cunoştinţă a rudeniilor şi celor de un neam între sineşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

întâiu decât mişcările céle sufletéşti povăţuiaşte întru jivinele céle ce vieţuiesc în ape (1), iar la céle de pre uscat, fiindcă viaţa lor iaste mai desăvârşit sufletului lor, i s-au dat întru stăpânire toată domniia şi începătoriia. Pentru că şi sâmţirile lor mai mult luminate şi străbătătoare spre a sâmţi sânt, şi iuţi adecă le sânt pricépirele lucrurilor celor ce le sânt înainte de faţă. Iară ţinérile de minte ale lucrurilor celor trecute prea cu de-amăruntul neştérse sânt din sufletul lor, adecă a celor prea multe din céle cu patru picioare. Pentru aceasta, precum să pare, la céle din apă trupuri s-au zidit însufleţite (pentru că târâtoare de suflete vii din ape s-au adus întru a fi), iar la céle de pre uscat suflet ocârmuind pre trupuri s-au poroncit să se facă, de vréme ce jivinele céle ce vieţuiesc şi petrec pre pământ, din putérea cea vieţuitoare mai mult oareşcé s-au împărtăşit. Pentru că /
197[v] necuvântătoare adecă sânt şi céle de pre uscat, dar însă prin glasul lor cel din fire multe din pătimirile céle ce au suflet însămnează. Pentru că şi bucurie, şi întristare, şi pre cunoştinţa a ceii obicinuite şi de un neam a sa împrietinire şi rudenie, şi prin lipsa hranei, şi prin despărţirea a celor ce dinpreună să pasc, şi nenumărate pătimiri prin răsunarea glasului lor arată. Iar céle din apă nu numai făr' de glas sânt, ci şi neîmblânzite şi neînduplecate spre a să învăţa, şi cătră toată împărtăşirea vieţii neuneltite şi neatinse de mână omenească. *„Au cunoscut boul pre cela ce-l are şi măgariul pre iaslea domnului său."*[76] Iar vreun péşte nu ar fi putut cunoaşte pre cela ce-l hrăneşte; ştie pre glasul cel obicinuit măgariul; ştie calea pre caré de multe ori au umblat, şi încă mai vârtos uneori şi povăţuitoriu să face omului când ar fi rătăcit din drum; iară pre auzul[77] cel iute şi ascuţit al dobitocului acestuia, să zice, că nici îl are alt oareşcare dobitoc din céle de pre uscat. Iară pre ţinérea minte de rău şi mâniia cea grea şi ţinérea
198[r] mâniei / şi pizmei cea întru îndelungată vréme a cămilelor, caré din jivinele céle de mare ar fi putut a o urma? De demult oarecând bătută fiind de om cămila, întru lungă vréme păstrând întru sineş ascunsă pre mâniia cea grea, când vréme cu bun prilej ar fi aflat, răsplătéşte şi face izbândire pentru răul ce au pătimit.

Auziţi voi, cei grei la mânie, cei ce pre ţinérea minte de rău ca pre o faptă bună o izvodiţi, auziţi, căruia din dobitoace asémenea sânteţi, când pre scârba cea împrotiva aproapelui ca pre o scântéie în cenuşă ascunsă,

[76] *Isaia* 1, 3.
[77] Adecă pre răcnitul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

până întru atâta vréme o păziți până când, după ce materie ați fi apucat, ca pre o văpaie oarecaré pre iuțimea și înfierbântarea mâniei o ați fi aprins.

„Să scoață pământul suflet viu."

– Pentru ce pământul suflet viu scoate?

– Pentru ca să te învéți deosăbirea sufletului dobitocului și sufletului omului. Puțin mai pe urmă vei cunoaște cum s-au alcătuit și s-au închipuit sufletul omului. Iar acum auzi pentru sufletul celor necuvântătoare.

198[v] De vréme ce, dupre céia ce s-au scris *„a tot / dobitocului sufletul, sângele lui iaste"*.[78] Iar sângele închegându-să, fire are a să preface în carne; iar carnea, stricându-să, în pământ să râsipéște.[79] Deci, dar cu urmare din céle mai sus arătate, cunoscut iaste că sufletul dobitoacelor pământesc oarecarele iaste.

Deci: *„să scoață pământul suflet viu"*.

Vezi pre urmarea[80] sufletului cătră sânge, a sângelui cătră carne, a cărnii cătră pământ! Și iarăși (2) aminterlea înapoi făcând dezlegare prin acéliași întoarci-te și mergi înapoi, de la pământ adecă la carne, și de la carne la sânge, de la sânge la suflet, și vei afla că pământ iaste sufletul dobitoacelor! Să nu socotéști că mai vechiu iaste sufletul dobitoacelor decât aducerea întru înființare a trupului lor, nici cum că rămâne pre urmă după râsipirea în pământ și stricarea cărnii (adecă a trupului). Fugi de bârfirile posomorâților filosofi[81], carii nu să rușinează puind și hotărând că sufletele loruș și céle câinești de un chip sânt între sine, cei ce să zic pre sine că s-au făcut odinioară și muieri, și tufe, și pești de

199[r] mare. Însă eu, de adecă s-au făcut ei / vreodinioară pești de mare, nu aș fi putut să zic; iar cum că întru câtă vréme scriia acéstea decât peștii era mai necuvântători prea cu tare și statornică dovadă aș fi putut a întări și a hotărî.

„Să scoață pământul suflet viu."

---

[78] *Leviți* 17, 11.

[79] Adecă, dezlegându-să din a sa închegare, să râsipéște și să face pământ și țărână.

[80] Ca cum adecă rudeniia.

[81] Sau greilor și închișilor la fire, care va să zică, mândrilor, că din mândrie să pricinuiaște acéia, adecă a să arăta cineva posomorât și greu de întâlnit. Aicea prin cuvânt însemnează sfântul pre filosofii carii dogmatisiia metempsihosis, adecă mutare a sufletului omenesc după moarte în câine, în bou, în lup, în cocoș, în pești și în copaci i proci, precum au fost Pithagora și Platon și alții.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Poate că mulți să minunează pentru ce în vrémea când alerga Cuvântul cu necurmată curgere, au tăcut vréme nu puțină? Dar cei mai iubitori de osteneală din ascultători prea bine știu pricina tăcérii méle. Că cum carii prin acéia, adecă, că priviia unii cătră alții și îș făcea semn cu capul, m-au întors pre mine cătră sineși și întru aducirea aminte a celor lăsate de mine m-au adus. Pentru că un chip cu totuș întreg al zidirii, și nu prea mic acesta fiind, ne-au scăpat noaoă din pomenire, și mai că cu totuluș tot necercat l-ar fi lăsat Cuvântul, ducându-să la célélalte pricini pentru care începuse.

Pentru că: *„Să scoaţe apele târâtoare de suflete vii dupre neam și zburătoare zburând pre pământ pre tăriia*[82] *ceriului".*(*)

Am zis pentru céle înotătoare acélea câte ne-au dat vrémea înde-
199[v] mână aseară; astăzi ne-am mutat cătră cercarea / celor de pre uscat. Ne-au scăpat noaoă în mijlocul spunerii pentru céle din apă și céle de pre uscat neamul cel zburătoriu. Deci, nevoie urmează dupre asămănarea călătorilor celor uitători, carii când cevaș din céle pre de nevoie și de trebuință ar fi lăsat unde poposise, măcar de ar fi mers înainte prea multă cale, iarăși pre acéiași înapoi să întorc acolo de unde purcesése, vrédnică pedeapsă pentru a sa lenevire suferind pre osteneala cea din călătoriia drumului. Așa și noaoă, precum să pare, iarăși pre acéiași cale ni să cuvine să călătorim înapoi. Pentru că nici lésne de defăimare iaste acest neam al zidirii carele s-au lăsat, ci să véde cum că iaste a treia parte a zidirii ceii întru jivini viețuitoare, de vréme ce trei neamuri ale jivinilor celor viețuitoare sânt: cel de pre uscat, cel zburătoriu și cel din apă.

„Să scoaţă, zice[83]*, apele târâtoare de suflete vii, și zburătoare zburând pre pământ prin tăriia ceriului dupre neam."*

– Pentru ce din ape au dat (Dumnezeu) și celor zburătoare naștéré?
200[r] – Căci ca o rudenie de un neam iaste / oarecaré întru céle ce zboară cătră céle în apă înotătoare. Pentru că precum peștii pre apă o taie, prin mișcarea adecă a aripioarilor înainte mergând[84], iar prin mutarea coadei într-o parte și într-alta, pre céle împrejur învârtiri și pre céle drepte pomiri și neabătute în laturi, loruș îndreptându-le ca prin o cârmă. Așa și la céle

[82] Adecă prin aer.

(*) *Facerea* 1, 20.

[83] Adecă *Scriptura* sau Dumnezeu.

[84] Sau, pășind și sporind înainte că le sânt aripioarele lape și ca vâsla la caic, iar coada ca cârma.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

zburătoare iaste cu putinţă a vedea că înoată adecă prin aer cu aripile dupre asémenea chip, precum peştii prin apă. Drept acéia, de vréme ce şi unora şi altora[85] una le iaste osăbirea cea firească, acéia adecă a înota. Pentru acéia una oareşcaré li s-au dat lor de la Dumnezeu rudeniia cea de un neam din naşterea cea din ape. Afară de acéia că nici una din céle zburătoare nu iaste fără de picioare precum sânt peştii, pentru căci tuturor zburătoarelor hrana din pământ le iaste şi toate de nevoie trebuinţă au de slujba picioarelor. Pentru că celor răpitoare[86] adecă ascuţiturile unghiilor li s-au dăruit spre vânarea hranei, iar celoralalte şi pentru câştigarea hra-
200[v] nei, şi pentru céialaltă petrécere a vieţii ca un lucru / prea de nevoie trebuincios li s-au dăruit slujba picioarelor. Şi puţine din pasări sânt réle de picioare, nici a umbla, nici a vâna cu picioarele putinţă şi lesnire având, precum şi rândunélelé sânt, nici a umbla, nici a vâna putând, şi acélea ce să numesc drepanides[87], pentru a cărora hrană purtare de grijă dumnezăiască s-au făcut, ca din musculiţele céle ce să poartă prin aer să le fie. Iară rândunélii zburarea cea pre jos aproape de pământ, în loc de slujba picioarelor, îi iaste.

Însă sânt deosăbiri ale neamurilor nenumărate şi între paseri; pre care de le va tréce cineva numărându-le prin cuvânt dupre acelaş chip dupre carele şi de cercarea peştilor întru puţină oarecaré parte ne-am atins, va afla cum că unul adecă iaste numele zburătoarelor, dar nenumărate într-acéstea deosăbiri sânt şi în mărimile lor, şi în închipuirile trupurilor lor, şi în floarea văpsélelor penelor şi fulgilor; încă şi întru viéţile lor, şi întru lucrări, şi întru năravuri va afla cum că negrăită şi nepovestită le iaste schimbarea şi deosăbirea cea a unora cătră altele. Încă oareşcarii /
201[r] s-au ispitit mai nainte ca şi faceri de numiri ale zburătoarelor să uneltească, pentru ca să se cunoască prin cea neobicinuită şi streină numire ca prin nişte înfierări de fher ars osăbirea cea firească a fieştecăruia neam. Şi deci, pre unele adecă le-au numit shizoptera (adecă, cu aripile spintecate), precum pre vulturi; iar pe altele, dermoptera (adecă, cu aripile de piiale), precum sânt liliecii; iară pre altele ptilota (adecă, cu aripile fulgoase)[88], precum sânt viespile; iară pre altele coleoptera (adecă, cu aripile ca

[85] Adecă şi peştilor şi paserilor.
[86] Precum adecă sânt şoimii, ulii, coruii, vulturii şi altele.
[87] Adecă lostunii cei mari, carii au aripile ca în chipul sécerii.
[88] Căci că ale viespilor şi ale albinelor şi ale celor<lal>ţ ca acéstea, aripile sânt ca cu o pielicioară cu mărunţi fulgi pre dânsele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

tecile), precum sânt gândacii, cărăbuşii şi câte întru teci oareşcare şi înfăşurături născute fiind, după ce li să rumpe lor gheoacea, slobode s-au făcut cătră zburare. Dară noaoă pentru ca să însemnăm pre osăbirile céle fireşti ale neamurilor celor zburătoare, din destul ne iaste uneltirea cea de obşte şi hotărârile céle cu deosăbire făcute de *Sfânta Scriptură* şi pentru céle curate şi pentru céle necurate. Deci, alt neam adecă iaste al zburătoa-
201[v] relor celor mâncătoare de cărnuri; şi altă alcătuire şi făptură / a trupului lor cuviincioasă chipului hranei lor, adecă ascuţituri ale unghiilor şi pliscul întors ca cârligul, şi penile ascuţite, şi iuţi întru zburare, ca şi cu lesnire să se prinză de dânsele vânatul, şi cu lesnire să se rumpă şi hrană să se facă ceiia ce l-au prins. Alta iaste alcătuirea şi făptura trupului celor adunătoare de seminţe, alta a celor ce să hrănesc din toate céle ce li s-ar fi întâmplat înainte. Şi întru acéstea iarăşi prea foarte multe deosăbiri sânt. Pentru că unele adecă dintr-însele sânt vieţuind împreună însoţite ca cireada, afară de céle răpitoare, că dintru acéstea nici una nu iaste împărtăşită însoţirii şi vieţuirii ceii împreună, fără numai în vrémea împreonării[89] cei dupre împreună înjugări. Iar altele nenumărate au ales pre vieţuirea cea împreună adunată la un loc, precum porumbii şi cucoarăle, şi graurii, şi stancile; iarăşi întru acéstea unele adecă nesupuse şi nestăpânite sânt de vreuna dintre dânsele şi ca cum de sineşi slobode purtându-se; iar altele care primesc a fi rânduite supt povăţuitoriu, precum sânt cucoarăle. /
202[r] Încă şi alta oareşcaré deosăbire iaste întru acéstea, dupre caré unele adecă nemutate sânt şi petrecătoare la unul şi la acelaş loc, nici odinioară schimbându-şi sălaşul, iară altele fire au a să rădica şi a să duce prea departe, şi când iarna să apropie a să muta mai de multe ori la alte locuri încă céle mai multe din paseri; deaca să hrănesc şi să cresc de om, îmblânzite şi dumestnece să fac, cât şi în mână de om a să purta să obicinuiesc, afară de céle neputincioase, care pentru cea preste măsură témere şi nebărbăţie pre deasa supărare a mâinii omeneşti nu o rabdă. Încă unele din paseri sânt şi iubitoare de a petréce şi a să sălăşlui pre lângă oameni, pre acéleaşi împreună cu noi lăcuinţe priimindu-le, iar altele sânt lăcuitoare prin munţi şi iubitoare de pustie. Încă prea mare deosăbire face între paseri şi osăbirea cea firească a glasului fieştecăriia dintr-însele. Pentru că unele adecă din paseri sânt mult-vorbitoare şi limbute, iară altele tăcute şi nevorbi-

[89] Adecă în vrémea împreunării ceii fireşti, când să însoţéşte parte bărbătească cu fămeiască.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

202[v] toare; şi unele adecă cântărépte şi mult / glăsuitoare, iară altele cu totul sânt fără de viers şi lipsite de cântare; şi unele adecă sânt următoare shimelor[(*)] şi îngânătoare, sau din fire având pre a urma shimelor şi a îngâna sau că din iscusinţa şi învăţătura cea de la om au dobândit aceasta; iară altele totdeauna într-un chip neschimbat şi neprefăcut slobozesc din sineşi glasul. Mândră pasere iaste cocoşul, iubitoare de frumsépte şi de podoabă iaste păunul, lacomi şi pofticioşi spre împreunare sânt porumbii şi găinele céle de casă, în toată vrémea având pre pofta împreunării. Amăgitoare şi zavistnică iaste prepelita, cu vicleşug şi cu răutate urmând şi lucrând împreună cu vânătorii şi ajutorindu-le spre prinderea altor pasări.

Nenumărate, precum am zis, şi ale faptelor şi ale vieţuirilor celor zburătoare sânt deosăbirile. Şi sânt oarecare din céle necuvântătoare şi cu politiciască[90] viaţă vieţuind, de vréme ce însăşi osăbire firească a ocârmuirii ceii politicésti iaste acéia adecă a privi împreună şi a să aduna către
203[r] un hotar şi scopos şi sfârşit / de obşte lucrarea a fieştecăruia din cei ce lăcuiesc în politie, în ce chip ar fi putut cineva vedea la albine. Pentru că a acelora de obşte adecă iaste lăcuinţa, de obşte şi zburarea; şi lucrarea a tuturor una; şi lucrul cel prea mare şi prea de mirare iaste acesta, că supt povăţuire de împărat şi voevod oarecarele să apucă şi să ating de lucruri şi de trebi, nepriimind a să duce la câmpuri şi la livezele céle cu flori, mai întâiu de a vedea pre împăratul lor că au făcut începérea zburării. Şi le iaste lor împăratul nu hirotonisit[91] de dânsele (pentru că de multe ori nejudecata şi nesocoteala norodului pre cel prea rău l-au rădicat la stăpânire), nici prin sorţi câştigată pre stăpânire având-o (pentru că căderile céle după întâmplare ale sorţilor fără de socoteală lipsită de toată cuvântarea sânt, la cel mai de pre urmă şi mai netrébnic decât toţi de multe ori pre stăpânire aducându-o), nici din părinteasca priimire şi moştenire în palaturile céle împărăteşti şi în scaun aşăzându-să (pentru că şi aceştea nepe-
203[v] depsiţi şi neînvăţaţi întru toată fapta bună / pentru traiul şi créşterea lor cea întru desfătare şi pentru linguşiturile céle amăgitoare ale ciocoilor mai de multe ori să fac), ci din fire având pre cinstea cea mai întâiu şi pre stăpânire asupra tuturor şi cu mărimea trupului, şi cu chipul, şi cu blândépta năravului deosăbire având de toate célélalte. Pentru că are adecă ac şi

---

(*) Shimă – fizionomie; strâmbătură a feţii.

90 Adecă, ca cetăţénii cei ce trăiesc în politii mari cu viaţă de obşte şi însoţită întru cuget supt cămănduirea şi regula a unui sângur stăpânitoriu.

91 Adecă, nu făcut prin alegirea ş<i> hotărârile lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

împăratul, dar nu-l unéltéşte pre dânsul spre izbândire. Legi oarecare sânt acéstea ale firii nescrise, ca adecă cei ce sânt rădicaţi şi suiţi la céle prea mari stăpâniri, zăbavnici şi nelucrători să fie spre pedeapsa şi chinul celor supuşi lor. Dară şi albinelor câte nu ar fi urmat pildei împăratului degrabă le urmează căinţă pentru nesfatul şi nesocoteala sa, că preste lovitura acului deasupra mor şi iale.

Auză creştinii, cărora poruncă dată le iaste, *„nimărui rău pentru rău să nu răsplătească"*[92], *„ci să biruiască întru bine pre rău"*[93]. Urmează, o omule, firii ceii osăbite şi năravului albinei! Că ea nimănui vătămare făcând, nici rod strein stricând, zidéşte şi înfige împreună pre faguri. Pen-
204[r] tru că ceara / arătat din flori o adună, iar miiarea pre umezeala cea în chip de roaoă presărată în flori trăgându-o[94] cu gura, pre dânsa în bortiţele céle adâncate ale fagurilor o pun. Drept acéia şi umedă întru întâiaşi dată iaste, apoi prin trécere de vréme cocându-să, întru a sa tocmire şi drégere şi dulceaţă să întoarce. Bune şi preaslăvite şi cuviincioase laude au dobândit aceasta[95] de la *Pilde*, înţăleaptă[96] şi lucrătoare[97] numită fiind. Atâta adecă cu iubire de osteneală pre a sa hrană adunându-o. (*„Pre ale căriia ostenéle,* zic <Pildele>, *împăraţii şi proştii spre sănătate le priimesc"*)[98], şi atâta de cu înţelépciune prin iubirea de meşteşugire lucrând pre căşuţile mierii (pentru că întru supţire memvrană[99] pre ceară întinzându-o, dése şi unele de altele prinse şi ţinute între sine împreună zidéşte pre căşuţile céle adâncate, întru care pune miiarea), întrucât legătura cea deasă a celor pre mici căşuţe între sine răzmare şi întărire să face la toată împreună zidirea fagurilor. Pentru că fieştecaré căşuţă de céialaltă să ţine prin supţire dezgrădire şi despărţindu-să de la acéia, împreună şi cu dânsa împreu-
204[v] nându-să. Apoi fieturile[100] / acéstea zidite sânt unele preste altele cu doaoă şi cu trei rânduri de podéle. Pentru că s-au păzit (albina) de a face numai pre o ţăvişoară găurită şi pătrunsă din marginea unui capăt până în

[92] *Romani* 12, 17.
[93] *Romani* 12, 21.
[94] Adecă sugându-o.
[95] Adecă albina.
[96] *Proverbe*, 6, 6.
[97] *Proverbe*, 6, 7.
[98] *Proverbe*, 6, 8.
[99] Adecă pieliţă supţire ca frunza sau ca hârtia.
[100] Adecă, căşuţele, ţevişoarele în care stă miiarea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

céialaltă margine, ca nu pentru greotaté umezeala să cază prin căşuţă şi să se vérse afară spre céialaltă parte. Învaţă-te cum aflările gheometriei ca nişte lucruri în treacăt şi ca nişte jucărei sânt ale preaînţăléptei albinei. Pentru că toate ţevişoarele fagurilor câte cu şase dungi[101] sânt şi deopotrivă la măsură sânt laturile şi dungile ţevişoarelor; şi dungile ţevişoarei ceii mai din faţă nu de-a dreptul zac unele asupra altora până să întreacă şi în dunga ţevişoarei cei mai din dos şi să ţie totdeuna, ca să nu slăbească şi să obosească fundurile, încheiate fiind pre locuri deşarte ale dungilor ce ar fi pătruns de-a dreptul până şi în cea mai de desupt ţăvişoară. Ci dungile ţăvişoarelor celor mai de jos, care şi acélea iarăşi câte cu şase dungi sânt, temelie şi răzmare sânt a celor mai deasupra, ca cu întemeiare deasupra
205[r] loruş / să rădice şi să ţie sus greotăţile şi deosăbi întru fieştecare adâncătură să se ţie umezeala.

Cum aş fi putut prin cuvânt să-ţi număr ţie cu de-amăruntul pre toate osăbirile céle fireşti ale paserilor?

Cum adecă cocoarăle pre străjuirile céle în noapte pe rând schimbându-se una după alta le priimesc; şi unele adecă dorm, iar altele împrejur umblând şi încungiurând, pre toată întemeiarea şi netémerea le dau lor în somn; apoi vrémea străjuirii împlinindu-să, acéia adecă ce au păzit, strigând, mérge cătră somn; iară alta priimind locul ceiia ce străjuisă, plătéşte despre partea sa şi dă împrumut pre întemeiarea, caré o au dobândit de la céialaltă. Pre această bună rânduială a cocoarălor o vei vedea şi întru zburarea lor. Pentru că uneori alta dintr-însele pre povăţuirea căii o priiméşte şi după ce rânduită oarecare vréme au povăţuit înaintea celoralalte prin zburare, învăţându-să pre lân<gă> célélalte, şi trăgându-să înapoia tuturor, ceii ce urmează pre urmă după sineşi, îi dă şi îi încredinţează pre povăţuirea căii.

205[v] Iară năravul / cocostârcilor nici departe iaste de pricéperea şi înţălégerea cea cuvântătoare. Că precum întru o vréme toţi vin la locurile céle de aicea, aşa iarăşi întru o vréme ca dintru un semn şi véste dată de obşte toţi să rădică şi să duc. Iară cioarăle céle ce să află la noi îi apără pre dânşii ca nişte ostaşi puşi de pază şi de străjuire împrejurul lor zburând în vrémea când ei să duc şi îi petrec până departe, precum mie mi să pare, şi ajutoriu oarecarele în războiu dându-le lor împrotiva paserilor celor

[101] Ellinéşte, exagoni, care va să zică câte cu şase unghiuri, însă în limba noastră putem a înţălége, mai lesne, dungi sau muchi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

împrotivnice. Şi semn iaste că îi petrec cioarăle şi că dau războiu pentru dânşii împrotiva altor paseri împrotivnice lor, întâiu, că nicidecum în vrémea acéia nu să véde nici o cioară, apoi, că cu rane[102] întorcându-se, arătate şi prea vădite aduc pre semnile apărării şi ajutoriului în războiu, şi nevoinţei ce au făcut pentru cocostârci. Cine la dânsele au hotărât[103] şi au aşăzat pre légile iubirii de streini? Cine le-au dat lor groază că le va vinui
206[r] şi le va da la osândă pentru că au lăsat oastea şi au fugit, întrucât până / întru atâta să sârguiesc de nu rămâne înapoi şi nu lipséşte din ceată nici una măcar, ci toate sânt împreună însoţite la pomba[104] şi petrécerea cocostârcilor?

Auză cei răi cătră streini carii le încuie şi uşile, şi nici supt acoperemântul casii lor în vréme de iarnă şi în vréme de noapte nu priimesc pre cei ce vin de aiurea! Iară grijirea şi căutarea cocostârcilor, caré o fac cei mai tineri[105] cătră cei ce au îmbătrânit dintr-înşii, din destul era să facă pre copii<i> noştri iubitori de părinţi, de ar fi voit să ia aminte! Pentru că cu adevărat nimenea nu ar fi fost atâta lipsit de pricépere întrucât că nu judece lucru vrédnic de ruşine a fi lipsit şi rămas înapoi mult cu fapta bună de céle prea necuvântătoare paseri. Acéia după ce părintelui lor de bătrânéţe i-au curs pénele, stând împrejurul lui şi cuprinzându-l în mijloc, cu ale sale péne îl încălzesc; şi hranele cu multă îndestulare gătindu-i, pre cel dupre putinţă ajutoriu şi întru zburare îi dau, încet şi lin şi despre o parte şi
206[v] despre alta cu aripa lor sus rădicându-l şi uşurare făcându-i. / Şi acest lucru al cocostârcilor până întru atâta iaste vestit şi cunoscut de toţi, întrucât acum oarecarii pre răsplătirea[106] facerilor de bine o numesc antipelargosin (3).

Nimenea să nu să plângă de sărăcie! Nici să se deznădăjduiască de a sa viaţă cela ce nici o avére în casa sa n-au lăsat! Ci să privească cătră bună meşteşugirea şi sârguinţa rândunélii! Pentru că acéia cuibul zidind, pre păiuşte adecă cu gura le aduce; iar lutul neputând a-l rădica cu picioarele, pre marginéle pénilor aripilor în apă muindu-le şi udându-le, apoi întru cea prea măruntă şi prea supţire ţărână tăvălindu-să, într-acest chip pre trebuinţa lutului o izvodéşte şi o află; şi, câte puţin-puţin, între

[102] Adecă rănite.
[103] Sau, au rânduit, adecă la cioară.
[104] Adecă alaiul şi cinstea ce fac înaintea unui mare prinţip cei mai de jos.
[105] Adecă cei ce sânt fii cătră părinţii lor.
[106] Adecă pre mulţămirea caré să cuvine a o da miluiţii cătră cei ce i-au miluit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

sine pe păiuşte ca cu nişte clei cu lutul împreună la un loc legându-le; zidéşte cuibul şi într-însul puii îi hrănéşte; pre ai cărora ochi deaca cineva îi va împunge şi îi va orbi, are oarecaré doftorie de la fire, prin caré cătră sănătate întoarce pre vedérile naşterilor sale.[107]

Acéstea sfătuiască-te pre tine, să nu te abaţi cătră facerea de réle
207[r] pentru sărăcie, nici întru céle prea gréle şi prea cumplite pătimiri / şi nevoi pre toată nădéjdea lepădându-o, făr' de treabă să zaci şi nelucrătoriu. Ci cătră Dumnezeu să alergi, carele, deaca rândunélii atâta de mari lucruri îi dăruiaşte, cu cât mai mari va da celor ce din toată inima îl strigă pre dânsul!

Alchionul pasere de mare iaste. Aceasta fire are a scoate pui întru însăşi mălurile mării céle din marginea apei, pre însuşi năsipul puind jos oaoăle; şi mai că în mijlocul iernii scoate pui, când de multe şi sâlnice vânturi marea sălbătăcindu-să cu groaznică pornire izbéşte în pământ. Dar însă să adorm adecă şi să potolescu toate vânturile şi să alinează valurile mării când alchionul şade pe oaoă şi clocéşte în şapte zile. Că numai întru atâtea zile scoate din gheoace pe pui. Şi de vréme ce şi de hrană le iaste lor trebuinţă, alte şapte zile pentru créştirea puilor au dăruit Dăruitoriul de céle mari Dumnezeu jivinii ceii prea mici aceştiia. Drept acéia şi toţi corăbierii ştiu aceasta şi pre zilele acélea le numesc alchionidas.[108]

Acéstea ţi s-au pus ţie înainte ca o lége prin purtarea de grijă a lui
207[v] Dumnezeu / cea cătră céle necuvântătoare, spre îndemnare pentru ca să cei de la Dumnezeu céle spre mântuire. Ce nu s-ar fi făcut din céle preaslăvite pentru tine, carele dupre chipul lui Dumnezeu făcut [eşti], când pentru o pasere atâta de mică marea cea mare şi înfricoşată să ţine, poruncindu-i-să ca în mijlocul iernii să fie alinată.

Turtureaoa (zic cercătorii firilor) că după ce s-ar fi despărţit vreodinioară de soţul său, nu mai priiméşte pre împărtăşirea cea cu altul şi însoţirea, ci petréce neîmpreunată şi întru văduvie pentru pomenirea celuia ce oarecând au fost înjugat cu dânsa, de împărtăşirea cea cu altul lepădându-să.

Auză muierile în ce chip cinstita şi cuvioasa viaţă a văduviei şi la céle necuvântătoare mai cinstă şi mai priimită iaste decât necuviinţa cea întru multele şi désele nunţi.

---

[107] Adecă a puilor săi.

[108] Adecă zilele alchionului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Prea nedrept iaste întru hrănirea şi créşterea puilor săi vulturul. Pentru că după ce scoate doi pui, pre unul dintr-înşii jos pre pământ îl leapădă prin loviturile şi bătăile ce-i dă cu pénele sale, din cuib afară
208r împingându-l; iar pre celalalt numai la sineşi priimindu-l, / ca pre al său îl are, pentru greotatea cea cu osteneală a dobândirii hranei cei pentru pui, lepădându-să de acela pre carele l-au născut. Însă, precum spun fisiologhii, nu-l lasă pre dânsul să piiară paserea acéia ce să numéşte fini (4), ci luându-l asupră-şi, îl duce şi îl hrănéşte cu puii săi.

Unii ca aceştea sânt părinţii, carii cu pricină că sânt săraci, îşi leapădă pruncii sau şi întru împărţirea moştenirii prea nedrepţi sânt cătră fii. Pentru că cu dreptate iaste precum deopotrivă fieştecăruia i-au dat pre naşteré dintru ale loruş coapse şi i-au împărtăşit dintru a fi, aşa şi pre îndemânările şi lesnirile cătră a priimi ei şi a trăi, deopotrivă şi după cea întocma cinste să le dea lor.

Să nu urmezi cruzimei şi nemilostivirii paserilor celor cu unghiile întoarse ca cârligul,[109] care după ce văd pre ai săi pui că încep de acii înainte şi îndrăznesc a zbura, îi scot afară din cuib bătându-i cu aripile şi împingându-i şi nici o purtare de grijă pentru dânşii nu mai fac de-aciia înainte.

Vrédnică de laudă iaste iubirea de fii a cioarăi, caré şi după ce
208v acum / au zburat din cuib, le urmează dându-le mâncare şi hrănindu-i, şi crescându-i pre dânşii, până în prea multă vréme.

Multe neamuri ale paserilor nicidecum spre a naşte nu au trebuinţă de împreunarea bărbaţilor. Ci întru alte neamuri adecă fără de rod sânt oaoăle céle séci, care să plodesc numai din vânt (5). Iară ghipii,(*) spun istorisitorii firilor, că fără împreunare nasc mai de multe ori, şi mai vârtos prea cu îndelungată viaţă fiind, cărora până la o sută de ani mai de multe ori li să întinde viaţa.

Aceasta, te poftesc aibi o însămnată din istoriia cea pentru paseri, ca deaca vreodinioară vei vedea că râd de taina noastră oarecarii, cum că adecă cu neputinţă iaste şi afară de fire fecioară a naşte, fecioriia ei păzindu-să neîntinată, să-ţi aduci aminte că Cela ce bine au voit ca *„prin nebuniia propoveduirii să mântuiască pre cei ce cred"*(**), nenumărate din

---

[109] Adecă celor mâncătoare de paseri, precum sânt ulii, coruii, şoimii şi altele.

(*) Ghip – vultur.

(**) I *Corinteni* 1, 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

fire pricini şi trageri cătră credinţa celor de mirare lucruri mai nainte apucând ca pre nişte temelii le-au pus.

„Să scoaţă apele târâtoare de suflete vii şi zburătoare zburând pre pământ întru tăriia ceriului."[(*)] /

209[r] *„Pre pământ"* adecă li s-au poruncit a zbura, pentru căci tuturor hrana de pre pământ le iaste, iar *„pre tăriia ceriului"*. Precum mai nainte[110] apucând, am dovedit pricina că *„ceriu"* aicea s-au numit aerul pentru căci să véde, iară *„tărie"* pentru căci în oareşcaré chip mai des iaste asemănându-să cu trupul ceriului, şi mai gros, şi mai strâns aerul cel deasupra capului nostru pentru rădicările în sus de la locurile céle de jos şi tragerea aburilor prin razele soarelui.

Deci, ai ceriul împodobit, pământul înfrumseţat, marea îndestulată şi prea îmbogăţită cu ale sale naşteri, pre aer plin de paserile céle zburătoare ce zboară printr-însul. Pre toate prin porunca lui Dumnezeu dintru nefiinţă aduse întru fiinţă, şi pre acélea câte cuvântul le-au lăsat acum de zăbovirea cea multă întru acéstea. În laturi abătându-să şi ferindu-să ca să nu să pară că prea covârşaşte măsura; tu deosăbi întru sineţi socotindu-le; cel ce măcar eşti iubitoriu de osteneală şi înţălépciunea lui Dumnezeu cea întru toate învăţându-te, să nu încetézi vreodinioară de a te minuna, nici
209[v] de a slăvi prin toată zidirea / pre Făcătoriul.

Ai întru întunéric pre neamul paserilor céle trăitoare şi vieţuitoare în noapte; întru lumină pre céle umblătoare în zi. Pentru că liliecii şi glaicele,[111] şi corbii cei de noapte, din céle ce noaptea să pasc şi să hrănesc sânt. Întrucât ţie vreodinioară în vrémea când nu-ţi vine somnul din destul, îţi iaste ţie şi zăbovirea cea întru acéstea şi cercarea osăbirilor celor fireşti, care sânt întru dânsele, spre slavosloviia Făcătoriului. Cum neadormită iaste privighitoarea când şade pe oaoă şi clocéşte, de cântarea cea cu dulce viersuire preste toată noaptea neîncetând. Cum jivină cu patru picioare acéiaşi iaste şi zburătoare liliiacul. Cum numai sângur el din toate paserile şi dinţi are, şi dobitoc adecă naşte ca céle cu patru picioare, dar plutéşte pre aer, nu prin péne uşor făcându-să şi sus înălţându-să, ci prin piéliţă oarecaré de piiale. Cum încă şi acesta are pre iubirea cea între sineşi a unora cătră alţii în fire săditâ şi ca şirul unii de alţii să ţin liliecii şi

(*) *Facerea* 1, 24.

[110] Adecă în voroava a treia, unde caută pricinele la însemnări.

[111] Adecă, cucovăile.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

210[r] unul de altul să atârnă, care lucru între noi oamenii / nu iaste cu lesnire să se facă. Pentru că viaţa cea dejghinată[112] şi osăbită mai cinstă şi mai iubită iaste multora decât cea împărtăşită însoţirii ceii de obşte şi unită. Cum asémenea sânt ochilor cucuvăi<i> cei ce să îndelétnicesc la înţălepciunea cea deşartă. Pentru că vedérea acéiia noaptea adecă sănătoasă şi puternică iaste, iar după ce strălucéşte soarele să povăiaşte[(*)] ca de ceaţă. Şi a acestora adecă mintea prea iute cu adevărat iaste cătră vedérea deşărtăciunii, iar cătră înţelégerea luminii ceii adevărate, înnegrită şi întunecată.

Iar în zi prea foarte cu lesnire îţi iaste ţie ca de pretutindenea să aduni pre minunea Făcătoriului. Cum adecă la lucruri te rădică şi te deşteaptă pre tine pasărea[113] cea împreună lăcuitoare, cu ascuţit glas strigând şi vestind de departe încă că să apropie soarele, cu călătorii împreună mânecându-să, iară pre lucrătorii de pământ scoţindu-i la seceriş. Cum fără dormitare iaste neamul gâştelor şi cătră sâmţirea celor tăinuite prea iute. Care odinioară şi pre împărătéasca cetate o au mântuit de năpădirea
210[v] vrăjmaşilor, / fiindcă în vrémea când oarecarii vrăjmaşi pre supt pământ prin lagumuri[(**)] nearătate şi ascunse, acum-acum era să apuce şi pre marginea cetăţii Romii, unde era locul cel mai de întărire şi mai de scăpare, iale au dat véste şi au scăpat pre romani de primejdie.[114]

Întru care neam al paserilor nu arată firea pre oareşcaré osăbită a Sa minune? Cine iaste cela ce şorliţe[(***)] mai nainte le vestéşte pre a oamenilor moarte, când oamenii unii împrotiva altora să oştesc? Pentru că ai fi putut vedea că nenumărate cirezi de şorliţe urmează taberilor, din gătirea armelor sămuind lucrul la ce sfârşit va să iasă. Iar acest lucru nu departe iaste de socotélele céle omineşti.

Cum îţi voi povesti ţie pre înfricoşatele gătiri de războiu şi tabere ale lăcustelor? Care ca dintru un semn de războiu şi înştiinţare dată de obşte toate rădicându-se şi tăbărând preste toată mulţimea de loc a laturii aceiia, asupra căriia să pornesc; nicidecum nu să ating de roade mai întâiu de a le să da lor dumnezăiasca poruncă. Cum pasărea acéia ce să numéşte

---

[112] Adecă despărţită şi împărecheată.

[(*)] Povăială – nume dat mai multor boli de ochi: a) cataractă; b) leucom; c) (în forma *povoială*) epiforă; d) urdoare; e) conjunctivită (granuloasă).

[113] Adecă, cocoşul.

[(**)] Turcism: *canal subteran.*

[114] Istoriia aceasta mai pre largul o scrie oarecarele istornic latin cu numele Livie.

[(***)] Şorliţă – vultur-bărbos.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

211[r] seleichida urmează pre urma lor vindecare / a bătăii, prea nesăţioasă fiind şi nemărginită având pre putérea mâncării. Fiindcă iubitoriul de oameni Dumnezeu fără de saţiu au lucrat a ei fire pentru facerea de bine a milostivirii sale cei cătră oameni.

Care iaste chipul viersului celui dulce al grierului celui de câmp? Şi cum întru amiazăzi mai dulci viersuitoriu sânt decât într-altă vréme; prin tragerea aerului, pre caré întru deşchiderea părţii despre piept o fac, dându-să afară răsunarea viersului.

Dar însă mă par însumi eu mie că rămâiu înapoi cu cuvântul de minunea celor zburătoare mai mult decât [când] cu picoarele m-aş fi ispitit a ajunge pre cea întru zburare iuţime a lor.

Când vei vedea din zburătoare pre acélea care să zic entoma[115], adecă pre albine, pre viespi şi pre altele ca acéstea (că aşa le-au numit pre acéstea, adecă entoma, pentru căci destre toate părţile curmături oarecare întru sineşi arată), ţine minte că acéstea răsuflare nu au, nici plămân, ci cu totuluş prin toate părţile trupului să hrănesc cu aerul. Pentru aceasta şi pier
211[v] deaca s-ar fi muiat în untdelemn / pentru căci li s-au închis porurile de unsoare şi nu străbate prin trupul lor aerul. Iară deaca îndatăş să va turna asuprăle oţet, iarăşi de a doa oară înviiază, fiindcă li să deşchid porurile prin care tréce şi străbate aerul într-însele.

Nici un lucru mai de prisosinţă decât trebuinţa, nici iarăşi lipsit cu ceva din céle de nevoie, Dumnezeul nostru nu au zidit.

Iarăşi, din jivini[116] pre céle iubitoare de apă învăţându-te şi luându-le aminte, altă alcătuire vei afla întru dânsele: picioare adecă nu spintecate ca céle ale cioarăi, nici întoarsă ca cârligul ca céle ale paserilor celor mâncătoare de cărnuri, ci late şi pieliţoase, ca lésne să înoate pre apă şi ca cu nişte vâsle oarecare cu piéliţile picioarelor să împingă pre umezeală.

Iar de vei lua aminte în ce chip lebăda întru adânc slobozindu-ş grumazul şi pogorindu-l, de jos din fund sus îşi aduce eişi hrana, atuncea vei afla pre înţălépciunea Ziditoriului, că pentru aceasta mai lung decât picioarele i-au adaos ei grumazul, pentru ca să-şi câştige hrana cea
212[r] ascunsă întru adâncu, ca pre oareşcaré sfoară de undeţă jos / în apă pogorându-l.

---

[115] Adecă tăiate sau curmate, sau crestate-crestate preste tot trupul lor.

[116] Adecă din pasări, precum sânt gâştele, raţele şi altele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Aşa prost şi fieştecum cetindu-se graiurile *Scripturii*, sillave[117] oarecare sânt mici: *„Să scoaţă adecă apele zburătoare zburând deasupra pământului pre tăriia ceriului"*(*). Dar cercându-să mintea[118] cea întru graiuri, atuncea să arată minunea cea mare a înţălépciunii Ziditoriului. Câte deosăbiri ale zburătoarelor mai nainte au văzut? În ce chip pre dânsele dupre neam le-au deosăbit unele de altele? Cum pre fieştecare neam cu deosăbite şi neclintite de la dânsul osebiri fireşti l-au închipuit şi l-au însămnat?

Mă lasă pre mine zioa povestind voaoă minunele céle ce sânt în aer. Ne chiamă pre noi uscatul cătră arătarea hiarălor şi a târâtoarelor şi a dobitoacelor celor duméstnice, gata fiind ca şi însuşi el întocma să arate din sineşi prin porunca lui Dumnezeu aduse întru fiinţe jivini deopotrivă cu cinstea sadurilor şi cu neamul cel înotătoriu, şi cu toate zburătoarele.

„Să scoaţă pământul suflet viu de dobitoace şi de hiară şi târâtoare dupre neam."(**)

212[v] Ce ziceţi cei ce nu crédeţi / lui Pavel pentru schimbarea noastră cea întru înviiare[119] când vedeţi că multe din céle ce sânt în aer îşi schimbă chipurile? În ce fél şi pentru viermile indienesc[120] cel purtătoriu de corn să povestéşte, carele în omidă întru întâiaş dată prefăcându-să, apoi sporind înainte cu trécere de vréme bumbariu[121] să face; şi nici întru această formă stând cu molatice şi late frunzeşoare să înaripează.[122]

Deci voi, o, muierilor, când şideţi la furcă torcând şi învălind pre fus pre lucrarea acestora, zic adecă aţile pre care vi le trimit voaoă sirii[123] pentru lucrarea şi facerea îmbrăcămintelor celor moi, aducându-vă aminte de schimbarea şi prefacerea jivinii aceştiia, chiar luminată să luaţi pre înţălégerea învierii şi să nu fiţi necredincioase schimbării şi prefacerii pre caré Pavel tuturor o făgăduiaşte.

Dar însă sâmţu că cuvântul mieu iasă afară şi tréce de măsură. Deci când adecă caut la mulţimea celor grăite, mă văd pre sine-mi că m-am

---

[117] Adecă slove împreunate una lângă alta.

(*) *Facerea* 1, 20.

[118] Adecă înţălégerea.

(**) *Facerea* 1, 24.

[119] *Poslaniia* I *Corintheni* 15, 35-50.

[120] Acesta iaste gândacul carele face mătasa.

[121] Adecă, ca oareşcaré chip de muscă zbârnâitoare.

[122] Adecă să face (precum zicem noi) fluture.

[123] Sirii sânt un norod indienesc carii lucrează mătasa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

purtat afară de măsură. Iar când iarăşi la cea în multe féliuri şi în multe chipuri înţălepciune, caré întru făpturi să véde, privesc, socotesc că nici
213r am început / povestirea. Împreună încă şi acéia că adecă a vă ţiné pre voi mai în multă vréme la ascultarea cuvântului dumnezăiesc, nu de nefolos iaste. Că ce şi ar face ar fi putut cinevaş în vrémea cea până în seară? Nu vă silesc[124] pre voi ospătătorii, nu vă aşteaptă ospeţelé! Drept acéia de să pare să uneltim pre postul cel trupesc şi să-l cheltuim la vesăliia sufletelor.

Fiindcă de multe [ori] ai slujit trupului spre îndulcirea şi răsfăţarea lui, astăzi aibi îngăduială şi îndelétnicéşte-te la slujba sufletului. *„Desfătează-te întru Domnul şi îţi va da ţie cérirele inimii tale."*[125] De eşti iubitoriu de bogăţie, ai bogăţie duhovnicească. *„Pre judecăţile Domnului céle adevărate, céle îndreptate împreună, céle dorite mai mult decât aurul şi decât piatra scumpă multă."*[126] De eşti dat la desfătare şi la dezmierdări, şi iubitoriu de dulceţi, ai pre cuvintele lui Dumnezeu *„cele mai dulci decât miiarea şi fagurul"* bărbatului celui întreg şi sănătos la sâmţirea cea duhovnicească.

Deaca vă voi lăsa pre voi şi voiu slobozi adunarea, unii adecă vor
213v alerga la zarii (6), jurământuri acolo şi priciri / cumplite, şi îmboldiri de iubire de bani. Drac stă de faţă, prin oasele céle cu înpunturile céle négre însemnate şi împietrite aprinzând pre nebuniia şi ieşirea din minte cea din mânie. Şi pre aceiaş bani[127] şi cătră o parte şi cătră alta mutându-i, acum pre acesta îl înalţă cu biruinţa, şi aceluia întristare şi mâhnire îi pricinuiaşte; şi acum iarăşi pre acela trufaş îl arată şi pre acela ruşinat.

Ce folos iaste a posti cu trupul, iar sufletul a fi umplut de nenumărate réle? Cela ce nu să joacă în zarii, ci petréce într-alt chip liniştindu-să, ci nu grăiaşte din céle deşarte, ce nu aude din céle necuvioase? Pentru că liniştirea cea făr' de frica lui Dumnezeu, învăţătoare a răutăţii iaste celor ce nu ştiu <a> cumpăni vrémea.

Deci poate că şi ceva folos întru céle ce să zic de noi să va afla. Iar de nu dar măcar acéia, adecă că a nu păcătui vi să pricinuiaşte voaoă

---

[124] Adecă nu vă grăbim a mérge la dânşii că adecă în sfântul marele post, mai vârtos în săptămâna dintâiu, creştinii nu să obicinuiesc a face ziafeturi ş<i> bencheturi.

[125] *Psalmi* 36, 4.

[126] *Psalmi* 18, 10-11.

[127] Adecă banii cu carii să joacă în tavli, precum acum să obicinuiesc în cărţile de joc, iar mutându-i să înţălége la dracul, că dracul mută banii de-i ia în joc când unul, când altul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ca o dobândă din neîndelétnicirea[128] şi zăbovirea ce o faceţi aicea în Bisérică. Pentru acéia cu cât mai mult vă voi ţiné aicea, cu atâta mai
214[r] mult vă voi trage în laturi de la céle réle. / Destule sânt şi céle zise unui bine cunoscătoriu şi mulţimitoriu judecătoriu, deaca nu cineva cătră bogăţiia zidirii va privi, ci cătră slăbiciunea puterii noastre şi cătră trebuinţa şi folosul cel prea din destul şi de ajuns spre vesăliia celor ce s-au adunat aicea.

Pământul cu ale sale odrasle v-au priimit pre voi bucuros la ospăţ, marea cu peştii, aerul cu céle zburătoare. Gata iaste uscatul să arate întocma deopotrivă cu acéstea cinstite lucruri.

Ci aceasta măsură fie a ospătării cei de dimineaţă, ca nu saţiul cel prea covârşitoriu mai tâmpiţi pre voi să vă facă cătră desfătarea şi îndulcirea celor de seara.

Iar Cela ce pre toate le-au umplut de a Sa zidire şi întru toate ne-au lăsat noaoă prea chiar luminate pre pomenirile minunelor Sale, să umple pre ale voastre inimi de toată vesăliia cea duhovnicească, întru Hristos Iisus Domnul nostru, căruia să cuvine mărirea şi ţinérea în vécii vécilor. Amin.

Însămnări la voroava a opta

(1) Adecă mai stăpânitoare iaste întru dânsele grosimea cărnii şi
214[v] trupului, decât sâmţirea / cea sufletească. Adecă numai trup gros sânt mişcat de o mişcare firească, lipsită de toată cugetarea cea nălucitoare.

(2) Aicea sfântul pentru ca să dovedească că sufletul dobitoacelor iaste pământ şi împreună cu trupul lor piere, şi rămâne nimic. Pentru aceasta au făcut sinthesis şi analisis. Sinthesis va să zică împreună punere la un loc şi amestecare şi împreunare a multe lucruri neasémenea. Iar analisis, va să zică, dezlegare înapoi şi râsipire a celor împreună puse, cât fieştecare lucru neasémenea să stea deosăbit la al său loc. Deci vezi că pre amândoaoă acéste shime le-au uneltit sfântul, adecă, sufletul dobitocului iaste sângele lui, sângele iaste carne, carnea iaste pământ, aicea sinthesis. Iar analisis: pământul iaste carne, carnea sânge, sângele suflet. Deci, piere sângele, piiare şi sufletul dobitocului.

[128] Întru deşărtăciunile céle din afară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

(3) Cocostârcul în limba ellinească să numéşte pelargos. Deci, fiindcă acea bunătate arată copii<i> cocostârcilor cătră părinţii săi (precum să véde în
215' cuvântul sfântului). / Pentru aceasta din răsplătirea cea cătră părinţi a cocostârcilor s-au împrumutat cuvânt şi în loc de antidosin şi antamivin (care, va să zică, mulţămită şi răsplătire pentru facerile de bine) s-au numit bunătatea aceasta antipelargosis, care tot acéiaşi înţălégere are, adecă mulţimită şi răsplătire.

(4) Această pasăre iaste una din céle mari, mâncătoare de cărnuri, pre carе latinii o numesc ossifraga, adecă sfărâmătoare de oase, că spun sum că hrana ei iaste aceasta, adecă de pre pământ râdică oase uscate sus întru înălţime şi potrivéşte unde să fie de desupt pietri mari şi munţi, şi de acolo slobozéşte oasele şi să sfărâmă de pietri, şi apoi să pogoară de le mănâncă. Spun încă că această pasere iaste mai mare şi decât vulturul şi la floarea pénilor roşie albicioase.

(5) Multe féliuri de pasări spun că sânt, care numai din fireasca poftă priimesc vânt într-însele şi plodesc oaoă, însă acélea sânt neroditoare şi nu să zămisléşte puiu dintr-însele. Ellinéşte acéle oaoă să numesc ipinemia, adecă
215' vântoase. / Acest fél de oaoă de multe ori fac şi găinele céle de casă, când fără împreunare cu cocoş din sângură zădărârea firii să privesc una pre alta şi zămislesc oaoă, care când să clocesc, rămân deşarte şi seci. Iar ghipii sânt nişte pasări mari mâncătoare de stârvuri, pre carii noi îi numim şurângăi sau şorliţe. Aceştea zămislesc oaoă roditoare numai din vântul austrului fără împreunare cu parte bărbătească.

(6) Zarii să zic în limba proastă grecească oasele céle în patru dungi (pre care ellinii le numesc chivus), cu care aruncă în tavle când să joacă întru acel féliu de joc, care sânt împiestricite adecă cu înpunturi négre însămnate, prin care arată când au aruncat una, doaoă sau trei, i proci, dupre cum sum să întâmplă prăvălirea osului întru cădére. Acum stăpânéşte şi mai mult şi mai spre pieire de suflet [jocul cărţilor] şi al panţarolii.

VOROAVA A NOOA

Pentru céle de pre uscat

Cum vi s-au arătat[129] vooă masa cuvintelor cea de dimineaţa? Pentru că mie adecă mi-au venit în minte să asémăn pre ale méle cu
216' priimirea / cea din dragoste şi gătirea de ospăţ a unui sărac şi lipsit

[129] Sau vi s-au părut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ospătătoriu, carele sârguindu-să cu iubire de cinste şi poftind a să arăta că iaste el oarecine din cei ce gătesc mése scumpe şi prea bogate, pentru lipsa celor mai de mult preţu şi mai scumpe bucate, îngreoiază şi năcăjaşte pre oaspeţii cei adunaţi la masă, pre gătirea cea sărăcească cu prea îndestulare aducându-o la masă; întrucât osârdiia lui cea iubitoare de cinste îi cade şi i să întoarce lui întru ocară de neiscusinţă şi neajungeré de minte la lucrurile céle de cuviinţă şi de cinste. Deci, oareşce lucru într-acest féliu iaste şi al nostru, de nu voi ceva alt ziceţi. Însă ori în ce féliu ar fi fost céle zise, nu vi să cuvine voaoă a le defăima. Pentru că nici pre Ellisei prorocul ca pre un rău ospătătoriu îl defăima cei de atuncea şi mai vârtos că cu verdeţuri sălbatece ospăta pre prietini.[130]

Ştiu pre légile alligoriei,[131] măcar că nu de la sine-mi le-am izvodit, ci întru céle ostenite de alţii (adecă, făcute şi scrise de Orighen) le-am
216[v] aflat. Pre care alligorii / (adecă, streine înţelegiri) ceia ce nu priimesc pre céle de obşte înţălégiri ale celor întru *Sfânta Scriptură* scrise le izvodesc de la sine şi „apa" nu apă o numesc, ci alt oareşcare fire; şi „sadul" şi „péştele" dupre céia ce li să pare lor le tâlcuiesc; şi pre „naşterea târâtoarelor" şi a „hiarălor" cătră ale sale păréri şi socotéle strâmbându-o şi răzvrătindu-o o tălmăcesc, precum judecătorii de visuri pre tălmăcirile celor văzute în nălucirile céle ce să întâmplă în somn dupre al său scopos le fac. Iară eu când auz în *Scriptură* „iarbă", „iarbă" înţeleg, şi „sad", şi „peşte", şi „hiară", şi „dobitoc", pre toate precum s-au zis aşa le priimesc cu înţălégeré. Pentru că nu mă ruşinez de *Evanghelie*[132]. Nici de vréme ce cei ci céle pentru lume au scris, multe pentru formele pământului au vorovit (1), ori că sferă iaste, ori chilindr, ori că şi discului asémenea iaste pământul şi deopotrivă despre toate părţile turnat, ori că în chipul lopeţii cei de vânturat iaste şi în mijloc adâncat (pentru că întru toate părerile şi
217[r] socotélele acéstea au căzut / céia ce au scris céle pentru lume, unii pre ale altora fieştecarele stricându-le), nu pentru aceasta mă voiu aduce până întru atât, cât să mă plec a zice cum că mai necinstită iaste a noastră a creştinilor facere a lumii, de vréme ce nimic pentru forme sluga lui Dumnezeu Moisi nu au vorovit, nici au zis cum că are măsura cea împrejur a

[130] *A patra împărăţie* 4, 39.

[131] Aicea sfântul surpă pre-pre socotélele céle réle ale lui Orighen, iar alligoria ce iaste s-a mai arătat şi în voroava a treia can spre sfârşit.

[132] Adecă de Buna Vestire cătră *Romani* 1, 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pământului optsprezéce zeci de mii de stadii[133], şi umbrirea cea dintr-însul întru mişcarea soarelui cea pre supt pământ până în câtă întindere de loc prin aer să întinde nu au măsurat şi cum aceasta după ce să aduce asupra lunii face pre lipsele ei şi întunecările. De vreme ce pre céle ce nu ne sânt noaoă de nici o treabă ca pre nişte netrébnice şi nefolositoare noaoă le-au tăcut, oare pentru aceasta mai de necinste voiu socoti decât pre nebunita înţălépciune pre cuvintele Duhului,[*] au nu mai vârtos voiu slăvi pre cela ce nu au lăsat pre a noastră minte a să îndelétnici la céle deşarte, ci toate cu purtare de grijă au rânduit să se scrie spre zidirea şi săvârşirea sufle-
217[v] telor noastre? Care lucru mi să pare mie / că neînţălegând oarecarii, prin oarecare abateri alăturea din înţălégirea cea dreaptă şi tropologhii[134] cinste oarecaré şi împodobire dintru a loruşi minte izvoditâ sau ispitită şi s-au apucat să adaoge ca cum spre lauda celor scrise în *Sfânta Scriptură*. Însă această faptă iaste a unui om ci să face pre sineş mai înţălept decât cuvintele Duhului, şi întru făţărie de tâlcuire pre furiş bagă înlăuntru pre ale sale înţălégeri. Pentru aceasta dară, înţăleagă-se precum sânt scrise.

„Să scoaţă pământul suflet viu al dobitoacelor şi al hiarălor şi al târâtoarelor."

Înţălége şi socotéşte pre graiul lui Dumnezeu prin zidire alergând, carele şi atuncea au început şi până acum lucrează şi până în sfârşit va tréce prin zidire până ce să va împlini lumea toată împreună. Că precum sfera[135], când de cineva s-ar fi întins, apoi ar fi apucat pre oarecare deal povârnit la vale, şi din pricina făpturii sale ceii rătunde, şi din pricina firii şi stării locului celui povârnit la vale să duce în jos fără opreală, nestând,
218[r] nici oprindu-să mai întâiu / de ce ar fi ajuns[136] şi ar fi căzut pre oarecarele loc întins şi néted, aşa şi firea celor ce sânt după ce prin o poroncă a lui Dumnezeu s-au pornit şi s-au mişcat prin toată zidirea céia ce iaste întru naştere şi întru stricăciune cu nétedă şi deopotrivă mişcare tréce şi străbate, pre urmările neamurilor fieştecăriia din făpturi prin asemănare întregi păzindu-le, până ce vor ajunge la însuşi sfârşitul lumii. Pentru că pre cal adecă al calului naslédnic[**] îl face,[137] şi pre leu al leului, şi pre

[133] Adecă 18.000.
[*] I *Corinteni* 3, 19.
[134] Adecă alligorii.
[135] Adecă lucru rătund ca ghemul.
[136] De ce ar fi ajuns.
[**] Slavonism: *progenitură, urmaş, odraslă.*
[137] Adecă firea îl face.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

vultur al vulturului. Şi pre fieştecaré din jivini prin naslédniciile céle pre rând următoare împreună păzindu-să din neam în neam până la sfârşitul totului le trimite. Nici o vréme nu face stricate sau stinse şi pierite pre osăbirile céle fireşti ale jivinilor, ci ca cum acum ar fi fost făcută firea, pururea proaspătă împreună cu vrémea aleargă.

„Să scoaţă pământul suflet viu."

Această poroncă au rămas statornică înlăuntrul pământului şi nu încetează slujind Ziditoriului. Pentru că unele adecă din următoarea
218[v] rămânére din céle ce au fost / mai nainte a celor dintru acélea născute să trag şi să aduc întru a fi, iar altele încă şi acum să arată că din însuşi pământul să rodesc spre viaţă. Pentru că nu numai pre grierii cei de câmp în vréme de ploi îi dă afară din sineş, nici numai pre alte nenumărate neamuri ale zburătoarelor celor ce să poartă prin aer, dintru care céle prea multe nenumite sânt pentru mulţimea lor şi supţirătaté[138], ci încă şi şoareci şi broaşte din sineşi odrăsléşte. Pentru că împrejurul Thivaidei ceii din Eghipet când ploaoă mult şi répede în vremi de fierbinţeală şi de arşăţi, îndatăşi laturea acéia cu totul să umple de şoareci de câmp şi de ţarină. Iară pre enhelii[139] le vedem că nici să fac într-alt chip fără numai din tină, pre a cărora naslédnicie nici ou (adecă icră), nici alt chip oarecarele nu o dovedéşte, ci din pământ le iaste lor naşterea.

„Să scoaţă pământul suflet."

Dobitoacele pământeşti sânt şi cătră pământ cu capul plecate. Dară sadul cel ceresc, omul, pre cât cu forma alcăturii şi plăzmuirii ceii trupéşti
219[r] cu atâta şi cu vrédniciia sufletului deosăbéşte de céle / cu patru picioare şi covârşaşte. A celor cu patru picioare în ce fél iaste forma? Capul lor spre pământ plecat iaste, spre pântece privéşte şi pre pofta şi dulceaţa acestuia în tot chipul o vânează. Capul tău în sus cătră ceriu râdicat iaste, ochii tăi pre céle de sus le privesc. Drept acéia, deaca vreodinioară şi tu cu patemile trupului pre sineţ te vei necinsti, pântecelui rob făcându-te şi celor de supt pântece, atuncea te-ai alăturat lângă dobitoacele céle fără de minte şi te-ai asămănat lor.[140] Altă grijă îţi iaste ţie cuviincioasă, adecă a căuta pre

[138] Sau micşorimé.

[139] Enhelii sânt peştii cei în chip de şarpe, precum lacherda, chişcarii şi însăş enheliia, că toate au una de alta deosăbire şi multe chipuri sânt.

[140] *Psalmi* 48, 12.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

céle de sus, unde Hristos iaste,[141] mai presus de céle pământeşti a fi cu mintea; precum te-ai închipuit de Dumnezeu dupre formă, aşa puneţi şi viaţa ta la rânduială! Petrécirea aibi o în ceriuri![142] Adevărat moşie a ta iaste Ierusalimul cel de sus.[143] Cetăţéni şi de o seminţie cu tine sânt cei întâi născuţi, cei scrişi în ceriuri.(*)

„Să scoaţă pământul suflet viu."

Deci, sufletul celor necuvântoare nu înlăuntrul pământului păstrat şi
219[v] tăinuit fiind, apoi s-au ivit şi s-au arătat afară, ci deodată / împreună cu porunca s-au adus întru a fi dintru nefiinţă. Dară însă unul iaste sufletul celor necuvântătoare (pentru că céia ce-l haractiriséşte, adecă îl închipuieşte pre dânsul una iaste, adecă necuvântarea), iar prin osebirile céle fireşti céle în multe féliuri şi deosăbite fieştecaré din jivini deosăbită iaste de céialaltă. Pentru că boul adecă bine statornic şi vârtos iaste, iară măgariul trândav, iar calul fierbinte spre pofta părţii fămeiaşti; nedumésnicit iaste lupul şi vicleană vulpea; fricos iaste cerbul; furnica iubitoare de osteneală; bine mulţimitoriu iaste câinele şi cătră prieteşug ţiitoriu de minte. Pentru că îndatăş ce s-au zidit de Dumnezeu fieştecaré din jivini, împreună cu sineş din poronca lui Dumnezeu au tras şi au adus şi pre osăbirea cea firească ci să privéşte întru năravul firii sale. S-au născut împreună cu leul iuţimea şi aprinderea spre mânie, traiul vieţii lui cel întru sângurătate, neîmpărtăşirea şi neînsoţirea cătră cel de un neam. Pentru că
220[r] ca un tiran al celor necuvântătoare / pentru defăimarea şi trufiia lui cea din fire, pre cea cătră alţi lei deopotrivă cinste nu o priiméşte. Carele nici pre hrana cea de ieri nu sufere a o vedea, nici la rămăşiţele vânatului său nu să întoarce nici caută. Întru carele şi pre organele glasului atâta de mari firea le-au pus, întrucât, fiindcă multe din dobitoace îl covârşăscu şi-l întrec cu iuţimea la fugă, de multe ori numai de sângur răcnitul lui să prind. Répede jivină iaste pardalul(**) şi iute spre repeziri, de vréme ce trupul lui i s-au înjugat potrivit şi îndemânatic firii sale, carele[144] pentru umeziciunea (adecă) şi pentru lesnicioasa mişcare şi învârtire a mădulariulor şi pentru uşurătatea foarte cu lesnire urmează pornirilor celor répezi ale sufletului.

---

[141] Cătră *Coloséni* 3, 1.
[142] *Filip<en>i* 3, 20.
[143] *Evrei* 12, 22.
(*) *Evrei* 12, 23.
(**) Grecism: *panteră*.
[144] Adecă trupul pardalului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Trândavă iaste firea ursului, cu chip al vieții osăbit petrecând şi cu nărav ascuns şi viclean, şi adânc vârât şi acoperit. Întru aséminea şi trup îmbrăcat iaste, adecă greu, vârtos şi strâns la închieturi, nedesluşit la închieturile
220[v] mădulariulor, cuviincios / cu adevărat unii hiară răci ce lăcuieşte în vizuniile pământului.

Deaca vom tréce cu cuvântul cercetând cu de-amăruntul câtă purtare de grijă pentru a loruşi viață iaste întru necuvântătoarele acéstea, neînvățate de la cinevaş şi firească, ori cătră păzirea şi apărarea a înşine noaoă şi purtarea de grijă cea pentru mântuirea sufletelor ne vom îndemna şi ne vom sârgui, ori că mai mult ne vom osândi de Dumnezeu, când ne vom afla că şi de urmarea celor necuvântoare mult sântem depărtați şi înapoi rămaşi. Ursul când cu prea adânci lovituri rănit iaste, pre sineşi să vindecă cu tot féliul de meşteşugiri astupând ranele cu acea iarbă ce să numéşte lumânărea, caré are firea uscată. Ai fi putut vedea şi pre vulpe că să vindecă pre sineş cu lacrăma molidvului.[145] Iar broasca țăstoasă, după ce să satură de cărnurile viperii, prin firea cea împrotivnică otrăvii aceiia a cimbrului scapă de vătămarea veninatei jivini. Şi şarpele pre vătămarea ce o pătiméşte la ochi o vindecă după ce să paşte cu malathron.[*]

221[r] Iar céle mai nainte cunoştințe ce sânt ştiute / şi sâmțite de céle necuvântoare ale schimbării ceii ce să face în aer, pre caré pricéperea cuvântătoare nu o covârşesc? De vréme ce oaia, când să apropie iarnă grea, cu mare lăcomie bagă în sineşi şi înghite hrana păşunii ca cum s-ar fi gătit cu merindea cătră lipsa ce va să fie. Iară boii întru multă vreme încuiați fiind în vréme de iarnă[146], târziu oarecând, când primăvara să apropie, prin sâmțirea cea firească pre schimbare aşteptându-o, din staneşte cătră uşi caută cu ochii, toți supt un semn şi ca cum înştiințare de obşte dată schimbându-şi firea şi căutătura. Încă oarecarii din iubitorii de osteneală au pândit şi pre ariciul cel de pre uscat, că doaoă răsuflători au meşteşugit[147] întru a sa vizunie; şi când adecă va sufla vântul crivățul, astupă pre cea de cătră miazănoapte, dincătro şi vântul acela iaste; iar când iarăşi să schimbă vântul austrul, la răsuflătoarea cea de cătră miazănoapte să mută.

---

[145] Adecă, cu cea supțire umezeală, adecă, cu răşina caré curge din bradul acela ce să numéşte molidv.

[*] Grecism: *mărar*.

[146] Adecă la iernatic.

[147] Adecă au izvodit a face.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ce prin acéstea noaoă oamenilor tăinuit ni să arată? Nu numai acéia că adecă prin toate tréce şi străbate purtarea de grijă a Celui ce ne-au zidit /
221[v] pre noi, ci şi acéia că adecă întru céle necuvântoare iaste oareşcaré sâmţire a lucrului ce va să se facă mai pre urmă în vrémea cea viitoare. Pentru ca şi noi dintru aceasta să ne învăţăm să nu fim cu de-adinsul daţi şi pironiţi cu dragostea cătră viaţa ceastă de acum, ci pentru veacul ce va să fie să avem pre toată sârguinţa. Nu te vei sârgui cu iubire de osteneală pentru sineţi, o omule, nu acum mai nainte întru veacul cest de acum, vei pune[148] spre păstrare pre odihnile celuia ce va să fie, cătră pilda furnicii privind. Caré în vară îş gătéşte ei-şi şi îş păstrează pre hrana ce de preste iarna; şi nu căci încă nu sânt de faţă supărările şi mâhniciunile iernii prin lenevire cheltuiaşte şi pierde vrémea; ci cu neînfrântă oareşcaré sârguinţă cătră lucrare pre sineş să întinde până ce pre hrana cea din destul o ar fi pus şi o ar fi aşăzat în cămări. Şi nici aceasta cu lenevire, ci prin înţăleaptă oare-caré supţire socoteală şi izvodire meşteşugind ca întru prea îndelungată
222[r] vréme să se păzască hrana nestricată. Pentru că taie şi spintecă / cu ale sale unghii pre cea prea din mijloc parte a roadelor, ca nu încolţând netrébnice să-i fie ei spre hrană. Şi le usucă pre acéstea când le simte umezite şi nu le scoate afară în fieştecaré vréme, ci când mai întâiu sâmte pre aer că să păzéşte întru stare limpede şi seninoasă. Că întru adevăr nu ai fi putut vedea ploaie répede din nori jos curgând, întru câtă vréme de furnică iaste scos afară grâul.

Care cuvânt va ajunge, care auz va încăpea, caré vréme va fi din destul spre a spune şi a povesti pre toate minunele meşterului a toate Dumnezeu? Să zicem şi noi împreună cu prorocul: *„Cât s-au mărit lucrurile tale, Doamne! Pre toate întru înţălépciune le-ai făcut!"*[149] Deci, nu ne iaste din destul spre darea de răspuns acéia, adecă, că nu prin învăţătura cărţii ne-am învăţat céle de folos, fiindcă prin légea firii cea fără de nici o învăţătură sămănată întru noi am priimit de la Dumnezeu pre alégirea lucrului celui de folos.

Ştii ce vei face aproapelui tău bine? Acéia ce ţie însuţi voieşti să ţi
222[v] să facă de la altul! Ştii ce ar fi putut fi răul? Acéia / ce nu ai fi priimit să o pătiméşti tu de la altul! Nici un meşteşug învăţătoriu pentru cum să se taie rădăcinele céle de doftorie, nici cercarea cea prin multă vréme şi prin mult

[148] Sau vei găti.
[149] *Psalmi* 103, 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

iscus a cunoştinţii şi ştiinţei ierbilor nu au aflat nici au pricinuit jivinelor celor necuvântătoare pre învăţătura rădăcinilor şi buruienilor celor folositoare. Ci firéşte fieştecaré din jivini iaste aflătoare şi câştigătoare mântuirii sale şi negrăită oareşcaré are pre însoţirea şi fireasca pornire şi lipire cea cătră lucrul cel dupre a sa fire.

Dară sânt şi întru noi fapte bune dupre fire, cătră care lipirea şi apropiiarea şi rudeniia sufletului, nu din învăţătură a oamenilor, ci din însăşi firea iaste întru noi. Că precum nici un cuvânt de învăţătură nu ne învaţă pre noi să urâm boala, ci din înşine din noi avem pre urăciunea şi defăimarea cea cătră céle de întristare şi de mâhniciune. Într-acest chip şi întru suflet iaste săditä fără de nici o învăţătură oareşcaré abatere de la
223[v] rău. Iară rău iaste tot lucrul carele iaste boală sufletului. / Iară fapta bună cuvânt şi socoteală de sănătate a sufletului ţine.[150] Pentru că bine au hotărât oarecarii cum că sănătatea iaste bună statorniciia a lucrurilor celore dupre fire. Care lucru deaca cineva şi pentru bun aşăzământul sufletului îl va zice, nu va greşi, nici va rătăci din céia ce să cuvine. Drept acéia, fără de învăţătură de la cineva poftitoriu iaste sufletul de céle ce-i sânt chiar lui cuviincioase şi dupre fire, pentru aceasta läudată iaste de toţi înfrânarea cea deplină şi întreagă şi priimită dreptatea, şi minunată bărbăţiia şi pricéperea[151] prea foarte dorită. Care fapte bune acéstea ce să ziseră mai mult fireşte chiar alăturate sânt sufletului decât trupului sănătatea.

Fiilor, iubiţi pre părinţii voştri! *„Părinţi, nu îndemânaţi nici întărâtaţi spre mânie pre fii<i> voştri!"*[(*)] [Au] nu şi firea acéstea zice? Nici un lucru nou nu sfătuieşte Pavel, ci pre legăturile firii le strânge mai tare. Deaca leoaica iubéşte pre naşterile sale céle din sineşi şi lupul pentru cătă-
223[v] luşii săi bate războiu, ce să zică omul deaca / şi poronca lui Dumnezeu nu ascultă şi pre o fire o vatămă şi o strică, când ori copilul necinstéşte pre bătrânéţele tatălui, ori tatăl prin a doaoa nuntă pre cei mai dintâi copii îi uită. Nespusă iaste întru céle necuvântătoare dragostea a fiilor şi a născătorilor între sineşi, pentru căci[152] Dumnezeu cela ce le-au zidit pre

[150] Adecă în loc de sănătate sufletului să socotéşte.

[151] Acéstea sânt céle patru fapte bune atotcuprinzătoare, dintru care toate célélalte răsar ca nişte odrasle.

[(*)] *Efeseni* 6, 4.

[152] Aceasta iaste prea adevărat că nu are omul cunoştinţa cea prin céle cinci sâmţiri, câtă o au dobitoacele céle necuvântătoare; însă cu cuvântătoarea socoteală le întrece pre toate şi asémenea să face lui Dumnezeu dupre dar, de va voi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

dânsele prin prisosinţa organelor celor sâmţitoare au mângâiat pre lipsa cuvântării. Că din ce pricină între nenumărate oi, mieluşelul din staule ieşind şi săltând, ştie adecă şi pre însăşi văpseala (adecă, floarea) chipului şi pre glasul maicii sale, şi cătră dânsa aleargă cu sârguinţă şi pre ale sale izvoară ale laptelui le caută? Şi deaca sărăcéşti şi lipsite ar fi nimerit pre ugerile maicii sale cu acélea să mulţiméşte şi să îndestulează, pre alăturea a multe ţâţe îngreoiate de lapte trecând. Şi maica între mulţime de nenumăraţi mieluşei cu de-a dinsul cunoaşte pre al său. Glasul iaste unul, văpseala chipului acéiaşi, mirosul dintru toate (pre cât să poate pricépe şi
224[r] sâmţi întru a noastră mirosire) aséminea să pune de faţă, / dar însă iaste întru dânsele oareşcaré sâmţire mai iute decât a noastră pricépere dupre caré sâmţire fieştecăriia din jivini îi iaste de faţă prea descurcată cunoştinţa lucrului celui chiar al său. Încă nu sânt căţeluşului dinţii crescuţi, dar însă cu gura să apără de cela ce l-ar fi supărat. Încă nu sânt viţeluşului coarnele crescute şi ştie unde îi vor răsări lui armele.

Acéstea dovadă au cum că firile tuturor făpturilor neînvăţate sânt de la altcinevaş pentru a loruşi folos, şi cum că nimic nu iaste fără de rânduială, nici nehotărât întru céle[153] ce sânt, ci toate poartă şi arată urme de picior ale înţelepciunii Ziditoriului, întru sineşi arătând acéia că adecă din nefiinţă întru fiinţă ş-au adus gătite de Dumnezeu spre a păzi pre a loruşi mântuire şi întregime.

De cuvântare adecă lipsit iaste câinele, dar însă întocma putérnică cu cuvântarea pre sâmţire o are. Pentru că pre céle ce de-abiia le-au aflat înţălépţii lumii cei ce cu multă îndelétnicire şi odihnă şedea, zic adecă pre împletirile silloghismurilor (2), întru acéstea să arată câinele că de la fire
224[v] pedepsit / şi învăţat iaste. Pentru că pre urma piciorului hiarăi cercându-o, când o ar fi aflat cum că în multe féliuri să despică şi să împarte, pre abaterile şi şuvăiturile[(*)] din drum, care pre dânsul îl poartă în toate locurile, cercetându-le şi urmându-le[(**)], numai cât nu slobozéşte pre glasul cel silloghisticesc[154] pre acélea ce face. Că, sau pre această cale (zice adecă câinele) s-au abătut[155] hiara sau pre aceasta, sau pre aceasta, sau spre această parte; dar însă nici pre aceasta, nici pre aceasta; rămâne dară că

[153] Adecă întru făpturi.
[(*)] Şuvăitură (şovăitură) – schimbare a direcţiei din mers; cotitură.
[(**)] Scris: *ulmându-le.*
[154] Adecă, cu dovadă socotitoriu.
[155] Sau au apucat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pre aceasta să fie apucat acéia (adecă hiara); şi într-acest chip, pre lepădarea şi surparea celor mincinoase, află pre lucrul cel adevărat.[156] Ce mai mult fac cei ce şed (3) cu posomorât chip şi cu trufaşă căutătură la însemnările şi dovezile chipurilor celor în multe féliuri ale silloghismurilor şi scriu jos prin ţărână forme gheometriceşti din trei protasuri (4) (adecă puneri înainte, lepădând pre céle doaoă şi întru céia ce rămâne, pre adevărul aflându-l) (5). Iară ţinérea minte pentru facerea de bine a acestui dobitoc, pre carele din nemulţimitori cătră făcători de bine nu-l ruşinează?
225[r] De vréme ce mulţi / din câini să pomenesc cum că au şi murit preste stăpânii lor cei ucişi de tâlhari în loc pustiu. Încă unii din câini până fierbinte[157] era patima şi povăţuitori s-au făcut celor ce căuta pre ucigaşi şi supt judecată de osândă au făcut să fie aduşi şi traşi făcătorii de réle.

Ce să zică cei ce pre Domnul carele i-au făcut pre dânşii şi-i hrăneşte, nu numai nu-l iubesc, ci şi prietini au pre céia ce grăiesc împrotiva lui Dumnezeu nedrépte[158] şi dintru acéiaşi masă cu dânsul să împărtăşesc şi întru însăşi vrémea hranei pre hulele céle împrotiva Celui ce-i hrăneşte le priimesc cu suferire?

Ci însă la privirea zidirii să ne întoarcem. Céle mai cu lesnire prinse din dobitoace mai mult născătoare sânt. Pentru aceasta mult născători sânt iepurii şi caprele céle sălbatece, şi oile céle sălbatece de gémeni născătoare sânt, ca să nu lipsească neamul cheltuindu-să de hiarăle céle mâncătoare de carne crudă. Iar céle stricătoare altora puţin născătoare sânt. Dintru caré pricină leoaica de-abiia să face maică unui leu sângur, pentru că
225[v] după ce cu ascuţiturile unghiilor rumpe pre zgâul maicii sale aşa / şi iasă afară, precum spun. Şi viperile, după ce mănâncă şi rod cu totul pre zgăuri, ies afară, cuviincioase plăţi[159] plătind maicii ceiia ce i-au născut. Până întru atâta nimic nu iaste necercetat şi negândit mai nainte întru céle ce sânt [adecă, întru făpturi], nici de purtarea de grijă a lui Dumnezeu cea cuviincioasă lor lipsite.

Că deaca vei lua aminte ca să pricepi pre însăşi mădulările dobitoacelor, vei afla că nici de prisosit ceva Ziditoriul au adaos, nici au scăzut

---

[156] Caută, mă rog, pentru silloghismul câinelui şi vei cunoaşte că iaste mai cu socoteală decât noi, când adecă ne rătăcim din drumul adevărului.

[157] Adecă până era proaspătă uciderea.

[158] Nedreptate.

[159] Că adecă, precum au făcut ea maicii sale, aşa i să face şi ei de la ai săi fii; au ros ea pântecele maicii sale şi au ieşit, îi rod şi ei pântecéle fii<i> ei şi ies.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ceva din céle de trebuință și de nevoie. Pentru că dobitoacelor celor de cărnuri mâncătoare ascuțiți dinți le-au așăzat, pentru că de niști dinți ca aceștea trebuință era cătră chipul hranei, iar pre céle ce de jumătate într-armate sânt cu dinți, cu multe și féliu de féliu de părți ce sânt înlăuntrul trupului ca niște cămări păstrătoare hranelor le-au alcătuit. Că pentru căci întru întâiaș dată nu din destul să sfăramă întru mărunte părți hrana, le-au dat lor ca céia ce s-au înghițit de dânsele, iarăși să o întoarcă înapoi cătră gură, ca sfărmându-să și mărunt-mărunt făcându-să și măcinându-să
226[r] prin rumegătură, / să se alcătuiască și priimit lucru să se facă firii trupului dobitocului celui ce să hrănește. Stomahuri (6) și ehinuri, și cherchifaluri, și enistra (7) nu în zădar și făr' de nici o treabă zac întru acélé dobitoace ce le au, ci fieștecaré măruntaiu dintru acélea pre oareșcaré trebuință prea de nevoie împlinește.

Lung iaste grumazul cămilii, pentru ca să fie deopotrivă cu picioarele și să ajungă cu gura iarba dintru caré își ține viața.

Scurt și în umeri vârât iaste grumazul ursului, încă și al leului, și al tigrului, și al celoralalte câte sânt de acelaș neam, căci nu din pășunea ierbii le iaste lor hrana, nici nevoie le urmează a să pleca cătră pământ, de vréme ce sânt mâncătoare de cărnuri și din vânatul și prinderea dobitoacelor să îndestulează.

Pentru caré trebuință iaste pronomeia adaosă la elefant? (8) Pentru căci mare iaste dobitocul acesta și fiindcă decât toate céle de pre uscat cel prea mare s-au adus întru a fi, spre înspăimântarea celora ce-l întâlnesc să
226[v] cădea a fi trupul lui mult cărnos și împovorat cu multă grosime / și greotate. Acestuia de i s-ar fi adaos grumazul mare și dupre potriva picioarelor lung, cu greu de uneltit și neîndemânatic ar fi fost, fiindcă pentru cea prea multă greotate s-ar fi plecat atârnând de-a pururea cătră céle de jos părți. Iară acum capul adecă prin puține închieturi de oase ale cerbicii[(*)] să împreunează cu spinarea, dar însă are pre pronomeia[160], caré împlinește pre trebuința grumazului, prin caré și pre hrană o priimește și o aduce la gură și pre băutură o soarbe. Însă și picioarele îi sânt lui nedeslușite, adecă nealése prin închieturi și ca niște stâlpi unite și închiiate fiind cu trupul, pre greutatea cea mare a trupului pre de desupt ca niște proptéle o razămă. Că deaca moloșite și trândăvoase și umezicioase[161] i s-ar fi supus lui supt

---

[(*)] Cerbice – parte exterioară a gâtului; grumaz.

[160] Adecă pre moțul nasului cel înainte păscătoriu.

[161] Adecă lésne întoarse prin dișchieturile picioarelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

trup oasele picioarelor şi ciolanele, dése s-ar fi întâmplat alunecările în laturi şi abaterile într-o parte şi într-alta céle din închieturile picioarelor, fiindcă nu ar fost putincioase a uşura în sus şi a sprijini pre greutatea trupului când el s-ar fi poticnit şi ar fi vrut a să scula. Iar acum scurtă
227r gleznă / supusă iaste supt piciorul elefantului, însă nici întru încujbătură, nici întru nodoros genunche ni iaste desluşită şi aleasă. Pentru că lesnicioasă alunecarea cea din pricina închieturii mădularilor nu ar fi suferit pre multă încărnoşarea dobitocului cea mult vărsată împrejurul lui şi împrejur tremurătoare. Drept acéia, trebuinţă au fost de nasul acela lung slobozit în jos şi pogorât până la picioare. Nu vezi că în războaie ca nişte turnuri însufleţite merg înaintea taberii, sau ca nişte dealuri mari din carne făcute, nesuferită având pre pomire, taie prin mijloc şi prin tregul pre céle des puse la regulă polcuri(*) ale împrotivnicilor? Cărora[162] de nu le-ar fi fost părţile céle de jos bine potrivite cu măsura cea mare a trupului, nici întru o prea puţină vréme dobitocul acesta nu ar fi fost îndestulat a rămâné viu. Iar acum oare când scriu oarecarii în istorii că şi trei sute de ani şi mai mulţi decât aceştea trăiaşte elefantul. Pentru aceasta strâns închiiate şi nedesluşite prin închieturi îi sânt ciolanele picioarelor lui. Iară pre hrană,
227v precum am zis, pronomeia de jos / de la pământ sus la gură o aduce, caré iaste ca în chip de şarpe şi mai umedă[163] cu firea. Până întru atât iaste adevărat cuvântul acela că adecă nu iaste cu putinţă să se afle întru făpturile céle de Dumnezeu zidite nici un lucru de prisosit şi în zădar făcut, nici lipsit de cea cuviincioasă lui purtare de grijă. Însă pre acest dobitoc carele iaste atâta de groznic cu mărimea trupului, prea supus noaoă l-au făcut Dumnezeu, întrucât şi învăţându-să de oameni, pricépe şi înţălége, şi bătându-să, priiméşte cu răbdare. Chiar pre noi învăţându-ne Dumnezeu că pre toate le-au supus noaoă, pentru căci făcuţi sântem dupre chipul Celuia ce ne-au zidit pre noi.(**)

Şi nu numai întru céle mari din dobitoace iaste cu putinţă a vedea şi a cunoaşte pre neurmată înţălépciunea lui Dumnezeu, ce şi întru céle prea mici nimic mai puţină şi mai mică iaste cu putinţă a aduna pre minunea cea pentru neurmata înţălépciunea Lui. Că precum nu mai mult mă minunez de vârfurile céle mari ale munţilor, care vârfuri pentru căci sânt

(*) Slavonism: *detaşamente*.
[162] Adecă elefanţilor.
[163] Adecă mai moale şi lésne încolăcindu-să.
(**) *Facerea* 1, 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

aproape de nori, prin suflarea vânturilor cea deasă şi necontenită împre-
228r jurul lor, pururea întreg păzăsc / şi nescăzut pre frigul cel de iarna (nu mai mult, zic, mă minunéz de acéstea), decât de adâncătura şi gropana cea din văi adânci, caré iaste scăpată nu numai de sălbăticiia vânturilor celor de pre locuri înalte, ci şi călduros pre aer pururea îl ţine întru sineşi, aşa şi întru lucrurile şi alcătuirile trupurilor dobitoacelor nu mai mult mă minunez de elefant pentru a lui mărime decât de şoarece că groaznic iaste elefantului, sau de cel prea supţire ac al scorpiei cum l-au găurit Meşterul ca pre un fluier, ca printr-însul să se slobozească întru cei răniţi otrava[164]. Şi nimenea pentru aceasta să nu bănuiască nici să împuteze Făcătoriului căci veninate jivini şi stricătoare vieţii noastre şi vrăjmaşe au adus asupră-ne! Că deaca aşa ar fi socotit cineva, ar fi putut bănui şi împuta şi înţălépţitoriului[165] de copii, căci îndreptează şi aduce la bună rânduială pre lesnicioasa spre nebunii şi uşoara, şi nestatornica fire a tineréţii şi cu bătăi şi cu bice pre neînfrânarea acelora o ceartă şi o înţălépţéşte. /

228v Dovadă a credinţii sânt hiarăle! Nădăjduieşti întru Domnul? *„Preste aspidă şi vasilisc vei încăleca şi vei călca preste leu şi preste bălaur."*[166] Şi ai pre stăpânirea cea prin credinţă a călca deasupra şărpilor şi a scorpiilor. Au nu vezi că în vrémea când Pavel aduna gătejii uscate, apucându-să de dânsul vipera, nici o vătămare nu i-au pricinuit, pentru căci plin de credinţă s-au aflat sfântul.[167] Iară de eşti necredincios, téme-te nu mai vârtos de hiară decât de a ta necredinţă, prin caré te-ai făcut pre sineţi lésne prins de toată stricăciunea. <...>/

232r

Însămnări la voroava a noaoa

(1) Cei ce au scris pentru lume, înţălége sfântul aicea pre filosofii cei din afară: pre Leichipp, pre Dimocrit, pre Platon şi pre Ptolomeu astronomul şi pre alţii, dintru carii unii au dogmatisit că iaste pământul sferă, adecă rătund ca un ghem; alţii că iaste chilindros, adecă în forma buţii; alţii că iaste
232v ca un discos, adecă rătund / şi lăţit ca talerul şi despre toate părţile ca cum

[164] Sau veninul.
[165] Adecă dascalului.
[166] *Psalmi* 90, 13.
[167] *Fap<tele> apostol<ilor>* 28, 3-6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

turnat în tipariu; şi alţii iarăşi altele au socotit precum din însuşi cuvântul sfântului să cunoaşte.

(2) Ce sânt siloghismurile, numai cei ce au învăţat la filosofie pot a şti că învăţătura acestui lucru iaste organul filosofiei, loghica. Însă pentru puţină înţălégere în scurt să ştim că silloghismos iaste toată socoteala cuvântătoare caré iaste dovedită de cineva prin legătură a pricinii lucrului din care nu poate a cârmi cineva. Chipurile silloghismurilor sânt în multe féliuri, dintru care unele sânt dupre dreaptă regulă, iar altele strâmbate din canon. Însă cunoscute sânt de cei ce ştiu din însăşi céle ce arată sfântul pentru socoteala câinelui poate a cunoaşte cineva ca în ce fél iaste forma silloghismurilor.

(3) Ce tare râde pre filosofii din afară Sfântul Vasilie, nu pre filosofie defăimându-o, ci mustrând pre trufiia celor ce cu filosofiia nu au cunoscut pre Dumnezeu, ci mai vârtos s-au rătăcit şi s-au amăgit trufindu-să şi pă-
233r rându-le-s că sânt mai înţelepţi decât alţii, până ce cu totul s-au nebunit / şi au izvodit dintru a loruş minte şi céle ce nu sânt în fire, şi mai apoi de toate s-au lipsit şi de cunoştinţa adevăratului Dumnezeu. Unii ca aceştia obicéiu avea a trage dupre sineşi cârd de ucenici şi prin uliţele târgurilor a să întreba şi a să prici, şi cu faţă posomorâtă şi plină de mândrie a da răspuns celor ce-i întreba. Însă fiindcă avea obicéiu a purta haine largi osebite de alţi oameni şi bastoane în mâini, de multe ori cu bastoanele lor prin ţărâna uliţelor însămna chipuri de silloghismuri şi punea protasuri, adecă puneri înainte şi întrebări şi făcea forme gheometricéşti pre drumuri, ca să se minunéză oamenii de dânşii şi să-i laude.

(4) Fieştecare silloghismos din trei protasuri să face. Iară protasis iaste (ca să zicem aşa) toată întrebarea cea de la cineva caré să pune înainte spre dovedire şi dezlegare, ca cum să zicem, întreabă cineva: „oare omul iaste sâmţitoriu". Aceasta, prin întrebătoriul chip al vorbei să zice provlima (adecă aruncare înainte). Iar protasis să zice când pun lucru hotărât fără de întrebare,
233v adecă, cum că omul iaste sâmţitoriu. Iară silloghismul să face / aşa din trei protasuri, zic adecă, a = protasis: toată jivina vie iaste sâmţitoare; b = protasis: omul iaste jivină vie; c = protasis: deci, omul iaste sâmţitoriu. Însă sânt şi alte chipuri de silloghismuri.

(5) Precum de multe ori să pomeni, multe sânt chipurile silloghismurilor, pentru care cu de-amăruntul a descoperi cu neputinţă iaste întru a noastră limbă. Însă aicea pomenéşte sfântul numai pentru un chip de silloghism, care îl face câinile întru cercarea urmei jigăniei, care chip să numéşte diazevticos, adecă dezjugătoriu şi să face într-acest chip: adecă a = sau pământul să mişcă, sau soarele; b = dar însă pământul nu să mişcă; c = protasis: deci dară soarele să mişcă. Aşa face câinele socoteală, adecă, sau pre această cale

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

au apucat jiganiia, sau pre aceasta, sau pre acéia; dară nici pre aceasta, nici pre acéia; deci, pre acéia.

(6) Stomahul chiar în limba noastră putem a numi vintricelul de desupt de furca pieptului, însă la dobitoacele célé rumegătoare stomah să numéşte şi guşa şi berigăţile céle de la rădăcina limbii împărţite în jos, una spre vintri-
234[r] celul (prin care să toarnă în jos / spre dânsul mâncarea şi băutura) şi alta spre plămân, caré iaste spre răsuflarea cea din inimă. Căci plămânul iaste deasupra inimii ca un foale trăgând pre răcoreala aerului din afară şi dinlăuntru prin sineş scoţând afară pre fierbinteală din inimă, şi deschizându-să şi închizându-să. Deci, aicea sfântul pre guşele dobitoacelor acelora le înţălége (precum mie mi să pare) stomahuri.

(7) Ehinuri în limba noastră va să zică arici prin care cuvânt să înţălége o parte a stomahului dobitoacelor celor rumegătoare, precum sânt oilé, vacile, caprele, cerbii, cămililé, cărora, de vréme ce le lipséşte putérea gurii spre a lucra şi a măcina bine pre hrană, pentru aceasta unul din pânticile céle multe ce au iale, priiméşte pre hrană de la altul: unul adecă nelucrată şi nemistuită, iar altul mistuită mai mult, iar altul cu totul mistuită, iar altul prea foarte mistuită. Deci, această parte a stomahului dobitoacelor acelora mi să pare că iaste partea cea de supt limbă spânzurată cătră gâtlej în jos, caré iaste înghimpoasă dupre asămănarea ghimpurilor ariciului, dintru caré pricină şi ariciu s-au
234[v] numit de ellini. Iar checrifalos în limba noastră va să zică / învăliş al împletiturilor capului muieresc; însă să numéşte checrifalos şi fundul sacului celui de vânat péşte; dar încă şi burta dobitocului cea încreţită sau şi oareşcare maţe ce sânt împletite între sine. Iară enistra sânt la dobitoace oareşcare maţe mari ce trec în jos de la pântece până la şăzut.

(8) Istoriia elefantului (adecă pilului) cunoscută iaste mai de toţi. Că adecă iaste dobitoc pre foarte în Indiia, ale căruia picioare sânt oable de sus de la stinghie până la talpe, fără de închieturi, adecă fără de genunche şi fără de glezne. Drept acéia nici să culcă jos vreodată, ci răzmat de copaci şi de zidiuri să odihnéşte. Acesta are în falca cea de sus (ca să zicem aşa) un moţu ca cel al curcanului, prea lung, zgârcios şi încolăcindu-să ca trupul şarpelui, prin carele aduce hrana de pre pământ la gură. Acel moţ să numéşte în limba ellinească pronomeia şi provoschis, ca cum am fi putut zice, parte a gurii înainte-păscătoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

IMAGINEA „CELUILALT“ ÎN „CUGETĂRILE LUI OXENSTIERN“

Ediție și studiu introductiv de
ADRIANA MITU

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

STUDIU INTRODUCTIV

Aflat „în calea tuturor răutăților", poporul român și-a dezvoltat, în cele două milenii de existență, o cultură și o civilizație aparte, cu trăsături caracteristice.

Aici, în sud-estul european, la conjunctura între Orient și Occident, s-a dezvoltat, pe un trunchi puternic legat de natură și cu rădăcini adânci într-un trecut ancestral de civilizație, un popor cu o limbă, o cultură și o mentalitate întru totul originale.

Două sunt coordonatele fundamentale ale acestei civilizații: pe de o parte, o foarte profundă legătură cu „glia strămoșească", cu codrii, văile, munții și apele pământului, pe de alta, o dorință mereu vie de cunoaștere a „altora", fie ei vecini, fie din alte zări.

„Celălalt" este un personaj omniprezent în imaginarul oricărei comunități[1], iar sub acest aspect, românii nu fac excepție, dar condițiile istorice au făcut ca „celălalt" să-i apară într-o lumină specifică: pe de o parte, reacția unei civilizații preponderent rurale, oarecum izolate, pe de alta, impactul, masiv și neîntrerupt, al modelelor străine, de cele mai multe ori ca rezultat al unei dominații străine.

Informații despre „celălalt", cu precădere despre orientali, au pătruns la noi prin cărțile populare, traduse, copiate și mai târziu tipărite[2], cu largă răspândire în toate provinciile locuite de români. Încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea și tot mai accentuat în secolele următoare, cunoașterea „celuilalt" se realizează, atât prin prezența unor cărturari străini la curțile voievodale sau princiare (călători, misionari, cronicari, traducători, tipografi), cât și prin contacte directe la ei acasă ale unor vârfuri ale boierimii și clerului român. Contactul acestora cu lumea orientală a vremii s-a materializat adesea prin opere rămase de referință în cultura respectivă: un Nicolae Milescu descoperă,

---

[1] Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 177.

[2] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I-II, Editura Enciclopedică Română, București, 1974; *Cărțile populare în literatura românească*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1963; Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, I-II, sub îngrijirea științifică a lui I. C. Chițimia, Editura Academiei Române, București, 1976–1978; Dan Horia Mazilu, *Varlaam și Ioasaf. Istoria unei cărți*, Editura Minerva, București, 1981.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pentru europeni, îndepărtata civilizaţie chineză[3], iar scrierile referitoare la istoria otomană şi religia mahomedană ale lui Dimitrie Cantemir[4] aveau să reprezinte principala sursă de informare asupra acestei părţi de lume până târziu, la începutul secolului al XIX-lea.

Deşi izolaţi la capătul estic al Europei, prin conştiinţa apartenenţei lor la latinitate, românii s-au simţit mereu atraşi de cultura occidentală. Nicolae Olahus scrie în latineşte şi corespondează cu Erasmus din Roterdam[5], Petru Cercel călătoreşte în Occident, învaţă italiana şi scrie versuri în această limbă[6], Grigore Ureche şi Miron Costin studiază în Polonia, se informează pe larg asupra trecutului poporului nostru din scrierile occidentale, iar Miron Costin ajunge să scrie chiar în limba polonă[7]. Stolnicul Constantin Cantacuzino studiază la Padova, ajungând posesorul uneia dintre cele mai bogate biblioteci particulare din sud-estul Europei.[8]

Concomitent, Ţările Române devin, tot mai mult, punct de atracţie pentru străini, care găsesc aici, sub patronaj voievodal, un teren propice pentru răspândirea propriei lor culturi în mediul românesc (călători ocazionali sau misionari catolici[9], secretari francezi

---

[3] N. Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, traducere, îngrijire şi prefaţă de Corneliu Bărbulescu, ESPLA, Bucureşti, 1956 (ed. II, 1958; ed. III, 1962); *Descrierea Chinei*, traducere, îngrijire şi prefaţă de Corneliu Bărbulescu, ESPLA, Bucureşti, 1958 (ed. II, 1975); P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu (1636-1708)*, Paris, 1925 (versiunea românească de Silvia P. Panaitescu, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ştefan S. Gorovei, Editura Junimea, Iaşi, 1987).

[4] D. Cantemir, *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*. Traducere, studiu introductiv şi coment. de Virgil Cândea, Editura Minerva, Bucureşti, 1977; D. Cantemir, *Creşterile şi descreşterile Imperiului Otoman*. Textul original latin în forma finală revizuită de autor. Facsimil al manuscrisului lat. 124 de la Biblioteca Honghton, Harvard University, Cambridge, Mass., publicat cu o introducere de Virgil Cândea, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1999 (cf. şi ed. crit. de D. Sluşanschi, Editura Amacord, Timişoara, 2001).

[5] *Umanistul Nicolaus Olahus*, ediţie de I. S. Firu şi Corneliu Albu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963; G. Mihăilă, *Nicolaus Olahus*, în *Literatura română veche (1402-1647)*, vol. I, Editura Tineretului, Bucureşti, 1969, p. 250–279; Maria Capoianu, *Nicolaus Olahus europeanul*, Editura Libra, Bucureşti, 2000.

[6] N. Iorga, *Ospits romeni în Venezia (1570-1610)*, Bucarest, 1932, p. 49-66; G. Mihăilă, *Petru Cercel*, în *Literatura română veche (1402-1647)*, vol. I, Editura Tineretului, Bucureşti, 1969, p. 291-297.

[7] I. C. Chiţimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1972, p. 197-297; D. Velciu, *Miron Costin*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973; D. Velciu, *Grigore Ureche*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.

[8] Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971; Mario Ruffini, *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973.

[9] Vezi N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note Adrian Anghelescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981 şi textele din impresionanta serie *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I-X, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1968-2001, publicate sub egida Institutului de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române (cu bogate note şi comentarii).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

şi italieni ai domnitorilor fanarioţi, dascăli ai fiilor acestora sau ai boierilor autohtoni[10] şi alţii). Aceştia s-au numărat printre principalii colportori de literatură străină în Ţările Române, aducând cu ei nu numai un suflu nou al schimbărilor majore care se conturau în întreaga Europă a secolului al XVIII-lea, ci şi o altfel de literatură, conţinând atât ideile raţionaliste, iluministe, cât şi interesante descrieri ale unor ţări şi popoare.[11]

Alături de contactele nemijlocite ale românilor cu Occidentul, prin aceste scrieri românii iau cunoştinţă şi despre imaginea occidentalilor despre ei înşişi. Şi, cum multe dintre aceste opere erau scrise sub forma unor cugetări, maxime sau aforisme, cărţi de înţelepciune cu tentă didactico-moralizatoare, nu este de mirare că au fost repede traduse şi răspândite în mediul românesc din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.[12]

Se poate admite că, prin confruntarea acestui florilegiu de caracterizări ale occidentalilor, alcătuit de pana unuia dintre ei, cu ceea ce putuseră constata românii înşişi prin contactele lor cu străinii (fie la ei acasă, în ţările lor, fie aici, în Ţările Române) – primele având şi girul obiectivităţii – dădeau un spor de atracţie, făcând o dată mai mult deliciul lecturii multor cărturari români, cu largă deschidere spre cultura occidentală. Aşa stând lucrurile, credem că nu greşim afirmând că impulsul firesc de a le tălmăci, de a le aduce în circuitul de cunoaştere al compatrioţilor, nu era numai expresia unui hedonism, mai mult sau mai puţin justificat, individual, ci şi un răspuns la imperativele pedagogice, utilitariste ale epocii. În acest secol al XVIII-lea – filosof şi frivol deopotrivă – spiritul românesc, receptiv la sapienţial, se manifestă şi ludic şi avid de cunoaştere.

Una dintre acestea, cu largă circulaţie în epocă, este lucrarea cunoscută în istoriografia literară sub titlul *Cugetările lui Oxenstiern*, prima traducere integrală a unei scrieri din limba franceză, făcută la noi, pe la 1770, în Moldova. Este vorba despre cartea contelui suedez Johan Oxenstiern, *Pensées sur divers sujets*, apărută la Franckfurt pe Main, în 1736, în două volume.[13]

---

[10] *Cf.* bogata bibliografie a subiectului la Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1971. De reţinut, printre altele, M. Ruffini, *L'influso italiano in Valacchia nell'epoca di Constantino-Vodă Brâncoveanu (1688-1714)*, München, 1974.

[11] Pentru procesul de racordare al spiritului românesc la spiritualitatea europeană, vezi bogate şi substanţiale consideraţii în lucrările lui Alexandru Duţu, *Sinteză şi originalitate în cultura română (1650-1848)*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972; *Umanişti români şi cultura europeană*, Editura Minerva, Bucureşti, 1974; *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978; *Modele, imagini, privelişti. Incursiuni în cultura europeană modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979 şi altele.

[12] Vezi Alexandru Duţu, *Coordonate ale culturii româneşti în secolul al XVIII-lea (1700-1821)*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968; *idem*, *Cărţile de înţelepciune în cultura română*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1972; Adriana Mitu, *Receptarea literaturii franceze în cultura română a secolului al XVIII-lea* în vol. *Omagiu. Profesorul Dan Grigorescu la 70 de ani*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2002, p. 91–98.

[13] Amănunte despre persoana autorului, geneza operei, situarea ei în barocul târziu european, receptarea şi răspândirea ei în spaţiul românesc, influenţa exercitată asupra unor

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Scriere barocă prin excelenţă, *Cugetările* ne apar ca o grandioasă „panorama a vanităţilor lumii", judecate prin propria experienţă de viaţă. Acest caleidoscop de peste 300 de capitole, dispuse într-o dezordine tipic barocă, conţine teme dragi literaturii sapienţiale: omul, cu virtuţile şi viciile sale, viaţa şi moartea, asemănarea lumii cu teatrul, critica societăţii contemporane autorului, a războiului, importanţa educării tinerei generaţii prin cultură, binefacerile lecturii şi ale ştiinţelor şi, nu în ultimul rând, reflecţii pe seama guvernanţilor şi a modului ideal de a guverna. Scrise în limba franceză, sunt cugetările unui adevărat moralist, demn urmaş al predecesorilor săi francezi, presărate cu numeroase citate, în original, din filosofi antici şi autori contemporani, rod al bogatelor lecturi şi mărturie a erudiţiei sale. Tabloul acestui caleidoscop tematic este fericit completat cu imaginea ţărilor vizitate şi a popoarelor cunoscute în cei aproape 40 de ani petrecuţi de autor în periplul său european.

Oxenstiern, figură barocă el însuşi, nobil cultivat, aventurier, iubind viaţa cu tot ce are mai plăcut în ea, strălucind în saloane prin erudiţie, dar şi galanterie, a fost mereu împins, în călătoriile sale, de o nestăpânită sete de cunoaştere de noi orizonturi şi noi oameni. Întreaga sa viaţă fiindu-i o perpetuă călătorie, nu e de mirare că face repetate referiri, în cugetările sale, la folosul călătoriilor în ţări străine: „Cei vechi au asămănat lumea aceasta cu o carte mare, întru care omul, care n-au văzut fără numai pământul unde s-au născut, au cetit numai o filă. Adevărat iaste că umbletul în ţări streine face pe om desăvârşit, când ştie să tragă folosurile ce poate să afle" a învăţa limbile şi obiceiurile, „a păzi lucrurile cele vechi, palaturile şi bisericile, toate acestea să le răsădească întru sine, şi aşa n-am ce să mai adaog, fără numai că streinul foarte să să păzească a judeca de toate după arătările lor, a da credinţă la toate cele ce i să zic, a zice toate acele ce gîndeşte, a cumpăni toate acele ce are, pentru căci, când călătoreşti fără a te procopsi cu acest fel de învăţătură, mai mult te faci vrednic de râs decât de laudă."[14]

Călătorul, dublat de moralistul Oxenstiern, ne-a lăsat, în paginile scrise la bătrâneţe, spre folosul tinerilor, descrieri remarcabile asupra ţărilor vizitate şi „portrete" ale neamurilor cunoscute, adevărate „caractere", demne de pana unui La Bruyère.

Descrierea ţărilor

În funcţie de impresia pe care i-au lăsat-o, ţările prin care destinul i-a purtat paşii sunt inegal prezentate, atât în bogăţia elementelor de descriere, cât şi în atitudinea pe care o are faţă de cele văzute, variind de la admiraţie, ce abundă în epitete şi comparaţii

---

scriitori români de mai târziu şi istoriografia literară a subiectului, descrierea şi filiaţia manuscriselor, în monografia noastră, *Din vechile cărţi de înţelepciune la români. Cugetările lui Oxenstiern (sec. XVIII)*, Editura Atos, Bucureşti, 1996.

[14] Citatele vor fi date, în continuare, din varianta romînească a secolului al XVIII-lea (care face obiectul ediţiei prezente), din manuscrisele BAR 5954 (cartea I) şi 3338 (cartea a II-a) copiate, în 1785, de Grigorie Hudeci, la Episcopia Romanului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

onorante, până la critică, dublată de o fină ironie. Fiind scrise târziu, în amurgul vieții, amintirile, filtrate de trecerea timpului, sunt când bogate, cu referire la locurile vizitate, la opere de artă reprezentative văzute, dar și la elemente de climă, relief, așezare geografică și istorie, când lacunare, în care autorul fixează numai „portretul" neamului respectiv.

Pentru prezentarea generală, găsește mereu „formule" care surprind esențialul: „**Italia** iaste stăpâna sau dascălul firii. Ea au moștenit la frumusețe și la desfătare raiul pământesc. Iaste cea mai de frunte podoabă a pământului și coroana Evropii." În descrierea climei, a bogățiilor și „cetăților" Italiei, folosește superlative, dar și comparații cu elemente care au darul de a le scoate în relief: „Clima ei iaste cea mai dulce și mai vesălă a lumii și pământul ei, cel mai roditor din toată creștinătatea. Vinul ei iaste nectar și rodurile ei, odraslele Edenului. Câmpii ei sunt Câmpii Ilisei și râurile ei, cel mai curat cristal ce stăpânește Poseidon". Despre **Franța**, „crăiia cea mai bună a Evropii", spune că este „locul unde învățăturile au zăbava lor, unde epistemiile lăcuesc, unde Aris ține Academia sa, unde credința catolicească iaste în lucrul său, unde politica iaste ca o firească, unde omenia înflorește, unde dreptatea lucrează, unde îndurarea își dă razele sale, unde firea și-a vărsat ale sale eftinătăți, unde norodul îi răsplătește cu ale sale griji și osteneale", încheind cu o remarcă firească pentru „rătăcitorul" nobil suedez: „Acest fericit pământ iaste patria streinilor și scăparea a mari domni ticăloși." În aceiași termeni superlativi ne vorbește și despre **Anglia**, personificând-o, spunând că: „Englitera iaste, întru adevăr, împărăteasa ostroavelor, crăiia și arsănalul lui Posidon. Iaste, într-această vreme, acel Peru al Evropei, împărăția lui Vachos și Academia lui Epicur, patria lui Aris, lăcașul Athinii, sprijineala Olandii, apărătoarea Franții, curățitoare de muncitorii lenișii a locului și raiul celor în slobozenie."

În descrierea unor țări sau orașe se folosește, uneori, de citate din alți autori care-i servesc de întărire sau negare a ceea ce are el de spus. Astfel, capitolul despre **Olanda** începe cu: „Să zice că *Olanda iaste un loc unde acele patru elemente n-au nici o putere și unde Dumnezeul aurului iaste încununat cu tiutiun și șade pre un scaon de brânză*", și continuă cu părerea sa: „Cu adevărat, iaste un pământ unde meșteșugul întrece firea și hărnicia face să înflorească statul, unde isteciunea acea prostatecă a cuvintelor ține locul limbuții și grosimea năravurilor face alaiu unei slobozenii care defaimă pre cele mai nevinovate cuviințe, unde muierile sunt stăpâne și stăpâni sunt slugi, unde casăle, în loc să fie spălate, să văd ca niște odăi de fete, unde acea multă curățenie nu iaste de folos. În scurt, unde aleșveritul să face în bere și în brânză." În această descriere a Olandei, „locul unde...", Oxenstiern nu face decât să enumere, cu fină ironie, caracteristici ale locuitorilor acestei țări. Așa face și în prezentarea altor țări, în amintire rămânându-i, mai degrabă, impresii asupra oamenilor decât asupra locurilor. Astfel, despre **Polonia**, „Oarecare au zis frumos că iaste o țară unde oamenii sunt rași ca călugării, închingați ca catării și sărepi ca caii", la care Oxenstiern continuă: „N-aș putea răbda a nu-i ajuta și eu dintr-al mieu, că această crăie iaste unde Vachos să scaldă în rachiu și Afrodita să împodobește cu cepe, unde latinul iaste ieftin și politica să vinde pă grăunțe, unde țăranii sunt mai rari decât cei de neam și cei de neam mai săraci decât țăranii, unde mândria să acopere cu păr și prieteșugul să hrănește cu vin din Țara Ungurească, unde urșii dansează, unde peștile înoată în aromate și apa de anason iaste nedespărțită de pânea cea mirositoare".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Prezentarea **Spaniei** începe cu citarea unei butade „ce să zice prea cu haz" referitoare la „lenevirea norodului" cum că: „sunt câţiva ani de când Adam s-au întors în lume şi, înconjurând toată Evropa, au aflat-o atâta de schimbată, cât, după ce au umblat în Galia, Ghermania, Englitera, Olanda i proci, nu le-au cunoscut, iar sosind aici, în Ispania, au strigat cu glas mare: Ah! pământul acesta îl cunosc, pentru că nimica nu s-au schimbat de când m-am dus eu!" Şi continuă cu aprecierea sa: „Adevărat că lenevirea norodului într-acest loc iaste afară din cale şi cum că săracul, la cea mai de jos stare, mai dragu-i să calicească decât să muncească sau să ostenească a lucra pământul". „În scurt, – trage el concluzia mai jos – cei mai mulţi bărbaţi ce au meşteşug nu lucrează fără numai câteva ceasuri din zi, mulţămindu-să a lucra numai atâta cât iaste trebuincios ca să petreacă zioa aceea şi ceialaltă vreme nu o metaherisește fără numai a şedea supt un zid la răcoare." Singurul loc în care face referire la unele locuri vizitate în Spania este capitolul consacrat Portugaliei. Plecând din Madrid (despre care, din păcate, nu ne spune nimic) şi îndreptându-se către Lisabona, trece prin Escurial care „iaste, cu adevărat, vrednic de a face cale cineva ca să-l vază" fiind „acel loc numit pentru cea mai frumoasă mănăstire ce ar putea fi în creştinătate şi unde craii Ispanii<i>, pogorându-să de la casa Austrii<i>, au mormânturile lor la înaltul Pantheon de care să grăească atâtea laude în pământurile cele streine". A mai văzut, în trecere, Estramadura şi „cetatea Merida". Ajuns în **Portugalia** se îndreaptă către **Lisabona** „unde am intrat în caic ca să trec Tagul. Acest scaon al Portugaliii are despre partea aceea cea mai dulce vedere a lumii, fiind zidită pe stâlpii în marginea Tagului care iaste un râu lat în partea aceea care să împarte ca un amfitheatru, dar nu iaste asămenea când eşti în cetate, pentru că casăle sunt zidite cele mai multe ca la morei arapi şi uliţile foarte strâmte, cât trebue, pe tot ceasul, a te sui şi a te scobori. Aceasta iaste ce face pe această cetate neplăcută şi urâtă, adăogând şi aceasta la firea cea urâtă şi sălbatecă a neamului acestuia, care nu să împărtineşte niciodată cu a streinilor, care face Lizbona să fie un lăcaş foarte urât la un strein drumeţu." Cum a trăit mai mulţi ani în „**Ţara Nemţească**", este firesc ca amintirile sale despre acele ţinuturi să fie mai bogate: „Alimania iaste o ţară largă, care cuprinde în sine locuri a multor prinţipi. Acolo să află o mulţime de mari şi frumoasă cetăţi, din care multe sunt foarte întărite bine. Firea au fost foarte eftină pentru dânsa, cât să poate socoti cel mai bilşugat din toate celelalte pământuri a lumii pentru cele de trebuinţă vieţii, încă nu-i lipseşte, în multe părţi, cele de dezmierdare. Iaste foarte bilşugată în pâine şi în tot felul de roduri. Ea scoate vin bun şi tot felul de vânat. Acolo să află metalia de aur, de argint, de aramă, de blumbu, de argint viu, încă şi pietri scumpe. Lacurile ei, apele şi râurile ei, din care multe sunt de umblat cu corăbii şi dau îndemână mare la aliverişul megieşilor, fiind bogată la tot felul de peşti." Prezintă, în câteva cuvinte, şi organizarea politică: „Acolo sunt mulţi electori şi alţi mari prinţipi, nemaigrăind de aceia a imperatorului, unde să văd mari frumuseţe şi unde să află tot felul de dezmierdări".

Roma, „cetatea eternă", în care autorul a petrecut trei ani, dar în care „aş iubi mai bine să petrec viaţa mea şi să sfârşesc zilele mele", chiar dacă o revede cu ochii minţii după mulţi ani, impresiile lăsate sunt încă vii, umplând câteva pagini, într-un capitol

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

separat consacrat. Autorul mărturiseşte, încă de la început, că „niciodată n-am fost mai voios decât, când, întâieş dată, am sosit la Roma", cu toate că în primele zile, în care nu a văzut decât periferiile, a fost puţin dezamăgit, pentru că „imaginea" pe care şi-o construise, încă din copilărie, din lecturi şi „povestirile a multor slăviţi dascăli" nu corespundea cu ceea ce vedea cu proprii ochi. Dezamăgirea îi va dispărea o dată ce va intra în centrul cetăţii. Nu va face o prezentare a cetăţii cu toate minunăţiile sale, pentru că „de acestea mulţi au pomenit" ci se va opri, ca şi în celelalte „amintiri" la aspectele legate de modul de trai şi de tot ce are mai preţios cetatea de oferit călătorului poposit pe meleagurile sale: „Clima ei iaste minunată pentru bărbaţii cei de vrâstă, slobozenia iaste oprire, cheltuiala, după gustul fiştecăruia, mâncările sunt din destul, sunt roduri alesă şi vinuri care nu mai are depotrivă, priveliştile sunt alesă şi pe toată zioa poţi să vezi câte un lucru nou". Şi, iarăşi pe înţeleptul Oxenstiern îl interesează cu precădere „factorul uman": Roma este cetatea în care „poţi să te desfătezi cu adunarea celor mai frumoasă minţi şi cu împreunarea celor mai luminaţi i areti a Evropi<i>", locul unde poţi întâlni „streini din cele patru unghiuri ale pământului, pentru că Roma samănă că iaste patria tuturor oamenilor" căci „ori de ce gust ar fi omul, cu adevărat acolo poate să afle cu care să să poată mulţămi". Astfel, încheie moralistul, „nu să află nici un strein care, după ce au trăit acolo un an, şi să mai aibă vreun gust pentru toate celelalte locuri". Regretă norocul „care nu m-au lăsat ca să sfârşesc acolo zilele melc".

Dacă la Roma ar fi dorit să rămână pentru tot restul zilelor sale, nu acelaşi lucru aflăm şi despre **Paris**. Este remarcabilă „imaginea–impresie" pe care i-a lăsat-o „oraşul–lumină" autorului la perioade distincte ale vieţii: „La vrâsta de optsprezăci ani am mers întâi şi am aflat Parizul un raiu; la vrâsta de 25 de ani, m-am înturnat al doilea şi Parizul îmi părea de măsură. La vrâsta de 36 de ani am făcut al triile drum şi mi-au părut anost. Iată-mă-s cu întoarcerea la patruzăci şi opt de ani şi mă aflu nemulţămit. Cred că, de m-aş mai întoarce după zăci ani, mi-ar părea nesuferit." Şi explicaţia acestei percepţii diferite ne-o oferă chiar autorul: „Să pare că, după măsura vrâstei ce să pleacă omul, cetatea aceasta, neasemănată la frumuseţe, pierde strălucirile sale şi, asemenea fiind cu norocirea, nu judecă fără numai tinereţile vrednice a le împărtăşi cu dezmierdările sale" deoarece „acea mare iscusânie a neamului, acea înghesuită mulţime a norodului, sunetul cel mare al lefticilor, alergarea acelor ce merg şi vin şi acel necontenit huet al atâţi meşteri osăbiţi, nu să întocmesc nici ca cum cu liniştea şi cu odihna ce cearcă un om în vrâstă". Pentru a încheia cu concluzia cuprinsă în dictonul latin: *Vremile să mută şi într-însele ne mutăm şi noi (Tempore mutantur et nos mutamus in illes).*

Portrete ale popoarelor întâlnite

Am văzut, încă de la prezentarea ţărilor vizitate, că autorul a reţinut mai mult „caracterele" popoarelor întâlnite decât imaginea locurilor. Aceste „portrete" s-au conturat şi sedimentat în mintea autorului de-a lungul celor 40 de ani de călătorii, pentru a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ieşi, la bătrâneţe, din pana moralistului, creionate cu detaşarea distanţei temporale şi a înţelepciunii acumulate dintr-o bogată şi tumultoasă experienţă. Ajunge să surprindă esenţa poporului respectiv în formule succinte, adevărate „caractere", schiţate cu siguranţa înaintaşilor săi La Bruyère sau La Rochefoucauld.

Despre **italian** spune că „aceea ce iaste leul între dobitoace, vulturul între pasări şi omul între zidiri, iaste şi talianul între celalţi oameni". Şi continuă să-şi argumenteze reflecţia: „toate ce face sunt întemiete cu socoteală, toate ce zice sunt *mai mult nu (non plus ultra)*; piste aceste, mintea omenească şi cugetele ei sunt cele adevărate rămăşiţuri cerceşti". Iar „portretul" italianului este pe măsură: „Apropierea lui iaste cinstită, chipurile lui politiceşti, grăirea lui slăvită. Prieteşugul lui iaste ca bogăţia ce să dobândeşte cu grijă şi osteneală dar, după ce odată au dobândit-o, au aflat o comoară nepreţuită. Nu vatămă pe nimenea şi iaste simţitor foarte la cea mai mică ruşine <...>. Cel mare în Italia nu face nici ca cum strâmbătate celui mic, şi cel mic nu lipseşte a face cinste celui mare <...>. Talianul nu să amestecă în trebile altuia şi înţălepciunea lui îl opreşte de a-şi încredinţa ale sale. În scurt, el trăeşte ca un lucru de frunte al firii şi moare ca un om cu socoteală ce aşteaptă altă viaţă."

Întâlnim şi la Oxenstiern acele „şabloane", acele „etichete" pe care le pune pe fruntea unui popor pentru a-l caracteriza. Despre **spaniol** spune că „iaste păun" referindu-se la uşoara îngâmfare a acestui neam. Desigur „Ispania poate a să lăuda că are boeri de treabă, carii ţin mărimea lor cu toate acele ce pot să o facă de strălucit. Evghenia, zic, mintea şi bărbăţia sunt, cu adevărat, parte boerilor ispaniolilor şi, măcar că aceea iaste împărtinită şi cu oarecare trufie, dar de măsură şi nu aflu mândria lor atâta de nesuferită după cum o socotesc celelalte neamuri." Apoi recunoaşte că „spaniolii vor să iasă înainte, dar după aceea îşi fac toată politica ce să poate".

Napolitanul „iaste farfara", despre el italienii spunând că „iaste larg la gură şi strâmt la mână", afară de aceasta, „iaste un neam foarte neodihnit, de care pururea trebuie să fi păzit". Şi pentru a argumenta cele spuse, Oxenstiern trece în revistă unele aspecte din istoria acestui regat încheind: „În scurt, Neapoli iaste pământul călugărilor şi a curtezanilor, doo feluri de dobitoace întocma şi de-a pururea primejdioasă pentru o adunare cu rânduială şi nu să văd nici ca cum streini, după ce puţină vreme au trăit acolo, aducîndu-şi aminte de punga deşartă, de sinidisis însărcinată şi de trup stricat". Concluzia: „Neapolis iaste vrednică de să vedea, dar a nu să ispiti cu mare iscodire".

Nici despre **portughezi** nu are o părere mai bună: „iaste <un neam> mai mândru şi mai nesuferit decât spaniolii" şi apoi o remarcă nostimă din gura unui fost „chevalier galant" din saloanele tuturor doamnelor: „nu să văd nici ca cum femei şi acelea care să arată fac să piardă streinii iscodirea să mai vadă pe celelalte". Mărturiseşte că „pentru mini, ca să grăesc mai slobod, n-am văzut nimică acolo care să-mi placă" şi după cinci săptămâni de şedere în Portugalia, „am aflat la întoarcirea mea pe Ispania prea mai de plăcere decât când am venit întâi de la Franţa".

Englezii, sub lupa moralistului, au calităţi remarcabile dar şi defecte pe măsură: „Muierile sunt frumoasă, dar frumusăţa iaste împreunată, nu ştiu cum, cu oarecare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

sluțenie". „Vitejia iaste ca o firească la bărbați, dar să suie până la sălbăticire. Darurile minții sunt atâta de mari, cât poate fi și mai mult decât în toate alte părți, dar nascu oarecare prepusuri, care micșorează mult vrednicia și să poate zice că norocul le împărțește darurile sale din destul, dar acești ostroveni nu știu meșteșugul să le metaherisească și pentru alții, fără pentru dânșii numai." Și, în final, spune că „iaste un norod căruia nimică nu-i lipsește ca să poată fi norocit și să știe a să bucura cu norocirea sa, dar neodihna lor cea firească și pizma cea mare ce are pentru îndreptările lor și a lor slobozănie i-au încleștat adesăori în groaznice războaie între dânșii care i-au adus de doo deagite la piire". În altă parte își amintește că a văzut „la Londra muieri care puteau la o cină să mănânce atâta carne cât ar fi putut sătura șase măgari din Madrid", trăgând concluzia că, „dintre toate neamurile Evropii, englezii sunt cei mai mâncăcioși".

Referirile la **francezi** sunt cele mai lapidare, dar laudative: „bărbați acolo gândesc, grăesc și urmează după cuviință, muerile strigă, joacă și să primblă cu o grăbire de măsură, vinul cel bun aduce cântece, mâncarea cea bună iaste întovărășită cu frumoasă cuvinte, statornicia nu iaste după obiceiu, nici obiceiul statornic, norocirea umflă și nenorocirea deznădăjduește".

Un portret mai bine conturat este cel al **neamțului**, ce se încadrează și el într-un tipar general cunoscut: „neamul acesta întru sine, în toată vremea, s-au socotit foarte războinic pentru vitejia lor, iar de când nemții au început a să împrimbla în locuri streine, bunătatea lor cea veche au dobândit mare greșală". Continuă mai jos cu ironie fină: „oamenii cei mari foarte iubesc cheltuiala și norodul cel de obște butelcile, care la începutul unii mesă leagă între dânșii o dragoste frățească, iar la sfârșitul bucatelor le slujăscu adesăori în loc de arme vătămătoare". Dă, la sfârșit, și o definiție a neamțului: „iaste o zidire care bea mai mult decât poate să ție, o bute care ține mai mult decât să pare, și un om ce știe mai multe cât să nu poată grăi", dar pe care, totuși, el îl socotește „om de cinste și de laudă".

Interesante sunt etichetările făcute principalelor țări din apusul Europei, evident tot referitoare la specificul preocupărilor de căpătâi ale fiecărui popor: Alemania „au fost patrie a multe obrază mari și slăvite pentru sabie și condeiu, mai vârtos pentru mehanica, întru care Ghermania întrece atâta cât Ispania în theloghie, Franța în judecăți, Englitera la meșteșugul doftoriei și Italia la zugrăvitori, la săpători și la muzică".

Le găsește și **olandezilor** o etichetă: „aceste furnici, din patru părți a lumii, adună toată aceaea ce rămășița ceaealaltă a pământului o are mai bună, mai rară și mai scumpă. Pentru aceaea, la dânșii cealaltă Europă merge de caută ce-i lipsește. Știința lor s-au suit la atâta de-naltă spiță cât Olanda poate să fie <altă emblemă> punga Evropii." După ce mai enumeră calități ale olandezilor a căror alianță este căutată de celelalte puteri europene, încheie cu o definire a acestora, în aceeași cheie ironică: „olandezii nu s-au făcut, fără numai pentru a bea ceaiu, să mănânce salată, să răgăiască, să basă și să adune galbeni".

Din pana unui anume Caton, ce se afla la Atena, la consulatul Asiei și care-i scria fiului său „Marcul Margel" la Roma, aflăm, în câteva rânduri, opinia autorului asupra **grecilor**, opinie deloc favorabilă, cu toate că le recunoaște și meritele: „grăesc multe și fac

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

foarte puține; număsc pe toată ziua celelalte neamuri varvare și vor să să aibă pe sine numai filosofi și, aceea ce iaste mai nesuferit la dânșii, iaste ipolipsis a să socoti că pot da sfat la toată lumea și nu au trebuință de nimică. Știu foarte bine a să ascunde de strâmbătățile ce li să fac, dar iarăși să știe că nu le iartă niciodată pentru că sunt foarte statornici la ținerea de minte a răului și foarte schimbați la prieteșugul lor. Sunt foarte lesne a făgădui, dar foarte greu a împlini parole ce au dat. În scurt, sunt poruncitori și volnici la ocârmuiri, dar leneși la supunere și ascultare, iată ce învață pre noroade filosofii greci."

După parcurgerea succintă a imaginii, pe care Oxenstiern a surprins-o în *Cugetările* sale asupra „celuilalt", materializată în capitole speciale consacrate țărilor și popoarelor cunoscute, se desprind câteva concluzii: de la o primă privire, se poate observa că „imaginea" este reflectată de oglinda unui moralist, care excelează în arta surprinderii unor „caractere"; chiar și atunci când vorbește despre o țară, numai arareori se referă la aspectele geografice sau istorice, la peisaje sau opere arhitectonice și de artă văzute. Abundă însă portretele morale, cu încercări de sintetizare, de schematizare, până la „etichetă". Nu sunt impresiile de călătorie ale tânărului nobil suedez, pelerin prin Europa, ci amintirile și reflecțiile omului ajuns la vârsta senectuții, hotărât să-și lase bogata cultură și experiență de viață concentrată în învățături morale spre folosul tinerilor. Timpul a pus și el surdină pe amintiri, estompându-le uneori. Înțelepciunea vârstei a atenuat și ea ascuțimea penei, făcând loc toleranței: primează aspectele pozitive, iar cele negative sunt surprinse cu o fină ironie, golită de răutate. Și totul cu vădită intenție moralizatoare.

Receptarea unei astfel de scrieri, de către românii de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, a făcut ca aceștia să poată cunoaște informații despre „alții" nu numai din scrieri autohtone[15] ci și din scrierile unor străini, care pătrundeau acum, fiind tălmăcite. Numeroasele cópii manuscrise care se mai păstrează și astăzi ale unor „cărți populare și de înțelepciune", printre care și *Cugetările lui Oxenstiern* (peste 20) atestă interesul de care s-au bucurat și larga lor răspândire în mediul românesc al vremii, care făcea primii pași spre modernizare în sens european.

*

Selecția și transcrierea textelor s-a făcut, respectând normele filologice în vigoare, după manuscrisele B.A.R. 5954 (Cartea I) și 3338 (Cartea a II-a) ale *Cugetărilor lui Oxenstiern*, copiate de Grigorie Hudeci, în 1785, la Episcopia Romanului. Cum textele se citesc și astăzi cu destulă ușurință, nu am considerat necesară alcătuirea unui glosar, numai în unele cazuri am dat, la subsolul paginii, semnificația unor cuvinte mai rare, ieșite din uz sau care aveau alt înțeles la vremea respectivă.

[15] Pentru o bogată bibliografie a subiectului, vezi Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, Editura Polirom, Iași, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ms. 96 B.A.R. *Cartea a doua a lui Oxenstiern* (pagina de titlu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

PENSEES

SUR

DIVERS SUJETS

DE MORALE

PAR

Mr. LE COMTE OXENSTIRN,

NOUVELLE EDITION,

revuë, corrigée & augmentée

DE MAXIMES ET REFLEXIONS

PAR LE MEME AUTEUR.

TOME PREMIER.

A FRANCFORT,

CHEZ FRANCOIS VARRENTRAPP,

M DCC XXXVI.

Pagina de titlu a volumului I al ediţiei originale după care s-a făcut traducerea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

PENSEES

DE Mr.

LE C. OXENSTIRN.

TOME SECOND.

Pagina de titlu a volumului al II-lea al ediției originale după care s-a făcut traducerea, cu o însemnare de proprietate în limba greacă semnată de Dimitrie Sturdza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

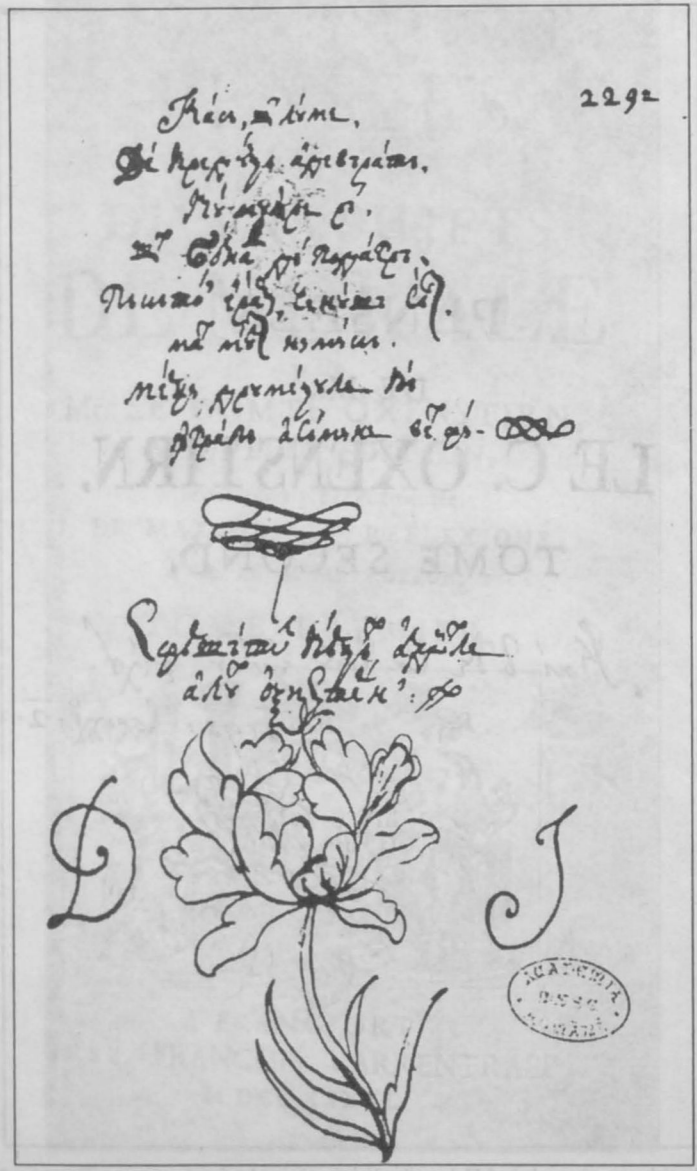

Ms. 265 B.A.R. *Sfârşitul cărţii a doua a lui Oxenstiern.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

CUGETĂRILE LUI OXENSTIERN

B.A.R. Ms. rom. 5954, Cartea I

80^{v}

Pentru călătorii în țări streine

Cei vechi au asămănat lumea aceasta cu o carte mare, întru care omul, care n-au văzut fără numai pământul unde s-au născut, au cetit numai o filă. Adevărat iaste că umbletul în țări streine face pre om desăvârşit, când ştie să tragă folosurile ce poate să afle şi să să păzască de împrotivirile care câteodată să întâmplă. Pentru aceea, trebuie călătoriul să să grijască a avea patru lucruri: una pentru ca să-şi păzască sănătatea, alta pentru <ca> să aibă bani de ajuns, al treilea pentru un bun tovarăşi şi al patrălea pentru răbdare. Cu toate aceste, un tânăr să poate porni la drum ca acesta supt otcârmuirea unui povățuitor care să nu fie nici prea tânăr, nici prea bătrân, şi de iaste cu putință, să fii fost umblat şi altă dată prin țări. În scurt, să fie cu o fire blândă, iconom bun, nefiind nici prea scump, nici prea cheltuitor, bărbat politicos, iar nu lăudăros, ci foarte cu bună rânduială. Pentru că politica[1] la adunarea lumii iaste mai trebuincioasă
81^{r} decât toate acelea ce ar putea să învețe în Academiile Padovii şi / a Salamancăi. Să poate lipi, de vor, şi un copil din casă, a căruia credința să-i fie cunoscută, pentru că una din lucrurile cele mai grele în locuri streine, iaste să afli un om credincios. Trebuie <ca> acest fecior să fie vrăjmaş vinului, să nu fie un jucăuş de cărți, nici dat la muieri, pentru că nu aceste elatomata[2], să pare că ar face şi pre stăpânu-său ticălos şi pre sine, după cum am văzut multe pilde în călătoriile mele. După aceasta, trebuie cuconul[3] acela tânăr ce călătoreşte să aibă o ascultare oarbă către

[1] Politica (înv.) – ceremonial, etichetă, rânduială statornicită.
[2] Elatomata (în greacă) – viciu.
[3] Cucon (înv. şi pop.)– fiu, fecior (de nobili).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

povăţuitorul său, şi acesta toate blândeţile şi cinstea ce să cade pentru cuconul acela, căruia să cade să dea oarecare samă pe lună pentru ale sale mici desfătări, ca cheltuiala cea ascunsă, care nu s-ar putea niciodată să să oprească, să nu dea vreo pricină de turburare. La cea de pe urmă, folosul drumurilor să află mai ales întru acestea: să păzască[4] obiceiurile locurilor pe unde trece, firea oblăduitorilor[5] carii domnesc, obiceiurile miniştrilor lor, legile locurilor şi credinţa, chipul oblăduirii, mărimea ascultării supuşilor, cum statul să află cu megieşii[6] săi, ce fel de greşeală iaste în fiştecare ocârmuire, şi ce fel de tămăduire s-ar putea să i să dea, neguţătoria fiştecăruia pământ şi lucrurile care sunt alesă ca să tragă pre cei streini, veniturile cele obicinuite a fiştecăria coroni şi chipul de a lua bani la vreme de trebuinţă, puterile lor pre uscat şi pre mare i proci[7]. Pentru ca să
81v în/veţe limbile *kai ιas aδnnδyζ*[8], a păzi lucrurile cele vechi, palaturile şi bisericile, toate acestea să le răsădească întru sine, şi aşa n-am ce să mai adaog, fără numai că streinul foarte să să păzească a judeca de toate după arătările lor, a da credinţă la toate cele ce i să zic, a zice toate acele ce gândeşte, a cumpăni toate acele ce are, pentru căci, când călătoreşti fără a te procopsi[9] cu acest fel de învăţătură, mai mult te faci vrednic de râs, decât de laudă. [ ]

25r Pentru Italia

Italia iaste stăpâna sau dascălul firii. Ea au moştenit la frumuseaţe şi la desfătare raiul pământesc. Iaste cea mai de frunte podoabă a pământului şi coroana Evropii. Clima ei iaste cea mai dulce şi mai vesălă a lumii şi pământul ei cel mai roditor din toată creştinătatea. Vinul ei iaste nectar şi rodurile ei, odraslele Edenului. Câmpii ei sunt Câmpii Ilisei[10] şi

---

[4] A păzi (înv.) – a respecta, a îndeplini o poruncă; a se păzi – a se feri, a se apăra.
[5] Oblăduitor (înv. şi pop.) – conducător.
[6] Megieş (înv.) – vecin.
[7] I proci – etc.
[8] În ms., pentru *kai ιas aδnnδyζ* apare glosa marginală: *Şi obiceiurile.*
[9] A se pricopsi (pop.) = a face pe cineva bogat, fericit; a învăţa, a se instrui.
[10] Câmpii Ilisii – Câmpiile Elisee din mitologia greco-romană, locul în care sălăşluiesc sufletele morţilor care au fost oameni virtuoşi (= rai).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

râurile ei, cel mai curat cristal ce stăpâneşte Pos<e>idon[11]. Cetăţile ei, eprahii[12] întregi şi casăle asămănea palaturilor. Păgână fiind, au fost stăpâna lumii şi creştină acum, puterea ei să întinde pân' la ceriu. Ea iaste patria ştiinţilor şi muma celor mai mari bărbaţi. În sânul ei să naşte cinstea şi dintr-însa ceialaltă Evropă au dobândit socotele. În scurt, aceea ci iaste leul între dobitoace, vulturul între pasări, şi omul între zidiri[13], iaste şi
25[v] talianul între celalţi oameni. / Toate ce face sunt întemiete cu socoteală, toate ce zice sunt *mai mult nu*[14], piste aceste, mintea omenească şi cugetele ei sunt cele adevărate rămăşituri cereşti. În toate dezmierdările ei, duhul are mai multă parte decât trupul şi când îi hărăzăşte vreo mulţămire aceea iaste cea mai de pe urmă dezmierdare. Şi, cu socoteală au a zice că, *italianul are crierii în cap, iar cuelalţi la spate.*[15] Spaniolul, măcar că iaste păun, dar cu toate aceste, mai mult socoteşte pe neamul acesta, decât pe al său, după cum zice parimia[16]:

Cinste nu are nimenea supt soare.
Precum talianul şi spaniolul are.[17]

Ocara celorlalte neamuri asupra ei arată destul pizma lor şi, fiind umbra faptelor bune, această ocărâtă răutate dovedeşte săvârşirea italianului. Apropierea lui iaste cinstită, chipurile lui politiceşti, grăirea lui slăvită. Prieteşugul lui iaste ca bogăţia ce să dobândeşte cu grijă şi osteneală dar, după ce odată au dobândit-o, au aflat o comoară neprețuită. Nu vatămă pe nimenea şi iaste simţitor foarte la cea mai mică ruşine. Când pricina a unii ocări nu atinge cinstea, el scoate sabia, iar când îl asupreşte pân' la ipolipsis[18], nu poate să-l mulţămească fără numai moartea. Cel mare în Italia nu face nici ca cum strâmbătate celui mic, şi cel mic nu lipseşte a
26[r] face cinste celui mare. Acele mojiceşti[19] sudălmi[20] / sau jurământuri, nu

[11] În ms., pentru Posidon (Poseidon) apare glosa marginală: *Neptun.*
[12] Eparhie – episcopie, dieceză.
[13] Zidire (înv.) – creatură, făptură, fiinţă.
[14] În latină, în original: *non plus ultra.*
[15] În italiană, în original: *l'Italiano ha il cervollo nella Testa, e il Tramontano negli schene.*
[16] Parimie – proverb, zicală.
[17] În spaniolă, în original: *No ay hombre en baxo de sol / Come el Itallian y l'Espagnol.*
[18] Ipolipsis (grecism ieşit din uz) – trecere, consideraţie, vază.
[19] Mojicesc (ească) – grosolan, vulgar, mitocănesc.
[20] Sudalmă (i) – înjurătură, ocară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

să metaherisesc[21] într-acest pământ, şi ocara scurtează viaţa. Zăefetul[22] talianului îl face stâmpărarea şi trezimea îi zvorăşte la masă. Bachos n-are cinste într-acest pământ şi cel lacom să socoteşte ca porcul. Socoteala[23] nu cunoaşte fumurile vinului, zama poamei nu face pe nimenea ticălos. Talianul nu să amestecă în trebile altuia şi înţălepciunea lui îl opreşte de a-şi încredinţa ale sale. În scurt, el trăeşte ca un lucru de frunte a firii şi moare ca un om cu socoteală ce aşteaptă altă viaţă.

32[v] **Pentru Franţa**

Iată-mă-s în locul unde învăţăturile au zăbava lor, unde epistimiile[24] lăcuesc, unde Aris ţine Academia sa, unde credinţa catolicească iaste în lucrul său, unde politica iaste ca o firească, unde omenia înfloreşte, unde dreptatea lucrează, unde îndurarea îşi dă razele sale, unde firea şi-au vărsat ale sale eftinătăţi[25], unde norodul îi răsplăteşte cu ale lor griji
33[r] şi osteneale. Acest fericit pământ / iaste patria streinilor şi scăparea a mari domni ticăloşi[26]. Bărbaţii acolo gândesc, grăesc şi urmează după cuviinţă, muerile strigă, joacă şi să primblă cu o grăbire de măsură, vinul cel bun aduce cântece, mâncarea cea bună iaste întovărăşită cu frumoasă cuvinte, statornicia nu iaste după obiceiu, nici obiceiul statornic, norocirea umflă şi nenorocirea deznădăjdueşte. În scurt, iată-mă-s în Franţa, crăiia[27] cea mai bună a Evropei. La vrâsta de optsprezăci ani am mers întâi şi am aflat Parizul un raiu, la vrâsta de 25 de ani, m-am înturnat al doilea şi Parizul îmi părea de măsură. La vrâsta de 36 de ani am făcut al triile drum şi mi-au părut anost. Iată-mă-s cu întoarcerea la patruzăci şi opt de ani şi mă aflu nemulţămit. Cred că, de m-aş mai întoarce după zăci ani, mi-ar părea nesuferit. Se pare că după măsura vrâstei ce să pleacă omul, cetatea aceasta, neasămănată la frumuseţe, pierde strălucirile sale şi, asemenea fiind cu norocirea, nu judecă fără numai tinereţile vrednice a le împărtăşi

[21] Metaherisi – a folosi, a utiliza, a obişnui, a practica, a face ceva, a se îndeletnici cu...
[22] Zaiafet – chef mare, ospăţ, chiolhan.
[23] Socoteală – rost, raţiune, măsură, treabă, lucru.
[24] Epistemie – cunoaştere ştiinţifică.
[25] Ieftinătate(ţi) – îndurare, milă, dărnicie, belşug.
[26] Ticălos (înv). – persoană care se găseşte într-o stare jalnică, sărman, nenorocit.
[27] Crăie – regat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

cu dezmierdările sale. Acea mare iscusânie a neamului, acea înghesuită mulțime a norodului, sunetul cel mare a lefticilor[28], alergarea acelor ce merg și vin și acel necontenit huet[29] a atâți meșteri osăbiți, nu să întocmăsc nici ca cum cu liniște și cu odihna ce cearcă un om în vrâstă, întru adevăr toate dezmierdările lumii îmi par făr' de gust în ceasul ce mă aflu. Eu nu știu de iaste că le-am prea gustat în tinerețile mele, sau pentru
33[v] gustul / cel rău a vrâstii mele. Eu mă socotesc cu toate aceste fericit într-acesta, pentru că dezmierdările nu mă mai poftesc și, pentru aceea, le fac atâta mică socotință. Singurătatea îmi pare acum mai socotită decât Opera și, o masă mică în odihnă are mai multă plăcere pentru mine decât cele mai scumpe ospățuri a Parizului. Un om bătrân cu învățătură și cu o adunare sănătoasă îmi iaste mai plăcut decât cincizăci de curtezani de la Versalia[30], sau copilandricii zburdateci cu a lor fudulie mincinoasă și a lor glume. În scurt, *Vreamile să mută și într-însele ne mutăm și noi*[31].

37[r] **Pentru Polonia**

Oarecare au zis frumos pentru Polonia, că iaste o țară unde oamenii sunt rași ca călugării, închingați[32] ca catârii și sărepi[33] ca caii. N-aș putea răbda a nu-i ajuta și eu dintr-al mieu, că această crăie iaste unde Vachos să scaldă în rachiu și Afrodita să împodobește cu cepe, unde latinul iaste
37[v] ieftin și politica să vinde pă grăunțe, unde țăranii / sunt mai rari decât cei de neam și cei de neam mai săraci decât țăranii, unde mândria să acopere cu păr[34] și prieteșugul să hrănește cu vin din Țara Ungurească, [unde urșii dansează], unde peștile înoată în aromate, și apa de anason iaste nedespărțită de pânea cea mirositoare. Când am fost acolo, scaunul să stăpânea

[28] Leftică – variantă de la *lectică* – un fel de scaun purtat de cai sau de oameni, mijloc de transport preluat din Antichitate, întrebuințat în Evul Mediu și chiar astăzi în unele țări orientale.

[29] Huet – de la vb. a hui – a vui, a răsuna prelung.

[30] Versalia – palatul regal de la Versailles de lângă Paris.

[31] În latină, în original: *Tempore mutantur et nos mutamur in illes*.

[32] Închingat(ți) – legat cu chinga, strâns în chingi.

[33] Sărep(i) – împodobit(ți).

[34] În ms., pentru *cu păr* apare glosa marginală: *cu blană*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de marele Sobieţchie[35], bărbatul cel mai frumos din tot neamul său şi cel mai milostiv oblăduitor asupra streinelor din câţi am văzut în Evropa. Dăruirea Vienei care i-au dobândit acel slăvit titluş de apărător a creştinătăţii, va face numele său cinstit şi la urmaşii săi. El mi-au făcut mii de haruri şi au grăit de-a pururea cu multă laudă de famelia mea. Pentru aceea, voi păzi cu mare preţu în toată viaţa mea pomenirea dragostei lui ce-am luat de la dânsul. Am avut a face mult cu domnul Lubomertchi[36], mare hatman a Coronii. Acesta iaste un boeriu de o vrednicie prea mare, care măcar că la chip iaste prea urât, de-ai putei zice cu dreptate: *De mi-au tăgăduit chipul firea, dar paguba chipului mieu o răsplătesc cu frumuseţea minţii*[37]. Aceşti trei fraţi şi prinţipul Ceartorițchie[38], conte de Belițchi[39], marele cămăraş[40], în vremea când luasă muere pre o contesă de la Morsten[41], vrednică podoabă a fămeilor ca şi soru-sa, doamna Ceartarița, mi-au făcut toată cinste de a mă împrieteni şi pot zice că între cei mari ai crăiei să află toată omenia şi politica lumii cât, în vremea aceea Varşovul avea frumuseţe care îl făcea deopotrivă cu cele mai vesele oraşe a Evropei.

47[v] **Pentru Englitera**

Englitera iaste întru adevăr împărăteasa ostroavelor[42], crăiia şi arsănalul lui Pos<e>idon. Iaste, într-această vreme, Peru a Evropei, împărăţia lui Vachos şi Academia lui Epicur, patria lui Aris, lăcaşul Athinii, sprijineala Olandii, apărătoarea Franţii[43], curăţitoare de muncitorii lenişi a locului şi raiul celor în slobozenie. Muierile sunt frumoasă, dar frumusăţa

[35] Sobieţchie – Jan Sobieski, rege al Poloniei (1674–1696).

[36] Hieronim Augustyn Lubomirski (1648–1706), hatman al Coroanei.

[37] În latină, în original: *Si mihi difficilis formam natura megavit, ingenio forma damna rependo mea.*

[38] Czartoryski – familia nobiliară poloneză.

[39] Bielicki – familia nobiliară poloneză.

[40] Cămăraş – şambelan, administrator al Curţii.

[41] Marsztyn – familia nobiliară poloneză.

[42] Ostrov – insulă,; ostroveni – insulari, locuitori ai unei insule.

[43] Apărătoarea Franţii, traducere greşită pentru *le fléau de la France*, care înseamnă: nenorocire, prăpăd, blestem, calamnitate etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

iaste împreunată, nu ştiu cum, cu oarecare sluţenie. Vitejia iaste ca o firească la bărbaţi, dar să suie până la sălbătăcire. Darurile minţii sunt atâta de mari, cât poate fi şi mai mult decât în toate alte părţi, dar nascu oarecare prepusuri[44], care micşorează mult vrednicia şi să poate zice că norocul le împărţeaşte darurile sale din destul, dar aceşti ostroveni nu ştiu meşteşugul să le
48[r] metaherisească şi pentru / alţii, fără pentru dânşii numai. Curtezanii şi gustul lor sunt numai lucrul slobozenii. Limba lor iaste o amestecătură mai de toate limbile care să grăiesc în Evropa, dar are acest folos că să grăeşte mai cu dulceaţă decât toate altele. În scurt, iaste un norod căruia nimică nu-i lipseşte ca să poată fi norocit şi să ştie a să bucura cu norocirea sa, dar neodihna lor cea firească şi pizma cea mare ce are pentru îndreptările lor şi a lor slobozănie i-au încleştat adesăori în groaznice războaie între dânşii care i-au adus de doo deagite la piire. Al triile călătorie ce-am făcut acolo m-au făcut a cunoaşte această ţară şi pot să întăresc că acest pământ iaste cel mai veselitor pentru un tânăr bărbat care ştie limba şi care iaste în stare a cheltui atâta cât, de iaste calea cea largă a iadului sămănată de desfătări, trebuie de nevoie să treacă prin Englitera.

131[r] **Pentru Ispania**

Aicea să zice prea cu haz că sunt câţiva ani de când Adam s-au întors în lume şi, încunjurând toată Evropa, au aflat-o atâta de schimbată cât, după ce au umblat <în> Galia, Ghermania, Englitera, Olanda, i proci, nu le-au cunoscut, iar sosind aici, în Ispania, au strigat cu glas mare: „Ah! pământul acesta îl cunosc, pentru că nimica nu s-au schimbat de când m-am dus eu!" Adevărat că lenevirea norodului într-acest loc iaste afară din cale şi cum că săracul, la cea mai de jos stare, mai dragu-i să calicească[45] decât să muncească sau să ostenească a lucra pământul. Când, din întâmplare, tâlneşte pe vreunul ţiind coarnele plugului în mână, îi caută atât cu scandalisită[46] îngreţăluire[47], cât arată destul urăciunea ce are meşteşugul plugariului, socotindu-l mult mai de gios decât pe un calic. În scurt, cei mai mulţi

[44] Prepus(uri) – bănuială, presupunere, suspiciune.
[45] Calic(i) – sărac(i), cerşetor, zgârcit. / A calici – a sărăci.
[46] Scandalisit(ă) – revoltat(ă).
[47] Îngreţăluire – scârbă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

bărbaţi ce au meşteşug nu lucrează fără numai câteva ceasuri din zi, mulţămindu-să a lucra numai atâta cât iaste trebuincios ca să petreacă zioa aceea şi ceialaltă vreme nu o metaheriseşte fără numai a şedea supt un zid la răcoare. Eu îmi aduc aminte că, trecând printr-un oraş mic a locului acestuia, anume Guadalahara şi, fiind îndatorit ca să stau cea mai multă parte a zilii pentru pricina căldurii cei mari ce iaste în luna lui iulie, m-am pus ca să
131[v] mă joc la umbră cu un colonel espaniol care / venisă în companie împreună cu mine de la Franţa şi, aflându-să la joc, am văzut că intră şase calici cu mantale negre cu săbii mari şi fieştecare cu tambură[48] suptsioară şi mi-au cerut milostenie cu aceiaşi faţă ca când le-aşi fi fost dator şi, după ce le-am dat oarece, au început a ne privi cum ne jucăm şi a grăi din vreme în vreme socotelele lor asupra jocului. Nu pot să tăgăduesc că acest prieteşug nu mi-au plăcut şi nu m-au făcut să pricep că aceşti oameni sunt tâlhari, dar după ce m-am înştiinţat că să află acolo mulţi de acest fel, după ce colănelul, pricepându-mi frica, mi-au grăit talieneşte ca să nu mă tem de slobozenia acestora că sunt calici şi cum că aşa iaste obiceiul acestui neam. În scurt, Ispania poate a să lăuda că are boeri de treabă, carii ţin mărimea lor cu toate acele ce pot să o facă de strălucit. Evghenia[49] zic, mintea şi bărbăţia sunt cu adevărat parte boerilor ispaniolilor şi, măcar că aceea iaste împărtinită[50] şi cu oarecare trufie, dar de măsură şi nu aflu mândria lor atâta de nesuferită după cum o socotesc celelalte neamuri. Adevăr că spaniolii vor să iasă înainte, dar după aceeia îşi fac toată politica ce să poată. Evlavia lor îmi pare ca de călugăr şi muerile lor să păzăsc închisă. Casăle, comedianţii şi muzica lor iaste după obiceiul morilor[51], sărbătorile lor sunt cele mai slăvite. Am trecut pe acolo în doo rânduri şi am văzut oameni de treabă; pentru
132[r] aceea, crediţi-mă, că m-am îndatorit a da dreptate acestui neam / hamic la această pricină.

134[r]

Pentru Neapolis

Neapolis iaste un loc a Evropii cel mai cu desfătare şi care are toate acele ce poate să dea la trebuinţăle oamenilor şi la dezmierdările vieţii,

[48] Tambură – tamburină.
[49] Evghenie (în lb. greacă) – generozitate.
[50] Împărtinit(ă) – însoţit(ă).
[51] Mori – mauri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

însă se află locuit de un norod foarte netrebnic şi iaste ştiut că cel mai /
134[v] frumos loc iaste partea celui mai netrebnic neam. Nu că nu se găsesc şi bărbaţi de treabă ca şi în alte locuri, ci pentru norodul cel de obşte zic, din carii să află trei părţi a crăiei de care grăesc aicea. Neapoliteanul iaste de-a pururea farfara[52], italienii zic de dânşii că: *neapoliteanul iaste larg la gură şi strâmt la mână*[53]. Afară de aceasta, iaste un neam foarte neodihnit, de care pururea trebuie să fi păzit. Marturi sunt acele 42 zarbalâcuri[54] mari ce au avut de când s-au despărţit de împărăţia Râmului, căriia mai înainte îi era partea şi, în vreme de doi ani, au avut cinci crai toţi de neam strein. În vremea când craii Ispanii<i> au stăpânit această coroană, să zice că: „*Craiul Ispaniei oblăduia în Sitilia cu bunătate, în Milan cu volnică stăpânire, iar în Neapolis cu o mare luare-aminte*". Iaste un neam plecat la zarbalâcuri şi în răutăţi şi, în scurt, greu de a-l ocârmui cineva şi s-au văzut cele mai mari iconomii care Ispania au fost îndatorată a păzi cu această rudă în toartă. Pentru că, măcar că acei vechili a crăiei avea toată slobozănia, dar au fost siliţi a umbla cu neapolitenii *binişor*[55]. Pentru aceeia, să zice că: „*Vechilul Neapolii mânca, a Sichelii<i> rodea, şi a Milanului înghiţea*". În scurt, Neapoli iaste pământul călugărilor şi a curtezanilor, doo feluri de dobitoace întocma şi de-a pururea primejdioasă pentru o adunare cu rânduială şi nu să
135[r] văd nici ca cum streini, / după ce puţină vreme au trăit acolo, aducându-şi aminte de punga deşartă, de sinidisis[56] însărcinată şi de trup stricat. Iată aceea ce avem a zice de Neapolis, care iaste vrednică de să vedea, dar a nu să ispiti[57] cu mare iscodire[58].

136[v] **Pentru Portugali**

Purcegând de la Madrid să merg la Lizbona, am apucat drumul mieu prin Escurial[59], crezând că era mare trebuinţă ca să văd acel loc

[52] Farfara (fam. şi peiorativ) – flecar, palavragiu, persoană care duce vorba.
[53] În italiană, în original: *Napolitano largo di bocca, stretto di mano.*
[54] Zarbalâc(uri) (în lb. turcă) – revoluţie(ii).
[55] În italiană, în orig.: *Piano, piano.*
[56] Sinidisis (grecism înv.) – conştiinţă.
[57] A ispiti – a cerceta, a examina.
[58] Iscodire – examinare, cercetare atentă, în amănunt.
[59] Escorial – oraşel în Spania, la 40 de km de Madrid, unde se află palatul şi mănăstirea cu acelaşi nume, construite de Filip al II-lea (1563–1581).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

numit pentru cea mai frumoasă măn<ă>stire ce ar putea fi în creştinătate şi unde craii Ispanii<i>, pogorându-să de la casa Austrii<i>, au mormânturile lor la înaltul Pantheon de care să grăeşte atâtea laude în pământurile cele streine. Escurial iaste cu adevărat vrednic de a face cale cineva ca să-l vază. Acele mari zidiri ale sale, bogăţiile cele multe, a ei rari moştie[60] aiurea nu să află asemenea; biserica iaste o mirare şi curăţeniile ei sunt minunate de trec măsura. Mormântul crailor întrece cu arhitectura sa cea minunată toate pândirile[61]. La ziditura acestii biserici s-au cheltuit doozăci şi patru mileoanii de Filipi al doilea[62], care au zidit-o pentru ca să împli/
137r nească o făgăduinţă ce făcusă în zioa de bătălie închinată la Sfântul Cvintinie[63]. Aceea ce au dat loc unui franţoz ca să zică, când au văzut această ziditură, că Filip, într-acea zi, mare frică au avut de au făcut o făgăduinţă ca aceasta. Această mânăstire să lăcuieşte de călugări din ceata Sfântului Ieronim, carii toţi sunt din cele mai întâi famelii Ispanii<i>, trăesc în averi mari şi cum li-i voia. Ei mi-au făcut cinste de m-au primit cu bună primire, arătându-mi încă toate cele ce sunt acolo curioază, rari, şi frumoasă. Pentru o carte de recomendaţie pre care primatul Ispaniei, ce era atuncea cardinal de Portocarero, mi-o dideasă, fără de care ei nu arată lucrurile lor cele rari, nici bogăţiele la fieştecare şi mi-au mai dăruit încă şi chipul bisericii şi zugrăvitura a Escurialului, aceea ce iaste un sămn de cinste la dânşii, cât am avut toată mulţămita de la aceşti părinţi. Eu uitasăm să zic că între alte lucruri minunate ce am văzut acolo, am văzut şi pe vivlioticariul[64] atâta de rari pentru neştiinţa lui, precum vivliotica[65] lor era de mare cuviinţă. Aceea ce m-au făcut a-m<i> aduce aminte de aceea ce cetisem pentru Vontran[66], solul[67] Franţii în Ispania, în vremea lui Filip al patrale carele, cunoscând acea adâncă nepricepire a unui vivlioticar, asemenea au zis într-o zi către craiul, care îi spunea de vivliotica lui: „Eu te sfătuesc pe Măria ta să faci pe vivlioticarul Mării<i> tale socotitor

[60] Mostie – oseminte, relicve.
[61] Pândire – imaginaţie.
[62] Filip al II-lea (1527–1598), fiul lui Carol Quintul şi al Izabelei de Portugalia, rege al Spaniei şi al Ţărilor de Jos.
[63] Bătălia de la Sf. Quintin.
[64] Vivlioticar – bibliotecar.
[65] Vivliotică – bibliotecă.
[66] M. de Bautru, în original.
[67] Sol – ambasador.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

de cheltuelele[68] ce ai făcut, pentru că să pare că nu pune mâna la nimică şi
137[v] nu atinge niciodată visteria ce i s-au / încredinţat, vrând ca să zică că nu
ştie nimic, nici cetisă ceva. De la Escurial am luat drumul la Estramadura
şi am văzut în trecire cetatea Merida[69], de acolo am trecut prin Badaia
care iaste cel mai de pre urmă loc a Ispanii<i>. De acolo, am întrat în
Portugalia şi am ajuns după o cale foarte cu osteneală şi căldură foarte
mare la Elvie[70], care iaste cea mai întâi cetate a Portugalii<i> în drumul
acela. Şi, fiindcă aveam cărţi de la solul Portugalii<i> care sta la curtea
Ispanii<i> la gubernatorul acestui loc, am mers ca să i le dau şi, fiindcă
priimirea ce mi-au făcut era într-un port foarte prost, nu mă lasă a trece cu
tăcerea. El m-au priimit în uşa sălii în cămeşe albă deşchietă făr' de
cuşmă[71], cu chica prinsă într-un cheptine, într-o mână ţinea tabachera şi
basmaoa[72], şi într-alta nişte metanii care ajungeau până la pământ. M-au
primit cu o mândrie care n-am văzut-o în Spanie şi m-au dus drept la
vivliothica lui ca să şădem, unde, după ce au băut ceocolata, m-au întrebat
asupra dragostei cetitului. Vivliothica lui era cu adevărat frumoasă şi plină
de cărţi foarte curioază şi în multe limbi, măcar că el mi-au spus că nu ştie
fără numai portogheneşte şi spanioleşte. Cercetarea[73] mai pre urmă au fost
scurtă şi, întorcându-mă la gazdă unde descălecasăm, mi-au trimis
peches[74] dulceţi de miere şi doao stecle mari de apă proaspătă foarte bună,
care în rari locuri să află în Elvas şi m-au înştiinţat că vra să vie în desară
ca să mă cerceteză; ci eu am purces după un ceas, neaşteptându-l. Am
138[r] trecut mai pre urmă prin / Montrosa unde am intrat în caic[75] ca să trec
Tagului[76] până la Lizbona. Acest scaun[77] a Portugalii<i> are despre (are
despre) partea aceea cea mai dulce vedere a lumii, fiind zidită pe stâlpii în
marginea Tagului care iaste un râu lat în partea aceea care să împarte ca

[68] Socotitor de cheltuieli – ministru de Finanţe.
[69] Merida şi Badajos, fortificaţii în Spania, la graniţa cu Portugalia.
[70] Elvas – cetate şi fostă catedrală din secolul al XVI-lea, în Portugalia.
[71] Cuşmă – pălărie, căciulă.
[72] Basmaoa – în original este *mouchoir* – batistă.
[73] Cercetare (înv.) – vizită.
[74] Peşcheş (din lb. turcă) – cadou.
[75] Caic – caiac, barcă.
[76] Tajo – fluviu ce izvoreşte din Spania, traversează Portugalia şi se varsă în Atlantic printr-un estuar unde este aşezat oraşul Lisabona.
[77] Scaun – reşedinţă domnească, capitală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

un amfitheatru, dar nu iaste asămenea când eşti în cetate, pentru că casăle sunt zidite cele mai multe ca la morei arapi[78] şi uliţile foarte strâmte, cât trebue pe tot ceasul a te sui şi a te scoborî. Aceasta iaste ce face pe această cetate neplăcută şi urâtă, adăogând şi aceasta la firea cea urâtă şi sălbatecă a neamului acestuia, care nu să împărtineşte[79] niciodată cu a streinelor, care face Lizbona să fie un lăcaş foarte urât la un strein drumeţu.

În scurt, pământul iaste şi frumos, dar neamul Portugalii<i> iaste mai mândru şi mai nesuferit decât spaniolii, nu să văd nici ca cum femei şi acelea care să arătă fac să piardă streinii iscodirea[80] să mai vadă pe celelalte. Pentru mini, ca să grăesc mai slobod[81], n-am văzut nimică acolo care să-mi placă, fără numai casăle cele de primblare care sunt împrejurul cetăţii ce să chiamă Chintas[82] şi stau pe marginea Tagului, de lemn de portocale[83], şi de copaci streini foarte rari la clima noastră. Aceste casă sunt cu adevărat ca nişte mici palaturi frumoasă; afară de aceasta, şi o mulţime de mori, de curtezane, de catâri, de papagali, de maimuţe, şi de alte dobitoace de la India, care pot să zăbovască în puţine zile iscodirea
138[v] unui strein. Eu am stătut cinci săptă/mâni şi am aflat la întoarcirea mea pe Ispania prea mai de plăcere decât când am venit întâi de la Franţa.

139[v] **Pentru Roma**

Niciodată n-am fost mai voios decât când, întâieş dată, am sosit la Roma având, încă din copilărie, dragostea ei, atâta din povestirile a multor slăviţi dascăli carii grăesc de mărimea ei cea veche, de a sa putere şi de strălucirea ei, cât şi în zioa de astăzi iaste mai de socotit decât toate alte
140[r] cetăţi a Evropii / având cinstea că are pe Papa cap bisericii catholiceşti. Apropiindu-mă, dar, la dânsa prin Poarta ce-i zic Populo[84], n-aş putea tăgădui că nu m-am mirat să nu văd fără numai casă foarte mici care lovesc ochii cu ferestrile lor cele de pânză şi, trecând mai pre urmă şi uliţa Babuine, până la hanul unde trebuia să descalec, că nu am rămas îndoit la ceea ce

[78] Morei arapi – mauri arabi.
[79] A se împărtini – a comunica.
[80] Iscodire – curiozitate.
[81] Slobod – liber, deschis.
[82] Quintas – în portugheză.
[83] Lemn de portocale – trad. greşită, în orig. *bois d'orangers* – livadă, pădure de portocali.
[84] *Porta del Popolo* – Poarta Poporului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

auzisăm mai înainte de a sosi. Mirarea mea să îmulțea mai ales când am ieşit în deseară ca să mă primblu pe ulița Ispaniei[85], atâta vestită pretutindene, de vreme ce n-am aflat nimică vrednic de iscodirea mea iar, a dooa zi, întrând mai înlăuntru, am schimbat socoteala pentru această neasemănată cetate care, după ce au căzut din temelie de şapte ori, încă păzăşte toate acele ce poate să aibă evlavie şi dragoste asupra ei. Eu nu voi grăi de mărimea bisericilor ei, nici de palaturile ei cele mari, nici de şandravanurile[86] cele minunate, nici de stâlpii cei vechi şi oviliscurii cei rari care fac o podoabă aleasă, pentru că de acestea mulți au pomenit, ci mă voi mulțămi a zice că iaste cetatea lumii întru care aş iubi mai bine să petrec viața mea şi să sfârşesc zilele mele, pentru toate desfătările ce să află acolo pentru un om ce iaste la vrâstă ca să poată judeca întreg de ceea ce poate să facă viața plăcută. Chipul a trăi acolo are, cu adevărat, oarecare lucru pre care îl simte omul cel cu socoteală. Clima ei iaste minunată pentru bărbații cei de vrâstă, slobozenia iaste oprire, cheltuiala, după gustul fieştecăruia, mâncărurile sunt
140[v] din destul, sunt roduri alesă şi vinuri care nu mai are depotrivă, / priveliştile sunt alesă şi pe toată zioa poți să vezi câte un lucru nou, poți să te desfătezi cu adunarea celor mai frumoasă minți şi cu împreunarea celor mai luminați i areti[87] a Evropi<i>, cu primblări cele frumoasă şi cu streini din cele patru unghiuri ale pământului, pentru că Roma samănă că iaste patria tuturor oamenilor. În scurt, ori de ce gust ar fi omul, cu adevărat acolo poate să afle cu care să să poată mulțămi. Zic că acesta iaste pământul călugărilor, ci eu am văzut că toți bărbații cei de cinste trăesc bine, când nu supără pe oamenii cei de loc şi n-am văzut niciodată, cât am şezut în trei ani, vreun strein supărat la pricina credinții lui, când să pricepe a nu ocărî pre cei de loc. În scurt, Roma iaste una şi are lucruri vrednice de însămnat, cât streinul, care nu o vede în cinci, şase luni, nu poate nimic a avea, fără numai o ideea prea întunecată a frumuseților sale. Ea vra un an întreg să şază până să vază toate câte le are veselitoare şi încredință că nu să află nici un strein care, după ce au trăit acolo un an, şi să mai aibă vreun gust pentru toate celelalte locuri. Eu nu pot a gândi şi a nu jăli norocul mieu care nu m-au lăsat ca să sfârşesc acolo zilele mele, fiindcă au hotărât altă lăcuință care nu va fi pentru mine aceleaşi desfătări.

[85] *Ulița Ispaniei* – traducere pentru *Piața Spaniei*.
[86] Şandravanuri – fântâni, jocuri de ape.
[87] *I areti – virtuosi*, în italiană, în original.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

39[r]

Pentru Ţara Nemţască

Alimania[1] iaste o ţară largă, care cuprinde în sine locuri a multor prinţipi. Acolo să află o mulţime de mari şi frumoasă cetăţi, din care multe sunt foarte întărite bine. Firea au fost foarte eftină[2] pentru dânsa, cât se poate socoti cel mai bilşugat din toate celelalte pământuri a lumii pentru cele de trebuinţă vieţii, încă nu-i lipseşte, în multe părţi, cele de dezmierdare. Iaste foarte bilşugată în pâine şi în tot felul de roduri. Ea scoate vin bun şi tot felul de vânat. Acolo să află metalia de aur, de argint,
39[v] de aramă, de blumbu, / de argint viu, încă şi pietri scumpe. Lacurile ei, apele şi râurile ei, din care multe sunt de umblat cu corăbii şi dau îndemână mare la alişverişul[3] megieşilor, fiind bogată la tot felul de peşti. Acolo sunt mulţi electori şi alţi mari prinţipi, nemaigrăind de aceea a imperatorului, unde să văd mari frumuseţe şi unde să află tot felul de dezmierdări. Neamul acesta întru sine, în toată vremea, s-au socotit foarte războinic pentru vitejia lor, iar de când nemţii au început a să împrimbla în locuri streine, bunătatea lor cea veche au dobândit mare greşală. Ea au fost patrie a multe obrază mari şi slăvite pentru sabie şi condeiu, mai vârtos pentru mehanica[4], întru care Ghermania întrece atâta cât Ispania în theologhie, Franţa la judecăţi, Englitera la meşteşugul doftoriei şi Italia la zugrăvitori[5], la săpători[6] şi la muzică. Oamenii cei mari foarte iubesc cheltuiala şi norodul cel de obşte butelcile[7], care la începutul unii mesă leagă între dânşii o dragoste frăţească, iar la sfârşitul bucatelor le slujăscu adesăori în loc de arme vătămătoare. Iată hotărârea[8] unui neamţ: *iaste o zidire care bea mai mult decât poate să ţie, o bute*[9] *care ţine mai mult decât să pare, şi un om ce ştie mai multe cât să nu poată grăi; să socoteşte om de cinste şi de laudă.*[10]

---

[1] Alimania – Germania, după denumirea franceză l'Allemagne.
[2] Eftin(ă) – darnic(ă).
[3] Alişverişul (inv.) – negustorie, comerţ.
[4] Mehanica – mecanică, tehnică.
[5] Zugrăvitor – pictor.
[6] Săpător – sculptor.
[7] Butelcă – sticlă (de vin).
[8] Hotărâre – definiţie.
[9] Bute – putină, butoi mai mic.
[10] În original, citatul este în franceză.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

58[r] **Pentru Olanda**

Să zice că *Olanda iaste un loc unde acele patru elemente n-au nici o putere*[11] *şi unde Dumnezeul aurului iaste încununat cu tiutiun şi şade pre un scaon de brânză.*[12] Cu adevărat, iaste un pământ unde meşteşugul întrece firea şi hărnicia face să înflorească statul, unde isteciunea acea prostatecă a cuvintelor ţine locul limbuţii<i> şi grosimea năravurilor face alaiu unei slobozenii care defaimă pre cele mai nevinovate cuviinţe, unde muierile sunt stăpâne şi stăpânii sunt slugi, unde casăle, în loc să fie[13] spălate, să văd ca nişte odăi de fete, unde acea multă curăţenia nu iaste de folos. În scurt, unde aleşveritul[14] să face în bere şi în brânză. Cu toate aceste, aceste furnici, din patru părţi a lumii, adună toată aceaea ce rămăşiţa ceaealaltă a pământului o are mai bună, mai rară şi mai scumpă. Pentru aceaea, la dânşii cealaltă Evropă merge de caută ce-i lipseşte. Ştiinţa lor s-au suit la atâta de-naltă spiţă, cât Olanda poate să fie punga Evropii. Politica lor la otcârmuire i-au pus la o stare ca aceaea cât, toate puterile creştinilor caută cu silinţă alianţa lor, atâta cât n-ar avea strâmbătate să le zică că olandezii nu s-au făcut, fără numai pentru să bea ceaiu, să mănânce salată, să răgăiască, să basă şi să adune galbeni. Sunt şi frumoasă viersuri asupra Olandii făcute de Pavilon[15] din Academia Franţii: <urmează versurile în lb. franceză, ce nu au fost traduse>.

[11] Cuvântul *putere* apare ca o glosă marginală pentru *un preţ*, în ms. V 7 BCU Iaşi.
[12] În franceză, în original.
[13] În loc să fie – traducere greşită a expresiei din original: *à force de*, care semnifică *de prea mult*.
[14] Aleşverit – negoţ, comerţ.
[15] Pavillon (Nicolas), prelat francez (1597–1677), prieten al jansenişti lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

NEBUNUL ÎNȚELEPT

Ediție și monografie (I)
de
CĂTĂLINA VELCULESCU

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

MONOGRAFIE

În anul 1807, la Mânăstirea Bistriţa din Oltenia, ieromonahul Ioachim Bărbătescu transcria fragmente din viaţa Sfântului Andrei ce „s-au făcut nebun pentru Hristos".[1] Era o scriere la care revenea: o mai copiase într-o vreme despre care el însuşi mărturiseşte cu durere „apucatu-m-am şi cu osârdie am nevoit de am scris această sfântă carte, care din multe cărţi şi istorii o am alcătuit. Că rămâind eu văduv de soţie şi jalnic, m-am îndeletnicit cu aceasta, mângâindu-mă cu scrisoarea întru tăcere, scriind-o pân'la jumătate. Apoi, fiind chemat, am venit în sfânta Mănăstire Bistriţa şi, aici, iarăşi mai găsind istorii de ale sfinţilor părinţi, le-am scris; şi s-au săvârşit precum se vede."[2] Ca preot de mir, părintele Ioachim se numise „Ioan sin Macarie ieromonah ot Bărbăteşti"[3], slujise în biserica din satul Bărbăteşti (nu departe de Horezu) şi copiase de-a lungul a 34 de ani vreo 4-5 miscelanee; s-a călugărit prin anul 1800 şi până în anul 1809 a mai alcătuit cel puţin încă 6 manuscrise, pentru că: „viind aici la sfânta mănăstire şi neştiind altă rucodelie (n.n.: activitate manuală) călugărească mă îndeletniciam cu scrisoarea"[4].

Ieromonahul de la Bistriţa era un copist cărturar care îşi căuta singur, cu osârdie, cărţile manuscrise sau „tiparnice" pe care le citea şi le copia.[5] A transcris – între altele – o traducere românească după *Historia destructionis Troiae* a lui Guido delle Colonne,

---

[1] B.A.R. ms. rom. **2786**, f. 317-329.

[2] B.A.R. ms. rom. **2102**, f. 413^{v}.

[3] B.A.R. ms. rom. **1135**, f. 100.

[4] Ms. rom. **2786**, f. 406. M. Gaster, *Un ms. român din anul 1797*..., „Buletinul Societăţii Geografice Române", XII, 1891, nr. 1, p.30-31, 106-132; Radu Constantinescu, Klaus-Henning Schroeder, *Die rumänische Version der „Historia Destructionis Troiae"*..., Tübingen, 1977, p. 37-39, 50-51; Radu Constantinescu, *„Historia Destructionis Troiae"*..., R.I.T.L., XXVII, 1978, nr. 1, p. 5-21.

[5] Vezi indicele la G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti până la 1800*, Bucureşti, 1959; *idem, Catalogul manuscriselor româneşti*, 4 vol., Bucureşti, 1978-1992; C. Velculescu, *Cărţi populare şi cultură românească*, Bucureşti, 1984, p. 111, p. 116; *idem*, în vol. col. *Texte uitate – Texte regăsite*, Bucureşti, 2002, p. 52-58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

romanul *Varlaam şi Ioasaf*, în traducerea lui Udrişte Năsturel, o *descriere a Libiei şi Etiopiei*, *Fiziologul*. Cum singur mărturiseşte, nu a avut un dascăl anume care să-l fi învăţat „scrisoarea", „ci din firea mea m-am obicinuit cu aceasta". Considerându-şi activitatea o „rucodelie călugărească", Ioachim este în concordanţă cu mulţi copişti din Evul Mediu european.

Când afirmă că lucrează pentru toţi cei „carii sânteţi născuţi întru limba noastră rumânească", fie călugări, fie mireni, preia afirmaţii ale unor înaintaşi locali, afirmaţii prezente şi la unii copişti din generaţiile următoare.[6] La Bistriţa caută ce anume „istorii" lipsesc din cărţile mânăstirii, se străduieşte să adune din alte părţi câteva dintre ele şi le transcrie pentru „cinstiţii părinţi" şi pentru „pravoslavnicii creştini". Deşi copistul ne asigură că „precum am găsit în izvoade aşa am scris", uneori precizează totuşi: „pre multe locuri am mai dres cuvintele, precum am putut"[7].

Nu numai că „a dres cuvintele", dar uneori a şi schimbat „istoriile", aşa cum a procedat cu unul dintre răspunsurile la întrebarea despre fulger şi tunet, copiată în anul 1808 (dacă nu cumva a preluat schimbarea de la un înaintaş!). Sau a schimbat ordinea veche a animalelor din *Fiziologul* de la Bistriţa[8], ordine care, aparent ilogică, urmărea un anumit scop: acela de a atrage atenţia că „moartea" poate deveni „înviere" dacă omul se poartă cu discernământul albinei şi, în neîntreruptă stare de trezvie, se străduieşte să aleagă între „pravila bisericii" şi diavolul care „tot umblă de la om până la om". Părintele Ioachim, căruia aceste adevăruri îi erau bine cunoscute, a preferat totuşi să reaşeze animalele conform unei stricte clasificări formale: patrupede, târâtoare, zburătoare (chiar dacă nu el a făcut reaşezarea, ci altcineva, într-o etapă anterioară, problema rămâne aceeaşi: a dorinţei copistului de a remodela textul).

Ioachim Bărbătescu a copiat, alături de fragmente din *Viaţa* lui Andrei Salos, şi *Întrebările* pe care ucenicul acestuia, Epifanie, i le-ar fi adresat lui Andrei (ms. **2102** şi ms. **2786**). Dintre manuscrisele româneşti pe care le-am văzut până acum, doar în cele ale ieromonahului oltean am găsit această reunire de texte.

Voi vorbi în continuare (pe scurt):

– despre figura Sfântului „nebun întru Hristos" în istoria Bisericii şi în literatură;

– despre manuscrisele româneşti în care se reflectă *Viaţa* lui Andrei „cel ce s-au făcut nebun pentru Hristos".

Mă voi opri apoi cu mai multe amănunte la cele două manuscrise ale lui Ioachim Bărbătescu, ce cuprind *Viaţa* şi *Întrebările*.

„Nebunii întru Hristos" sunt o categorie de Sfinţi îndrăgiţi în lumea multinaţională şi multiculturală a imperiului bizantin din secolele VI-VII.

Mântuitorul însuşi le apăruse contemporanilor săi drept „nebun", întrucât contrazicea „înţelepciunea" lumii acesteia. Sf. Apostol Pavel face apoi din distanţarea faţă de

[6] G. Ştrempel, *Catalogul*..., vol.II, p. 165-166, 170, 203, 301, 317, 335.

[7] *Ibidem*, p. 374-376.

[8] C. Velculescu, în *Texte uitate*..., p. 53-55, 69-70; C. Velculescu, *Cărţi populare*..., p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

înțelepciunea lumească o normă de comportare ce ar trebui să-l caracterizeze pe fiecare adept al noii religii, creștinismul: „Dacă i se pare cuiva dintre voi că este înțelept în veacul acesta, să se facă nebun, ca să fie înțelept. Căci înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu" (I *Corinteni* 3,18-10).

Când creștinismul devine religie de stat, o mică parte dintre credincioși adoptă o formă extremă de trăire în duhul Evangheliei: ei renunță la orice glorie lumească și devin pustnici, cei mai cunoscuți fiind cei din Egipt și cei din Palestina.

Între aceștia retrași din lume apare o formă aparte de a înțelege spusele Apostolului Pavel: „Noi suntem nebuni pentru Hristos" (I *Corinteni* 4,10): asumarea unui rol de nebun în sens propriu, a măștii unui om care și-ar fi pierdut capacitatea de a judeca și de a se comporta normal.

Printre primele personaje despre care ne-a ajuns o astfel de știre este o femeie, o călugăriță din secolul al IV-lea, de la Mânăstirea Tabessini. Ea își asumă în mod voit disprețuita figură a „prostului" și „bolnavului cu mintea", iar surorile ei întru Domnul o tratează în modul cel mai puțin creștinesc. Trebuie să aibă loc intervenția hotărâtă a unui duhovnic cu autoritate, precum Sf. Piterum din Munții Porphyr, pentru ca adevărata scară de valori să fie restabilită.

Simeon din Edessa (secolul al VI-lea) este primul bărbat „nebun întru Hristos", despre a cărui viață ne-a rămas o lucrare literară, alcătuită de Leontius de Neapolis (Cipru) în secolul al VII-lea.

Viața scrisă de Leontius și personajul principal: Simeon Salos (gr. *salós*, lat. *stultus* desemnează acest tip de „nebunie") au un asemenea ecou în lumea creștină încât devin adevărate exemple și în viața reală și în literatură. Lucrarea ulterioară cu cel mai mare ecou a fost *Viața lui Andrei Salos* atribuită lui Nikephoros presbiter la Hagia Sophia.

După o perioadă de înflorire în timpul imperiului bizantin timpuriu, Biserica interzice în secolul al VII-lea, în sinodul „in trullo", asumarea comportamentului de „salós".

Scrierile circulă însă mai departe, nu doar în lumea bizantină ci și în afara ei.

În Occident găsim ecoul lor în modul de comportare al lui Jacopone da Todi (secolul al XIII-lea) sau în secolul al XVI-lea, al lui Philipp Neri.[9]

Din Bizanț, scrierile despre *salós* (în special despre Andrei – subiectul principal al studiului meu) trec la slavi și cunosc la ruși un succes cu totul neobișnuit într-un adevărat șir de *jurodivyj*.[10] În conștiința credincioșilor ruși, Andrei și-a cucerit un loc deosebit,

---

[9] Pentru evoluția categoriei de sfinți „nebuni întru Hristos" vezi: Walter Nigg, *Der christliche Narr*, Diogenes Verlag, 1993 (I ed.: 1956); Francesca Rizzo Nervo, *Percorsi di santità: sali versus salòs „Bollettino della badia greca di Grotta-Ferrata"*, serie nouă, volumul XLV, 1991, p. 313-337; Jacqueline Leonhardt - Aumüller, *„Narren um Christi Willen"...*, München, 1993, p. 5-56 ; Claudia Ludwig, *Sonderformen byzantinischer Hagiographie und ihr literarisches Vorbild*, Frankfurt am Main, 1997.

[10] O.V. Tvorogov, *Žitie Andreja Jurodivogo*, în *Slovarj knižnikov i knižnosti drevnej Rusi*, vol. I, Leningrad, 1987 (vezi și p. 283, 421-423); Rydén I, p. 187-189; Ewa M.Thompson,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pentru că desemnarea provenienței lui („după naștere era scit") a făcut loc convingerii că ar fi provenit din slavii orientali.

Autorul *Vieții lui Andrei Salos* se prezintă pe sine drept „Nichifor, presbiter la Sf. Sofia" în Constantinopol și pretinde a fi fost contemporan cu personajul său, Andrei, în vremea împăratului Leon cel Mare adică în secolul al V-lea (după alte opinii: Leon cel Înțelept, 886-911). Din analiza scrierii înseși s-a ajuns însă la concluzia că Nichifor și Andrei nu sunt contemporani și că *Viața* a fost scrisă fie în secolul al VII-lea (după unele păreri) fie în secolul al X-lea (după alte păreri). Mai mult, se pare că la construirea personajului Andrei nu s-a pornit de la întâmplări reale, ci de la convenții literare menite a sluji drept liant pentru transmiterea unor cunoștințe de enciclopedie medievală și a unor credințe eshatologice. În *Viață* au fost înglobate, la diferite date, episoade de proveniențe diverse.

Scrierea lui Nichifor presbiterul (dacă acesta va fi fost într-adevăr numele autorului, mai probabil al ultimului prelucrător) are un vădit caracter folcloric și păstrează știri despre teologia și credințele populare ale Bizanțului din secolele VII-X.[11]

O deosebită amploare a luat-o un mic fragment din *Viața* Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristis: relatarea despre viziunea de la biserica din cartierul Vlaherne al Constantinopolului. În calendarul bisericesc aceasta este serbată la 1 octombrie sub numele de *Acoperământul Maicii Domnului* (*Pokrov* la slavi).[12]

Față de predecesorul său, Simeon Salos, Andrei are nu numai tăria de a îndura umilințele vieții de „nebun" ci are și darul de a răspunde întrebărilor puse de Epifanie

---

Understanding Russia. The Holy Fool in Russian Culture, Lanham etc, 1987; S.Lihačev/A.M. Pančenko, *Die Lachwelt des alten Russland*, München, 1991; S.A. Ivanov, *Vizantinskoje jurodstvo*, Moscova, 1994; Riitta Pyykkö, *Yurodivye as a Russian Cultural Phenomen*, în volumul colectiv *Laughter Down the Centuries*, (ed. S. Jäkel, A. Timonen) volumul II, Turku, 1995, p. 207-221; Ivan Pryžov, *Moskovskich prorokov, jurodivich...*, Moscova, 1996.

[11] Sarra Murray, *A Study of the Life Andreas, the Fool for the Sake of Christ*, Borna, Leipzig, 1910. Vezi și José Grosdidier de Matons, *Les thèmes d'édification dans la vie d'André Salos*, „Travaux et Memoires" (Paris), 4, 1970, p. 275-328; Cyril Mango, *The Life of St. Andrew the Fool Reconsidered*, „Rivista di Studi Bizantini e Slavi", II, 1982 (Miscellanea Agostino Pertusi, t. 2), p. 295-312; Lennart Rydén, *The Life of St. Andrew the Fool*, 2 vol. Uppsala, 1995 (în continuare: Rydén I și Rydén II); Claudia Ludwig, *Sonderformen byzantinischer Hagiographie...*

[12] Andreas Salos este sărbătorit în Răsărit la 2 octombrie; în *Acta Sanctorum* este trecut la 28 mai. Simeon Salos este amintit în *Martyrologium Romanum* la 1 iulie, iar în *Acta Sanctorum*, la 21 iulie. În Răsărit este sărbătorit la 21 iulie (vezi J. Leonhardt-Aumüller, *op. cit.*, p. 46; *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, Ed. Herder, 1994: C. Morawa, *Andreas der Narr von Byzanz*, vol. 5, p. 155-156; K.G. Kaster – C. Squarr, *Simeon der Narr von Edessa*, vol. 8, p. 361. Vezi și J.T.Wortley, *The Life of St. Andrew the Fool*, „Studia patristica", volumul X, 1970, p. 315-319; Lennart Rydén, *The Vision of the Virgin at Blachernae and the Feast of Pokrov*, „Analecta Bollandiana", Tome 94, 1976, p. 63-82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

(viitor patriarh şi Sfânt). Primele întrebări se referă la sufletul omenesc, la Creaţie, la Persoanele Sfintei Treimi, la „ceruri", la ploaie, fulger, trăsnet, zăpadă, soare, la tâlcuirea unor pasaje din Biblie. Răspunsurile lui Andrei alcătuiesc o adevărată enciclopedie medievală.[13]

Acestei **prime categorii** de „întrebări şi răspunsuri" i se adaugă o **a doua**, centrată în jurul unor neliniştitoare probleme eshatologice: ce se va întâmpla în „zilele cele de apoi", cine vor fi ultimii împăraţi ai lumii, care va fi soarta Constantinopolului (numit „noul Ierusalim" în textul grecesc vechi, dar în textele mai recente „noua Romă"), cine este Antihrist, cum vor învia morţii, cum se va desfăşura Judecata din urmă.

În textul grecesc originar, *Întrebările* nu apar grupate separat ca un fel de a doua parte a *Vieţii*, ci sunt incluse chiar în desfăşurarea relatărilor hagiografice şi anume fracţionate, pentru unele manuscrise în două locuri diferite, pentru altele cu încă un adaos, o **a treia parte**, aproape de final.[14]

Din cele aproximativ 100 de manuscrise greceşti păstrate, cele mai multe (17 manuscrise) provin din secolele XIV-XVII (cu cea mai largă răspândire la Muntele Athos, în secolul al XVII-lea). Copierea continuă însă şi în secolele XVIII-XIX (24 manuscrise).[15]

Primele traduceri s-au făcut în limba georgiană, în prima jumătate a secolului XI, apoi în slavonă (în secolul XII în est; în secolul XIV în sud; urmează alte traduceri).[16]

În Occident a fost tradus în italiană doar începutul întrebărilor eshatologice, în secolul XVI. La sfârşitul secolului XVII se tipăreşte (în *Acta Sanctorum*) o traducere latină a *Vieţii* atribuită lui Nichifor preotul.[17]

Deşi rar, tipul de Sfânt „nebun întru Hristos" este totuşi prezent şi în Occident.[18] O adevărată înflorire a acestui fel de sfinţenie se reflectă în literatura manuscrisă sau tipărită a barocului din Austria şi Bavaria, cu trimiteri directe la Simeon Salos şi Jacopone da Todi.[19]

Vremea cinstirii deosebite aduse Sfinţilor „nebuni întru Hristos" se stingea în Rusia secolului al XVIII-lea. Dar în Apusul imediat apropiat nouă, începeau să circule,

---

[13] Rydén I, p. 31, 46, 55.

[14] Rydén II: **I parte:** r. 2893-3241; **a II-a parte:** r. 3805-4195; **a III-a parte:** *appendix d* (care intervin după r. 4317).

[15] Rydén I, p. 157.

[16] Rydén I, p. 187-189; J. Leonhardt-Aumüller, *op. cit.*, p. 54-56.

[17] Rydén I, p. 189.

[18] Vezi *supra*, n. 9.

[19] Leopold Kretzenbacher, *Bayerische Barocklegenden um „Narren in Christo"*, în *Volkskultur und Geschichte. Festgabe für Josef Dünninger zum 65. Geburtstag*, Berlin, 1970, p. 463-483; idem, *Narren in Christo. Steirische und bayerische Barockspiele*, „Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte", Bd. 47, 1984, p. 407-440; J. Leonhardt-Aumüller, *op. cit.*, p. 59-81.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

tipărite (din 1734), culegerile de legende ale iezuitului Jacob Schmid despre același fel de nebuni (culegeri bazate pe cartea cu aproape un secol mai veche, *Viridarium sanctorum*, a altui iezuit, Matthäus Rader). Ar merita o investigație specială circulația acestei literaturi în „țările" locuite de români. Pentru că tocmai o dată cu mijlocul secolului al XVIII-lea își fac apariția și traducerile românești din *Viața* lui Andrei Salos. De asemenea trebuie să ne amintim că, la începutul secolului al XVIII-lea, Ghenadie (cel care va fi apoi ales stareț al Coziei, la dorința generalului Wallis, guvernatorul austriac al Olteniei), a făcut o călătorie la Moscova, de unde, asemenea lui Paisie de la Cozia cu aproape două decenii mai devreme, s-a întors cu cărți și cu manuscrise.[20]

Ms. rom. B. A. R. **2523** (mijloc de secol XVIII) conține o traducere după scrierea atribuită lui Nichifor preotul, unde *Întrebările* se găsesc integrate în *Viață* (care nu are toate episoadele din textul reconstituit de Rydén și care, în același timp, nu are adăugirile din *appendix d*). În textul din **2523** se păstrează multe detalii despre comportamentul neobișnuit, specific aceluia care a acceptat să-și asume rolul de „nebun întru Hristos".[21] Traducătorul (mai puțin probabil – copistul) se exprimă cu dificultate în limba română, iar în text lipsește – practic – împărțirea în capitole; înțelegem deci de ce nu am găsit vreo copie a acestui manuscris.

Tot de la mijlocul secolului al XVIII-lea se păstrează manuscrise românești ce cuprind doar *Întrebările* lui Epifanie, întrebări extrase din cuprinsul scrierii inițiale și grupate într-un singur tot. Aceste *Întrebări* au circulat independent, împreună cu o introducere unde sunt prezentați foarte pe scurt cei doi purtători ai dialogului: „nebunul întru Hristos" („fericitul" sau „Sfântul" Andrei) și Epifanie cel „bogat foarte" (considerat și el ulterior „Sfânt").[22]

---

[20] Constantinescu, Schroeder, *op. cit.*, p. 39, 51 (cu bibliografie); C. Velculescu, *Cărți populare...*, p. 78-79 (cu bibliografie).

[21] **Partea I** a *Întrebărilor* se află în ms. **2523** la f.105-126^{v} (cu multe pasaje în plus față de cele preluate la Ioachim, dar fără întrebarea despre *soare*, aparținând *appendix*-ului ***d***); **partea a II-a**, la f.141-152^{v}. *Întrebările* intruse în manuscrisele de tip Ioachim în **partea a III-a** (inexistentă în ms. **2523**), sunt așezate aici la locul lor din **partea I** (vezi *infra*). Nu conține întrebările din *appendix d*.

[22] *Întrebările* lui Epifanie atunci când sunt copiate independent, nelegate din episoade din *Viață*, au titlul: *Puțânea alegere den Viiața Sfântului părintelui nostru lui Andrei cel ce s-au făcut nebun pentru Hristos. Avându-i întrebăril<e> Sfântului Epifanie cu răspunsurile Sfântului Andrei, de folos foarte* (B.A.R. ms. rom. **2430**, f. 135). Vezi ms. rom. **2430**, f. 135-135^{v}, continuând cu B.A.R. ms. rom. **1197** (care are doar f. 1-4), continuând cu ms. **2430** f. 136-144^{v}. (**Ms. 1197** conține 4 file rupte la un moment dat din ms. **2430**). De asemeni, tot din secolul XVIII: B.A.R. ms. rom. **2015**, f. 81-113^{v} și, în Biblioteca Sfântului Sinod, ms. **II 80**, f 1-41^{v} (nr. **40** la D. Fecioru *Manuscrise din Biblioteca Patriarhiei Române*, „Studii teologice", nr. 5-6, **1961**, p. 372). Pentru manuscrisele de la B. A. R. folosesc datarea și descrierea din G.Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, 4 vol., București, 1978-1992.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Din anii de către sfârşitul secolului XVIII – începutul lui XIX s-au păstrat şi copii ce păstrează doar unele episoade din *Viaţa* Sfântului Andrei, **fără** *Întrebări*. Episoadele selectate sunt: ***A***. începutul şi primele acte de „nebunie" (Rydén II, r. 9-224, plus un pasaj rezumativ); ***B***. hoţul şi tânăra din mormânt (Rydén II, r. 1859-1918); ***C***. păcătosul bogat mort (Rydén II, r. 1498-1596); ***D***. hulitorii Sfântului Andrei şi femeia Varvara (Rydén II, r. 3559-3614); ***E***. Sf. Andrei descrie răutăţile cele ascunse ale unui „boier" (Rydén II, r. 3759-3804); ***F***. Sf. Andrei vede un şarpe cu trei capete încolăcit în jurul gâtului unui călugăr (Rydén II, r. 1952-2124); ***G***. Sf. Andrei este „răpit" în cer (Rydén II, r. 422-737); ***H***. un scurt pasaj rezumativ pentru apariţia minunată a Maicii Domnului la Vlaherne (vezi Rydén II, r. 3732- 3758) şi pentru sfârşitul lui Andrei, cu o trimitere specială la *Viaţa* scrisă de Nichifor.[23] Nu trebuie să ne imaginăm că între fragmentele româneşti şi cele greceşti ar exista, aici sau în continuare, o corespondenţă perfectă.

Acest mod de a grupa doar *Întrebările* le era cunoscut cititorilor români încă din secolul XVI, când au fost copiate atât în Moldova cât şi în Ţara Românească manuscrise slavone: B.A.R. ms. sl. **298**, f. 118^{r} - 132 (Ţara Românească); ms. sl. **649**, f. 80-102^{v} (Moldova); ms. sl. **309** f. 83-92^{v} (Moldova). Vezi P. P. Panaitescu, *Catalogul manuscriselor slave din B.A.R.*, vol. 1, Bucureşti, 1959; încă 2 volume în dactilogramă (în continuare: P. P. Panaitescu, *Catalogul*).

[23] Ms. rom. B.A.R.: **2188**, f. 74-94^{v}; **5468**, f. 76^{v}-99^{v} (sfârşit de secol XVIII) şi **1400**, f. 73^{v}-97^{v} (început de secol XIX); aceste manuscrise leagă selecţia din *Viaţă* de menţionarea zilei de 2 octombrie ca zi de cinstire a Sfântului. Aceleaşi episoade, dar într-o exprimare diferită, se găsesc şi în ms. rom. B.A.R. **5736**, f.11`-25^{v} (sfârşit de secol XVIII). În ms. **5736**, f. 11^{v}, se spune că Sf. Andrei era „de neam slovean, adecă sârbu". (Pentru traduceri la sârbii contemporani nouă, vezi Leopold Kretzenbacher, *Jurodivj Andrej, ein byzantinisch – griechischier „Narr in Christo" in der serbischen Heiligen – Legende unserer Zeit*, în „Südostforschungen. Internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas", Bd. 58, 1999, p. 65-80.)

În ms. **5468**, au mai existat nouă file cu începutul *Vieţii*, între actualele f. 50^{v}-51, lucru vizibil după numerotarea chirilică. Din textul rămas se poate deduce că aici fusese copiat capitolul de început al *Vieţii* în forma din manuscrisele Bărbătescu (vezi *infra*)! Tot în **5468**, după episoadele pe care le-am enumerat, la f. 100, mai este copiat un fragment din *Viaţă*, cel referitor la răutăţile cele ascunse ale unui „boier". Se reia deci acelaşi conţinut de la f. 88^{v}-89, dar într-o altă traducere! Exact acelaşi fragment se găseşte şi în ms. rom. B. A. R. **4745**, f. 230-230^{v} (sfârşit de secol XVIII). În ms. **4745**, se dă chiar sursa: cartea *Paradeisos*, a lui Simeon Metafrast. În ms. **2188**, f. 72-73^{v}, sub titlul *Astronomiceşti cuvinte* se află întrebări despre fulgere, trăsnete tunete, zăpadă, cu adausul despre: stelele „care sar dintr-un loc în alt loc" – „unii zic că sânt zmei", din **tipul 5** al acestor întrebări (vezi *Texte uitate – Texte regăsite*, Bucureşti, 2002, p. 70). Ms. rom. B. A. R. **1132** (sfârşit de secol XVIII) conţine numai o filă (f. 176^{r-v}) din *Viaţă* (vezi *infra*).

Menţionez că folosesc datarea şi descrierea manuscriselor româneşti din *Catalogul*... lui G.Ştrempel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Exact aceleaşi fragmente din *Viaţă* au fost selectate de cei care au alcătuit volumul pentru luna octombrie din *Vieţile Sfinţilor* (în continuare: *VS*), volum tipărit la Mânăstirea Neamţ în anul 1809[24]. Ca exprimare, textul se apropie uneori de manuscrisele **2188, 5468, 1400**, dar are şi multe părţi diferite.

Titlul pentru fragmentele reunite toate la ziua de 2 octombrie este: *Viaţa Sfântului Andrei celui nebun pentru Hristos*. Pe marginea filei, în dreptul titlului, se află nota: „Scrisă de Nichifor preotul Sfintei Sofiei în Ţarigrad, iară aicea în scurt din *Prolog*[25] s-au adunat". *Proloagele* copiate de Sofronie ieromonahul, ecleziarh al episcopiei Romanului, în anii 1798 – 1799 (B. A. R. ms. rom. **1462-1465**; în continuare: *SR 2-5*), ca şi cele tipărite la Mânăstirea Neamţ în 1854-1855 (în continuare: *PGN*)[26] reflectă selecţia fragmentelor biografice din *Proloagele* tipărite de repetate ori la Moscova, începând cu anul 1641. Eu voi folosi în comparaţie ediţia moscovită din 1685 (în continuare: *PM*).

– **1 octombrie**: vedenia de la biserica Vlaherne (*SR 2*, f. 48^{v}-49; *PGN*, f.71; *PM*, f. 111).

– **2 octombrie**: începutul *Vieţii*, până la îndemnul rostit de Hristos: „gol să fii şi nebun pentru Mine" (*SR 2*, f. 50-50^{v}; *PGN*, f. 73-74^{v}; *PM*, f. 114^{v}) – ***A***.

– **3 octombrie**: continuarea fragmentului anterior, până la dispariţia Sf. Ioan Evanghelistul, care îl ajutase în lupta cu demonii (*SR 2*, f. 52-53; *PGN*, f. 76-77; *PM*; f. 119^{v}) – ***A***.

– **4 octombrie**: se continuă întâiul capitol din *Viaţă*, până la sfârşitul descrierii primelor acte de „nebunie" (*SR 2*, f. 53^{v}; *PGN*, f. 77^{v}-78; *PM*, f.122^{v} – dar, atenţie, *SR 2*, *VS* şi *PM* au cam cu o filă mai puţine informaţii decât *PGN* unde s-a folosit o ediţie ulterioară a *PM* sau o altă sursă de informaţii!) – ***A***.

– **5 octombrie**: hoţul şi tânăra din mormânt (*SR 2*, f. 54-55; *PGN*, f. 82-82^{v}; *PM*, f. 129) – ***B***.

– **6 octombrie**: Sf Andrei demască intenţiile diavolului (fragmentul din *appendix d* - Rydén II, p. 399-401 – care apare singur în manuscrisul **1132** – vezi *supra*; copistul manuscrisului amintit a mai copiat din *Prolog* şi pildele lui Varlaam spuse lui Ioasaf) (*SR 2*, f. 55-55^{v}; *PGN*, f. 85^{v}; *PM*, f. 134-134^{v}).

– **8 octombrie**: moartea diaconului Rafail (*SR 2*, f. 59^{v}-60^{v}; *PGN*, f. 90^{v}-91; *PM*, f. 143-144).

– **12 octombrie**: Sf. Andrei între desfrânate; Sf.Andrei împarte săracilor, în ascuns, banii pe care îi primeşte de pomană (*SR 2*, f. 64-64^{v}; *PGN*, f. 98^{v}; *PM*, 160^{v}).

---

[24] F. 11^{v}-19^{v}. Fragmentele din *Viaţă* sunt la următoarele file: ***A***: f.11^{v}; ***B***: f. 14; ***C***: f. 14^{v}; ***D***: f. 15^{v}; ***E***: f. 16; ***F***: f. 16^{v}; ***G***: f. 17^{v}; ***H***: f. 19.

[25] Pentru *Proloage*, vezi C. Velculescu, *Cărţi populare şi cultură românească* Bucureşti, 1984, p. 75-110; *idem*, *Die Prologe – eine Sammlung religiöser Texte mit Volksverbreitung*, în *Omagiu. Profesorul Dan Grigorescu la 70 de ani*, volum îngrijit de Ileana Marin şi Ileana Mihăilă, Constanţa, 2002, p. 127-132.

[26] Vezi lucrările citate în nota anterioară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– **15 octombrie**: păcătosul bogat mort (*SR 2*, f. 67-68^{v}; *PGN*, f. 106-107; *PM*, 169) – *C*.

– **16 octombrie**: hulitorii Sf. Andrei şi femeia Varvara (*SR 2*, f. 69^{v}-70^{v}; *PGN*, f. 108-109; *PM*, f. 173) – *D*.

– **25 octombrie**: Sf. Andrei vede răutăţile cele ascunse ale unui „boier" (*SR 2*, f. 82-82^{v}; *PGN*, f. 133-134; *PM*, f. 208) – *E*.

– **4 decembrie**: Sf. Andrei vede un şarpe cu trei capete încolăcit în jurul gâtului unui călugăr (*SR 3*, f. 82- 82^{v}; *PGN*, vol. 2, f. 13-15; *PM*, f.390) – *F*.

Comparând *VS* cu *PGN*, constatăm că, pentru fragmentele pe care le au în comun, au folosit, în general, aceeaşi traducere. O excepţie de dimensiuni mai mari este povestirea de la **16 octombrie**, unde diferenţele sunt mari.

SR 2-3, deşi a fost unul dintre izvoarele folosite de *PGN*, prezintă uneori mari deosebiri (**15 octombrie**), alteori apar şi pasaje asemănătoare (**2 octombrie, 3 octombrie, 5 octombrie, 4 decembrie**) sau sunt asemănări numeroase (**4 octombrie, 25 octombrie**); în sfârşit sunt şi naraţiuni cu acelaşi text (**6 octombrie, 8 octombrie, 12 octombrie, 16 octombrie**).

În *VS* şi *PGN* se spune la începutul biografiei lui Andrei că a trăit pe vremea împăratului Leon, fiul lui Vasile Machedon, în timp ce *SR 2* şi *PM* îl numeşte doar Leon (sau Lev) împărat.

Fragmentul final din *VS* (notat *supra* cu *H*) nu apare nici în *PM*, nici în *SR* şi nici în *PGN*.

În schimb în *VS* **nu** apar povestirile de la următoarele zile ale *PM*, *SR* şi *PGN*: **6, 8, 12, octombrie**.

Se poate deci spune că manuscrisele româneşti care păstrează doar fragmente din *Viaţa lui Andrei Salos* au pornit de la selecţia *Proloagelor* de la Moscova, apropiate fiind în general de reselectarea din *Vieţile Sfinţilor* de la Neamţ.

Doar în manuscrisele ieromonahului Ioachim Bărbătescu am găsit *Viaţa lui Andrei Salos* (sub forma unei selecţii de fragmente, denumite „cuvinte") reunită cu *Întrebările* lui Epifanie (sub forma de scriere independentă).[27]

Ioachim a copiat o selecţie din *Viaţă* parţial diferită în conţinut şi într-o altă exprimare decât cea din mss. româneşti amintite anterior. În cele două manuscrise de la Bistriţa olteană (**2102 şi 2786**)[28], *Viaţa* cuprinde următoarele fragmente: provenienţa lui Andrei, robia, primele acte de „nebunie", până la – inclusiv – intervenţia Sf. Ioan Evanghelistul (după numerotarea rândurilor în ediţia Rydén II: rândurile 9-175). Urmează

[27] O asemenea reunire de texte există în ms. sl. (B. A. R.) **134**, f. 131-165^{v}, 166-196^{v}, 196^{v}-204^{v}, manuscris de secol XVI, care provine din Serbia şi a circulat în Ţara Românească (Vezi P. P. Panaitescu, *Catalogul*).

[28] În ms. **2102** sunt transcrise întâi *Întrebările* apoi *Viaţa*; în ms. **2786**, întâi *Viaţa*, apoi *Întrebările* (vezi „Caietele Institutului Catolic", 2002, nr. 1, p. 69-83 şi 2002, nr. 2/2003 nr. 1, p.284-311).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

apoi, într-o altă ordine decât în textul grecesc: moartea diaconului Rafail (**numai în ms. 2102**, f. 94^{v}) (Rydén II, rândurile 2782-2868); păcătosul bogat mort (r. 1498-1596); hulitorii Sfântului Andrei şi femeia Varvara (r. 3559-3614); Sf. Andrei descrie răutăţile cele ascunse ale unui „Iogofăt mare" (r. 3759-3804); Sf. Andrei vede un şarpe cu trei capete încolăcit în jurul gâtului unui călugăr (r. 1952-2124).

În interiorul compilaţiei de *Întrebări*, mai apare un fragment biografic (dar şi în textul grec apărea tot după un şir de întrebări eshatologice): lectura, însoţită de miresme cereşti, dintr-o scriere a Sf. Vasile cel Mare.

La sfârşitul *Întrebărilor* se află încă un fragment din *Viaţă*: Sf.Andrei îl ceartă pe diavol (respectivul fragment apare, precedat de o aceeaşi întrebare eshatologică, şi în manuscrisele din *appendix d* [29]). După acesta, în ms. **2786**, Ioachim a transcris, ca un episod complet dislocat, relatarea despre moartea diaconului păcătos Rafail (r. 2782 - 2868, în ediţia Rydén)[30], aşezată în ms. **2102** după primul „cuvânt".

Viaţa copiată de Bărbătescu, la fel cu cea din *VS* şi *PGN*, se alcătuieşte de fapt dintr-o asamblare de *cuvinte* (povestiri) despre Andrei, fără să se dea nici o ştire despre un element esenţial al naraţiunii greceşti: prietenia cu Epifanie. O excepţie o constituia *Cuvânt...pentru diiaconul Rafail* (unde Epifanie intră în scenă fără să fie prezentat), *Cuvânt* care în ms. **2102** nu-l surprindea pe cititor, pentru că *Viaţa* era aşezată după *Întrebări*, iar la începutul şi la sfârşitul acestora se află fragmente nou formulate care îi prezintă atât pe ucenic (Epifanie) cât şi pe maestrul său spiritual (să nu uităm: Andrei nu este nici preot, nici călugăr). Scurte ştiri despre ei se dau şi pe măsura desfăşurării *Întrebărilor*. [31]

În *Viaţa* din traducerea românească transcrisă de părintele Ioachim, se spune la început despre personajul principal că, la sugestia unui vis, îşi asumă rolul de „nebun întru Hristos", dar se dă un număr foarte mic de detalii despre felul cum se manifestă această nebunie. Se obţine astfel o îmblânzire a atmosferei considerate probabil şocante. De pe „nebunia întru Hristos" accentul se mută pe *ars bene moriendi*. „Nebunia" este mai

---

[29] Rydén II, p. 399-401. Acest fragment nu a fost copiat în manuscrisele ce conţin **doar** *Întrebările*, dar apare la sfârşitul *Întrebărilor* din manuscrisele Ioachim Bărbătescu.

Ms. rom. (B. A. R.) **1132** (sfârşit de secol XVIII, din Transilvania) conţine o filă (f. 176^{r-v}) cu un mic pasaj din fragmentul de *Viaţă* tocmai amintit (Vezi şi C. Velculescu, *Cărţi populare...*, p. 93, 103).

[30] Merită să comparăm selecţia preluată de ieromonahul Ioachim Bărbătescu cu *VS* şi cu *PGN* (*PM*). Exprimarea este alta, dar următoarele naraţiuni sunt comune în conţinut: *A* (dar fără partea din *PGN* - **3 octombrie**); *C*, *D*, *E*, *F*. (Nu apar *B*, *G* şi *H*). Dar Bărbătescu a copiat şi naraţiunile cu acelaşi conţinut ca *PGN* – **6 octombrie şi 8 octombrie, dar nu cea de la 12 octombrie**. Ioachim Bărbătescu are în plus fragmentul despre lectura din Sf. Vasile cel Mare.

Comparaţia ar trebui continuată cu *Vieţile de Sfinţi* traduse în limba română, în diferite alte forme.

[31] Ms. **2786**, f. 329-330, 330^{v}, 343, 345-345^{v}, 348.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

degrabă enunţată decât descrisă, iar Sf. Andrei se remarcă prin tăria cu care intervine fie ca să-i înveţe pe semeni cum să evite a deveni – în clipa morţii – captivii diavolului, fie ca să uşureze, prin rugăciunile sale, pedepsele prezente sau viitoare ale celor păcătoşi. Există însă şi cazuri incurabile, ca cel al fătarnicului diacon Rafail. Poate că şi pentru a întări caracterul de avertisment tragic al acestei povestiri, Ioachim Bărbătescu a dislocat-o în ms. **2786** la sfârşitul întregului ansamblu: *Viaţă* plus *Întrebări*.

Cum sunt alcătuite *Întrebările şi răspunsurile* din manuscrisele părintelui Ioachim în comparaţie cu textul grecesc? Poate chiar pe când textul circula în limba greacă (probabil după alcătuirea manuscriselor ce oferă material pentru *appendix d*) sau poate pe teritoriul slavonei, cineva a strâns la un loc întrebările şi răspunsurile din *Viaţa* lui Andrei Salos (aşa cum o alcătuise preotul Nichifor). A strâns la un loc, cum am spus şi mai sus, fragmente cuprinse între următoarele rânduri ale textului grecesc din ediţia lui Lennart Rydén: **I parte:** r. 2893 - 3241; **a II-a parte:** r. 3805 - 4195; **a III-a parte:** *appendix d* (care intervin după r. 4317).[32]

Întrebările din manuscrisele ieromonahului de la Bistriţa nu sunt identice cu cele din manuscrisele în care apar ca scriere de sine stătătoare, dar nici nu sunt străine de acelea. Bănuim că cineva, poate chiar Ioachim, a intervenit asupra traducerii în româneşte.

Marcarea distinctă şi numerotarea întrebărilor şi răspunsurilor [33] în manuscrisele **2102** şi **2786** dovedesc intenţia de a face mai uşor de urmărit lectura orală, intenţie menţionată în pasajul introductiv al tuturor manuscriselor amintite, încă mai clar şi mai accentuat decât în *Prologul* scrierii greceşti. O altă dovadă a lecturii orale este formula iniţială: „Blagoslovéşte părinte" (în ms. **2786**, f. 329) şi formula finală: „Acum şi pururea şi în vécii vecilor. Amin" (ms. **2786**, f. 348^{v})[34], formule prezente, cu variaţii şi în celelalte manuscrise cu *Întrebări*.

---

[32] Se poate spune că *Întrebările* din ms. **2786** sunt astfel alcătuite:

– **partea I** (f. 329-336): Rydén II, r. 2893-3241;

– **partea a II-a** (f. 336-345): Rydén II, r. 3808-4195;

– **partea a III-a** (f. 345-346^{v}, 348-348^{v}): Rydén II, *appendix d* (p. 387- 411) - cu adăugirile în text introduse de unele manuscrise greceşti după r. 4317. Pentru f. 346^{v}-348 din ms. **2786** vezi în continuare comentariul meu.

[33] Deosebiri ale manuscriselor româneşti faţă de textul grecesc, pe de o parte, şi între manuscrisele româneşti, pe de alta, se constată şi în formulele cu care sunt introduse întrebările şi răspunsurile, ca şi în titlurile de capitole. Dar Lennart Rydén consideră aceste intervenţii ca frecvente şi în cazul manuscriselor greceşti (Rydén I, p. 94, 105-119). Şi în unele manuscrise slave (vezi ms. sl. **649**, f. 80 ş. u.), ca şi în manuscrisele româneşti cu *Întrebări* există menţiunile *întrebare, răspuns*, introduse printr-o scindare a cursivităţii textului. Bărbătescu are în plus aşezarea distinctă în pagină şi numerotarea marginală a întrebărilor.

[34] Aceasta din urmă porneşte de la afirmaţia din text că, la sfârşitul veacurilor, slava Domnului va fi contemplată în veci nesfârşiţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Compararea celor două manuscrise ale lui Ioachim, unul din jurul anului 1800 (ms. 2102), celălalt de la 1807 (ms. 2786), ne ajută să înțelegem ceva din felul cum el lucra.

În „istoriile" despre Sf. Andrei, părintele Ioachim intervine clar, la nivelul ordonării părților. În timp ce, prin 1800, copia *Întrebările* lui Epifanie înaintea *Vieții* (ms. 2102), atunci când revine, în 1807, îl prezintă întâi pe Sf. Andrei cu întâmplări din *Viața* sa, și abia apoi, pe locul al doilea, așează textul cu *Întrebări* (ms. 2786). Mai mult, intervine chiar în așezarea capitolelor din *Viață* și din *Întrebări*. Strămută *Cuvântul pentru diiaconul Rafail* din *Viață* (unde ocupa locul al doilea) la sfârșitul *Întrebărilor*, între altele, probabil și pentru că despre Epifanie, personaj principal în amintitul *Cuvânt*, se vorbește doar în *Întrebări*.

În interiorul *Întrebărilor*, și anume al celor cu conținut eshatologic, în paginile referitoare la scufundarea Constantinopolului și a Bisericii Sf. Sofia, Ioachim a intervenit în copia din 1807, prin dislocarea capitolului despre evrei, așezat în textul grecesc în mijlocul relatării amintite, pentru a-l pune peste câteva pagini, acolo unde desfășurarea narațiunii îl cerea. În manuscrisul din anul 1800 (ms. 2102) al lui Ioachim, ca și în celelalte manuscrise cu *Întrebările* lui Epifanie, capitolul amintit se află exact la locul din textul grecesc, între scufundarea orașului întreg și întrebarea despre soarta Bisericii Sf. Sofia.

Ioachim Bărbătescu transcrie în 1807, la sfârșitul *Întrebărilor*, *cuvântul* lui Dimitrie Rostovski la sărbătoarea *Acoperământului Maicii Domnului* (1 octombrie – denumită *Pokrov* de slavi), un comentariu pe mai multe pagini, al unei întâmplări relatate pe scurt în *Viața Sf. Andrei.* [35] (În *Viața* pe care o copiase, Ioachim nu transcrisese și povestirea despre apariția Maicii Domnului la biserica din Vlaherne la Constantinopol).

Am ales spre a edita acum textul *Întrebărilor* (voi publica ulterior și *Viața*) din ms. 2786, tocmai pentru că acest manuscris este copiat „târziu" (anul 1807) și pentru că reprezintă voința copistului de a reordona materialul referitor la Andrei și Epifanie și de a-i da o valoare nouă prin așezarea în miscelaneu în legătură directă cu alte texte decât o făcuse anterior.

Indiferent dacă un traducător sau altul un copist sau altul, fac schimbările, rămâne deopotrivă deschisă problema intervențiilor în text. Se cuvine să privim aceste intervenții nu doar ca pe intruziuni ce ar strica o formă inițială „pură" sau – în alte cazuri – ca pe semne ce ne-ar ajuta să stabilim arbori genealogici. Mi se pare mult mai necesar să înțelegem cine au fost copiștii, în ce lume și pentru ce fel de cititori sau auditori au lucrat, ce au vrut să ne spună cu schimbările lor (schimbări care variază de la dovezi ale unor inabilități în „rucodelie", până la voința de a modifica mesajul explicit sau implicit al filelor copiate).

[35] Rydén II, p.255.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Voi prezenta *Întrebările* lui Epifanie din manuscrisul 2786 în comparaţie cu textul grecesc publicat de Rydén, luându-l pe acesta din urmă drept termen de referinţă, nu drept izvor direct al traducerii.

Fragmentul introductiv (f. 329-329^{v}) nu apare întocmai în textul grec. În alcătuirea lui se preia ceva din cuvântul înainte (*Prologul*) scris de Nichifor preotul.[36]

Menţiunea că Andrei ar fi rămas o săptămână în casa lui Epifanie se face în textul grecesc înaintea întrebărilor cu conţinut eshatologic şi această săptămână ar fi reprezentat chiar intervalul de timp în care respectivul dialog s-ar fi desfăşurat.[37] În textul românesc, în schimb, săptămâna petrecută în retragere de cei doi prieteni apare drept timp al rostirii tuturor întrebărilor şi răspunsurilor.

În manuscrisul românesc urmează apoi (f. 329^{v}-335^{v}) conversaţia referitoare la sufletul omenesc, la Creaţie, la Persoanele Sfintei Treimi, la „ceruri", la ploaie, fulger, trăsnet, zăpadă (întrebările 1-16).[38] În această **parte I** găsim – în raport cu textul grecesc[39] – numeroase prescurtări şi simplificări şi – mai ales – frecvente neclarităţi provenite fie din înseşi neclarităţile textului grecesc, fie dintr-o traducere nu o dată ceţoasă, făcută – s-ar părea – prin intermediar slav[40].

---

[36] Rydén II, p. 13.

[37] Rydén II, p. 259.

[38] Reamintim că marcarea distinctă şi numerotarea întrebărilor şi răspunsurilor fac mai uşor de urmărit lectura orală.

[39] Rydén II, p. 201-223.

[40] Spre un intermediar slav ne-au condus câteva constatări făcute asupra *Întrebărilor* din ms. 2102 şi 2786 (*Viaţa* s-ar putea să vină din alte surse!), lucru confirmat apoi de manuscrisele slave de la B.A.R.

a) La f. 339^{v} a ms. 2786, pentru numele oraşului *Sylaion* din textul grec (Rydén II, p. 270-271, r. 3941) găsim cuvântul *puternic*. Probabil că traducătorul român a luat un toponim drept un cuvânt obişnuit, din familia *sila* = putere, într-un text slav.

b) La f. 346^{v} a ms. 2786 este folosit cuvântul *dihaniile* pentru „toată suflarea", la fel ca în – spre exemplu – ms. slav 134 (de la B.A.R.) f. 192^{v} (vezi Rydén II, 396 - 397, r. 114 - 115: gr. *pasan pnoin*).

c) Dintre întrebările eshatologice, cele copiate la f. 345-346^{v}, 348-348^{v} ale manuscrisului 2786 sunt comune cu cele ale manuscriselor greceşti reproduse de Rydén în *appendix d* (Rydén II, p. 387-411). Dintre acestea, primele două (f. 345-346^{v}, ms. 2786) sunt considerate ca aparţinând doar manuscrisului E (Rydén II, p. 409 - 411). Lennart Rydén (al cărui scop este reconstituirea formei originare a *Vieţii*) caracterizează astfel ms. E: „E has the worst version", „adds paragraphs of its own", „E's text seems wild", „low brow vocabulary", „a careless copy", „in bad order" (Rydén I, p. 96).

Traducerea românească s-ar fi putut face şi direct după o copie grecească. Dar ms. E, a cărui existenţă este legată de Muntele Athos (şi este datat în secolul al XIV-lea), are un text

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

În continuare, întrebarea a şaptesprezecea, cea despre soare (f. 336), se găseşte (după cum semnalează Lennart Rydén) doar într-un anumit grup de manuscrise greceşti, manuscrise ale căror adăugiri sunt publicate în *appendix d* al ediţiei mereu citate. Dar în timp ce în textele greceşti, adaosul de întrebări din *appendix d* (compus atât din întrebări „despre stihii" cât şi din întrebări eshatologice) apare ca o a **III-a unitate** de întrebări şi răspunsuri (după r. 4317 al textului din ediţia Rydén), în manuscrisul românesc întrebarea despre soare are alt loc, imediat după **partea I** a întrebărilor, precedându-le pe cele aflate în textul grecesc între rândurile 3805-4195.

Cu ***Întrebarea 18***, în manuscrisul românesc **2786** se trece la **a II-a parte** din dialogul Epifanie – Andrei, parte dedicată problemelor eshatologice.[41] Această **a II-a parte** cuprinde f. 336-345 şi se desfăşoară, cu prescurtări şi schimbări de pasaje, ca în textul grecesc de bază[42]. Aici există acea intervenţie mai importantă despre care am vorbit mai sus: pasajul despre evrei (Rydén II, p. 275), aşezat între prăbuşirea Constantinopolului sub apele mării şi prăbuşirea bisericii Sfânta Sofia, este mutat **după** aceste povestiri şi chiar după povestirile despre „limbile păgâne" şi „faptele" lor (tocmai în filele 342-342^{v}), adică într-un loc unde este cerut de desfăşurarea cronologică.[43]

---

comun cu izvorul traducerilor în slavonă în secolul al XII-lea (şi în georgiană, secolul al XI-lea). Acest tip de text, ne spune Rydén (preluând o afirmaţie a lui A. Moldovan), este prezent şi în *Ceti Mineele* lui Macarie şi în *Proloagele* de la Moscova. Vezi Rydén I, p. 157, 186-189. Vezi şi L. Rydén, *The Vision*.... În manuscrisele Ioachim lipsesc rândurile 4284-4317 (Rydén II), a căror lipsă şi în *Ceti Minee* este semnalată de Rydén I, p.187. (În ms. 2325, derivând dintr-o altă tradiţie manuscrisă, se dă textului din amintitele rânduri o traducere românească.)

Ar trebui văzute şi traducerile sud-slave care conţin „capitole separate", „printre ele şi *Apocalipsul*" (Rydén I, p. 188).

d) Unele toponime apar sub formă slavă (Solon sau Solun, Ţarigrad), dar ele pot fi explicate şi prin utilizarea curentă în limba română.

Două cărţi fundamentale apărute recent deschid noi posibilităţi de cercetare a izvoarelor unora dintre traducerile româneşti: A. M. Moldovan, *Žitie Andreja Jurodivogo v slavjanskoj pismenosti*, Moscova, 2000; Rostislav Stankov, *Vremja i mesto drevnejschich slavjanskich perevodov*, Sofia, 2002.

[41] L. Rydén, *The Andreas Salos Apocalypse*, „Dumbarton Oaks Papers", nr. 28, 1974, p. 199-261.

[42] Rydén II, p. 259-286. Trebuie cercetate în continuare fragmentele cu conţinut eshatologic din manuscrisele româneşti şi slavone, pentu a vedea dacă nu cumva unele dintre ele sunt legate, într-un fel sau altul, de *Întrebările lui Epifanie*.

[43] Ms. 2102, f. 85^{v} păstrează, ca şi celelalte manuscrise cu *Întrebări*, locul din textul grecesc al respectivului pasaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

După întrebările referitoare la „venirea lui Antihrist" şi „învierea cea de apoi" (ms. **2786**, f. 343-343^{v}), nu urmează un text de tranziţie (ca cel din Rydén II, p. 283-285), ci se trece direct, fără nici o demarcare, la povestirea (prezentă şi în textul grecesc: Rydén II, p. 285-289) despre cum Epifanie citeşte o omilie a Sf. Vasile cel Mare şi, în timp ce citeşte, se revarsă o mireasmă cerească.[44] Cu această povestire s-ar fi terminat în textul grecesc iniţial (aşa cum îl stabileşte Rydén) întrebările eshatologice.

În ms. **2786** urmează un pasaj intermediar (f. 345), cu un elogiu pe care Epifanie îl face în gând mentorului său, pasaj compus prin prelucrarea unor mici fragmente.[45]

Chestiunile eshatologice continuă apoi într-o **a III-a parte** a tuturor *Întrebărilor lui Epifanie* (f. 345-346^{v}, 348-348^{v}), cu un text apropiat de cel editat de Rydén în *appendix d*.

Întrebările *Pentru Judecată şi pentru plată* şi *Pentru cei 12 apostoli*[46] alcătuiesc în *appendix d* un singur răspuns, la o singură întrebare, într-o formă pe care Rydén o consideră proprie doar manuscrisului **E**.[47]

Cea de a treia întrebare din acest grup („cum va aduna Dumnezeu dihaniile..." – ms. **2786**, f. 346^{v}) aparţine tuturor manuscriselor din *appendix d*[48], deci nu este specifică numai pentru **E**. La fel se întâmplă cu următoarea, cea de a patra întrebare („cum va fi ceriul şi pământul ..."), care primeşte aici (ms. **2786**, f. 346^{v}) doar un răspuns formulat pe scurt. Abia la f. 348-348^{v} (după un grup de alte 4 întrebări, cu totul diferite tematic, care arată ca nişte intruse) se dă adevăratul răspuns. Dar acest răspuns nu mai avea nici o legătură cu textul imediat anterior („scaunul cel fărădelége"), de aceea un copist a scris o întrebare nouă (f. 348), legată logic de răspunsul dislocat, pe care îl avea în faţă.

Voi vorbi mai jos despre cele 4 întrebări şi răspunsuri rătăcite, copiate între f. 346^{v}- 348 ale ms. **2786**.[49]

După ultima întrebare, de fapt ultimul răspuns, cu conţinut eshatologic, în ms. **2786**[50] urmează un *cuvânt* despre „demascarea" intenţiilor diavolului (povestire care aparţine tot tipului de manuscrise din *appendix d*, aşezată şi acolo după acelaşi răspuns eshatologic ca şi aici).

În final, în manuscrisul **2786** se găseşte adăugată povestirea despre Rafail, diaconul cel păcătos, exemplu tragic de condamnare după o Judecată individuală ce se petrece chiar înainte ca judecatul să fi murit.[51] Despre diferitele posibile raţiuni ale dislocării acestei povestiri, am vorbit mai înainte.

---

[44] Ms. **2786**, f. 344-345.
[45] Rydén II, p. 293 (cu schimbarea ordinii fragmentelor). Vezi şi p. 235.
[46] Ms. rom. **2786**, f. 345-346^{v}.
[47] Rydén II, p. 409-411.
[48] Rydén II, p. 397.
[49] Exact între aceleaşi vecinătăţi, ele apar şi în celelalte manuscrise cu *Întrebări*.
[50] Ms. **2786**, f. 348 - 349^{v}.
[51] Ms. **2786**, f. 349^{v}-350^{v}. Rydén II, p. 193-197.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Revenim acum la intruziunea de la filele 346ᵛ-348ᵛ ale ms. 2786, intruziune care a rupt întrebarea despre „cum va fi ceriul şi pământul..." (f. 346ʳ) de adevăratul ei răspuns (f. 348ᵛ)[52].

Cele 4 întrebări intruse aparţin tematic **părţii I** a *Întrebărilor lui Epifanie* şi se împart în două categorii. Din prima categorie fac parte primele trei: „tot păcatul iaste afară de trup", „Mamon", „mlădiţă tinere de maslin". Acestea apar în textul grecesc de bază în grupul de întrebări din care au fost extrase cele din **partea I** a ms. 2786.[53]

Cea de a patra întrebare: „scaunul cel fărădelége"[54] aparţine, din punct de vedere logic, **părţii I** din dialogul lui Epifanie cu Andrei. Din punct de vedere formal, ea este însă, în manuscrisele din *appendix d*, legată de seria de acolo a întrebărilor eshatologice, pe care le precede.[55]

Logic ar fi ca în ms. 2786, după întrebările din **partea I**, care se termină la f. 336, să urmeze grupul celor patru, aparţinând aceluiaşi cerc tematic, intruse la f. 346ʳ-347ᵛ. Prezenţa întrebării despre „scaunul cel fărădelége", cu dublă posibilitate de conexiune, a dus însă, într-un fel despre care deocamdată nu putem decât să formulăm felurite ipoteze, la legarea întregului grup de întrebările eshatologice de la f. 346ᵛ.

Că un copist neatent a încurcat foile, că altul a observat fractura logică şi a reformulat o întrebare pentru un răspuns rătăcit, acestea nu sunt lucruri de mirare.

Ne întrebăm însă de ce Ioachim Bărbătescu (a cărui atenţie faţă de textele copiate devine de atâtea ori evidentă) nu se simte deranjat de discontinuitatea din desfăşurarea întrebărilor. Explicaţia stă probabil în felul cum se citeau aceste întrebări. Bănuim că lectura se făcea pe fragmente: de fiecare dată una sau mai multe chestiuni. De aici şi necesitatea de a introduce explicit în text o numerotare, spre a identifica repede punctele parcurse şi punctul de întrerupere. Probabil că pe auditori nu-i supăra revenirea cu ştiri despre tematica din paginile anterioare şi, prin apelul la memoria tipică oralităţii, legătura se făcea imediat.

Pentru scrierea atribuită preotului Nichifor a fost subliniată prezenţa masivă a elementelor din cultura creştină orală de nivel popular.[56] Numeroase pasaje din *Întrebări şi răspunsuri* ar putea fi analizate din punct de vedere al raportului lor cu dogmele Bisericii.

---

[52] Rydén II, p. 397.

[53] Ms. 2786, f. 346ᵛ-347ᵛ. Rydén II, p. 231-235.

[54] Ms. 2786, f. 347ᵛ-348. Rydén II, p. 391-393.

[55] În *appendix d*, întrebările se înşiruie astfel: despre imensitatea cerurilor (lipseşte în manuscrisele româneşti); despre „soare"; despre „scaunul cel fărădelége"; întrebări eshatologice (Rydén II, p. 388 ş. u.).

[56] „In these matters there were many traditions, but not orthodoxy", „Nikephoros was ... free to exploit a rich folkloric material" (Rydén I, p. 59). „The range of topics is encyclopedic, to which the author's approach is folkloric" (Rydén I, p. 143).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

La anumite pasaje din textul pe care îl public în continuare, am semnalat paralelismul de imagini cu scene din Judecata din urmă, aşa cum a fost pictată în Moldova de secol XVI.

În manuscrisele care conţin numai *Viaţa* lui Andrei Salos, există în povestirea finală, notată de mine cu G (vezi *supra*), un fragment al cărui conţinut spune despre „rai" lucruri similare cu singulara pictură de la biserica Mânăstirii Arbore.[57]

S-a discutat mult în ultima vreme despre *Viziunea* lui Nifon. Este vorba, în realitate, despre o scriere care nu a fost redactată nici în secolul al IV-lea, cum au susţinut unii, nici în secolul al XVI-lea, cum cred alţii, ci, probabil în secolele X-XI, folosindu-se material din „apocalipsul" lui Andrei Salos (vezi Rydén II, p.17, 52, 157). Nu ştiu dacă au circulat la noi în secolul XVI manuscrisele slavone (sau greceşti) cu *Viziunea* lui Nifon, dar manuscrise slavone cu *Viaţa* lui Andrei şi/sau *Întrebările* lui Epifanie au fost copiate în Moldova (sau au ajuns de altundeva[58]). Aceste texte de secol XVI stau uneori alături de copii ale unor cronici locale ale Moldovei (*Letopiseţul de la Bistriţa* – ms. sl. 649); de o traducere (cu completări) din *Cronica* lui Manases, importantă pentru întregul conglomerat de culturi din lumea bizantină (acelaşi ms. sl. 649); de liste ale împăraţilor de altădată, un fel de *ubi sunt* rostit ca un avertisment la adresa împărăţiei „saracenilor" (turcilor), care trebuia, în mod logic, să treacă şi ea (ms. sl. 309 – unde profeţiilor eshatologice din *Întrebările* lui Epifanie li se dă în mod implicit o decodificare legată de nădejdile şi temerile secolului al XVI-lea).

A vorbi însă doar despre „influenţe" între diferite scrieri şi imaginile pictate, mi se pare prea simplificator; trebuie să ne gândim mai degrabă la aceeaşi sferă de preocupări, exprimată fie cu mijloacele artelor vizuale, fie cu ale literaturii.

Pentru istoria culturii ar aduce un plus de înţelegere analiza interpretărilor alegoric spirituale[59] pe care de numeroase ori Sf. Andrei le dă diferitelor întâmplări sau diferitelor citate din *Biblie*. Cred că – fără exagerare – se poate afirma că autorul i-a atribuit lui Andrei o gândire alegorică, distanţându-se consecvent de interpretarea literală. Dacă autorul (respectiv ultimul prelucrător) era într-adevăr un preot din secolul al X-lea la Sf. Sofia, reprezentativ pentru un cler cu o cultură medie, ar urma că alegoria spirituală la

---

[57] Pentru Judecata din urmă în mânăstirile din Moldova secolului al XVI-lea, vezi Ileana Stănculescu, *Il Giudizio universale nella pittura murale del Nord della Moldavia*, Bologna, 2001 (în continuare: Stănculescu, *Il Giudizio*), cu bibliografia lucrărilor anterioare şi cu o listă de manuscrise cu conţinut eshatologic care au circulat pe teritoriile locuite de români.

[58] De exemplu B. A. R. ms. sl. 134, considerat a fi venit din Serbia (P. P. Panaitescu, *Catalogul*). Din secolele XVIII-XIX, se păstrează la B.A.R. ms. sl. 584, venit probabil din Rusia (P. P. Panaitescu, *Catalogul*). *Viaţa* copiată aici aparţine categoriei de text din *VS*.

[59] Rydén II, p. 203, 213, 215, 223 etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

nivel – să-i spunem – popular constituia atunci în Bizanț modalitatea curentă de apropriere a textelor biblice.[60]

Traduse în românește, *Viața* și *Întrebările* fac prezente și în cultura noastră, alături de multe alte texte, încercările de alegorie spirituală pe diferitele ei trepte.

Publicăm în continu

are *Întrebările* din ms.rom. 2786.

[60] Se pune desigur întrebarea după ce versiune a *Bibliei* a citat Nichifor sau prelucrătorii anteriori. Traducătorul român pare a nu apela la o formă consacrată; s-ar putea să-și fi folosit cel mai adesea memoria, fără să fi avut ca țel exactitatea formală. Sau se poate să fi tradus, atât de bine cât îl înțelegea, textul pe care îl avea în față. Fidelitatea față de textul-izvor va putea fi cercetată atunci când acesta va fi identificat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Лꙋна лꙋй
Ѡктѡврїе

Аре зиле трейзечи ши ꙋна

Зїоа аре Часꙋри, А҃І. ши ноаптѣ Часꙋри, Г҃І.

Ꙟтрꙋ ачѣѧ зи, Кꙋвꙟнт ла Акоперемꙟнтꙋл прѣ Сфн҃тей Стъпꙟней ноастре Нъскътоарей де Дмнезꙋ.

Дин Ведѣнїа Сфн҃тꙋлꙋй Андрїю, ши алꙋй Епифанїе.

Требꙋе сә щим къ ачест Празник аꙋ лꙋат а сә прәзнꙋй пентрꙋ ѡ причинъ ка ачаста:

Ꙟ Зилеле Ꙟпъратꙋлꙋй Лѣѡн челꙋй Ꙟцелепт Ꙟ Кѡнстантинꙋпол, спре ѡ Дꙋминикъ, фъкꙟндꙋсә Привегїере де тоатъ ноаптѣ Ꙟтрꙋ Чинстита Бесерикъ Влахерна а прѣ Сфн҃тей Нъскътоарей де Дмнезꙋ, Ꙟтрꙋ ачѣѧ зи а Лꙋнїй лꙋй Октоврїе, ши мꙋлцимѣ нородꙋлꙋй Ꙟнаинте стꙟнд, ка ла патрꙋ часꙋри де ноапте фїинд, сфн҃тꙋл Андрїю чел че ера небꙋн пентрꙋ Хс҃, шаꙋ рꙟдикат Окїй Ꙟсꙋс, Ꙟпреꙋнъ кꙋ ꙋченикꙋл сꙋ феричитꙋл Епифанїе, ши аꙋ вәзꙋт пре Ꙟпъръте́аса Чериꙋлꙋй, пре Акоперитоарѣ а тоатъ лꙋмѣ, пре прѣ Сфн҃та фечоара Нъскътоарѣ де Дмнезꙋ, Ꙟ вәздꙋх стꙟнд ши рꙋгꙟндꙋсә, ка Соареле стрълꙋчинд кꙋ Лꙋминъ, ши акоперинд пре нород кꙋ Чинститꙋл сꙋ Ѡмофор, Ꙟпреꙋнъ кꙋ Ѡщи Черещи, ши кꙋ мꙋлциме де сфинцй, карїй Ꙟ хаине албе кꙋ кꙋчерничїе Ꙟпрежꙋрꙋл ей стѧ, дин карїй дой ера май алешй, Сфн҃тꙋл Їѡанн Ꙟнаинте Мергъторюл, ши Еѵангелистꙋл Їѡанн. Пре карѣ вәзꙟндꙋѡ Сфн҃тꙋл Андрїю аꙋ зис кътръ ꙋченикꙋл сꙋ феричитꙋл Епифанїе: Ѡаре вези фрате, пре Ꙟпъръте́аса ши Доамна тꙋтꙋрѡр, карѣ сә роагъ пентрꙋ тоатъ лꙋмѣ:

Ꙟпъра

Ms. rom. 1462, f. 54r.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ms. rom. 2188, f. 74r.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ms. rom. 1132, f. 178v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

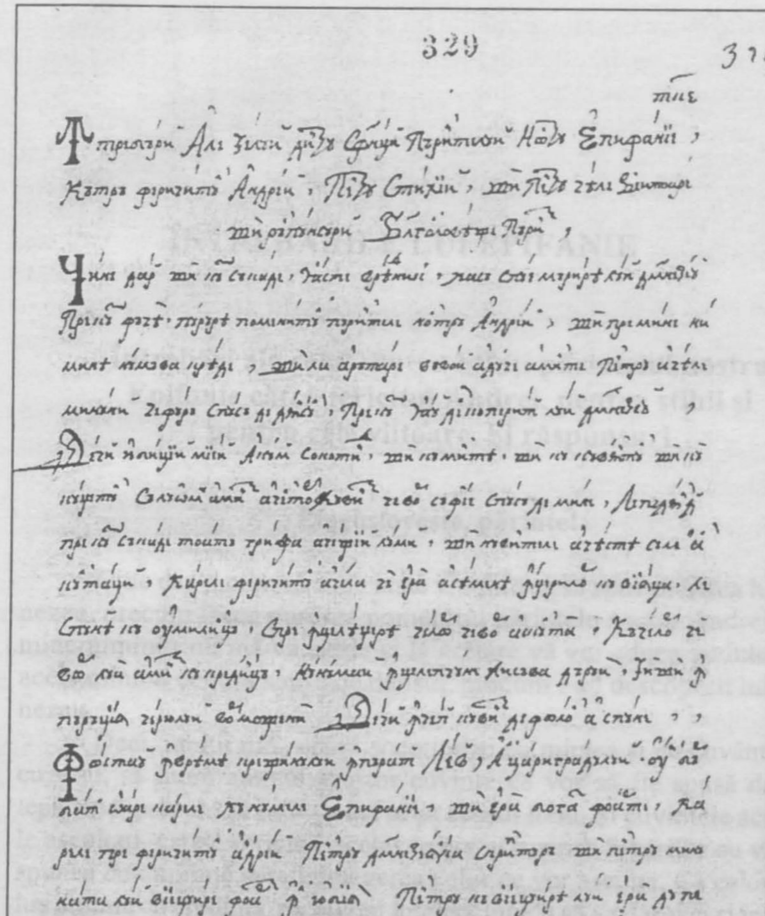

Ms. rom. 2786, f. 329r.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ÎNTREBĂRILE LUI EPIFANIE

329[r] **Întrebări ale celui dintru Sfinți părintelui nostru Epifanie cătră fericitul Andrei, pentru stihii şi pentru céle viitoare. Şi răspunsuri**

Blagoslovéşte, părinte!

Cine dar şi cum să cade iaste vrédnic ca să spue mărirea lui Dumnezeu, precum făcea pururea pomenitul părintele nostru Andrei. Şi pre mine niminea nu mă va créde şi la arătare vă voi aduce aminte pentru acéle minuni ce fură spusă de dânsul, precum i-au descoperit lui, Dumnezeu.

Deci, iubiții mei, acum socotind şi cu mintea şi cu cuvântul şi cu cugetul, să luom aminte acestor cuvinte ce vor să fie spusă de mine, lepădând, precum să cade, toată grija aceştii lumi. Şi cuvintele acéstea să le ascultați, carele fericitul acela, ce era asémenea îngerilor cu viiața, le spunea cu umilință spre înțelégerea celor ce vor asculta. Că celor ce vor lua aminte cu credință, nu numai înțelepciune li să va dărui ci şi înpărăției ceriului vor moşteni.

Deci încep cuvinte de folos a spune.[1]

Fost-au în vrémea creştinului înpărat Lev al Ţarigradului un bărbat oare carele cu numele Epifanie şi era bogat foarte. Carele pre fericitul Andrei, pentru dumnezeiasca *Scriptură* şi pentru minunata lui vieţuire foarte îl iubiia, pentru că vieţuirea lui era dupe cum voiaşte Dumnezeu. Ci dar lăsând ale aceluia multele isprăvi şi minuni, numai o

[1] Acest preambul la *Întrebări* este comparabil cu *Prologul* (cuvântul înainte) la *Viața* în forma integrală. Vezi Rydén II, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

parte oarecarea din minunile lui şi din înfricoşatele taini care de la Dum-
329[v] nezeu i s-au dăruit, prin lucrarea Duhului / Sfânt, care pre scurt adeverindu-le le voi zice.

Îndeletnicindu-să oarecând Epifanie, luo pre grăitoriul de céle dumnezeieşti Andrei în casa lui, şi fiind amândoi deosebi o săptămână, deci întrebă Sfântul Epifanie pre Sfântul Andrei de oare care pofte ale lui şi de stihii şi de alte schimbări şi de îngeri şi de tocmeala sufletului, de adevărarea lumii.

Ci dintr-acéle zisă ale lor vom zice puțintéle.[2]

1.[3] *Întrebarea* dintâiu a Sfântului Epifanie.

Iar atuncea zisă Sfântul Epifanie:

– Rogu-te, cinstite părinte, de am aflat har înaintea ta, spune-m' cum iaste sufletul omului, că voi să aflu aceasta dintru a ta limbă cea de Dumnezeu grăitoare.

Răspunsul Sfântului Andrei.

Deci grăi acel fericit:

– Sufletul toate le ține, că peliții aceştiia şi acestui trup de lut, acela îi iaste viiața; sau să zic şi Dumnezeu, iar nu alt, nici într-alt chip nimic. Că această putére i-au dat lui Dumnezeu: a-l înviia, şi a-l îndrepta, şi a-l încălzi, şi a-l însufleți cu căldura cea dumnezeiască, că fără de acesta, trupurile noastre, tină şi cenuşe şi prah sânt.

Iar chipul lui iaste alb ca o lumină, şi iaste duh înțelegătoriu şi uşor şi înțelept foarte, lin şi foarte smerit şi blând, lucrat întru cei nevăzuți. Spunerea lui iaste mai presus făr' de grije; şi sfintelor puteri îngereşti iaste
330[r] foarte / iubit, că oamenii dintru începutul lor strălucesc ca soarele, având sufletele lor curate, pentru lucrurile céle bune. Şi cine precum să nevoiaşte

---

[2] Rezumatul biografic nu există în Rydén. *Întrebările* circulau şi independent de *Viață*.

[3] Rydén II, p.201 (aici şi în continuare, textul românesc nu se suprapune integral cu cel grecesc). Cu aceasta începe **partea I** a *Întrebărilor*. Ioachim Bărbătescu numerotează întrebările cu cifre latine, în timp ce în text foloseşte cifre slavone (ms. 2102 şi ms. 2786). Titlurile: „întrebare" şi „răspuns" (care întrerup la Ioachim curgerea normală a dialogului) nu apar în Rydén, unde se menționează în prefață că împărțirea în capitole şi titlurile acestora variază frecvent. Lucrul acesta este evident şi dacă vom compara manuscrisele slavone şi româneşti între ele. Ioachim este, dintre toți copiştii, cel mai logic şi clar; el a făcut unele modificări şi atunci când s-a recopiat pe sine însuşi (ms. 2786, în comparație cu ms. 2102).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

îşi luminează sufletul cu lucruri bune şi cu fapte plăcute lui Dumnezeu. Şi din cât ne apropiem de Dumnezeu, ne tot luminăm. Şi când răbdăm scârbe şi năpăşti, ne tot apropiem de Sfinţiia Sa. Iar deaca ne apropiem, ne luminăm şi ne înpărtăşim înpreunării Sfântului Duh. Ci ca fierul când iaste în foc, mai mult să arată luminat şi lămurit, aşa şi omul cu sufletul iaste din darul Sfântului Duh. Iar fierul cel negru iaste trupul nostru; şi când ne nevoim noi în post şi în rugăciunile ce ne sânt noao rânduite de la Duhul Sfânt, atuncea ne luminăm.

Iar de sufletele céle ce sânt în păcat, noi gândim că după firea cea dintâiu sânt nespurcate, purtate în toată vrémea de mâinile îngerilor, ca coconii cei mici ce sânt purtaţi pre braţele maicelor. Iar deaca să dau în viiaţă rea petrecând luméşte şi făcând păcate, să întunecă şi sânt ca nişte corbi negri. Că multe suflete eşind din trup sânt grozave şi urâte. Iar altele sânt putrede când să despart de trup şi ca nişte felége[4] sânt rupte; iar altele sânt de tot spurcate.

Deci să le înţelegi acéstea, fătul mieu, că nu voi să-ţi spui ţie din carele sânt mai adânci. Iar acéstea cătră învăţătura sfletului tău ziş, ca unui iubit al mieu puişor.

2. *Întrebarea* lui Epifanie: /

330[v] Iară Epifanie luo pre fericitul Andrei şi-l dusă în tinda beséricii Sfântului Agathonic. Şi şezură aproape de locul botejunii, că era loc de voroavă.[5]

Şi zisă cătră dânsul:

– Spune-m', părinte, rogu-te, pentru Dumnezeu, că voi să auzi din cinstit rostul tău ce iaste veacul[6], că doresc să ştiu precum dorêşte cel însetoşat de izvoarăle apelor.

Iar Sfântul zisă că:

[4] Felége – zdrenţe.

[5] Rydén II, p. 203. Pentru înţelegerea spirituală a textului, un bun ajutor îl dă traducerea românească, de curând apărută, făcută de ieroschimonahul Ştefan Lacuschitiotul: *Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos*, Asociaţia Schitul Lacu. Sfântul Munte Athos, Editura Evanghelismos, 2002. Traducerea este făcută din greceşte, după alt tip de texte decât cele care au stat la baza vechilor traduceri româneşti.

[6] Rydén II, p.205.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Dumnezeu Părintele, pururea fiind cu Cuvântul Său (adecă cu Fiiul) şi cu Duhul Sfânt, acéste lucruri toate făcute le adusă.

Cele mai multe dar să le lăsăm, să zicem de acéstea ce sânt cercate de tine.

Veacul dar iaste duhul în multe chipuri şi minunat cu şapte sémne covârşit şi cu patru vremi încungiurat.

După aceasta începură îngerii şi oamenii a umbla. Deci unii luară începere de a călători, iară Dumnezeu ne-au dăruit noao viiață.

Iar căile şi călătoriile lui au începere, iar sfârşenie în veac nu vor luoa, că călători cel întâiu zidit şi dintru începerea căilor lui nu putu să-ş dobândească calea lui, ca şi noi.

Pentru că şi acela, şi noi una sântem pentru rodul şi sângele, că una sânt acéste 7 veacuri ale aceştii lumi. Iar numărul anilor nu s-au săvârşit. Iar după sfârşeniia lor, va rădica Domnul Dumnezeu duh înfricoşat preste tot pământul şi să vor aduna oasăle oamenilor, fieştecarele la închietura şi făptura lui şi să vor alcătui toate şi să vor lipi şi să vor pune pre dânsele /
331r vinele şi peliţăle şi să va da fieştecăruia trup, suflet neputred, fiind slobozite din legătură, că acum sânt încuiate.[7]

Şi atuncea va bucina îngiărul cu frică şi cu cutremur şi vor învііа morţii întru clipeala ochiului şi să va pogorî Judecătoriul pre pământ şi va plăti fieştecăruia după lucrurile lui.

Şi atuncea să va priimi al optulea veac, după cum grăiaşte Solomon de partea a şaptea şi a opta, că a celor ce vor să fie are umplérea acestui veac, că va scoate pre cei drepţi întru veselie făr' de măsură şi va munci pre păcătoş făr' de sfârşenie. Că oamenii după[8] ce vor învііа din morţi, vor fi neputrezi, iar raiul şi iadul făr' de sfârşenie, şi veacul acela netrecut. Că veacul acela va fi nesfârşit şi răpaosul neschimbat, neavând sfârşenie[9] niciodată.

3. ***Întrebarea*** lui Epifanie:

– Carea iaste dintâiu zidirea lui Dumnezeu?[10]

Răspunsă dreptul Andrei:

---

[7] *Iezechiel* 37.

[8] Silaba inițială *du* este reluată de la sfârşitul unui rând la începutul celuilalt.

[9] Lipseşte litera *r*.

[10] Rydén II, p. 203.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Întâiu să arătară zidirile veacurilor. După acéia puterile céle dintru înălțime.[11] Că pentru căci iaste fără de trup Cel de Sus, drept acéia și lumea cea gândită și pre cei fără de trupuri i-au făcut întâiu. Că au lucrat multe chipuri de duhuri tuturor veacurilor, că trupul l-au luat din pământ, iară pre cinstitele puteri céle cerești, numai cu cuvântul le-au făcut. Și întâia ceată,
331[v] heruvimii; / după aceia, serafimii; după aceia, scaunele, domniile, începătoriile, puterile; după aceia, îngerii. Iar Mihail și Gavriil, Uriil și Rafail și Samail, aceștea fură mai mari puterilor celor fără de trupuri.[12] Iar Samail iaste lepădat din ceriu, pentru că s-au prea înălțat, de au zis: „Pune-voi scaunul mieu spre nori și voi fi asémenea Celui de Sus". Că mărirea de la Dumnezeu o urî, pentru acéia îl lepădă Dumnezeu pre dânsul cu toată ceata lui.

Că Dumnezeu au făcut 12 cinuri mari de îngeri după firea omenească nenumărați. Precum au zis Unul Născut Fiiul și Cuvântul în vrémea chinurilor că: „Aș putea să pui aicea înainte mai mult decât 12 legheoane de îngeri!" Drept acéia va luoa Dumnezeu această ceată din cei spășiți, ca să fie deplin 12 cinuri de îngeri ai lui Dumnezeu. Deci iată că arătat iaste că a doa oră fură făcute cinurile céle dintru înălțime.

4. *Întrebare*:
Dar a treia oară ce au făcut?
Răspunsă Sfântul Andrei[13]:
–Făcut-au adâncul și beznele, întunérecul și apa, focul și negura; și au luat sălășluirea acelor didesupt. Iar apa acéia nu sta, ci să afunda și să arâdica, că duhul – precum zice *Scriptura* – să purta pe deasupra apelor. Iar spre acest singur duh, unora li să învăluesc cugetele. Iar nu era Duhul
332[r] cel Sfânt, precum grăesc oarecarii, să nu / fie una ca acéia. Iar „duhul" era și Acesta, și acela. Ci dintru acela sânt făcute vânturi deplin.

5 *Întrebarea* Sf. Epifanie:
– Spune-m', cinstite părinte, de Sfânta și cea Întru-o-ființă Troiță: de Părintele și de Fiiul și de Duhul Sfânt.[14]

[11] Rydén II, p. 205.
[12] De comparat cu Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească*, trad. Cicerone Iordăchescu, Postfață Ștefan Afloroaei, Iași, 1994. Vezi și Cyril Mango, *Byzantium. The Empire of New Rome*, Londra, 1980, mai ales p. 151-165.
[13] Scris: *Anrei*.
[14] Rydén II, p. 209.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Răspunsul Sf. Andrei.

Iar Sfântul zisă că:

– Precum sânt în suflet ale minții și ale cuvântării și ale suflărilor, și alta iaste tocmeala sufletească și alta a minții și iar alta iaste a cuvântării, ci precum toate sânt întru o ființă, așa și de Dumnezeire vei afla: Părintele Dumnezeu – mintea; Duhul Sfânt<n. n.: suflarea>; iar cuvântul – sângur născut Fiiul lui. Că în trei staturi[15] vedem că iaste frumsețea lui Dumnezeu propoveduită.

6. ***Întrebare*** a Sf. Epifanie:

Epifanie zisă:

– Dar Dumnezeirea în ce chip dumnezeiesc iaste? Au într-alt chip să socotește?[16]

Răspuns.

Răspunsă dreptul:

– Să nu fie una ca acéia, fătul mieu, că niminea nu l-au văzut pre dânsul; dar cum pot să-i spue chipul lui? Văzut iaste Dumnezeu de multe ori de cei aleș ai lui și să închipuiaște pre sine înprotiva puterilor celor ce vor să-l vază pre dânsul. Iar niminea nu poate să-l vază pre Dumnezeu precum iaste în chipul Dumnezeirii sale.

7. ***Întrebarea*** Sf. Epifanie: /

332^{v} Epifanie zisă:

– Cum iaste Hristos Dumnezeu și om, având un chip și un stat?[17]

Răspunsul Sf. Andrei:

Singur Fiiul îndoit cu firea să chiiamă că iaste și doao voi are cu cuvântul lui Dumnezeu.

Precum au zis Ioan Bogoslov: „Trup s-au făcut și s-au sălășluit întru dânsul."[18] Nu s-au schimbat a nu fi Dumnezeu, nicicum să nu fie aceasta, ci Dumnezeu fiind, și Cuvânt fu, și om. După adevăr s-au păzit întreg: și după omenire, Dumnezeirea.

---

[15] Corespondent (la plural) al grecescului *hypostasis*.

[16] Rydén II, p. 209.

[17] Rydén II, p. 209. Pentru „stat" vezi *supra*, n. 14.

[18] *Ioan* 1,14: „Cuvântul s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi". Pentru pasajele citate din ***Biblie*** sau din Sfinții Părinți, am folosit identificările date de ieroschimonahul Ștefan Lacuschitiotul (vezi *supra*) și de Rydén II, la care am adăugat câteva.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Că precum iaste firea apei deaca înghiiață și să închiiagă, tot apă fiind. Și are 2 nume, după schimbarea fețelor, că când iaste deosebi, apa are un nume, iar când să schimbă întru ghiiață, are alt nume, precum îi iaste chipul. Într-acestaș chip și Cuvântul lui Dumnezeu și Fiiul; și să chiiamă și om.

8. *Întrebare.*

Epifanie zisă:

– Ceriul acesta ce să véde, ce are deasupra lui?[19]

Răspuns.

Zisă acel drept:

– Precum să véde de multe ori acoperindu-l norii, așa și deasupra iaste acoperit cu apă, precum au zis prorocul David: „Acoperitu-l-ai cu ape pre deasupra lui"[20].

9. *Întrebare.*

Epifanie zisă:

– Dar câte ceriuri sânt?[21]

Răspunsă Sfântul Andrei:

– Moisi șezind în cort, au zis ovréilor: „Dintru început au făcut Dumnezeu ceriul și pământul"[22]. Un ceriu văzut numai ce numește. Iară / 333[r] fericitul Pavel grăiaște de trei ceriuri. Iar Moisi de un ceriu grăiaște. Iar fericitul Pavel grăiaște și de cel văzut și de céle nevăzute. Ci să cade noao a asculta mai mult pre acest dătătoriu de lége nou, că descoperirea darurilor cestor noao sânt desăvârșit.

10. *Întrebare.*

– Dar ce iaste deasupra ceriului, spune-m', rogu-te, pentru Dumnezeu.[23]

Răspunsă Sfântul:

– Așa să-mi ajute adevărul, fătul mieu, că de mari și ascunsă taine întrebi. Ci însă îți voi spune ție și de aceasta că deasupra puterilor celor

[19] Rydén II, p. 211.
[20] *Psalm* 103,3.
[21] Rydén II, p.211.
[22] *Facerea* 1,1.
[23] Rydén II, p. 211.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

gândite iaste Dumnezeu. Iar de-a dreapta Sfinți<e>i Sale şade Hristos, pre scaun înalt şi înfricoşat, fiind ca fulgerul. Şi iase de la dânsul oarecare mireazmă bună foarte şi mai dulce decât toate dulcețile, de hrănește pre toate cinurile céle cereşti. Iar mai deasupra de acéstea iaste aer curat ca o oglindă şi să sue spre înălțime făr' de sfârşene.

11. *Întrebare.*

Epifanie iarăş zisă:

– Spune-m', părinte, cum le ştii acéstea toate înfricoşate taini şi grăeşti tot întru dreptate, ca când le-ai fi văzut pre dânsăle?[24]

Răspuns.

Iară Sfântul zisă:

Căruia îi deşchide şi-i luminează Dumnezeu ochii minții, multe véde şi văzând să minunează. Că nu poate omul să grăiască în dreptate de nu va fi Dumnezeu cu dânsul.[25]

12. *Întrebare.*[26]

Epifanie zisă:

333[v] – Dar apa carea pogoară din nori cu picături de / ploae, din ceriu pogoară au dintr-altă parte?

Răspunsă dreptul:

– Au zis Domnul: „Pune-voi curcubeul mieu pre nori"[27]. Deci acel curcubeu, cu porunca lui Dumnezeu, strânge apele mării ca un foale şi le pune spre lărgimea norilor. Şi când poruncéşte Dumnezeu să dea pământului ploae, să dă glas de vânt foarte tare dinlăuntrul curcubeului şi vântul acela îi pornéşte a luoa ape. Deci când vine vântul tunetului cel dintâiu, îngroaşe norii şi-i améstecă. Atuncea iarăş să dă vântul apei şi al stropirii şi acela tunând umple norii de apă; ca un buréte îi umple pre dânşii. După acéia să deşchide altă visterie de are apă, şi mérge înaintea vântului ploii cu tunete, de face cale apei ce mérge spre nori. Deci tot aşa, de câte ori să deşchid visteriile céle curgătoare de apă, tot să aud glasurile tunetului. Iar de multe ori şi făr' de tunet ploao.

---

[24] Rydén II, p. 213.

[25] În continuare lipsesc două întrebări din textul grecesc, dar prin eliminarea lor se ajunge la o concordanță tematică.

[26] Rydén II, p. 215. Pentru textul de aici până la fila 336 vezi volumul *Texte uitate – Texte regăsite*, Bucureşti, 2002, p. 47 – 72.

[27] *Facerea* 9,13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Ci nu le fac iale stihiile de sineș sângure, ci Domnul Dumnezeu au pus îngeri pornitori spre acéstea și îndreptători ca și altor stihii cerești.

13. ***Întrebare.***

– Pentru ce pusă Dumnezeu lui Ioan Bogoslov nume „Voanerghes", ce să zice „fiiul tunetului"[28]?

Răspunsă Sfântul:

- Precum mi să pare, fătul mieu, pentru căci el au umplut negrăita apa Evangheliei, izvorul cel fără de moarte. Că Dumnezeu era tunetul ce-l spusă, și Duhul Sfânt[29]. Că mai înfricoșat decât dânsul niminea n-au /
334[r] putut grăi. Drept acéia, Ioan Bogoslov iaste cap evangheliștilor.

14. ***Întrebare.***

– Cum poartă fulgerul și ce iaste ființa aceluia?[30]

Răspunsă Sfântul:

– Curcubeul adună apele din mare și din iazăre și din râuri, precum ț-am spus și mai nainte. Și să amestecă visteriile beznelor, și deaca să umplu norii toți de apă, să sue și stau pre la locurile sale și petrec așa neclătiți. Deci sânt fulgere putérnice ale visteriilor de țin întru sine toată apa, și amestecă și topesc toată sărătura și scârnăviia ce iaste din mare. Și atuncea vine îngerul lui Dumnezeu cel ce iaste orânduit spre acéstea, cu lemnul cinstitei cruci, și îndulcéște apa. Iar fulgerul mérge înaintea tunetului de face pornire între nori să scoață apă din mare și o gătéște și o curățéște. Și de să întâmplă de multe ori a fi de laturea norilor, să varsă și spre văzduh; și vărsându-să să pogoară și până la pământ, strălucind și luminând. Iar de multe ori iaste de iasă din pornirea lui și, ajungând până la pământ, să arată luminând și, deaca cade pre pământ, cuprinde și topéște și arde, că are putére arzătoare, mai iute decât focul cel pământesc. Și precum are soarele lumină spre strălucirea sa, așa și lumina fulgerului iaste foc ceresc, precum să zice că iaste deasupra aceștii învârtoșeri de care
334[v] ț-am spus ție. Deci materiia acestui foc iaste întru o fire / și întru o tocmeală cu focul cel ce adusă Sfântul proroc Ilie cu rugăciunea la munte,

[28] Rydén II, p. 215. Vezi *Marcu* 3,17.
[29] *Ps.* 28,3; 67,34.
[30] Rydén II, p. 217.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

spre arderea jervelor şi spre arderea acelor proroci mincinoş ai Ezavelii, pre carii făcu de-i arsă cu foc.[31]

15. *Întrebare.*

– Oare adevărat grăesc cei ce zic că prorocul Ilie iaste în căruţa cea de foc, de tună şi gonéşte smeii?[32]

Răspunsă Sfântul:

– Să nu fie una ca aceasta, fătul mieu, să fie aşa! Că om cu mintea vătămată au zis să fie acéstea aşa. Iar Ilie la ceriu niciodată nu s-au suit, pentru că niminea la ceriu nu s-au suit, numai Cel ce s-au pogorât din ceriu, Fiiul Omenesc. Iar Ilie viu iaste şi iaste pre pământ. Şi nu poate niminea să-l cunoască pre dânsul, numai cel ce slujaşte lui Dumnezeu cu dreptate.

Şi Enoh cel dintâi iaste viu şi necunoscut. Iar şi Ioan Bogoslovul iaste viu şi iaste în lume, ca un mărgăritari în mijlocul unii tine. Fu lăsat să trăiască în trup, în chipul lui Is. Hs., ca să curăţască păcatele noastre şi să întoarcă a lui Dumnezeu dreaptă mânie, când să înmulţesc păcatele noastre. Şi mulţi din cei drepţi l-au văzut, ci nu l-au arătat pre dânsul pentru necredinţa şi răotatea oamenilor. Drept acéia, aceşti trei sânt vii şi vor fi vii până la sfârşitul veacului; şi luptându-să cu Antihrist, vor birui
335[r] mâniia lui şi să vor încununa cu / cununi de mucenie de la Hristos, Dumnezeul nostru. Deci acéstea aşa vor fi.

Iar pentru bălaur[33], adevărat aşa iaste că îngerul lui Dumnezeu ce iaste orânduit spre această slujbă <n.n.: îl trăsneşte>. Socotéşte pre diiavolul adecă pre smeu, şi unde să laudă el să meargă, îi iaste ajutoriu şi acel lucrătoriu de răotăţi.[34] Şi mai nainte, găsind el vréme, întră dracul în şarpe şi să face smeu zburătoriu şi face năluciri multe şi mari; şi după acéia nu să mai desparte de dânsul niciodată, ci tot într-însul petréce, de face răotăţi mari. Deci acest smeu iaste hiiară iute şi înfricoşată, înbrăcat în diiavolul, şi fac răotăţi multe, precum să spune că „află Satana pre diiavolul".

---

[31] III *Regi* 18,38.

[32] Rydén II, p. 219. *Smeu* corespunde aici gr. *drakon*.

[33] *Balaur* corespunde tot grecescului *drakon*.

[34] Pentru că traducerea este neclară, textul românesc trebuie comparat în permanenţă cu ediţia lui L. Rydén, dar şi acolo se remarcă neclaritatea textului grecesc (Rydén II, p. 219 -221, 340).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Deci când gândește diavolul acesta ce iaste în smeu a eși din cuibul lui să vatăme, sau să păgubească, sau să ucigă vreun om, véde Dumnezeu de sus și ca un iubitori de oameni nu voiaște să se facă răotăți de la înșelătoriul acela și vrăjmașul binelui, dracul.

Deci poruncéște îngerului carele iaste orânduit cu fulgerul și îndată să pornesc spre smeu fulgerile și tunetile. Și trimite îngerul curcubeul cel de fulger spre dânsul, să-l arză. Și-l rădică pre el în văzduh și fuge de frica înfricoșatului fulger, fuge de nevoe și să nevoiaște să se spânzure deasupra vreunui om, că i să pare osânditului că va scăpa. Ci Dumnezeu cel ce știe mai nainte și céle ce sânt negrăite, știe și gândul lui. Ci dă sămn îngerului celui cu fulgerul ca oriunde-l va ajunge pre dânsul, ori în copaci,
335[v] ori în casă ori / în vreo corabie, ori spre om, oriunde-l va ajunge pre dânsul, să-l facă cenușe. „Iar de va alerga să scape la om, arde-l pre dânsul dinpreună, precum ț-am poruncit. Iar eu pre robul mieu la mai mare mângâiare îl voi învrednici." Iar pre smeul acela al Satanii, pre dracul, îl pune întru legătură nedezlegată, arzându-l cu fulgerul ca să stea până la sfârșitul a toată zidirea.[35]

16. *Întrebare.*

– Dar zăpada din ceriu să pogoară așa sau cum înghiiață de să face așa și să schimbă întru zăpadă?[36]

Răspunsă Sfântul:

– La arătare iaste că apa carea iaste din curcubeu, fiind în sânurile norilor, să schimbă întru ghiiață de iutele ger. Și pogoară din ceriu cu porunca lui Dumnezeu vânt alb și vine spre nori, încă fiind ei plini de apă și albéște apa foarte, în ce chip și roaoa vara. Deci pogorând apa din văzduh dulce și albă, să închiiagă de să face zăpadă de nevoia răcélii văzduhului. Ci la ceriu nu iaste zăpada așa cum o vedem noi aici pre pământ, ci iaste foarte cu mult mai albă. Ci pogorând dintru acea înălțime înfricoșată, să înparte întru multe fărâmituri și presărături.

---

[35] Pentru credințele populare referitoare la: tunet, fulger, trăsnet, vezi *Enzyklopädie des Märchens: Blitz* (R.W.Brednich) în volumul II, Berlin etc, 1979, col. 476-479; *Donner* (H. J. Uther) și *Drachen...* (L. Röhrich, U. Masing, L. C. Barag) în volumul III, 1981, col. 762-766, 787-834. Pentru răspândirea în cultura bizantină, vezi Theognostos, *Thesauros*, XX, 26, ed. J. A. Munitiz, Leuven, 1979, p. 214 (*apud* Rydén II, p. 340, n. 71).

[36] Rydén II p. 221.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Deci ia vezi ce iaste putérea lui Dumnezeu, cum uneori iaste ca nişte grăunță în vedére şi să pogoară încet şi cu firea iarăş să face de iaste moale ca lâna; şi aşa să pogoară pre pământ şi iarăş poruncéşte de să schimbă apa întru ghiiață şi iarăş ghiiața întru apă. Că aşa iaste de minunat Dumnezeu întru lucrurile sale.[37]

17. *Întrebare.* /

336[r] – Ce iaste, părinte, ființa soarelui şi în ce chip iaste fața lui, că unora li să pare că iaste în chipul omenesc.[38]

Răspunsă Sfântul:

– Să nu fie acel lucru să fie primit acel cuvânt. Că din început au zis Dumnezeu cu cuvântul şi s-au făcut şi iaste lucrarea lui, ca focul, de la Dumnezeu aprins înprejur şi nestins. Iar întru adevăr îți spui că mărimea lui iaste mai mare decât tot pământul, ci pentru căci iaste aşa de sus să véde mic. Şi îngerii lui Dumnezeu şed în mijlocul lui. Şi cu cuvântul puterii lui să pleacă şi mérge pre cale dreaptă; şi cu orânduiala căilor celor drépte umblă cătră locul apusului şi cu grabi mérge de călătorésțe, aleargă şi în zi, şi în noapte. Şi când să pleacă cătră apus, să pogoară dintru învârtoşare, că zic că dintru acea învârtoşare, spre care ceriul ca cu o cămară iaste întărit. Deci să pogoară şi călătorésțe spre laturea despre amiazăzi şi preste toată noaptea vine spre răsărit şi acolo să sue spre învârtoşarea ceriului. Aşa face a lui dreaptă lumină.

18. *Întrebare.*[39]

– Rogu-te, părinte, spune-m' de înpărații şi de zilele céle de apoi, cum şi când şi cum vor fi, de care lucru grăesc să fie aproape sfârşitul şi ce lucruri şi în ce chip vor fi acéstea; şi cum va tréce cetatea noastră,

[37] Întrebările 1- 16 cuprind, cu prescurtări şi prelucrări, textul aflat între rândurile 2893-3241 din ediția Rydén II (p. 200-223).

[38] Această întrebare apare în adăugirile de după rândul 4317 din Rydén II, numai într-un anumit grup de manuscrise greceşti, adăugiri publicate de Rydén în *appendix d* (ce cuprinde atât întrebări „despre stihii", cât şi întrebări eshatologice). Vezi Rydén II, p.387, 389-391.

[39] De aici începe **partea a II-a a *Întrebărilor***, comparabilă cu textul din Rydén II, rândurile 3808 – 4195 (p. 258 – 289).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Râmul cest nou[40] şi céste de aicea sfintele beséríci încătro să vor da şi sfintele mânăstiri. Rogu-te, pentru Dumnezeu, spune-m' să ştiu de la tine,
336[v] că au zis Dumnezeu: „Voao vă iaste / dat a şti taina înpărăţiei".[41] Dar încă mai vârtos céle ce sânt ale lumii aceştiia.

Răspunsă Sfântul Andrei şi zisă:

De înpărăţiile înpăraţilor credincioş[42]

Întâiul înpărat Ioan[43]

Că în zilele céle de apoi, după eşirea păgânilor din cetate şi din înpărăţie, va râdica Domnul Dumnezeu înpărat din sărăcime, căruia îi va fi numele lui Ioan. Şi va umbla întru dreptate şi va potoli Dumnezeu toate războaele şi toţi săracii să vor înbogăţi şi va fi ca în zilele lui Noe; iar nu vicleşuguri ca atunci, ci întru tocmeală bună şi întru linişte mare. Vor fi oamenii în zilele[44] lui bogaţi foarte întru pace făr' de măsură, mâncând şi

---

[40] Rydén II, p. 261: „Noul Ierusalim".

[41] *Matei* 13,11.

[42] Titlurile (care aici întrerup în mod clar povestirea, despărţind pe *zisă* de *că în zilele*) nu apar în textul editat de Rydén. Vezi şi *supra*, n. 3.

[43] În textele editate de Rydén nu apare numele de „Ioan" pentru acest împărat. „Ioan" (dar ca nume al împăratului eliberator care va merge la Ierusalim şi va ridica din nou Sfânta Cruce, lângă care îşi va depune coroana – vezi *infra*, *Înpărăţiia a cincea*, n. 62) apare într-un ms. grecesc al *Viziunii lui Daniil*: Atos, Kutlumus, nr. 217 – vezi A.A. Vasiliev, *The Emperor Michael III in Apocryphal Literature*, „Byzantina Metabyzantina", I, 1946, partea I, p. 244; H. Schmoldt, *Die Schrift „Vom Jungen Daniel"...*, Hamburg, 1972. Rămâne de văzut în ce măsură s-ar putea vorbi aici despre o contaminare cu „Ţara preotului Ioan".Vezi şi *infra*, f. 337[v]. Despre „Ţara preotului Ioan" în scrieri în limba română am vorbit în: *Animale fantastice şi „Ţara preotului Ioan"*, „Manuscriptum", XXII, 1991, nr. 2-4, p. 26-33; *Cuvânt înainte* la *Povestea Ţărilor Asiei. Cosmografie românească veche*, Bucureşti, 1997. Precizăm că în româneşte a fost transpusă doar acea parte a cărţii lui Botero în care se face descrierea diferitelor ţări ale lumii. Despre „preotul Ioan", Botero mai vorbeşte şi în părţile referitoare la unii principi importanţi sau la diferite religii (vezi *Le Relationi universali*, Veneţia, 1597, partea I, cartea a II-a, p. 122-123, 164 -169; partea a II-a, cartea a III-a, p. 101-108; partea a III-a, cartea a II-a, p.119 ş. u. ,183). La bibliografia românească adăugăm: Edgar Papu, *Excurs prin literatura lumii*, Bucureşti, 1990, p. 193 ş. u. Recent a apărut Eugen Ciurtin, *La mythologie asiatique et la legende africaine du Prêtre Jean*, „Archaeus", 2001, nr. 5, p. 5-21. Vezi în volumul de faţă: Ileana Stănculescu, *Ţara preotului Ioan*.

[44] Scris: *zilelele*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

bând, şi însurându-să şi măritându-să, şi făr' de frică şi făr' de răotăţi vor fi, şi vor petréce cu linişte şi făr' de toată grija cea lumească. Şi pentru căci nu vor fi războae, îşi vor strica toate armele céle de războae de le vor face unélte de lucru, cu care vor lucra la hrana pământului. Şi după acéia înpăratul îş va întoarce faţa sa spre Răsărit şi va smeri pre fiii tătarilor[45], că să va mâniia Dumnezeu pre dânşii pentru hula lor şi pentru acéia va râdica spre dânşii pre înpăratul grecesc[46] şi-i va piiarde pre dânşii şi pre feciorii lor, carii vor cădea în mâinile lor, cu foc îi va piiarde. Şi iar să va înnoi înpărăţiia grecească[47] cu putére multă, precum au fost dintâiu. Şi Eghipetul va aduce datoriia lui. Şi îşi va pune mâna lui cea dreaptă şi va înblânzi pre
337[r] cei cu barbele / plăviţă[48] şi va pleca pre toţi vrăjmaşii lui supt stăpânirea lui. Iar steagul înpărăţiei lui va petréce până în 32 de ani.

În 12 ani ai înpărăţiei lui, haraci sau bir de la nimeni nu va luoa, ci mai vârtos va râdica sfintele besérici şi va înnoi jervénicele céle stricate. Şi după acéia nu va mai fi judecată cu făţărie, nici să facă cineva necaz altuia, nici să fie cineva necăjit, că îi va face pre fiii omeneşti de vor fi toţi cu frică, şi cu minte, şi cu întreagă înţelepciune, şi pre boiarii cei ce fac legile îi va smeri.

Şi în vrémea acéia să vor arăta toate comorâle céle cu aur şi cu argint şi cu alte avuţii ori unde vor fi, că cu voia lui Dumnezeu să vor descoperi înpărăţiei lui şi le va înpărţi prin toate cetăţile lui şi să vor înbogăţi toţi boiarii lui. Iar cei săraci în vrémea acéia vor fi ca boiarii cei de acuma. Şi-i va fi lui pizmă mare pre jidovi[49] şi-i va goni.

Iar în cetatea aceasta, turc[50] sau om fărădelége nu să va afla. Atuncea va înfricoşa pre toate cetăţile cu frică mare mai în toată lumea şi nu vor fi în cetatea aceasta fluerături sau altceva nescari lucruri spurcate, că

---

[45] Evidentă adaptare ulterioară redactării din secolul X. Rydén II, p. 263: „fiii lui Hagar".

[46] Rydén II, p. 263: se trimite la împăratul şi împărăţia romanilor.

[47] Vezi n. 43.

[48] Rydén II, p. 263. „oamenii blonzi". Vezi şi *infra*, f. 339. Pentru diferitele decodificări date afirmaţiilor „oameni blonzi" („cei cu barbele plăviţă"), respectiv: popoare occidentale sau dimpotrivă ruşi, vezi: Agostino Pertusi, *Fine di Bisanzio e fine del mondo*, Roma, 1988 (mai ales p. 40-111).

[49] Polemicile între religii (iar în cadrul creştinismului, între confesiuni) se duc pe un ton dur, aflat departe de spiritul căutării unor modalităţi de dialog din vremurile noastre.

[50] Din nou o adaptare a numelor de popoare la situaţii ulterioare secolului X (Rydén II, p. 263: „ismaelit"). Vezi şi n. 42 şi 45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

toate acélea le va urî sufletul lui şi va piiarde din cetatea lui Dumnezeu pre toți lucrătorii de fărădelége. Iar atunci va fi bucurie şi veselie. Şi tot binele de pre pământ şi de pre mare va eşi întru bogăție înpărăției lui şi va fi precum au fost în zilele lui Noe, precum am zis mai nainte, că era întru veselie mare până ce veni potopul. /

337[v] ***Înpărăţiia a doao***[51]

Iar deaca va tréce acest înpărat bun, atuncea să va scula cel iute Arail[52], mai cu asupră fiiul fărădelegii. Şi va înpărăți întru această cetate 5 ani şi jumătate şi va face a fi fărădelegi multe făr' de număr, cum n-au fost de când iaste lumea, nici va mai fi. Că şezind, unele ca acéstea va porni să facă: să ia tatăl pre fie-sa, şi feciorul pre mumă-sa, şi fratele pre soru-sa, şi unchiul pre nepoată-sa. Iar ceia ce nu vor asculta, cu amară moarte să vor sfârşi şi cu cel ce au fost mai nainte de acesta, cu înpăratul Ioan[53], să vor potrivi în zioa Judecății.

Atuncea va înpreuna călugării cu călugărițele. Aşijderea va face şi preoților. Şi vor fi toate fărădelegile şi curviile întru acea vréme mult mai amară decât toată amărăciunea şi decât toată uciderea. Şi el sângur va curvi cu mumă-sa şi cu fie-sa şi cu cocoane nemăritate şi curate.

În vrémea acéia, pentru mulțimea muncilor luund cei nebuni slobozenie, să vor înpreuna întru curvii cu surorile sale.

Atuncea să va mâniia Dumnezeu şi va căuta cu urgie spre pământ şi va porunci norilor de sus ca cu tunete, şi cu fulgere, şi cu spaimă mare nespusă să lovească pre pământ. Şi multe cetăți şi oraşe vor fi arsă atuncea cu foc din ceriu, precum n-au mai fost. Că de multa frică a tunetelor şi a fulgerilor, de nevoia acéia mulți să vor schimba dintr-această viiață, că
338[r] mulți din oameni vor muri rău / şi vor fi arşi de fulgere. Amar va fi atunci pământului de îngrozirea atotputernicului Dumnezeu şi de cea fără măsură a lui mânie şi urgie, că atuncea va pogorî răotatea şi să va vărsa preste tot pământul.

---

[51] Rydén II, p.263.

[52] În textul grec: ***araiglih(k)os***, cuvânt a cărui semnificație rămâne obscură (Rydén II, p. 347).

[53] În textul grec: Ioan Botezătorul (Rydén II, p. 265). Vezi *supra*, f. 336[v].

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

După acéia va fi bătută şi înpărăţiia acelui înpărat fărădelége şi să va arunca în focul nestins.

Dintr-acéle zile înainte, vai de cei ce vor trăi într-acest Ţarigrad[54], că de-aciia tot în gâlcevi şi în valuri vor fi, dupre cum iaste zis de Domnul în Sfânta Evanghelie că: „Veţi auzi veşti de războae"[55] şi celélalte, „începătura durerilor"[56] şi a necazurilor şi a scârbelor.

Înpărăţiia a treia[57]

După aceasta să va scula a treia înpărăţie, şi aceasta spurcată şi blestemată, şi să va lepăda de Domnul nostru Is. Hs. Şi va ceti scripturi elineşti[58], că să va da spre elinie şi va rădica războiu spre Sfinţi, dupre cum iaste zis că să va amesteca diiavolul cu Satana.[59] Că după ce va dobândi el înpărăţiia, trecând puţintéle zile, va arde sfintele besérici cu foc.

Iar cinstitei şi de viiaţă făcătoarei Cruci îi va zice „furci de pierzare". Atuncea va da unul pre altul spre pierzare, şi frate pre frate, şi părinte pre fecior. Şi mulţi din oameni temătoriu <sic> şi iubitoriu <sic> de Dumnezeu vor mărturisi pentru Dumnezeu, al cărora sfârşit fericit va fi, că aceia vor înpărăţi cu Hristos.

338[v] Atuncea ostroavele care sânt acum / să vor pustii şi vor fi călcare dracilor şi jigăniilor ce să târăsc pre pământ. Şi vor fi atuncea de la ceriu fulgere şi trăsnete înfricoşate, şi cutremuri mari de pământ şi lovituri de războae, că să va scula limbă spre limbă[60] şi înpărăţie spre înpărăţie; şi vor fi scârbe şi nevoi multe şi necazuri spre fiii omeneşti.

Atuncea să va aprinde foc din ceriu cu multă groază în chipul fulgerilor şi va acoperi toată faţa pământului. Şi de la cei de prin prejur multe gâlcevi vor fi. Şi vor eşi şerpii de vor umplea pământul şi vor muşca pre oamenii carii vor petréce în păcate. Pentru că acéstea toate sânt „începătura durerilor".

---

[54] Cuvânt luat dintr-un intermediar slavon sau introdus de traducătorii ori copiştii români într-o traducere din greceşte. În textele greceşti: Roma, Riza etc. (Rydén II, p. 265).

[55] *Marcu* 13,7.

[56] *Marcu* 13,8; *Matei* 24,8.

[57] Rydén II, p. 267.

[58] Cu sensul de „păgâne".

[59] Scris pe marginea filei în ms. 2786 (ca şi în ms. 2102): *Apocalipsis*.

[60] Cu sensul de „popor".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Înpărăţiia a patra[61]

Acesta dar fiind bun va înpărăți cu pace şi va rădica beséricile céle stricate şi dintru-ntâiu va întoarce şi oamenii ostroavelor pentru că toate le va drége. Şi fiind el om bun va fi iubit de oameni şi pentru dânsul să va întinde mila lui Dumnezeu preste toată lumea şi va fi bucurie preste toți. Şi aşa va tréce acea înpărăție.

Înpărăţiia a cincea[62]

Iar va mai veni şi altă înpărăție din Araviia şi va înpărăți şi acela un an, precum iaste zis. Şi va luoa lemnul cel de viiață făcătoriu al cinstitei Cruci şi să va duce la Ierusalim şi, fiind la locul unde au stătut picioarele
339r adevăratului nostru / Dumnezeu, şi închinându-să cinstitului lemn, şi cu mâinile lui stema şi înpărăţiia îşi va pune jos şi să va da lui Dumnezeu cu tot sufletul lui, ca să-i slujască Lui.

---

[61] Rydén II, p. 269. În textul grecesc se vorbeşte despre un împărat venit din Etiopia. Ms. **2430**, f.137v, spune că va veni „steaoa lui Ethiops". Bărbătescu a copiat o descriere a Etiopiei, deci, probabil, nu ar fi eliminat ştirea dacă ar fi găsit-o în izvorul său. Vezi B.A.R. ms. rom **1135**, f. 102 – 123 (Pentru bibliografie vezi în acest volum: Ileana Stănculescu).

[62] Rydén II, p. 269. Acest împărat care se va duce la Ierusalim s-ar chema – după unele păreri – Ioan (uneori „Popa Ioan"); după alte păreri acest împărat ar fi însuşi Alexandru cel Mare (alteori: Constantin – Sfântul Împărat) ridicat din morți. *Apocalipsul* lui Andrei Salos are puncte comune cu *Viziunea lui Daniel*, cu *Apocalipsul lui Pseudo-Metodie*, cu *Oracula* împăratului Leon Filosoful (vezi şi: *Oraculum, Paraphrasis*), cu *Apocalipsul* preotului Leo (vezi: V.Istrin, *Otkrovenie Methodija...i videanja Daniila*, Moscova, 1897; W.Bousset, *Beiträge zur Geschichte der Eschatologie*, „Zeitschrift für Kirchengeschichte", 1900, Bd. XX, p. 103-131, 261-290; H. Grundmann, *Die Papstprophetien des Mittelalters*, „Archiv für Kulturgeschichte", Bd. 19, 1929, p. 75, 83-91; A. A. Vasiliev, *op.cit., supra* n. 43; Cyril Mango, *The Legend of Leo the Wise*, „Zbornika radova Vizantoloschkog Instituta" (Belgrad), 1960, nr. 6, p. 59-96; L. Rydén, *Zum Aufbau der Andreas Salos – Apokalypsé*, „Eranos" (Uppsala), LXVI, 1968, p. 101-117; J. Wortley, *The Warrior – Emperor of the Andrew Salos Apocalypse*, „Analecta Bollandiana", Tom 88, 1970, p. 43-59; P.J. Alexander, *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, Londra, 1985; A.Pertusi, *Fine di Bisanzio...* (*supra*, n. 48).

Din toată această literatură apocaliptică s-a născut în cultura română o imagine prea puțin studiată până acum, prezentă în pictura exterioară a bisericilor din Țara Românească: Ducipal, calul cu un corn al lui Alexandru cel Mare, preluat probabil din ilustrațiile la *Oracula* atribuite împăratului Leon Filosoful, calul – inorog care vesteşte poate ridicarea din morți a stăpânului său Alexandru, eliberarea Constantinopolului şi apropierea sfârşitului lumii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Înpărăţiia a şasa[63]

După acesta să vor scula 3 înpăraţi tineri şi răi şi vor ţinea dinpreună 150 de zile. Şi după acéia, cu îndemnarea înşelăciunii diiavolui să vor mâniia unul pre altul şi vor râdica războae mari între dânşii.

Şi să va scula **cel dintâiu** şi va întra în Solon[64] şi va zice lui:

– O, Soloane, tu vei birui pre vrăjmaşii tăi, că lauda Sfinţilor tu eşti şi te-au sfinţit Cel de Sus!

Şi după acéia va înarma pre toţi oamenii Solonului de la 7 ani în sus şi-i va înbrăca pre toţi în arme de războiu, încă şi pre călugări. Şi va face corăbii mari şi multe şi va mérge la Râm şi va sta înaintea porţilor lui şi va zice:

– Bucură-te de trei ori cinstite[65] Râmule! Armele tale sânt ascuţite, şi săgeţile tale dése. Curat eşti tu! Ţine-ţi credinţa ta şi să nu scază de la tine! Fericiţi sânt carii petrec acuma întru tine!

Atuncea va înarma şi pre cei cu barbele plăviţă[66] ce să numesc frâncii[67] şi va goni pre soţiile sale.

De al doilea înpărat.

339^{v} Iară al doilea înpărat tânăr, să va întrarma şi acela între ape.[68] / Şi acela încă va sili pre călugări şi pre preoţi a să înbrăca în arme de războiu. Şi atuncea va mérge în Alexandriia şi de acolo va goni pre soţii lui şi ce era datoriia lui cu dânşii şi-o va isprăvi, că acesta, fiind cu mintea ascuţită şi iute, să va lupta cu dânşii.

De al treilea tânăr.

Iară al treilea înpărat tânăr, va eşi din cetatea aceasta şi va râdica şi acela spre războiu frâncii[69], Cariia, Armeniia, Archiia[70] şi va veni de va întra întru această cetate grăind aşa:

---

[63] Rydén II, p. 269.

[64] Toponim slav pentru Tesalonic.

[65] Rydén II, p. 271: „Roma cu trei străzi". Remarcăm admiraţia cu care autorul, un preot din Constatinopolul secolului X (sau poate VII), priveşte (aici şi în alte pasaje) Roma.

[66] Vezi *supra*, f. 336^{v}-337.

[67] Această glosare nu există în textul Rydén II, p. 271. Vezi n. 48, 69.

[68] „Între ape" traduce gr. *Mesopotamia*.

[69] Rydén II, p. 271: *Frigia*.

[70] *Ibidem*: *Aravia* ?

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Putérnic[71] te chiemi şi nu te vei clăti în veci.

Şi atuncea va mérge în Lida [72]că va fi supusă supt biruința soților lui.

Şi mergând acolo să vor face războae înfricoşate, că să vor bate între sineş şi să vor tăia unii pre alții mici fărâme, precum să tae oile la scaune de carne.[73] Şi vor fi uciş şi acei 3 înpărați. Şi fiind tăiare mare să va vărsa sângele grecesc ca apa pre pământ şi nu va rămânea nici unul dintr-înşii. Atuncea să va amesteca marea cu sânge ca la 12 mile de loc, iar pământul mai tot să va pustii. Atuncea vor căuta 7 mueri un bărbat şi nu vor afla, până ce vor veni dintr-alte țăr' streine bărbați, că şi ceia ce vor fi rămas de la războiu vor fi tineri, iar deaca vor veni în vârstă de bărbați, prea mult vor cădea întru fărădelegi, că de multa curvie ce va fi, nu să vor sâmți pre sineş.

Ci ferice atuncea şi de trei ori ferice de ceia ce vor fi robind lui
340 Dumnezeu / prin munți şi prin peşteri şi prin prăpăstiile pământului, carii vor fi ascunşi şi nevăzuți, ca şi mormântul lui Moisi proroc, că nu vor vedea ei céle ce să vor lucra pre pământ, ci vor fi sihăstrind şi aşteptând să vie spre dânşii mila lui Dumnezeu cea mare. Mieii acei curați şi blânzi carii vor să fie junghiiați de Antihrist pentru Hristos Dumnezeul nostru. Ci să ne întoarcem iarăş la spunerea cea mai denainte.

Înpărăția a procleților mueri[74]

Deci, pentru că nu să va afla atuncea om de neam mare, că vor fi periți toți, ci să va scula o muiare foarte spurcată şi pângărită şi să va înpărăți întru această cetate şi va fi vrăjitoare şi fermecătoare, fiind fată lui Vavuil[75], curvă şi ucigaşe de bărbați. În zilele ei vor fi întărâtări şi vrăjburi făr' de pace şi jungheri în oameni pre toate drumurile şi casăle, că-ş va junghiia tatăl pre fecior, şi muma pre fie-sa, şi frate pre frate, şi

[71] *Ibidem*: *Sylaion*. Cuvântul românesc „putemic" presupune existența unui inermediar slav în care o formă a toponimului *Sylaion* a fost considerat de traducătorul român ca aparținând familiei de cuvinte *sila* = putere.

[72] Vezi Rydén II, p. 271: *Lida* nu apare; sens contrar al frazei.

[73] Măcelării.

[74] Rydén II, p. 273.

[75] Vezi Rydén II, p. 273: „fiica diavolului".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

priiaten pre priiaten. Şi vor fi răotăţi multe şi pizme şi zavistii. Şi va fi în cetatea aceasta şi prin sfintele beséerici fapte de ruşine, amestecări de sânge şi curvii şi jocuri şi cântece réle, drăceşti, şi săltături şi sărituri, care om a le vedea nu va putea a nu suspina dintru adâncul inimii. Că şi înpărăţiia aceii necurate va fi aşa, că să va ţinea pre sine că iaste Dumnezeu şi să va potrivi lui Dumnezeu şi va vrea să se bată cu Sfinţiia Sa./

340[v] Şi atuncea va spurca sfintele jervénice cu puroi şi ei sânguri să vor spurca cu multe féliuri de spurcăciuni, toţi oamenii greceşti, şi-ş va întoarce faţa sa a face tot răotăţi. Şi Sfânta Sfinţilor va fi făr' de cinste. Atuncea spurcata va aduna toate vasăle céle sfinte şi cinstite dinpreună cu cinstitele cruci, şi sfintele icoane, şi sfintele cărţi, şi toate *Scripturile* céle bune, carele sânt scrisă cu tocmeale bune duhovniceşti şi va face ia foc mare şi le va băga în foc de le va arde toate. Iar beséricile toate până în temelie le va sfărâma şi va căuta moaştele Sfinţilor ca să le piiarză de pre pământ şi nu le va afla, că iubitoriul de oameni Dumnezeu, nevăzut cu putérea Sa le va muta toate din cetatea aceasta.

Atuncea osândita va râsipi Sfânta şi marea Beséricâ Sofiia şi Sfântul şi marele şi minunatul préstol şi locul beséricii. Şi va căuta spre răsărit şi va zice cu rânjire grăind:

–Să nu te leneveşti[76], o, cela ce te grăeşti Dumnezeu, de care lucru a piiarde pomana[77] mea de pre pământ! Iată câte îţi făcui ţie şi nu putuş măcar de părul capului mieu a te atinge! Drept acéia, îngăduiaşte-mă puţintel şi, deşchizind ceriul, mă voi sui de te voi vedea cine eşti tu mai putérnic decât mine şi voi vedea cine e mai putérnic întru Dumnezeu. Au nu sânt eu Dumnezeu?

Deci acéstea zicând şi altele mai multe şi cu pietri aruncând. Ci de acum mă voi părăsi a mai grăi céle mai amară ale ei./

341[r] ***Pentru potopirea Ţarigradului***[78]

Iară în vrémea acéia va râdica Domnul Dumnezeu atotputérnicul curcubeul său şi cu cea nemărginită urgiia Sa şi cu înfricoşata putére a tăririi Sale, îşi va tinde mâna Sa spre cetatea aceasta şi o va rumpe cu

[76] Scris: *leveşti*.
[77] Pomenirea. În textul grecesc, femeia vrea să şteargă numele Domnului.
[78] Rydén II, p. 275

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

putérea Lui. Şi cu sécerea tăriei Lui va tăia şi va ucide şerpii[79] aceştea ce sânt supt cetate şi va porunci apelor carele din veac le poartă El, carele, deaca Îl vor auzi pre Dânsul, cu mare frică să vor întoarçe degrabi din toate părţile, de acel glas înfricoşat. Şi după acéia, temeliia ei să va rumpe şi să va întoarce ca o moară fierbând şi întorcându-să pre pământ. Şi să va râdica marea în sus, ca cum li s-ar da întru băut cestor din cetate. Oh, amară vedére! Şi aşa va veni apa fierbând de toate părţile înprejurul cetăţii. Şi să va afunda cetatea şi o va acoperi marea şi va fi trimisă întru înfricoşata şi cea făr' de măsură adâncime.

Aşa, dar, fătul mieu Epifanie, să va sfârşi cetatea aceasta. Iar de care ţ-am zis ţie mai nainte că vor să fie răotăţile acéstea, sânt de care au zis mai nainte Domnul nostru Is.Hs. în Sfânta Evanghelie, care au a fi mai nainte „începătura durerilor".

Întrebare.[80]

Zisă Epifanie[81]:

– Cum grăesc unii că nu va cădea din cetatea aceasta Beséricа Sfintei Sofiei ci cu putére nevăzută va fi râdicată în văzduh? /

341[v] ***Răspunsă*** Sfântul Andrei:

– Ce grăeşti, fătul mieu? Dar daca să va cufunda toată cetatea, cum va rămânea aceasta? Că după acéia nu va mai fi niminea ca să se roage într-însa. Că Dumnezeu nu petréce în toată vrémea în casăle céle făcute de mâini omeneşti.

Iar stâlpul acesta din mijlocul târgului[82] va rămânea, pentru că are într-însăle < sic > cinstitele piroane ale Domnului nostru Is. Hs. Pentru acéia va fi ferit, ca deaca vor veni neguţetorii cu corăbiile să-ş lége funiile corăbiilor de dânsul. Şi vor plânge şi să vor tângui şi-i vor zice acestuia Vavilon:

– O, amar noao, că cetatea noastră cea mare să potopi[83], întru carea umblam de ne făceam neguţetoriia noastră.

---

[79] Rydén II, p. 275: „va tăia cele de sub oraş".

[80] Această întrebare nu mai este numerotată. De fapt încă de la *Întrebarea 18* (*supra*, f. 336), se intră într-o altă specie literară decât cea a primelor 17 *Întrebări*, şi anume într-o scriere eshatologică..

În Rydén II, p.275 urmează textul aflat în ms. 2786 *infra*, f. 342-342[v]: *Pentru ovréi.*

[81] Vezi Rydén II, p.277.

[82] Cuvânt omis iniţial de copist, scris apoi pe marginea din stânga a filei.

[83] Scris: *pototi.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Şi va fi plângerea lor în 40 de zile. Iar din zilele acélea dată va fi împărăţiia Râmului şi Seleului[84] şi Solonului. Şi de-aciia să va apropiia spre sfârşitul lumii şi netocmite lucruri vor fi, iuţime şi peire.

Pentru limbile céle păgâne[85]

În vrémea acéia va deşchide Domnul Dumnezeu poarta céia ce iaste în Indaliia, carea o au încuiat Alexandru înpăratul elinesc, şi vor eşi 2[86] înpăraţi cu oamenii lor, carii să vor chiema limbi spurcate, mai urâţi decât toată spurcăciunea şi să vor râsipi preste toată faţa pământului, de vor mânca trupurile oamenilor şi le vor bea sângele, şi vor mânca câini şi
342[r] broaşte; şi toate spurcă/ciunile lumii aceştiia le va fi lor dulceaţă.

O, amar aceştii lumi pre unde vor tréce aceştea. Iar în zilele acélea, să nu mai fie fost creştin pre pământ, Doamne! Ci ştiu că vor fi, oh, amar lor!

Spunere de faptele păgânilor[87]

Deci atuncea zilele acélea să vor întuneca, cât va plânge văzduhul şi să va tângui de răotăţile ce vor face acéle limbi spurcate şi înputite. Că soarele şi luna şi toate stihiile să vor întuneca văzând urâciunea ce să face pre pământ. Că aceia şi ţărâna pământului vor mânca, şi sfintele besérici le vor face casă loruş, şi sfintele jervénice şi préstolurile le vor călca, şi sfintele vasă ale besericii le vor spurca. Deci atuncea ceia ce ce vor fi lăcuitori în Asiia vor fugi în ostroave, iar cei din ostroave vor eşi în Asiia. Că de aciia nu vor mai umbla ca oamenii după alte treburi, ci numai vor tot plânge 660 de zile.

Pentru ovréi[88]

Deci după acéste răotăţi să va apropriia sfârşitul. Că grăesc unii că după sfârşitul înpărăţiilor ale altor limbi va rădica Dumnezeu steagul

---

[84] Ryden II, p. 279: Sylaion.
[85] Rydén II, p. 279.
[86] *Ibidem*: „şaptezeci şi doi".
[87] Rydén II, p. 279.
[88] Rydén II, p.275. Vezi *supra*, f.341: fragmentul a fost mutat de Ioachim Bărbătescu doar în cel de al doilea ms. copiat de el.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

împărăției israilteanilor, ca de aciia să împărățască ei până la sfârșitul al
șaptelea veac, având ei întru mărturie loruș cuvintele prorociei de grăesc
că: „întru zilele de apoi va râdica Domnul Dumnezeu sămn limbilor spre
toate oile iudeilor ce sânt înprăștiiate prin limbi și va aduna pre cei râsipiți
342[v] dintru israilteani în cetatea / Ierusalimului. Și vor fi israilténii ca în zioa ce
au eșit din Eghipet."[89]

Și fericitul Pavel grăiaște: „Când va veni sfârșeniia limbilor, atuncea tot Israilul să va mântui"[90]. Deci aceștea așa tocmesc și grăesc.

Iar sfințitul mucenic Ipolit[91] au zis că întru venirea lui Antihrist întâiu ovréii să vor prilesti.[92]

Iar Domnul nostru Is.Hs. grăiaște întru Sfânta Evanghelie cătră ovréi de zice: „Eu am venit întru numele Părintelui Mieu și nu Mă priimiți. Iară altul va veni întru numele său și pre acela îl veți priimi și întru păcatul vostru veți muri."[93]

Pentru venirea lui Antihrist[94]

Atuncea după acéia să va scula Antihrist din sămințiia lui Dan, nu cu putérea sa să fie ca un om, să nu fie una ca acéia, ci ca să se umple întru el prorociile. Că atuncea, Satana va fi slobozit din legăturile iadului, pre carele Domnul nostru Is. Hs. când s-au pogorât l-au legat acolo; și deaca va eși din iad, va întra în vasul ce e gătit lui. Deci deaca să va face bărbat deplin să va vesti înpărat. Atuncea va începe a-și arăta înșelăciunile sale, precum grăiaște Sfântul Ioan Bogoslov.[95] Că „atuncea – zice – va râdica războiu spre chiia ostroavelor"[96]. Iar ostroavele sânt, precum au zis Isaiia prorocul, carele sânt dintru limbi besérici creștinești.[97] Atunci Ilie și Enoh și Ioan Bogoslov[98] vor propovedui înșelăciunea aceluia și a doao venire a Domnului nostru Is. Hs./

---

[89] *Isaia* 11,12-16 (citare aproximativă).
[90] *Romani* 11,25 etc.
[91] Rydén II, p.353, n.70.
[92] A prilesti – a ademeni.
[93] *Ioan* 5,43.
[94] Rydén II, p.279. Copistul se întoarce la textul întrerupt la sfârșitul fragmentului *de faptele păgânilor*.
[95] *Apocalipsa* 20,8.
[96] În textul grec, afirmația aparține autorului, nu lui Ioan.
[97] Vezi *Isaia* 24,15; 41,1; 45,16; 49,1; 66,19.
[98] După convingera autorului, aceștia trei rămân pe pământ până la Parusie. Vezi *supra*, f. 334[v].

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

343[r] ***Pentru Antihrist***[99]

Iar spurcatul Antihrist rău va munci pre creştinii carii să vor afla atuncea, până la datul sufletelor. Şi-i va scârbi şi-i va turbura acel osândit. Atuncea cei ce nu să vor pleca înşelăciunii vicleanului şi vor muri pentru dragostea lui Dumnezeu, mari şi prea slăviți să vor arăta înaintea lui Dumnezeu. Că toți Sfinții sânt fericiți, iar de trei ori fericiți vor fi carii vor fi munciți în vrémea lui Antihrist pentru Hristos Dumnezeul nostru. Că prea mare slavă îi va priimi pre dânşii întru veacii nesfârşiți. Că mucenicii cei dintâiu biruiră pre ajutătorii aceluia, iar aceştea pre singur fiiul pierzării vor birui. O, cu ce cununi să vor încununa de la Hristos Dumnezeul nostru!

Deci întâiu va ucide pre prorocul Ilie, după acéia pre Enoh, după acéia pre Ioan Bogoslov; şi dupre acéia pre toți cei ce nu vor créde lui, cu mare moarte îi va omorî.

Atuncea va fi războiu înfricoşat spre domnitoriu Hristos, iute mâniindu-să spre Dânsul. Şi cine nu să va fricoşa şi nu să va téme, dulcele mieu fiiu, fericiți vor fi atuncea şi de trei ori fericiți carii nu să vor sminti de numele Domnului nostru Is. Hs., ci pentru dragostea lui vor muri şi vor vădi lucrurile înşelătoriului de față şi ispitele lui vitejaşte le vor răbda. Că aceia vor fi la înviiarea morților ca nişte stéle prea frumoasă şi ca nişte mărgăritari prea luminoş, de vor petréce întru viiața de vecie.

Acéstea deaca auzi Epifanie, plângea cu amar./

343[v] Deci grăi Epifanie cătră Sfântul[100]:

– Spune-m', cinstite părinte, cum va fi pierdută firea omenească de pre pământ şi cum va fi înviiarea?

Răspunsă fericitul Andrei, zicând:

– Unii vor fi periți de acéle limbi spurcate, alții să vor săvârşi în amarăle războae. Iară din cei rămaş, mulți vor fi omorâți cu amară moarte de Antihrist. Iar câți vor créde lui Antihrist, va trimite Domnul Dumnezeu nişte hiiară dupre cum au prorocit Iezechil proroc, având în coadele sale venin mincinos.[101] Ci câți vor avea pecétea lui Antihrist în mâna dreaptă şi în frunte, de acéle hiiară cu amară moarte să vor săvârşi. Deci atunci,

[99] Rydén II, p. 281.

[100] Rydén II, p. 283. De aici se renunță la marcarea specială a introducerii întrebărilor.

[101] *Iezechiel* 5,17 – se vorbeşte doar despre „fiare rele".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

carii vor fi ascunși prin munți și prin pustii pentru înșelătoriul, să vor răpi spre nori. Iar deaca va fi Antihrist și cu dracii lui cei ce au făcut rélele prinși și legați de îngerii cei de foc și păzit ca să stea înaintea înfricoșatului județ, că va să ia osândă de Judecată, pentru sufletele céle pierdute de el.[102]

Pentru înviiarea cea de apoi[103]

Atunci va bucina trâmbița foarte tare, și morții să vor scula neputrezi și dupre acéia noi cei vii, precum au zis marele Apostol Pavel, întru venirea Domnului, în clipeala ochiului vom fi răpiți spre nori dinpreună cu dânșii.[104]

Acéstea toate vor fi, iubitul mieu fiiu!

Deci când să vor vedea limbile céle spurcate venite în lume, atuncea să se știe că după puțină vréme va fi Judecătoriul înaintea ușii.[105]/

344[r] Iar deaca i le spusă acéstea toate dreptul Andrei lui Epifanie și întru acea noapte, priveghind ei amândoi, și deaca tocară în toaca beséricii,[106] pusă fu înaintea lui Epifanie cartea Marelui Vasilie.[107] Iar într-însa era cuvintele prea înțeleptului Solomon. Iar cetindu-să aceasta cu multă dulceață, o asculta acel fericit cu față véselă și râzătoare. Iar Epifanie uda cartea cu lacrămile și suspina dintru adâncul inimii.

Iar Sfântul, căutând spre dânsul zisă:

– Ce plângi, o, fătul mieu? Ci mai vârtos te veselește, după cuvântul apostolului ce grăiaște: „Bucurați-vă întru Domnul în toată vrémea."[108] Și iarăș zic, bucurați-vă, căci câți fac voia Lui li să cade lor a sălta și a să veseli. Iar câți fac lucrurile diiavolului, li să cade a plânge și a să jeli, căci că „iubiră mai mult întunérecul decât lumina"[109].

Iară Epifanie zisă:

---

[102] Traducere neclară; vezi Rydén II, p. 283.

[103] Ryden II, p. 283.

[104] I *Tesaloniceni*, 4,17.

[105] *Matei*, 24,33. Aici se termină **partea a II-a a *Întrebărilor***.

[106] Ryden II, p. 285, r. 4132, cu sens schimbat. **Urmează un fragment biografic.**

[107] În textul grecesc se spune: omilia *La Sf. Botez* (PG 31, 424 ș.u.).

[108] *Filip* 4, 4.

[109] *Ioan* 3, 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Şi eu sunt păcătos, ci-m' plâng lucrurile méle. Că auzi ce zice Sfântul acesta: „Să ne înpreunăm lui Hristos". Şi: „Când te vom cunoaşte ca pre al nostru"[110]. Deci auzind eu acéstea, îm-iaste dosadă. Dar au nu mi să cade a plânge?

Iar acel drept zisă:

– Acéste cuvinte sânt pentru dumnezeescul botez.[111] Ci însă mai cetéşte, iubitul mieu fiiu!

Deci cetind el, să veseli Sfântul şi degrabi veni în nările lui Epifanie o mireazmă bună, ca nişte aromate scumpe, cât fu înspăimântat în multe ceasuri.

Iar fericitul, văzând acea nevăzută mireazmă bună, cetind Epifanie, nimic nu grăiia, ca, când va opri cuvântul, să nu să contenească acea mireazmă frumoasă./

344[v] Deci să minună şi Epifanie, căci, cu oprirea cuvântului, să opri şi acea bună mireazmă. Deci întrebă pre dreptul şi zisă:

– Rogu-te, domnul mieu, spune-m' ce-m' fu mie această mireazmă cu bun miros carea cu puţin mai nainte ne fu dată noao?

Iară Sfântul zisă:

– Grăiaşte prorocul: „Cât sânt de dulci grumazului[112] mieu cuvintele tale, mai mult decât miiarea rostului[113] mieu"[114]. Deci cu chibzuială să cade a şti că de grumazul rostului celui sufletesc grăiaşte aceasta.

Iară Epifanie zisă:

– Spune-m', cinstite părinte, acéstea din videlie le ai, au cum iaste?

Iară Sfântul răspunsă, zicând:

– Ce voi să-ţi spui, fătul mieu, că era îngerii lui Dumnezeu şi, cum cetiiai tu, iară unul dintr-înşii proslăviia graiurile Duhului Sfânt şi, bucurându-să, cădiia cu o mireazmă bună oarecarea şi dulce, ce iase de la înfricoşata şi neapropiiata Dumnezeire. Că, precum stau ei înprejur înaintea înfricoşatului scaun atotputérnicului Dumnezeu, priimesc de acolo neînputinată această strălucire cu bună mireazmă şi de acolo mirezmesc ei cu această nespusă miroseală bună dumnezeiască. Şi căruia îi iaste voia să

[110] Citat din omilia Sf. Vasile (vezi Migne, *PG* 31, p. 425B).
[111] Traducătorul nu a înţeles sensul textului grecesc.
[112] Grumaz – gât.
[113] Rost – gură.
[114] *Ps.* 118,103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

se îndulcească de o slavă ca aceasta, să-ş râdice mintea şi gândul la ceriu, şi-ş va umplea faţa lui de dulceaţa acéia; şi deaca să învrednicéşte acei mirézme dumnezeeşti, nu-ş mai aduce aminte de céle pământeşti.

Că în trei chipuri au îngerii putére a cădi pre cei ce să apropie lor.

345[r] Întâiu pre ceia ce cetesc sfintele cărţi cu luare-aminte, / că-l încungiură aceia pre acela nevăzut, vrând să auză acéle de Dumnezeu însuflate graiuri ale Sfântului Duh.

Al doilea, iarăş când să roagă cineva şi vorovéşte cu Dumnezeu, atuncea şi aceia stau nevăzut de să roagă.

Iar al treilea, când rabdă cineva pentru dragostea lui Dumnezeu nevoi şi trude şi dureri, atuncea pre acei nevoitori ce să nevoesc pentru credinţa cea bună, îi pomăzuesc[115] Sfinţii îngeri.[116]

Deci acéste prea slăvite minuni şi multe taine auzi de la acel purtătoriu de Dumnezeu şi de Duhul Sfânt însuflat părintele nostru Andrei, ca dintr-un izvor ce curge făr' de sfârşenie cât să spăimântasă Epifanie[117], şi acéstea grăiia pentru dreptul în inima sa: „O, mare minune de acest Sfânt, că niminea altul nu să va afla întru această cetate să aprinză lumină ca acesta prea adevărat. Că de ar şi zice cineva «filosof prea înţelept»", adevărat aşa era Sfântul, că grăiia din Duhul Sfânt într-alte féliuri de limbi şi spunea lui de ce-l întreba, că nici din Scripturile céle negrăite nu i să ascundea lui ceva, că era desăvârşit curat şi învăţat şi avea limbă ascuţită şi înţelepciune făr' de măsură. Cât şi céle 22[118] de slove ale buchilor, dintru înfricoşata vedére şi descoperirea Duhului Sfânt, le spunea cu pricépere şi cu înţelégere. Că era şi Epifanie prea înţelept şi înfricoşat, ci precum era acest izvor de miiare, pururea slăvitul Andrei, nu ajungea Epifanie.

---

[115] A pomăzui – a unge.

[116] Ryden II, p.289. Aici se termină **partea a II-a** a *Întrebărilor*, care cuprinde şi acest pasaj biografic.

[117] Tot acest elogiu mental reprezintă un rezumat, compus prin prelucrarea unor mici fragmente: Rydén, II, p.293 (cu schimbarea ordinii fragmentelor). Vezi şi p. 235.

[118] În textul grecesc: 25 (Rydén II, p. 293). „Céle 22 de slove" se referă la alfabetul ebraic (între *aleph* şi *tau*). Pentru semnificaţia mistică a cunoaşterii alfabetului, vezi Doina Filimon-Doroftei, *Poeme alfabetice în latinitatea creştină*, „Caietele Institutului Catolic", 2002, nr. 2 – 2003, nr. 3, p. 225-252, cu bibliografie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Pentru Judecată și pentru plată[119]

Iară după acéste sfinte cuvinte ce voroviră ei, fiind pusă masa, și
345[v] cu / darul lui Dumnezeu să îndulciră dinpreună.[120]

Atunci iarăș zisă Epifanie:

– Spune-m', cinstite părinte, pre care limbă va râdica Dumnezeu și-i va judeca pre dânșii, și pre care nu-i va judeca, ci-i va da făr' de nici o întrebare matcii focului?[121]

Atuncea zisă acel drept:

– Dar n-ai auzit că „câți au greșit fără de lége, fără de lége vor și peri, iar câți au greșit cu lége, după lége vor fi și osândiți?"[122] Că va Dumnezeu pre toate limbile să le râdice.

Iar noao, creștinilor și jidovilor deosebi, carii am luat Lége și nu o am păzit, va să ne judece. Că aceia luară cea dumnezeiască și însămnată Lège, dintru carii de-abiia să aflară întru toate ținuturile lor mai nainte de întruparea lui Hristos 12 întunérece.[123] Aceștea dar fiind drepți, fură mântuiți și scoș din iad de Hristos, când s-au pogorât în iad. Iar ceialalți în peire să socotiră. Iar acéste întunérece sânt turma cea mică, cărora bine au voit părintele a le da înpărăției.

Că cinul îngeresc cel căzut au fost deplin de o 100 de întunérece. Deci iată că din israilténi au ales Dumnezeu 12 întunérece. Deci va și dintru noi creștinii să aleagă, până la sfârșitul veacului, 88 de întunérece ca să fie, cu porunca Părintelui și cu vrérea Fiiului și cu ajutoriul Sfântului

---

[119] Aici începe **partea a III-a** a *Întrebărilor* lui Epifanie (copiată pe filele 345-346[v], 348-348[v], ale ms. 2786) într-o formă specifică manuscriselor cuprinse de Rydén în *appendix d* (vezi Rydén II, p. 387-415). *Appendix d* cuprinde adăugiri introduse în textul grecesc după r. 4317 al ediției Rydén. Textul care începe aici și se termină la f. 346[v], cu întrebarea despre *dihanii*, este considerat de L. Rydén ca specific ms. E (Rydén II, p. 409-411; vezi și Rydén I, p. 96: „E has the worst version").

[120] Pasaj de legătură, redactat folosindu-se finalul **părții a II-a** (Rydén II, p. 295, r. 4276-4280, cu modificări).

[121] Rydén II, p. 409-411. Fragmentele *Pentru Judecată și pentru plată* și *Pentru cei 12 apostoli* au – cu unele omisiuni – înfățișarea pe care Rydén o consideră proprie, între manuscrisele din *appendix d*, doar manuscrisului E, unde alcătuiesc însă un singur răspuns, la o singură întrebare.

[122] *Romani* 2,12.

[123] Întunérece – miliarde, nenumărate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Duh, să se umple locul acela de unde au căzut aceşti întunecaţi şi înegurați draci. Iar acéste 12 întunérece sânt de carii au zis Domnul: „Oile méle glasul mieu vor auzi şi va fi o turmă şi un păstoriu“[124]. Deci de acéste 88
346[r] de întunérece au grăit / că cu ochiul cel înfricoşat dumnezeesc mai nainte au văzut pentru noi ceşti spăsiți şi ne va înpreuna cu israilténii întru înpărăţiia sa. Şi atuncea va fi o turmă şi un păstoriu.

Iar va învііa pre toate limbile şi va aduce pre Avel şi pre Enoh, pre Noe şi pre Enos, pre Lot şi pre Avraam şi pre câți au îngăduit lui Dumnezeu afară din lége şi cu firea legii au slujit lui Dumnezeu. Şi vor judeca pre toate limbile céle ce n-au avut lége, că-i vor pârî pre dânşii pentru căci n-au avut curăţenie. Deci atuncea, câți vor fi fost din limbi şi vor fi slujit lui Dumnezeu cu firea legii, toți vor mérge în loc de răpaos. Iar celélalte limbi vor mérge cu porunca lui Dumnezeu în muncă şi vor lua carii după cum au lucrat şi vor fi duş în focul cel vécinic. Iară cei înlegiuiți câți au avut lége şi au greşit, pentru călcarea legii să vor judeca, pentru căci după ce au greşit nu s-au pocăit; şi vor fi daţi focului celui vécinic.[125]

Pentru cei 12 apostoli[126]

Atuncea vor eşi cei 12 apostoli ai Domnului ca să judece pre călcătorii de lége, săborul jidovesc.[127] Iar jidovii vor zice atuncea că „pentru légea lui Moisi am stătut înprotiva lui Is. de ne-am înşelat şi n-am crezut Lui!“ Iar apostolii îi vor vădi pre dânşii şi vor spune de minunile ce au făcut Dumnezeu prin mijlocul lor şi n-au crezut. Atuncea şi aceia să vor da focului celui de vecie şi întunérecului celui despărţit. Atuncea şi

[124] *Ioan* 10,2-3,16.

[125] Acest paragraf poate fi citit în paralel cu scena „Judecarea neamurilor“, pictată în mănăstirile din nordul Moldovei (Vezi Ileana Stănculescu, *Il Giudizio*..., p. 126-131).

Manuscrise în slavonă cu *Viaţa Sf. Andrei* au fost copiate în Moldova secolului al XVI-lea.

[126] Vezi nota de la începutul fragmentului anterior.

[127] Diferenţierea între timpul dinaintea întrupării Logosului şi cel de după face clară motivaţia religioasă a polemicilor şi conflictelor atât cu cei ce aparţin religiei mozaice sau celei mahomedane, cât şi cu acea parte dintre creştini care erau consideraţi eretici. Opoziţia faţă de aceste trei grupe nu avea diferenţe în grade de intensitate. O astfel de opoziţie este, în acelaşi timp, departe de ceea ce astăzi se consideră a fi un comportament civilizat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

învățătorii Beséricilor, cei ce vor fi cetitori Evangheliei, cu cei ce vor fi
346[v] vinovați / în păcate, toți cu amar să vor judeca, grăindu-le că: „Multe v-am dat în mâinele voastre și n-ați purtat grije!" Așijderea și turcii[128] vor plânge, osândiții,[129] și cu amar să vor jelcui dându-să pierzării focului celui de vecie și nimeni nu le va ajuta.

Întrebare.[130]

Iară Epifanie zisă:

– Spune-m', părinte, cum va aduna Dumnezeu dihaniile[131] din toate marginile a toată lumea întru clipeala ochiului?

Răspuns.

Iar acel fericit zisă:

– Ce mă minunează pre mine acélea ce sânt de Dumnezeu grăite? că toate îi sânt lui cu lesnire și cu putință. Că de va trimite numai un legheon de îngeri, cât iaste clipeala ochiului toate le vor pune înaintea fețíi Lui. Dar cât sânt de multe legheoane de cinuri îngerești, și începătorii,[132] și puteri!

Și iar zisă Epifanie[133]:

– După plată și după[134] Judecată, cum va fi ceriul și pământul, soarele și luna și toate câte sânt văzute?

---

[128] În textul grecesc: „fiii lui Hagar" (Rydén II, p. 411).

[129] În textul românesc lipsesc și aici părți din cel grecesc, așa cum se întâmplă frecvent în cursul *Întrebărilor*.

[130] Se revine la textul comun tuturor manuscriselor din *appendix d* (Rydén II, p. 397). Se folosește din nou sistemul de marcare al dialogului utilizat până la f. 340 (vezi *supra*).

[131] *Dihanii* este cuvântul folosit în slavonă pentru gr. *pasan pnoin* („toată suflarea"). Vezi Rydén II, p.396, r. 114-115 și: ms. sl. 134, B. A. R., f. 192[v]; ms. sl. 649, f. 100. În același timp însă, sensul de „animale" al cuvântului românesc *dihanii*, apropie textul de imaginea mulțimii de animale din Judecata din urmă, așa cum este pictată în mânăstirile din Moldova veacului XVI. Vezi C. Velculescu, I. Stănculescu, *Tiersymbolik in der religiösen Kunst. Bilder aus Rumänien*, „Das Münster", 55, 2002, nr. 4, p 281 ș.u.

[132] Cuvântul *începătorii* are accentul corect pus, pe primul *i* din finală. Este vorba, evident, de una din cetele îngerești, sub cea denumită *puteri* (Vezi Dionisie Areopagitul, *Ierarhia îngerească*, traducere de Sorin Iordăchioaia, Iași, 1994, p. 43).

[133] Rydén II, p. 397. Se trece iarăși la introducerea întrebărilor fără nici o remarcă specială.

[134] Scris *du*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Răspunsă Sfântul:

– Soarele şi luna şi toate stihiile vor tréce, iar ceriul îl va strânge ca pre o pânză.[135]

Iar zisă Epifanie[136]:

– Dar ce iaste de care grăiaşte Apostolul Pavel că: „Tot păcatul iaste afară de trup, iar cel ce curvéşte, în trupul său greşaşte"[137]?

Răspunsă Sfântul zicând:

– Adevărat iaste precum au zis, că tot păcatul iaste sufletesc, iar curviia iaste trupească. Că din coasta lui Adam au fost făcută muiarea,
347[r] adecă Eva, precum iaste / arătat că amândoi sânt un trup, precum s-au zis.

– Iar cel ce curvéşte să asamănă porcului ce să tăvăléşte în tină, că unii ca aceia nu numai ce spurcă pre céle dinlăuntru, adecă darul ce iaste într-însul, ci mai vârtos şi pre cel din afară îl face urâcios, ce să zice Sfântul Botez, că-ş petréce viiaţa ca un dobitoc. Că tot cela ce curvéşte şi să amésteacă în poftele ei, iaste de râs şi de batjocură dracilor celor nevăzuţi şi nu-ş spurcă numai trupul lui ci şi al muerii cătră carea să apropie, că bărbatul şi muiarea carii sânt împreunaţi cu lége, n-au despărţire între trupurile sale. Că trupul bărbatului iaste al fămeii; aşijderea şi trupul fămeii iaste al bărbatului; deci sânt amândoi un trup, precum au zis Mântuitoriul.[138] Deci de va curvi vreunul dintr-înşii, amândoi trupurile sale spurcă, mai nainte decât al celui strein. Drept aceia, amar celui ce-ş lasă vasul său şi caută al streinului! Iar cel ce nu are muiare şi curvéşte, greşaşte ticălosul în trupul său şi să face şi trupul şi sufletul lui harap negru ca un drac.

---

[135] Întrebarea despre: „cer, pământ, soare, lună", primeşte aici doar un răspuns rezumativ, formulat în grabă. Adevăratul răspuns vine abia la f. 348-348[v] (după un grup de alte 4 întrebări, cu totul diferite tematic, care arată ca nişte intruse).

Remarcăm din nou paralelismul cu o imagine din pictarea Judecăţii din urmă: cea a strângerii sulului cu Zodiacul.

[136] Aici intervine o vădită discontinuitate în text: întrebările eshatologice din **partea a III-a** sunt întrerupte prin intruziunea a patru întrebări care aparţin tematic **părţii I, cea despre** *stihii*. Se trece la un text comun cu Rydén II, p. 231. Vezi *supra*, f. 335[v].

[137] I *Corinteni* 6, 18.

[138] *Matei* 19,6; I *Corinteni* 7, 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Întrebare.[139]

Epifanie zisă:

– Pre cine grăiaşte Sfânta Evanghelie „mamon", ce să zice: „bogăţie strânsă cu lăcomie"?[140]

Răspunsă dreptul:

– Mamon iaste luutoriul de mită şi vameşul şi prădătoriul, că mănâncă casăle săracilor şi să chiiamă „mamon înşelătoriul" carele să lipéşte la nevoia omului de adaoge rău preste răul lui. /

347[r] ***Întrebare.***[141]

Epifanie zisă:

– Ce iaste céia ce iaste zis: „Fiii[142] tăi, ca nişte mlădiţă tinere de maslin înprejurul mésii tale"?[143]

Răspuns.

– Caută, iubitule, la jervénicul Sfintei Liturghii şi vezi cum sânt de frumos răsădiţi, ca nişte pomi înfrumuseţaţi dintru întunérec spre lumină. Că acéstea avându-le prorocul în mintea lui, întru acest chip proroci de dânşii.

Întrebare.[144]

Epifanie zisă:

---

[139] Se revine la sistemul de marcare clară a dialogului. Textul următor este comparabil cu Rydén II, p. 233.

[140] *Matei* 6,24.

[141] Vezi Rydén II, p. 233.

[142] Scris: *fii*.

[143] *Psalm* 127,3.

[144] Vezi Rydén II, p. 391 – 393. Această a patra întrebare („scaunul cel fărădelége"), din grupul întrebărilor intruse (întrebări care tematic aparţin **părţii I**), este legată în manuscrisele greceşti de întrebările din *appendix d* (deci de acelea care conţin materialul **părţii a III-a** din *Întrebările* româneşti ale lui Epifanie). În înşiruirea din *appendix d*, întrebarea „scaunul cel fărădelége" vine după cea referitoare la soare (copiată în ms. **2786** la f. 336, deci la sfârşitul **părţii I-a a** *Întrebărilor*). După „scaunul cel fărădelége", urmează în *appendix d* chestiunile eshatologice şi anume întâi o întrebare pe care nu o găsim în textul românesc analizat şi apoi cele patru din al căror material este alcătuită **partea a III-a a** *Întrebărilor* lui Epifanie (f. 345-346[v], 348-348[v]).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Ce iaste de care grăiaşte prorocul: „Să nu fie ţie scaunul cel fără de lége, ce zidéşte poruncă spre muncă. Vânează spre sufletul dreptului şi sânge nevinovat osândesc“[145].

Răspuns.

– În doao chipuri a fi socotéşte *Scriptura* acéste cuvinte.

Întâiu că Saul înpărat, înţelegând că va să înpărăţască după dânsul David, îl goniia de vrea să-l ucigă şi nu putea. Ci porunci boiarilor săi: „Oricine, unde-l va afla, să-l ucigă făr' de nici o judecată!“ Deci el, fiind cuprins de acestă nevoe şi temându-să de năpraznica moarte, să ruga lui Dumnezeu de grăiia: „Ca să nu-ţi fie ţie scaunul acel fărădelége“, cum s-ar zice: „Să nu înpărăţască acesta cu Tine, carele şade pre scaunul înpărăţiei şi supt înpărăţiia sa zidéşte osteneală şi blestem de va să mă vâneze, nefăcând eu nici un rău şi osândéşte sânge nevinovat“. Pentru acéia, n-au fost depărtată ruga dreptului, că urî Dumnezeu pre Saul înpărat. Surpă pre cel putérnic de pre scaun şi înălţă pre cel smerit cu inima, pre blândul[146] David. Şi de aceasta, prea adevărat s-au zis. /

348[r] Iar iaste şi alta, precum gândesc. Că cel viclean Irod, deaca auzi de naşterea lui Hristos, chiemă pre filosofi de să făgădui că va mérge şi el de să va închina lui Hristos. Iar deaca fu batjocorit de dânşii, să mânie şi trimisă în Vithléim să ucigă pre toţi coconii cei tineri, câţi să vor afla acolo. Că gândiia blestematul ca sufletul dreptului Domn Is. Hs., cu vărsare de sânge să i-l ia. Pentru acéia, mai nainte văzând aceasta, cinstitul David pre acesta îl osândéşte. Iar cătră Hristos unele ca acéstea grăiaşte: „Să nu-ţi fie Ţie scaunul acestui fărădelége!“ Cum s-ar zice: „Să nu-ţi fie Ţie scaunul acestuia supt aripile Tale, acestui spurcat, că preste toate zilele iaste plin de fărădelége“.

Iar céia ce să zice că: „zidéşte osteneala preste poruncă“ şi celélalte cuvinte înainte, aşa dar acéstea să le socoteşti că oamenii niciodată nu să mai odihnesc, adăogând avuţiile, şi făcând osteneală, şi sufletele drepţilor vânându-le, şi sângele cel nevinovat osândindu-l fără de lége. Şi ei singuri să facă a fi fericiţi.

Deci acéstea aşa sânt, precum s-au zis.

---

[145] *Psalm* 93,20-21. Ca de obicei, citarea este aproximativă.

[146] Scris: *bândul*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Şi întreba Epifanie[147] pre fericitul Andrei de acéstea de toate şi de altele mai multe şi de toate câte poftiia el. Şi luo adeverinţă de toate şi să minuna foarte şi spăimântându-să grăiia întru sine: „Întru adevăr că niminea nu le va putea grăi acéstea aşa drept şi descoperit de nu va fi Dumnezeu cu dânsul!"

Întrebare.[148]

– Spune-m', pentru Dumnezeu, părinte, cum va să fie a doao venire /
348[v] a lui Hristos, Dumnezeului nostru?

Răspuns.[149]

Zisă Sfântul:

– Când va veni înfricoşatul ceas, adecă a doao venire a Domnului nostru Is.Hs., atuncea vor fi trimiş 4 îngeri cu cinurile lor şi vor mérge spre 4 margini ale lumii, despărţindu-să unul de altul, cineş cu gloatele sale după dânşii. Şi când le va face Dumnezeu sămn lor, vor apuca fieştecarele din potriva lor de marginea ceriului şi-l vor strânge şi-l vor pune jos.[150] Şi să vor duce. Iar soarele şi luna cu suflarea lui Dumnezeu să vor stinge. Că grăiaşte prorocul: „Dintru început Tu, Doamne, ai făcut pământul şi lucrurile mâinilor Tale sânt ceriurile. Şi acélea vor peri, iară Tu în véci vei petréce"[151] şi celélalte.

Vezi dar cum vor să se schimbe cu céle de jos şi céle de sus, dintru vechitură spre înnoire şi din putrezire spre neputrezire, că toate trupurile vor învia neputrede şi pururea fiitoare, ca cum n-ar fi fost veacul acesta, că toate acéste văzute să vor schimba. Iar de acéstea de care pier iaste scris.

---

[147] Fragmentul următor, până la ***Întrebare***, este un rezumat în care se găsesc idei din Rydén II, p. 235 şi 293.

[148] Cu această întrebare se continuă, din punct de vedere al conţinutului, f. 346[v] (vezi *supra*). La f. 346[v], întrebarea despre: „cer, pământ, soare, lună" primise un răspuns scris în grabă, probabil de cineva care a observat discontinuitatea faţă de textul următor. Citind după două file răspunsul la care revenea (fără ca acest răspuns să fi avut vreo legătură cu textul imediat anterior), un copist a formulat o întrebare nouă, care să ceară logic răspunsul rătăcit pecare îl avea în faţă.

[149] Vezi Rydén, II, p. 397.

[150] Rydén compară această imagine cu cea de la Kariye Djami (Rydén II, p. 399, n. 22). Pentru noi ea evocă sulul zodiacal de la Voroneţ (Vezi Ileana Stănculescu, *Il Giudizio...*, p. 34-40).

[151] ***Psalm*** 101, 26-27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Iar când va veni Dumnezeu, pre toți cei de la Adam până la cei de apoi îi va pune înainte cu trupurile întregi și nestricate. Atuncea va fi ceriu nou și pământ nou.[152] Și atunci noapte nu va fi,[153] nici această lumină văzută de acum, că acéstea toate să vor schimba. Iar vor fi toate faptele céle bune de vor lumina mai mult decât această lumină de acum văzută, cu mii de ori mai mult și cu frumsețe neasemănată, ca un mir de mult preț
349[r] bine mirosind. Iar va da Domnul Dumnezeu a vedea înfricoșată / vedére tuturor Sfinților Lui celor aleși din veac. Că vor vedea pre îngerii Lui cum sânt goli cu ființa și înbrăcați numai cu lumină nestricăcioasă și nespusă. Așijderea și pre hieruvimi, și pre serafimi, și frumsețea cea neatinsă[154] și vor privi mărirea Dumnezeirii.

Acum și pururea și în vécii vécilor. Amin.[155]

Cuvânt de Sfântul Andrei și de Epifanie[156]

Acești Sfinți, șezind odată și vorovind, veni acolo diiavolul și începu a înpleti mrej lui Epifanie, pre carele numai Andrei îl vedea. Și zisă cătră dânsul cu mânie:

– Du-te de aici, spurcate diiavole!

Iar diiavolul zisă cătră Sfântul Andrei:

– Atâta ești tu de nebun și deșuchiiat, cât nu iaste altul ca tine în tot Țarigradul. Și de vei pofti să-ți spui adevărul, să știi că vor veni niște vremi de va peri meșterșugul mieu. Că întru acéle vremi vor fi oamenii mai răi

---

[152] *Isaia* 65,7.

[153] *Apocalipsa* 21,25.

[154] Scris de două ori: *ne*.

[155] Această formulă finală nu apare în Rydén II, p.399. Ea este corelabilă cu formula inițială: „Blagoslovește, părinte!" (*supra*, f. 328), dar pornește de la ideea, prezentă în textul slav, că, după sfârșitul lumii, lauda adusă lui Dumnezeu se va face în veci nesfârșiți. În manuscrisele românești care conțin numai *Întrebările*, partea a III-a a acestora se termină aici. La fel se întâmplă și în ms. sl. 649.

[156] Vezi Rydén II, p. 399. Acest episod biografic aparține tot manuscriselor din *appendix d*, ca și întrebările ce-l preced, și este așezat, și acolo ca și aici, după răspunsul la întrebarea despre ce se va întâmpla după Judecată cu cerul, pământul, soarele, luna (*supra*, f. 346[v] și 348).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

decât mine cât şi copiii[157] cei mici vor fi cu mult mai vicléni decât cei bătrâni. Şi tocma atuncea voi începe eu a mă odihni şi a nu mai învăța pre fiii omeneşti nimica. Că ei înşiş, de sineş, vor începe a face toată voia mea.

Iar Andrei au zis cătră dânsul:

– Dar cum ştii tu, că dracii nu sânt provideți[158]!

Iar diiavolul au răspuns:

– Tatăl nostru diiavolul iaste priceput şi şezind în fundul iadului tot vrăjaşte şi de acolo ne spune noao céle ce nu le ştim noi.

Şi au zis Andrei:

349[v] – De care păcate să bucură neamul vostru / mai mult?

Iară dracul au răspuns:

– De slujirea de idoli, şi de jurământ, şi de cel ce poftéşte răul vecinului, şi de sodomie, şi de beție, şi de iubirea de argint. De acéstea ne veselim mai mult.

Andrei au zis:

– Dar când să leapădă cineva de lucrurile voastre, care va fi făcut mai nainte, cum răbdați?

Dracul au zis:

– Mai bine ştii tu decât mine, că foarte cu greu ne iaste. Însă avem nădéjde că iar îl vom întoarce cătră noi şi răbdăm luuând puțină mângâiare, pentru că mulți lepădându-să de noi şi viind cătră Dumnezeu, apoi iarăş s-au întors cătră noi şi de-aciia au fost ai noştri.

Şi după ce işi spusă diiavolul toate faptele şi meşteşugurile sale, atuncea Sfântul Andrei suflă spre dânsul şi îndată peri.

Cuvântul Sfântului Andrei pentru diiaconul Rafail şi pentru Epifanie[159]

Era oarecare cocon carele viind cătră fericitul Epifanie îi zisă:

– Jupâne Epifanie, priiatenul tău Rafail iaste bolnav şi te chiamă ca să mergi mai curând ca să-l cercetezi. Iar de nu, nu-l vei mai găsi pre dânsul viu.

---

[157] Scris: *copii*.

[158] Provideț – înainte văzător.

[159] Rydén II, p. 193-197. În ms. 2102, acesta este cel de al doilea episod din cuprinsul *Vieții*. În cea de a doua copie a sa cu *Viața* şi cu *Întrebările* (ms. 2786 – cel aici editat), Ioachim Bărbătescu l-a mutat la sfârşitul *Întrebărilor*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Acéstea auzind cel blând cu duhul lăcrămă pentru dânsul şi să dusă. Şi întrând, şezu aproape de cel bolnav şi, pricepând că s-au apropiiat sfârşitul lui, începu a plânge preste dânsul mult, că foarte îl iubiia pre dânsul. Iară deaca s-au oprit puțin de plâns, au început cel bolnav a să turbura şi a plânge, atâta cât nu numai Epifanie s-au speriiat, ci şi toți
350[r] cei ce / era în casă. Deci începu Epifanie a întreba, ce i-au fost de s-au turburat până întru atâta. Iară el puțin viindu-ş în fire şi văzind pre Epifanie, zisă:

– Vai de mine, iubitul mieu frate, că toate fapte méle céle sufleteşti le şupiră[160] dracii şi mă cufund în foc, că văzui pré îngerii lui Dumnezeu şi pre viclénii draci că începură a cumpăni lucrurile méle şi biruiră céle réle pre céle bune. Pentru acéia să ştii că nu-m-iaste a mă sălăşlui în lăcaşurile drepților, ci voi mérge în focul cel de véci, că văzui pre îngeri scârbindu-să şi fugiră de la mine. Şi când să ducea îmi zisă unul dintr-înşii: „O, vai de tine, ticăloasă, că rău ai petrecut în viiața ta!"

Şi după ce zisă acéstea cătră Epifanie, să mânie diiavolul şi întrând înlăuntru într-însul, făcu mare gâlceavă şi turburare, că să sugruma bolnavul şi să căzniia şi grăiia cuvinte necuvioasă. Iar lui Epifanie foarte îi era milă de sufletul lui şi începu pre taină a face rugăciune cu lacrămi cătră Dumnezeu, ca măcar să nu să facă la dânsul atâta sălbătăcie.

Iar Satana, zburând pre acolea cu dracii săi, cum sâmți că să roagă Epifanie lui Dumnezeu pentru dânsul, având spurcatul groaznică mânie, pentru căci îi era bolnavul vinovat, deci vru să răstoarne scaunul pre carele şedea Epifanie. Iar el, pricepând cu duhul, îndată să sculă şi nu i să plini voia lui. Iar vrăjmaşul neputând face ce gândisă, începu a face preste ticălosul acela sălbăticiri. Şi îndată începu bolnavul a-şi zmulge barba şi
350[v] zbiera ca / caprele şi scoțind limba afară vorbiia grozav. Şi iar ca un câine turbat foarte tare începu a lătra spre cei ce sta acolea, cât să spăimântară toți foarte văzând pre draci cum latră dintr-însul. Deci întreba pre Epifanie cei ce sta acolea:

– Oare de unde au luat dracii atâta putére spre dânsul ca să-i facă lui atâta pacoste?

Iar el zisă:

[160] A şupi – a apuca.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– Eu, fraților, nu știu nimic de aceasta, numai ci socotesc că mare păcat au făcut, de vréme ce nici cât de puțin nu să depărtează lucrul acesta de la dânsul. Și pentru acel păcat nu să va fi ispoveduit nici să va fi căit, pentru acéia îl iau diiavolii pre dânsul.

Și întru acéle pedépse și cazne fiind muncit, ș-au săvârșit viiața[161].

[161] În ms. 2786, urmează: *Cuvânt în zioa dintâi a lui octomvrie la Acoperământul ...Născătoarei de Dumnezeu*... de Dimitrie Rostovski. Această scriere este ecoul evenimentului relatat în *Viața Sf. Andrei* (Vezi Ryden II, p. 255), eveniment care nu este reținut între fragmentele de *Viață* din manuscrisele Bărbătescu.

În pictura murală din nordul Moldovei, *Acoperământul Născătoarei de Dumnezeu* este pictat la Sucevița, pe peretele exterior (sud) al bisericii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

IOAN CANTACUZINO

CERCAREA ASUPRA OMULUI

(„AN ESSAY ON MAN“ DE A. POPE ÎN TRADUCERE INTEGRALĂ)

Ediție, prefață și glosar de
ANDREI NESTORESCU

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

PREFAȚĂ

Limba noastră prea puțină
Nu-i a nimui proastă vină
Căci însoață rău cuvântul
În pârlejul ce dă gândul.
Mai cu vreme, și cine știe,
Prisosire poate să vie,
Că scriitorii împodobesc
Limba, patria-și slăvesc.
IOAN CANTACUZINO

1. Primul contact dintre literatura română și cea engleză se situează la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și îl constituie traducerea, de către cneazul Ioan Cantacuzino (1757-1828), sub titlul *Cercarea asupra omului*, a celebrului poem filosofic al lui Alexander Pope, *An Essay on Man*. Editarea integrală a acestei lucrări, rămasă, din varii motive, prea mult timp în manuscris, este, așadar, o consecință firească a statutului său privilegiat, de autentic pionierat cultural; alte câteva argumente istorico-literare (renumele poetului englez, valoarea artistică excepțională a operei sale, expresivitatea surprinzătoare a tălmăcirii, relevanța ei în procesul de formare a limbii române literare) concură deopotrivă la includerea *Cercării asupra omului* printre importantele texte *uitate* și *regăsite* ale volumului de față.

2. Cel dintâi cărturar care a atras atenția asupra personalității cu totul ieșite din comun, fascinante chiar, a cneazului Ioan Cantacuzino a fost Nicolae Bălcescu: una dintre *Biografiile* sale din 1845 este consacrată „acestui vrednic patriot", apreciat drept „unul din acele spirite înalte, pe care providența seamănă a le trimite din timp în timp, spre a face gloria, cinstea și mântuirea statelor". Istoricul ne asigură că printre „izvoarele" studiului său – înțeles și ca o parte din „tributul recunoștinței ce românii îi sânt datori" – s-au aflat și *„Memoarurile* lui Ioan Cantacuzino, manuscrise în ruseşte, ce ni s-au împărtășit de nepoții și moștenitorii săi, ce locuesc acum în Rusia". În afară de aceste „memoaruri interesante pentru Țara Românească" – negăsite, din păcate, măcar fragmentar, ca simple note, între hârtiile rămase de la Bălcescu –, nu sunt amintite nici un fel de alte scrieri ale cneazului; acesta s-a impus, așadar, în conștiința publică, în epocă și în posteritate, doar ca un participant de prim rang la evenimetele politice și militare din ultimele trei decenii ale secolului al XVIII-lea, putându-se *bănui* numai că, de prin 1791-1792, după stabilirea sa în Rusia, la Sankt Petersburg, la Odesa și la Kantakuzinka, unde și-a petrecut cei din urmă ani din viață „ca un adevărat filosof, posedând o mare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

bibliotecă, priimind deosebite jurnaluri streine", s-ar fi putut îndeletnici, ca autor, şi cu literatura. Eventuala presupunere, dacă cineva va fi făcut-o, a devenit la un moment dat certitudine – e drept, foarte târziu, la mai bine de un veac de la publicarea articolului lui Bălcescu –, atunci când despre Ioan Cantacuzino s-a putut afirma, cu deplin temei, pe baza unor succesive probe indubitabile, că s-a ilustrat atât ca poet (cu versuri originale şi tălmăcite) şi ca traducător în proză din limba franceză, cât şi ca gânditor politic, preocupat de „o formă de oblăduire republicească, aristodimocraticească". Această „recuperare" a unui înaintaş, la care au contribuit, în mod esenţial, Gh. Ivănescu şi N.A. Ursu, a fost, poate, cea mai spectaculoasă oferită de cercetarea literară contemporană. În istoria literaturii române Ioan Cantacuzino este plasat astăzi în imediata vecinătate a poeţilor Văcăreşti (Ienăchiţă, Alecu şi Nicolae) din Muntenia şi a moldovenilor N. Dimachi, A. Beldiman şi C. Conachi, alcătuind împreună cu aceştia galeria poetică cea mai reprezentativă din perioada începuturilor literaturii noastre moderne. Câteva „premiere" semnificative, fireşti la un precursor, îi marchează destinul scriitoricesc: *Poézii nouă* (imprimat cândva între 1792 şi 1796 la Dubăsari sau Movilău) este cel dintâi volum de versuri tipărit de un poet român din Principate; piesa de teatru *Narchis sau îndrăgitul însuşi dă sine* (1794) este prima traducere din opera lui J.J. Rousseau şi, totodată, întâia comedie franţuzească transpusă integral în limba română; în sfârşit, *Cercarea asupra omului* este prima tălmăcire din literatura engleză şi, până în prezent, singura lucrare a lui Pope tradusă în întregime în româneşte.

3. Dacă poeziile originale (în număr de 13) le-a compus „mai mult pentru petrecere dă vreme şi nu cu gând a fi lucruri pă placul multora", traducerile, dimpotrivă, fie ele în versuri sau în proză, au însemnat, pentru Ioan Cantacuzino, împlinirea unei datorii de conştiinţă faţă de principiul propăşirii spirituale a neamului prin accesul la valorile culturii occidentale. În cazul său particular, având în vedere realităţile timpului, într-adevăr remarcabilă se dovedeşte a fi *acoperirea prin fapte* (adică prin traduceri încheiate) a unei foarte limpede exprimate *profesiuni de credinţă*: „Placul mult ce am aflat au deşteptat mie o nespusă voinţă doritoare ca şi simpatrioţii mei a să împărtăşi cu mine la această citanie şi trufie aleasă a iconitilor cucernicii. Şi cum aceasta să să împlinească? Alt nu era mijloc decât a mă pune a tălmăci. / Am tălmăcit după putinţa mea, în limba mea. Şi mai ales după nebogata noastră ajutorinţă ce un scriitor află pe rumânie scriind, căci el, dreptul grăind, nu găseşte mulţi alţi mai vrednici ostenitori ce ar înlesni lui drumul la asemenea trude." Întreprinsă într-o perioadă când ideile şi literatura Secolului Luminilor se răspândeau tot mai mult în Ardeal şi în Principate, iar Alexander Pope (1688-1744), primul luminist englez important, era recunoscut, inclusiv în Franţa, drept cel mai mare poet al Angliei şi unul dintre geniile literaturii europene, tălmăcirea *Eseului despre om* se potrivea, ca puţine altele ale unor scrieri celebre din epocă, acestor intenţii ale traducătorului, răspundea întru totul aşteptărilor publicului cititor şi întrunea virtuţile de limbă şi de stil necesare pentru a se înfăţişa, cu „trufie", drept „mustră altor, spre-ndemnare" la asemenea „trude".

4. În stadiul actual al cercetării, toate datele istorico-literare indică anii *1792-1796* ca perioadă probabilă a realizării traducerii: atunci au fost duse la bun sfârşit şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

celelalte proiecte literare ale lui Ioan Cantacuzino, amplele tălmăciri (din Baculard D'Arnaud, Montesquieu, Rousseau, Florian) și volumul *Poézii noua* (cu *Satiră: Omul*, influențată direct și exclusiv de Pope, ca piesă de rezistență); anul 1807, specificat pe prima filă a manuscrisului pe care-l reproducem, reprezintă, cu siguranță, momentul efectuării de către copist, la Odesa, a versiunii destinate publicării. (Oricum, indiferent de datare, traducerea lui Ioan Cantacuzino este sigur anterioară traducerii în versuri a lui Costache Conachi, *Prențipiile moralului sau cercare de voroavă asupra omului*, rămasă neterminată.) Un argument în plus îl constituie, în sprijinul ipotezei propuse, particularitățile lingvistice (îndeosebi lexicale, dar și fonetice ori gramaticale) ale textului, comune, după opinia specialiștilor, cu aceste scrieri mult mai precis datate.

Tălmăcirea a fost făcută, fără nici o îndoială, din franțuzește, după ediția: „*Essai sur l'Homme*. Par M. Pope. Traduit de l'Anglais en Français par M.D.S.***. The proper study of mankind is MAN. L'étude propre de l'Homme est l'HOMME. – M.DCC.XXXVI". Sub inițiale se ascunde omul de finanțe, publicistul și traducătorul Etienne de Silhouette (1709-1767), care, în afară de *Essai sur l'homme* (publicat în opt tiraje între anii 1736-1738), a mai tradus din Alexander Pope *Essai sur la critique* (1736) și *Mélanges de littérature et de philosophie* (1742), însoțindu-le de unile „prefețe ale traducătorului".

5. În încheiere, să reamintim faptul că traducerea capodoperei lui Pope a avut o urmare neașteptată, dar benefică, și în planul creației poetice originale a lui Ioan Cantacuzino. Volumul *Poézii noua* se deschide cu *Satiră: Omul*, o prelucrare liberă a principalelor elemente satirice cuprinse în *A Essay on Man / Essai sur l'Homme*, care pătrundeau astfel, o dată cu acest prim volum de versuri tipărit, așadar, înaintea unei eventuale publicări a *Cercării asupra omului*, în circuitul culturii române a sfârșitului de secol. Poetul „ne înfățișează ambițiile nemăsurate ale omului, străduința lui continuă către fericire, patimile care îl frământă (înfumurarea, nemulțumirea, poftele nemăsurate, frica, iubirea de arginți, zavistia, ciuda, minciuna, clevetirea) și suferințele provocate de boală. El dă sfatul ca omul să părăsească deșertăciunile și să se mulțumească cu ce i-a dat soarta dacă vrea să trăiască tihnit. Creatorul lumii a lăsat pe fiecare cu «trebuința» sa, – desigur, el vrea să spună: cu soarta sa – și înțelept este ca omul să nu se abată de la ce i-a hotărât Providența. Pe când animalele nu se abat de la condiția lor de viață, omul își dorește altă soartă și crede că toate sunt create pentru el. Dar ființa sa este «nimic, nimic curat»" (Gh. Ivănescu). Iată textul poemului: „<Totul în> lume are stare, / <Heară>, pește, zburătoare; / <Jig>ania cea mai mică / Ni<cioda>tă ea nu-ș strică. / Omul, mândru, să făleșt e / Că el toate stăpânește. / Ceriul însuș s-ar fi dres / Pentru dânsul, cel ales. / Soare, lună, stele gloată, / Cele dă sus, firea toată, / Lui sunt gata spre slujire / Și<-n> rai are iar gătire / Să petreacă mult trufos / Dăcât heară mai norocos. / Ar fi având și alt lecaș / Nu știi unde, foarte vrăjmaș, / Iad numit pă nume bun, / Unde pă cel ce nu dă pun. / Omul face și preface / Ce glagole și ce tace. / Acu-i zice fericitul, / Dar dă-l știi, zi-i ticăitul. / El în cap e plin dă fum, / Care sfârșit n-are nicicum. / Inima sa tot rugină, / Care-l roade p-a sa vină. / El ce are nu-i ce-i place, / Pofta-i crește, nu-i dă pace. / Or el ceva ce dorește / Cu sudoare se străduește, / Mii dă ani să n-aibă voie / De-a trăi fără nevoie. / Nici aceasta

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

n-o gândeşte / <Cât trăie>şte să trudeşte, / <Nevoia-l> poartă mai tot dă nas / Iar zavistia leac nu-i dă pas. / Ciuda foarte îl piscă rău, / Drag argint stă-n cârcă-i greu, / Frica, spaima şi minciuna, / Fărăcalea prea nebuna, / Clevetirea şi pâra rea, / Cât să mişcă ele acolea. / Iar mândria fumuroasă / E la dânsul tot dă casă. / Iată multu fericit / Şi decât bou mai cinstit. / Dar boalele fără seamă / Că-i măreţu nu bag seamă, / Brânci lui dau fără dă veste / Şi lui spui prea rea poveste. / El ce zice că-i iconit / Asemenea şi nimerit / Ca fiinţa cea prea naltă, / Ticălosul broască-n baltă / Nici ruşine, nici simţire / Să priceapă c-a lui fire / Este nimic, nimic curat, / Să curmeze în lăudat. / El, dă va vrea a fi ticnit, / Va vieţui mai nemâhnit. / Părăsească dăşărtăciuni, / Iresuri şi mult minciuni, / Gură cască nu să lase / După rele multe vase / Fiarbă-ş pacea inimii lui / Prea pă uşor ca pre un pui. / Mulţumească soartii sale / Că să află la cea cale, / Nu coprinză nici în sine / Gânduri ce nu ies bine. / Cel ce lumea au aşezat / Tot prea bine-au vrut d-au dat / Ca vercare p-a lui fiinţă / A avea a sa trebuinţă. / Deci, vai celui ce s-abate / Şi p-alt colnic capu-ş bate!"

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

BIBLIOGRAFIE

OPERA: *Poézii nouă alcătuite de I... C...* [Dubăsari sau Movilău, între anii 1792-1796] (B.A.R. – filiala Iaşi, exemplar unic, achiziţionat de la Gh. Ivănescu; B.A.R. – Bucureşti, fotocopie – C.V.R. **596** A); *Poezia română clasică (De la Dosoftei la Octavian Goga)*, vol. I, ediţie îngrijită de Al.Piru şi Ioan Şerb, Editura Minerva (BPT), 1976 (6 poezii); Ioan Cantacuzino, *Poezii nouă*, ed. îngrijită de Andrei Nestorescu, Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G.Călinescu", 1993; *Istoria lui Machen, povestire englezească scrisă de pe franţozască de abati Arno şi tălmăcită aceasta cum şi cele ce urmează de I.C. la anul 1794*, B.A.R. ms. rom. **3099**, f.1-49; *Arsachie şi Ismenia, istorie din partea Răsăritului, scrisă di pe franţuzăşte de Monteschiu şi este tălmăcită la let 1794*, B.A.R. ms. rom. **3099**, f. 50-87; *Narchis sau îndrăgitul însuşi dă sine, comedie de Jan Jac Ruso pe franţozeşte făcută şi tălmăcită la anu 794*, B.A.R. ms. rom. **3099**, f. 88-123; *Numa Pompilius, al doilea crai al Romii, pe franţozeşte scris de monsiul Florian şi tălmăcit de Ioan Cantacuzino la an 1796*, B.A.R. ms. rom. **1550**; *Cercarea asupra omului de Alexandru Pop, scrisă şi tălmăcită dupe franţozeşte de C. Ioan C. la anul 1807 la Odesa*, B.A.R. ms. rom. **5411**; *Plan, sau o formă de oblăduire republicească, aristodimocraticească*, B.A.R. ms. rom. **409**.

REFERINŢE CRITICE ŞI REPRODUCERI FRAGMENTARE: N. Bălcescu, *Biografie: Spătarul Ioan Cantacuzino*, în „Magazin istoric pentru Dacia", I, 1845, p. 187-205 (N.Bălcescu, *Opere, I*, ediţie critică de G. Zane şi Elena G. Zane, Editura Academiei, 1974, p. 113-123, 346-348); Al. Ciorănescu, *O veche traducere din J. J. Rousseau*, în „Revista Fundaţiilor Regale", IV, 1937, nr.6, p. 659-665; *Bibliografia românească veche*, Adăogiri şi îndreptări, Bucureşti, 1944. p.111 (poz. 247); Gh. Ivănescu, *Un poet român necunoscut din a doua jumătate a secolului XVIII*, în „Iaşul nou", V, 1953, nr. 3-4, p. 219-232; Gh. Ivănescu şi N. A. Ursu, *Un scriitor muntean de la sfârşitul secolului al XVIII-lea: Ioan Cantacuzino*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice" (Iaşi), Filologie, X, 1959, fasc. 1-2, p. 135-140; Al. Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru Literatură, 1961, p. 562-567; Alexandru Duţu, *Ecouri rousseauiste în cultura română*, în „Viaţa românească", XV, 1962, nr. 7, p. 79-85; Al. Alexianu, *Câteva date privitoare la viaţa şi opera fostului mare spătar Ioan Cantacuzino*, în „Glasul bisericii",

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

XXVI, 1967, nr. 5-6, p. 609-639; Alexandru Duțu, *Prolegomene la studiul comparat al literaturii române. Primele contacte cu literatura engleză*, în „Studii de literatură universală", IX, 1967, p. 29-46; Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700 – 1821). Studii și texte*, Editura pentru Literatură, 1968, p. 168-170, 199-212; N. A. Ursu, art. *Ioan Cantacuzino*, în *Istoria literaturii române I*, Editura Academiei, 1968, p. 181-183; Alexandru Duțu, *Explorări în istoria literaturii române*, Editura pentru Literatură, 1969, p. 86-114; Ileana Verzea, *Alexander Pope în literatura română*, în „Studii de literatură universală și comparată", Editura Academiei, 1970, p. 62-82; Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Editura Minerva, 1971, p. 143-146; Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc (până la 1840)*, Editura Minerva, 1971, p. 102-109; Florin Faifer, art. *Cantacuzino, Ioan*, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, 1979, p. 147-149; Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, I, Editura Minerva, 1982, p. 191-194; Iuliu C. Ciubotaru, N. A. Ursu, *Un proiect românesc de republică din secolul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", XXIV, 1987, part.1, p. 181-196; Mariana Preotu, *O carte unicat în colecția Bibliotecii Academiei R.S. România – Filiala Iași: Ioan Cantacuzino, „Poezii nouă"*, comunicare susținută la Simpozionul național „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare și valorificare", Brăila, 1988; Mircea Anghelescu, *„Poezii nouă" de acum două veacuri*, în „Luceafărul", 1994, nr.1, p. 17; Al. Piru, art. *Cantacuzino Ioan*, în *Dicționarul scriitorilor români*, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 440; Andrei Nestorescu, *Revelațiile unei traduceri din 1794*, în vol. *Omagiu Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga la 80 de ani*, Editura Roza Vânturilor, 2001, p. 121-127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta ediție a *Cercării asupra omului* pune în circulație singura variantă cunoscută[1] a traducerii lui Ioan Cantacuzino, scriere rămasă până acum inedită în integralitatea ei[2], motiv pentru care s-au și făcut, nu o dată, afirmații inexacte cu privire la conținutul real și la întinderea acesteia[3].

Pentru stabilirea textului, conform practicii curente de editare a clasicilor care au folosit alfabetul chirilic, am recurs la principiul interpretativ în transcrierea slovelor și am aplicat normele ortografice actuale, străduindu-ne să respectăm formele de limbă specifice autorului, caracteristice epocii sau reflectând o realitate lingvistică regională.

În consecință, am modificat unele grafii și am operat un număr de unificări, dintre care le amintim pe următoarele:

---

[1] B.A.R. ms. rom. 5411 (fost *6002*): *Cercarea asupra omului de Alexandru Pop scrisă și tălmăcită dupe franțozește de C. Ioan C. la anul 1807 la Odesa.* 42 file (ultima filă deteriorată, colțul de jos lipsă). Paginile, cu excepția celei de titlu, numerotate de autor, cu cifre arabe, de la 1 la 82. Dimensiuni: 21,5 x 17 cm. Hârtie gri-bleu groasă, toată de același fel. Pagini pătate. Lipsește sfârșitul (ultimele două – trei file). Cerneală neagră. Alfabet chirilic. Grafie relativ îngrijită. Fără ștersături sau modificări; poate fi o transcriere în vederea unei eventuale tipăriri. Pe filele 1[r] și 10[v], scris de altă mână: „Tălmăcită dupe franțozește" și, respectiv: „ce este ție neștiută întâmplarea este o cale ce nu poate". Provine din arhiva Artur Gorovei (care l-a preluat, în 1943, din biblioteca arhimandrit Aripescu). Cumpărat de la Mircea Gorovei la 4 mai 1962. (Vezi și Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, IV, p.293.)

[2] Al. Duțu, care, în *Coordonate...*, oferă cele mai ample extrase, transcrie, din cele patru Scrisori, doar primele paragrafe ale fiecăreia, în total cca. 5 pagini dactilo (din cele cca. 35 ale ediției de față).

[3] În diverse articole de specialitate s-au strecurat erori referitoare la titlu (*„Încercare..."*), la modul de realizare („în versuri"), la structură („un fragment"; „primele trei părți"), dar, mai ales, traducerea lui I.C. a fost confundată fie cu *Satiră: Omul* (din *Poezii nouă*), fie cu versiunea mai târzie a lui C. Conachi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– *e* la început de silabă a fost transcris *ie:* lăcuesc > *lăcuiesc*, orândueli > *orânduieli*, trebue > *trebuie*;

– *ia* > *ea* (confrom pronunţiei) în: ameţială > *ameţeală*, cercaria > *cercarea*, cugetiază > *cugetează*, curmiază > *curmează*, totdiauna > *totdeauna;*

– *oa, oaă* au fost transcrise *ua, uă* în: zioa > *ziua*, doaă > *două*, noaă > *nouă;*

– *u* final (păstrat prin tradiţie grafică) a fost suprimat: chipu > *chip*, întovărăşescu > *întovărăşesc*, lanţu > *lanţ*, orbu > *orb*, Popu > *Pop*, umbrescu > *umbresc*;

– prefixul *în-* a fost transcris *îm-* înainte de labialele *b, p:* înbărbăţie > *îmbărbăţie*, înbrăţire> *îmbrăţire*, înbună > *îmbună*, înpărţire > *împărţire*, înprejurat > *împrejurat*, înpreună > *împreună;*

– consoanele duble au fost suprimate: înnaintea > *înaintea*, înnăbuşi > *înăbuşi*, înnota > *înota.*

În acelaşi timp, întrucât, după cum bine s-a observat, limba lui Ioan Cantacuzino este aceea a unui muntean care a poposit deopotrivă în Ardeal şi în Moldova, o limbă obişnuită între 1780 şi 1830 în ţările române, adică o limbă de tranziţie de la limba veche la cea nouă, din a doua treime a secolului al XIX-lea şi până azi[4], am păstrat, ca definitorii, fapte de limbă proprii contextului lingvistico-cultural al momentului, printre care:

– *-iŭ* final în cuvintele articulate cu articol hotărât: *ajutoriul, ceriul, feliul;*

– *î* în loc de *i* în: *întra;*

– pronunţarea dură a unor consoane: *acuş, cevaş, d-abia, iuţala, oareşcare, slujască, ş-o, ţapăn;*

– genitiv-dativul singular în *-ii* al unor substantive feminine (la care, după caz, s-a mai adăugat un *-i*) şi pronume: *cucerniciii, Evropii, fălii, itichiii, Machedoniii, unii, soacrii, vreunii;*

– variantele cu *z* în loc de *s* în cuvintele: *furioaze, zminti, zmulge*;

– formele vechi de plural ale unor substantive: *cutremuri* (cutremure), *hotară* (hotare), *lumine* (lumini), *mâine* (mâini), *potoape* (potopuri), *soare* (sori);

– variantele cu articol ale pronumelui relativ *care: carii;*

– iotacizarea verbelor: *să cază, să simţă, să vază*;

– în flexiunea verbelor, la ind. prez. 3 sg./pl., forme ca: *cugetează, dămoală, înfocază, înmulţă, însufleţează, lucie, strălucie, ţintează;*

– formele verbale arhaice, cu *a* în loc de *ă*, la ind. prez. 3 sg.: *izvoraşte, întovărăşaşte, sfârşaşte, târaşte;*

– variantele mai vechi ale unor neologisme: *busol, gheometru, himist, lavirint, respublică, schiptru, varometros;*

---

[4] Vezi şi Gh. Ivănescu, *Un poet român...*, p. 231-232 (cu referire la limba din *Poezii noui*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

– alte forme vechi, regionale/dialectale și populare: *amestica, barbatii, beșică, bilșug, buriană, cătră, ceilantă, celelante, copaci* (sg.), *daca, dejghinare, fiiu, fițeș-care/fișteșcare, hiară, hiclean, împrotiva, linește, ministrilor, ochean* (ocean), *pacinic, pin* (prin), *pipiire, piste, prebuși, primejdiește, pustiiu, supt* (sub), *svânt* (sfânt), *taure* (taur), *vecinic, vercare, verce, vercine.*

Este de la sine înțeles că am respectat în transcriere variantele devenite literare ale tuturor particularităților de acest tip, cu atât mai mult cu cât asemenea alternanțe sunt destul de numeroase: *aci/aici, atunce/atunci, ceru/cerul, dintii/dintâi, Dumnezeu/Dumnezeul, dupe/după, grije/grijă, iarăș/iarăși, jâganie/jiganie, mulțămit/mulțumit, nedejde/nădejde, pre/pe, primba/plimba, priimi/primi, pusnic/pustnic, rădicat/ridicat, sângur/singur, sveră/sferă, sfiială/sfială, simpt/simt, ucigări/ucideri etc.*

Numele proprii străine au fost păstrate în forma dată de traducător: *Arie, Avel, Bili, Borzia, Catelina, Chesar, Chicheron, Curțius, Dețius, Digbi, Eghipet, Evghenie, Evropa, Falcland, Iupiter, Machedoniia, Marselia, Marselus, Neron, Ovar, Ren, Sfechiia, Socrat, Tit, Turen.*

Punctuația, cu relevanță stilistică redusă în text, a fost în general modernizată, ținându-se mereu seama de punctuația din originalul francez, care, deși adeseori arbitrară și ea, ne-a ajutat totuși din plin la adoptarea unei soluții de compromis în ceea ce privește ordonarea și limpezirea unui discurs uneori eliptic, alteori redundant și câteodată chiar obscur.

Conform normelor uzuale de stabilire a textului, cuvintele subliniate în manuscris (cu linie continuă sau întreruptă) ar fi trebuit să fie evidențiate prin culegerea lor cu caractere cursive ori aldine. Faptul că aceste sublinieri, foarte numeroase, făcute cu aparent aceeași cerneală neagră folosită peste tot de copist, marchează doar numele proprii, neologismele, grecismele, alte câteva cuvinte polisemantice sau de glosar, dar și diftongii *ie, ia* și *oa*, ne-a determinat să considerăm că ele aparțin altcuiva, poate unui lector cu preocupări filologice sau, mai degrabă, unui eventual tipograf.[5] Am observat, concomitent, că acele cuvinte sau fraze culese cu caractere cursive în ediția franceză sunt altfel scrise de traducătorul român, fiind caligrafiate cu caractere mai mari și uneori mai groase, relativ ușor de distins. În consecință, în ediția noastră numai acestea din urmă (cu o singură excepție: ultima propoziție din *Scrisoarea a treia*) au fost redate cu caractere cursive, nu și celelalte, oricât de tentantă, din punct de vedere lexicologic, ar fi fost reliefarea lor în pagină.

Lecțiunile propuse pentru cuvintele lipsă sau incomplete au fost puse între paranteze ascuțite: < >.

Lacunele din text (file deteriorate) au fost indicate prin semnul: [...].

[5] Această subliniere sistematică a unor particularități fonetice și lexicale poate fi admisă, credem, ca un argument în plus pentru a data efectuarea traducerii cu destul de mult timp înainte de realizarea copiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Notele explicative din subsolul paginilor aparţin editorului; ele restabilesc ortografia actuală a numelor proprii străine şi lămuresc unele aspecte particulare de natură general-informativă ori textologică din versiunea franceză sau din traducere.

Ediţia este însoţită de un *Glosar* de peste 100 de termeni (arhaisme, regionalisme, neologisme, construcţii proprii), necesar înţelegerii corecte a sensului din context al cuvintelor reţinute.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

1r

CERCAREA ASUPRA OMULUI
DE
ALEXANDRU POP
SCRISĂ ŞI TĂLMĂCITĂ
DUPE FRANŢOZEŞTE
DE
C. IOAN C.
LA ANUL 1807
LA ODESA /

2r

CERCAREA ASUPRA OMULUI
Sintesită de Alexandru Pop
în stihuri pe limba englezască.
Tălmăcită după franţozeşte.

SCRISOAREA DINTII

Asupra naturii şi stării omului cât pentru lume

Trebuie să ne deşteptăm, miloarde[1]: să lăsăm nimicurile, fie ele partea mândriii şi fălii! De vreme ce viaţa noastră nu să întinde şi nu să curmează decât a privi numai ce ne împrejură şi aci şi a muri, blemaţi dar încalea a străbate pe cât s-a putea pe acest teatru a omului: straşnic lavirint, dar care cu toate acestea are croirea sa; câmpu în care floarea cea mai frumoasă creşte alăturea scaieţilor; grădina ce momeşte prin roadă poprită. Blemaţi împreună, să călătorim această împrăştiere mare; şi vom vedea ce este lesne şi ce este anevoie de văzut într-însa. Să răzbatem drumurile cele mai neştiute, să ne suim pe cele mai înalte locuri; de acolo
2v vom zări ce să târaşte orbeşte şi ce să pierde în înălţime. / Să cercetăm toate primbările naturii şi să doborâm nebunia în fuga sa; şi să zărim

[1] Henry St. John, Lord Bolingbroke, om de stat şi scriitor politic englez (1678 – 1751), patron şi prieten al poetului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

năravurile bune sau năravurile rele ale omului, însă din naşterea lor. Să rădem când o fi de râs; să ne vestim adeveri cât aceasta s-a putea a face; dar să îndreptăm la ochii omului lucrările lui Dumnezeu.

Ce putem zice noi de Dumnezeu sau pentru om, decât chibzuind după ştiinţa ce putem avea? Şi ce ştim noi asupra omului, decât scurta aflarea lui aici pre pământ? De aci purcede şi aci să sfârşaşte şi toată ştiinţa noastră. Şi cu tot că Dumnezeu să vesteşte prin mulţimea lumilor, dar nu trebuie să-l căutăm într-aceasta pe care el ne-au lăsat. Acela ce ar putea răzbate pintre nemărginita întindere şi să deosebească cu pricepere ajungerea orânduielilor cât este de potrivită cu mare înţelepciune, acela şi ar putea afla şi alte planeturi, alţi mulţi soare şi ce fiinţe lăcuiesc fiteşcare stea; şi numai acela ar putea şi zice pentru ce Dumnezeu ne-au zidit după cum ne aflăm. Sufletul nostru cel pătrunzător putut-au să descopere răsoarele aceştii lume, cum şi sprijinirile cele de obşte şi legămintele
3[r] toatelor părţi unite între dânsele, cum şi tovărăşia / lor şi cumpănirea lor? Noi, ce sântem o prea mică parte dintr-acest tot nemărginit, cum s-ar putea dar să-l pricepem?

Acest mare şi priceput lanţ, ce trage şi uneşte toate părţile şi care, printr-această armonie, păstrează pe tot, în mâna lui Dumnezeu este, sau în mâna omului?

Omule, tu, deşertnicule, poţi socoti tu a descoperi pricina pentru ce tu te-ai fi zidit asemenea de slab, asemenea de mic şi de orb? Mai întâi, de poţi, află pricina, oare di ce nu te-ai făcut şi mai slab, şi mai mic, cum şi mai puţin luminat? Tu, fiiule al pământului, întreabă-l pe dânsul, di ce stejarii sânt mai nalţi şi mai groşi decât mărăcinii ce să umbresc supt dânşii? Sau întreabă cerurile, di ce stelile ce întovărăşesc planeta lui Iupiter[2] sânt mai mici decât Iupiter?

Când vedit să poate mărturisi că din toate sistemurile prin putinţă, înţelepciunea cea nemărginită trebuie să fi ales negreşit pe cel mai bun, în care tot trebuie să aibă împlinirea sa, căci într-alt chip nu s-ar putea afla unire şi învoire şi unde tot ce este să află după toată orânduiala care trebuie să fie, este dar şi curat vedit că în fiteşcare treaptă a vieţii şi a
3[v] simţirilor trebuie să aibă şi / oareşcare parte o asemenea fiinţă ca omul. Şi toată întrebarea (fie sfadă cât s-ar vrea de multă) cade numai la acest punct: de Dumnezeu au făcut năpăstuinţă omului puindu-l pe treapta care se află?

[2] Jupiter.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Tot această pricină ce noi numim <ne>dreptate[3] cât pentru om, luând seama de obşte, nu numai că nu încape îndoială, dar trebuie să fie prea adevărată. În lucrările omeneşti, urmate cu osteneală grea, o mie de mişcări d-abia aduc un singur sfârşit. În lucrările lui Dumnezeu, o singură mişcare nu numai că aduce sfârşitul său, dar încă sprijineşte şi altă lucrare. Şi aşa omul, ce pare a fi aicea cea dintâi zidire, nu face poate decât cea de al doilea, potrivind asemănarea cu ce s-ar afla într-altă sferă neştiută, căci noi nu zărim decât o parte, iar nu vedem totul deplin.

Când un cal ager va şti pentru ce omul supune pe dânsul în iuţala sa, sau de ce sloboade pe dânsul în fuga cea mai iute, sau când prostatecul bou va şti pentru ce sparge brazdă sau de ce, schimbându-l la Eghipet[4] în dumnezeire, şi pun lui cununi de flori pe cap, atunci becisnica mândria omului va pricepe şi va şti pricina pentru ce şi de ce el este, şi ce va să
4[r] zică / vrerile şi lucrările sale, şi pentru ce petrece, şi pentru ce pătimeşte, şi pentru ce stă, şi pentru ce să închină, şi pentru ce în ceasul acesta este un ticălos rob şi pentru ce într-alt ceas el pare că ar fi o dumnezeire.

Să nu zicem dar că omul nu este desăvârşit şi că cerul este nedrept. Să zicem mai bine că omul este atât desăvârşit cât i să şi cade a fi; fiinţa sa este potrivă stării sale la locu ce să află; vremea sa este o stigmi şi un punct este toată întinderea sa.

Cerul are ascuns de toată zidirea cartea soartii de obşte, deosebind doar trebuincioasa foaie pe care este scrisă starea sa de acum în care să află. El ascunde dobitoacelor ceea ce omul ştie, omului ce ştiu duhurile; căci într-alt chip cine aici jos ar putea suferi aflarea sa? Desfătarea ta rânduieşte astăzi mielul la înjunghiere: de-ar avea el priceperea ta, sărire-ar şi jucasă-s-ar el vesel pe iarba verde? şi fire-ar în pace până la ceasul cel de pe urmă? şi paşte-ar tarlele cele înflorite? şi linge-ar mâna ce dă lui junghiere? O, neştiinţa vremii viitoare! Spre câtă milostivire te-ai
4[v] dat tu nouă, cu sfârşit ca fişteşcare să poată împlini / ţarcul ce se-au însemnat lui de către ceru ce priveşte cu un ochi potrivă, fiind Dumnezeu toatii zidirii, un viteaz perind, o pasăre căzută, atomurile vălmăşindu-să, sau cerurile prebuşindu-să, sau o beşică de apă plesnind, sau o lume sfărâmându-să.

[3] În textul francez: „injustice".

[4] Egipt. În Egiptul antic taurul Apis era venerat ca zeu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Omule, fii dar smirit în nedejdea ta şi nu te întinde decât tot cu sfiială. Aşteaptă pe stăpâna ta moartea şi slăveşte pe Dumnezeu. El nu arată ţie care va fi fericirea ta cea viitoare, dar au dăruit ţie nedejdea ca să fie ţie fericirea de acum. O nedejde vecinică înfloreşte în adâncul inimii omului. El nu este niciodată deplin fericit şi el cere a fi pentru în veci. Sufletul lui îngrijat şi închis în sine singur să razimă şi să plimbă în viaţa viitoare.

Caută acelui ticălos indianeţ[5] a căruia suflet nu este cu învăţătură, privind la Dumnezeul lui între nouri, sau auzindu-l pe dânsul în vânturi. O dăscălie măreaţă nu au propovăduit sufletul lui a să rădica atât de nalt până în ţarcul soarelui. Dar, cu toate acestea, firea singură au dat lui
5r nedejde de un cer mai jos, dâncolo peste un munte mare, / a căruia vârf ar fi de nouri împrejurat, unde să fie o lume cu mai puţine primejdii până şi în adâncul codrilor şi unde ar fi şi unele ostroave foarte frumoase în mijlocul unii ape fără margine, unde acest ticălos rob crede a afla iarăş ţara lui şi spăsenie de munci şi trude şi de creştini care pentru interesul câştigului să poartă cu dânsul fără milă. Acesta, pentru de a trăi[6], împlineşte pofta lui cea firească. El nu doreşte să aibă aripi ca îngerii sau lumine ca serafimii, dar crede că câinele lui cel credincios, primit tot într-acel cer cu dânsul, va ţinea lui bună tovărăşie. Tu, dar, ce eşti mai iscusit, cumpăneşte în cumpenele minţii tale înţelegerea ta împotriva Provideniii, numeşte nesăvârşire ce ţie pare aşa. Zi, aci Dumnezeu dă prea mult, colea dă prea puţin; sfărâmă toată zidirea pentru placul şi mulţumita ta; şi strigă cu toate acestea că omul este nenorocit, că nu este, după cum vrei, singur supt grija cea de sus, că nu este numai singur aici jos cel
5v desăvârşit şi neperitor la ceruri. Zi că Dumnezeu / este nedrept şi zmulge din mâinele sale cumpăna dreptăţii şi schiptrul puterii; şi judecă tu dreptatea dreptăţilor şi fii tu Dumnezeu Dumnezeului.

Dragul mieu miloarde, rătăcirea noastră curge dintr-o pricepere măreaţă. Noi lăsăm locul nostru şi ne aruncăm cătră ceruri. Mândria ţinteşte lăcaşurile de sus: omul ar vrea să fie înger şi îngerii a fi Dumnezeu. De îngerii ce s-au cercat a fi dumnezeire au căzut în beznă, omul ce cearcă a fi înger este asemenea rebeliş; şi cel ce cugetează a surpa pravilile şi orânduiala pusă păcătuieşte împotriva vrerii cei vecinice.

---

[5] În textul francez: „ Indien".

[6] În textul francez: „Dexister", nume propriu. I.C. îl confundă cu fr. „d'exister" şi îl traduce cu aproximaţie („pentru de a trăi").

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Să să întrebe: pentru ce sfârşit luminează stelile, pentru ce sfârşit pământul să află? Mândria şi va răspunde: „Acestea toate sunt pentru mine. Pentru mine toată firea darnică izvodeşte toate bogăţiile sale, îmbună pământul a rodi şi florile a înflori. Pentru mine viţa coace poama sa ca să mă desfăt cu nectarul ce iese dintr-însa. Pentru mine pământul naşte
6r aurul şi argintul. Pentru mine toate izvoarele tămăduitoare / sânt lăsate, cum şi marea coprinde bezna apelor sale ca să mă poarte pe dânsa şi soarele lucie ca să-mi lumineze. Cu un cuvânt, pământul este tronul mieu şi cerul acoperământul său."

Dar firea oare nu să depărtează cumvaş de bunătatea sa şi de scoposul său când un soare arzos străluce zare ucigătoare şi când mari cutremuri de pământ înghite oraşe întregi şi când potoape groaznice îneacă noroade întregi?

„Nu", răspunde mândria, „pricina ce dintâi şi deplină puternică nu lucrează prin pravile mărunte, dar prin pravile de obşte. Îndărătnicile deosebiri sânt rari. S-au întâmplat oareşcari curmări de la început, dar ce poate fi zidit şi să poată fi şi desăvârşit?"

Di ce dar omul să poată să fie? Când fericirea omenească ar fi scoposul cel adevărat şi când firea s-ar depărta de acesta, pentru ce şi însuşi omul să nu fie abătut? Scoposul acesta să vede că primeşte schimbări, când vreme rea, când vreme bună, şi o vălmăşire necontenită de multe
6v vreri şi pofte în sufletul omului. Natura vezi că nu are / pusă tot o primăvară vecinică şi cerul de a fi de-a pururea limpede şi curat şi fiteşcare om a fi înţelept, ajuns de minte şi pacinic. Şi când ciuma şi cutremurile nu stric de leac vecinica orânduială hotărâtă de cătră ceruri, di ce lor aflarea unui duşman cruzav ca Borzia[7] sau Catelina[8] ar putea să numi lucru piste fire? Să vede dar curat că numai mândria ne poate face a chibzui asemenea deşerturi; iar cu cale este a judeca totdeauna de partea itichiii omeneşti, asemenea ca şi de toate ale firii. Di ce să vinească cerul la una şi să să îndrepteze la alta? Mai bine şi mai cuviincios este atât la una cât şi la alta a să supune cu smirenie şi a nu blestema.

Poate prin părăre s-ar crede de mai bine când în lumea firească s-ar afla de-a pururea o mişcare limpede şi în lumea iticească tot să fie cucernicie? şi cum ca niciodată aerul sau ocheanul să nu fie supăraţi de furiile

[7] Borgia. Referire la Cezar Borgia.
[8] Catilina.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

vânturilor, cum şi niciodată sufletul să nu fie bătut de valurile patimilor sale? Dar tot să ţine şi să sprijineşte numai prin necontenită luptă a sti-
7r hiilor şi patimile sufleteşti sânt negreşit stihiile vieţii. / Şi aşa, orânduiala cea mare şi de obşte s-au păstrat încă din început în toată firea deplină numai în adâncul omului.

Ce doreşte acest om? Cu tot că slab, el cearcă să să rădice şi să să înalţe ca un înger. Şi iar aci pe loc vezi pe dânsul pogorând ochii către pământ şi mâhnindu-să, căci nu are tăria unui taure şi blana unui urs. De zice el că toate zidirile sânt făcute numai pentru trebuinţa lui, de ce folos ar fi acestea lui, când ar avea şi el toate fiinţile lor?

Firea darnică, fără risipă, au însemnat la toţi organe şi mijlociri cuviincioase; ea dat-au lor fără poprire a avea ce li s-ar cădea într-adins: unora înmulţind cu măsură puterea la fugă, altora, prin asemenea bună cumpănire, tărie ca fiteşcare să aibă ceea ce i să cuvine la fiinţa sa. Nimic nu să poate a mai să adăoga sau a mai să împuţina. Fiteşcare hiară, sau dobitoc, sau jâganie este fericită în starea sa. Cum s-ar putea dar ca cerul a fi într-adins numai pentru om cruzav? Pentru dânsul, pe care singur numesc priceput, când dar vom vedea pe dânsul mulţămit? Atunce doar când le va avea el singur toate.

Fericirea omului nu este de a chibzui sau de a lucra mai mult de
7v puterea omenirii, sau de a avea tărie de trup / şi de minte piste ce vine lui însuşi din fiinţa şi starea sa. Di ce omul nu are un ochi bun ca un microscop? Pricina este că omul nu este muscă. Şi de ce trebuinţă ar putea fi când omul ar putea să vază un lucru ce ochiul acuş nu are putinţă să deosăbească, căci atunci, dinspre altă parte, el nu ar putea negreşit zări cerurile? De ce trebuinţă ar putea fi lui o pipiire mai simţitoare, căci atunci ar fi atât de delicat cât înfiorârea şi durerea ar pătrunde trupul lui prin toate porurile? Şi de ce folos ar fi lui o putere de mirosire mai tare, când un trandafir ar putea să-l omoare cu mirozna floarei sale? Sau ce bine ar urma lui dintr-un auz piste fire de supţire? Căci în tot ceasul tot tunete şi trăsnete ar răsuna în urechile sale şi ar fi tot zăpăcit de zgomotul necontenit ce ar avea în cap. Ah! Cât ar jăli atunce el că cerul l-au rămnit de desfătarea ce aduce lui auzul dulcelui viforel şi gurguirea <în> lineşte a râuraşilor ce curg limpede pe pietre! Cine poate tăgădui bunătatea şi înţelepciunea Svintii Providenii, atât în ceea ce dă, cât şi în ceea ce nu voieşte a da?

8r În cât să întind deosebitele şi fără număr trepte / a zidirilor, într-atâta mult mai mult să împart şi treptele mijlocitoare trupeşti şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

înțelegătoare. Ce lanț necurmat, începând de la cel mai mic vierme până la Domnul Om! Câte schimbări deosebite puse cu privighiere între amândouă capetele lanțului: chițcanul orb, pardosu pătrunde cu vederea sa. Cruzava leoaică nu are nas bun și câinele credincios nu pierde nici urma cea mai supțire. Cum și auzu dăruit cu prisos și lăcuitorilor apelor și zburătoarelor ce înveselă pustiiurile cu cântarea lor. Dar cât este de minunată delicata pipăire a păianjenului, cu simțire la cea mai mică clătire a pânzelor sale cele cu mult meșteșug întinse și în care și toată ființa lui spânzură. Asemenea de minune este și simțirea cea netâlcuită a bărbatii albine ce știe să sugă însă și dintr-o floare otrăvicioasă o roadă dulce și plină de folos. Și cât este de puțină despărțirea între simțire și pricepere, acestea ce sânt pentru totdeauna despărțite, dar de-a pururea foarte vecine? Câtă rudenie între socotință și ținerea de minte! Și cât puțin se deo-
8[v] săbește sentimentul din gând! Toate aceste / putințe mijlocitoare să străbesc a să uni fără a putea niciodată a trece linia ce le desparte. Căci fără această scară între toată zidirea, putea-vor vreodată a fi una altia supusă și ție toată întreagă? Toată puterea de obște ție să supune. Priceperea ta este pricina toatei tării și stăpânirii tale.

Privește spre ceruri, caută spre pământ, zărește spre mare, vezi toată firea întreagă cum să trudește să nască și vezi cum plodește tot. Ce mulțime de ființe să înalță în aer, ce mulțime să împrăștie pre pământ și ce mulțime să ascunde în sânul său! Ce lanț ce să începe încă de la dumnezeire și ține necurmat: înger, om, dobitoc, pasăre, pește și jiganie! Ce împrăștiere pe care ochiul nu o poate coprinde și nici optica cea mai desăvârșită nu i-o poate ajunge! Ce depărtare de la cel fără sfârșit până la tine și de la tine până la cea desăvârșit nemișire! Când noi am putea crește
9[r] cevaș asupra / puterii cei de sus, cei mai de jos ar putea crește asupra noastră, căci într-alt chip s-ar afla un sec între ispravă, de unde rupându-să o treaptă, toată unișirea ar rămânea stricată, sau rupând un belciug de la lanțul cel mare, lanțul și-ar rămânea de tot despărțit, măcar rupând pe cel de a zecea belciug sau pe cel de a o mie.

De vreme ce fiteșcare lume să mișcă după orânduiala așăzată care cuvine ei și lumii întregi, ce face totul cel minunat, când cea mai mică dezunire la una ar aduce nu numai prăpădenia acei deosebite lume, dar încă și a celui mare tot, pământul, pierzând cumpănirea sa, s-ar depărta de țarcul său: planeturile și soarele ar umbla fără orânduială pintre ceruri. În cer, strejarii fiteșcăria sveră ar cădea împreună cu dânsele, o ființă s-ar prăbuși

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

piste altă ființă, o lume piste altă lume. Şi toată temelia cerurilor s-ar cutremura până în adâncul mijlocului său. Şi toată firea întreagă până la scaunul ceresc ar fi numai o spaimă. Şi toată această minunată orânduială ce
9v acum să află s-ar strica de tot. Şi pentru cine / aceasta? Pentru tine, vierme becisnic! O, groaznică nebunie, oarbă mândrie şi slută necredință!

Când piciorul ce este orânduit să calce pre pământ, sau mâna orânduită a lucra s-ar vălmăşi şi ar vrea să fie cap şi capul şi ochii şi urechile s-ar mânia, de ce să fie numai nişte organe ale sufletului ce le poartă după vrerea sa? Ce ticăloşie ar fi aceasta! Dar nu este şi mai puțină când într-această croire de obşte o parte cere a fi altă parte, iar nu ceea ce este şi să arată curat rebelişă împotriva datoriii sale cei puse de cel Preaînalt şi Preaputernic Ziditor.

Tot ce să află nu este alt decât o parte de un Tot minunat a căruia firea întreagă face tot trupu şi Dumnezeu este sufletul său. El să împarte în toată ființa, dar cu toate acestea tot o singură unişire este. El este mare şi puternic în chiverniseala pământului cât şi a cerurilor. El încălzeşte prin soare, răcoreşte prin viforel, strălucie prin stele, împodobeşte pământul prin mulțimea florilor. El, viață în viață, să întinde în toată împrăştierea,
10r să răsipă / fără despărțire, dă fără a nu pierde nimic, suflă sufletului nostru, dă viață părții noastre peritoare, ce este atât desăvârşită în făptura unui păr a capului, cât şi în făptura inimii întregi; şi atât omul becisnic ce să tot plânge, cât şi serafimul coprins de-a pururea în dragostea şi laudile ce dă lui Dumnezeu sânt pentru dânsul potrivă, căci pentru dânsul nimic nu poate fi de înalt sau de prost, sau de mare sau de mic. El umple, hotăraşte, leagă, dezleagă şi potriveşte tot.

Sfârşaşte dar şi nu mai vini această orânduială de nesăvârşită. Fericirea ta spânzură tocmai din ce tânjeşte. Cunoaşte mai bine adevărata ființa ta şi locul tău. Cerul au dat ție o prea dreaptă şi foarte norocită măsură de orbie şi slăbiciune. Supuni-te, încredințat că eşti atât de fericit cât putință este a fi pe această sferă sau pe care alta ar fi. Încredințat fii la ceasul naşterii tale sau la ceasul morții tale de a afla totdeauna spăsenia ta la brațu celui ce
10v porunceşte pe tot. Toată natura este o iscusință, ş-o iscusință / ce este ție neştiută. Întâmplarea este o cale ce nu poate fi văzută de tine. Dezunirea poate fi o armonie ce tu nu o poți pricepe. Rău unuia poate fi binele de obşte. Şi, spre hula şi necazul mândriii şi spre hula şi necazul unii minți ce să rătăceşte, acest adevăr este foarte vederat: că *tot ce este, este bine.*

Sfârşit scrisorii dintâi /

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

11r

SCRISOAREA A DOILEA

Asupra naturii şi stării omului cât pentru dânsul însuşi socotit ca o fiinţă

Învaţă dar a te cunoaşte pe tine singur şi nu te socoti de a descoperi dumnezeirea. Învăţătura cea cuviincioasă omului este omul. Pus într-un loc ca o limbă de pământ, fiinţă de o stare amestecată, întunecos priceput, cu necioplită mărime, cu de prisos ştiinţă pentru a avea îndoială la toate, şi prea cu puţină tărie a şti a răbda cu duh, el este coprins între două nedesluşiri: în neştiinţă să înceapă sau să stea? să crează un Dumnezeu sau o vită? şi cui să dea protia, trupului sau minţii? El nu este născut decât ca să moară, el chibzuieşte numai ca să rătăcească; şi acest fel este mintea lui, care să pierde şi când socoteşte mult şi când socoteşte puţin: adevărată beznă de chibzuiri şi de patimi sufleteşti. Tot este vălmăşire într-însul. Zidit ca dinspre o parte să să rădice şi dinspre alta să cază. Stăpân pe toate
11v şi singur răpire de obşte. Unul singur judeţul / adevărului şi iarăş repede căzând în toate mai nesuferitele greşiri. Slava şi râsul şi pozna lumii! Mergi, făptură ciudată, grăbeşte unde învăţăturile te duc; măsoară pamântul, cumpăneşte aerul, dăscăleşte planeturilor drumul ce au să facă şi povăţuieşte soarele. Înalţă-te cu Platon străbătând cerurile până la cel dintâi bine, până la cel dintâi desăvârşit şi până la cel dintâi deplin frumos. Sau intră în lavirintu ce au tras următorii lui şi crede că lăsând buna pricepere tu asemuieşti lui Dumnezeu. Asemenea acelor dervişi din partea Răsăritului carii, prin învârtirile ce fac, cad în ameţeală şi cred că cu turburarea capului lor ei asemuiesc învârtirii soarelui. Mergi şi învaţă înţelepciunea vecinică în ce chip să oblăduiască. După aceasta scoboară-te în tine singur, unde nu vei găsi nimic alt decât o deplină dezmeticire.

Când în vremile acestea de mai de pe urmă fiinţele cele mai mari văzură un om peritor dezvăluind pravilile naturii, miratu-s-au unii asemenea iscusinţe văzându-o asupra unui obraz peritor şi au căutat lui tocmai cum căutăm noi unii maimuţe ce face jocuri multe. /

12r Putea-v-ar, acesta ce dăscăleşte drumul ce fac planeturile, putea-v-ar el scri sau hotărî o singură numai mişcare a sufletului său? El, ce ştie însemna punctul înălţimilor şi plecărilor, putea-v-ar el tâlcui începerea sa şi sfârşitul său? O, Doamne, ce mirare! O parte a omului poate să înalţa fără pripon şi a creşte din iscusinţă în iscusinţă; dar când omul să trudeşte în aflarea singur pe sine ca să să înveţe şi să să ştie bine, atuncea ceilantă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

d-abia cât şi începe, pe loc, ce ţese mintea sa, patimile sufleteşti ale lui şi desfac şi rup tot de tot.

Două pricini stăpânesc în adâncul omului: iubirea de sine ce îmbună şi mintea ce înfrână. Şi nu trebuie să numim pe una un bine şi pe alta un rău, căci fişteşcare are isprava sa. Una duce, ceilantă cârmuieşte. Şi ceea ce cuvine la învoirea lucrurilor trebuie a se numi un bine, cum şi ce scârbeşte trebuie numit un rău.

Iubirea de sine, ce este izvorul mişcării, pune sufletul în lucrare. Mintea, potrivind şi cumpănind, dregătoreşte tot. Fără acea dintâi pricină, omul ar fi în nelucrare, şi fără cea de al doilea, el ar fi într-o bătaie de
12v cap / fără sfârşit. Sau că el ar fi ca o buriană, prinsă în stebla sa ca să crească, înmulţească şi peri, fără alt nimic mai mult.

Dintr-aceste două începeri, una îmbunătoare şi alta potrivitoare, cea dintâi trebuie să aibă mai multă putere, căci lucrarea sa este grabnică: ea însufleţează, ea zădăraşte şi ea împinge. Cea de al doilea este lină şi nesilnică, ea este orânduită a înştiinţa, a dezbate şi a păstra. Puterea iubirii de sine este cu atât mai puternică de pe cât măsura învecinării pricinii ce are este mai aproape şi folosul să arată ei de-a pururea alăturea simţirii cei de pe loc. Iar mintea zăreşte pe dânsul cu încetul şi mai de îndelung. Ea gâceşte pe dânsul în vremea viitoare şi cu socoteala bate ce sfârşit poate avea. Momirile vin gloată şi totdeauna mai multe decât pot fi prepusurile. Şi ceea ce să poate zice mai limpede este că mintea are mai multă luminare şi că iubirea de sine are mai multă putere. Şi de a o putea a o mai muia trebuie a să sluji de darul minţii, a asculta pe dânsa şi a să sfătui adesea cu dânsa. Băgarea de samă, obişnuinţa şi ispita, acestea toate pot
13r mult, căci fişteşcare / dintre dânsele întăresc mintea şi înfrânesc iubirea de sine.

Lasă ca măreţii scolastici, mai mult coprinşi a face despărţiri decât uniri şi a învăţa sfadă decât bună învoire, lasă-i pe dânşii, ce cu obrăznicie şi prefăcătură despart mila de cucernicie şi priceperea de minte, ei, ce să ţin ascuţiţi de cap, lasă-i să sfădească ca nişte dezmetici asupra unor cuvinte care adesea sau mai totdeauna nu le înţeleg nici ei singuri. Iubirea de sine şi mintea trag tot spre o singură ţintire: durerea este scârbirea lor şi bucuria pofta lor; dar una, lacomă, pripeşte, iar ceilaltă voieşte a suge mierea şi a lăsa floarea în ticnă. Bucuria sau desfătarea, sau în bine sau în rău de s-ar pricepe, sânt fericirea noastră cea mai mare, cum uneori şi ticăloşia noastră cea mai cumplită.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Noi putem numi patimile sufleteşti măgulirile iubirii de sine. Binele cel adevărat sau cu părere şi pune pe dânsele îndată în lucrare; dar fiindcă fiteşcare bine nu să poate totdeauna împarte, şi că mintea cere a să trudi a împărtăşi pe dânsul, sânt patime care, cu tot că închise în noi, tot pot, când
13[v] mijloacele sânt cinstite, a să / priimi cu lesnire de către minte ş-a avea toată îngrijarea sa; iar patimile sau simţirile, ce clonesc spre împărţirea binelui, ţintesc totdeauna la un lăudat sfârşit şi, cinstind cu aceasta fiinţa lor, prefac numirea lor, numindu-să cucernicii.

Lasă pe filosoful stoicos mândrindu-să cu o nesimţire de nici o ispravă, cu tot că zisă cucernicie neclintitoare, căci statornicia acestui filosof aseamănă tocmai gheţii ce are o tărie din strângere multă numai, care sileşte a înţelina tot duhul numai în adâncul inimii. Puterea duhului cel ascuţit nu spânzură în ticnire, dar în lucrare. O furtună ce să rădică în adâncul sufletului poate zminti o parte, dar prin insuşi straşnicul zgomotul său sprijină şi întăreşte totul deplin. Noi călătorim în multe feliuri pe prea marele ocheanul vieţii: mintea ne este busolul şi patimile sufleteşti sânt vânturile ce poartă vasul. Şi nu numai în lineşte poţi afla dumnezeirea, căci Dumnezeu să află şi pe apă şi pe uscat şi pin vânturi.

Patimile sufleteşti aseamană stihiilor care, cu tot că născute a să
14[r] lupta, cu toate acestea, amestecate / cu potrivire, să unesc în lucrările lui Dumnezeu, care niciodată nu au vrut să strice de tot patimile sufleteşti, iar numai au voit a le lineşti şi le-au orânduit a să afla pentru isprăvi. Ceea ce face pe om, omul putea-v-ar nimeşi? Destul este ca mintea să înfrâne patimile, îndreptându-le pe drumul cel cu cale şi firesc şi să le supuie ca să le dregătorească cu măsură şi ea însuşi, şi ea singură să fie ascultătoare naturii şi lui Dumnezeu.

Dragostea, nădejdea, bucuria şi tot soborul cel vesel a desfătărilor, cum şi mânia şi frica şi mâhnirea, trista adunare a durerii, toate acestea amestecate la un loc unele cu altele prin iscusinţă şi închise în hotarăle cele căzute fac şi sprijinesc cumpăna minţii şi sfetesc feţile închise şi deschise, a cărora unire bine potrivită fac tăria şi frumoasa faţă a toatii vieţii.

Noi avem plăceri mulţămitoare, sau în mâna noastră, sau înaintea ochilor noştri; şi când nu mai avem, noi le izvodim cu gândul. Toată petrecerea a trupului şi a sufletului este de a prinde cel de acuş şi a găti
14[v] viitoriul. Toată grija / să întinde tot spre bilşug şi desfătare, dar urmarea nu cade tot potrivă. Fiteşcare simţire la noi este atinsă tot de o deosebită

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

pricină. Dintr-aceasta şi tot deosebite patimi înfocază organele zidirii noastre cu atât mai mult sau mai puţin, tocmai după cât aceste patime sânt zădărite; şi dintr-acestea este că patima, ce prinde protia în adâncul inimii noastre, aseamănă foarte şarpelui lui Aaron[9], căci ea înghite pe toate celelalte.

Fiindcă omul, însă din ceasul ce au câştigat viaţa, şi priimeşte veninul ascuns a morţii, răul creşte şi să întemeiază tot într-o vreme, căci creşte şi să întemeiază şi petrece şi trupul. Asemenea şi boala sufletului, fiind din fire amestecată cu toată croirea noastră, rămâne şi a fi patima sufletului ce ne oblăduieşte. Toate zămurile vieţii, însemnate spre hrana la tot, să aruncă asupra acei părţi slabe, atât a trupului, cât şi a sufletului; şi cu cât priceperea să deşchide şi să întinde, tot ce aduce înfocare inimii sau
15r umple capul este prins vicleneşte de cătră fumurile / gândului şi aruncat asupra părţii cei slabe.

Firea dă naştere aceştii patime sufleteşti şi obişnuinţa o hrăneşte. Priceperea, isteciunea şi iscusinţa adaogă iuţala sa. Mintea insuşi ascultă puterile sale şi îndoieşte tăria sa, tocmai cum blagoslovitele razele soarelui înmulţă acrimea oţetului. Patima sufletului cea poroncitoare, oarcare ar fi, supune şi mintea. Şi ticăloşii noi, supuşi unii asemenea slabe stăpâne ca mintea, urmăm fără pripon favoritii sale, ce o poartă însă şi pe dânsa de nas şi, nemaiavând ea putere a înfrâna, nu face alt decât a sfătui şi a ne da a pricepe slăbiciunea noastră. Însă uneori, şi de vineşte mai cu tărie, dar şi aceasta o face tocmai asemenea unii neputincioase prietene, căci ea mai mult ne învaţă a plânge starea fiinţii noastre, iar nu a o drege; sau că o vezi, din stăpână judecătoare ce trebuie să fie nouă, ca să preface în avocatu nostru şi ne încredinţează că alegerea ce facem, de este făcută,
15v este dreaptă. Şi / cu toate acestea, măreaţă de izbândele ce numai încă sânt prepuse, ea şi înferică micile patimi sufleteşti ca să aducă unia singure şi mai multă izbândă şi slavă.

Acest fel este drumul naturii, care trebuie de-a pururea <a> fi protimisit. Pe acest drum mintea nu este călăuză; ea tovărăşaşte, ea este spre a ajuta, iar nu spre a preface: ea trebuie a să purta cu patima sufletească cea stăpânitoare ca o prietină, iar nu ca o împrotivnică. Această patimă

[9] Personaj biblic, fratele mai mare a lui Moise. Referire la miracolul transformării toiagului său într-un şarpe care a înghiţit şerpii în care se prefăcuseră toiegele vrăjitorilor egipteni (*Ieşirea* 7, 10-12).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

este o clătire tare ce povățuiește pe om spre sfârșituri multe. Omul, bătut ca de multe vânturi schimbătoare, prin celelalte patimi sufletești ale sale este de-a pururea tras la un mal de patima cea stăpânitoare. Fie neștine prins de iubirea de mărime, sau de învățătură, sau de bogăție, sau de slavă, sau de odihnă (aceasta este cea mai tare clisis), negreșit că toată viața sa gonește tot după scoposul său, până și prin primejdie de viață. Trudirea
16r neguțătoriului, adiaforia / filosofului, umilința pustnicului, mândria viteazului, toate acestea cred și țin tot deosebit că dreptul este în partea lor.

Meșterul cel vecinic, trăgând binele din rău, altuiește asupra aceștii patime sufletești cele mai de folos pentru noi isprăvi. Într-acest chip și este așezat varometros a omului. Cucernicia pusă și amestecată cu firea omenească dă ei tărie; și ce poate fi asprire întărește ce putea fi prea delicat: și trupul și duhul, uniți prin folosul de obște, lucrează cu potrivire.

După cum un copaci sălbatec, prin truda grădinarului altuindu-l, să face un pom roditor, asemenea și cele mai statornice cucernicii se ivesc din patimile sufletești: puterea unii fire sălbatice întărește rădăcina. Ce izvor de cucernicie și de duh curge din mâhnire, din îndărătnicie, din oropsire și din temere? Mânia dă râvnă și putere; scumpirea adaogă luarea de samă; lenivia sprijină filosofia; pizma ce frământă un suflet de nimic este o îmbărbăție pentru cei învățați și pentru oșteni. Dragostea lămurită și coprinsă în oareșcare hotare este un amor delicat și desfătează partea
16v femeiască: și nu să găsește / la om sau la femeie nici o cucernicie care să nu vie sau din măreț sau din rușine.

Într-acest chip natura (mândria noastră umilească-să printr-această chibzuire) ne dă nouă cucernicii vecine și rudenii greșelilor și relilor. Treaba minții este, cât să poate, să depărteze răul de bine. Când Neron[10] ar fi vrut el, ar fi împărățit asemenea lui Tit[11]. Iuțala ce să oropsește la Catelina mângâie văzându-o la Deții[12] și este ca o svântă la Curțius[13]. Tot una și acea mândrie aduce sau pierdere, sau spăsenie; ea face uneori un desăvârșit bun patriot și altă dată face un hiclean și stricător țării sale.

[10] Împăratul roman Nero.

[11] Împăratul roman Titus.

[12] Decius Mus, consul roman plebeu, exemplu de sacrificiu patriotic: s-a hotărât să moară în luptă pentru ca pieirea lui să aducă înfrângerea vrăjmașilor.

[13] Marcus Curtius, personaj legendar al vechii Rome, simbol al jertfei de sine în interesul public.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Cine poate despărți aceste lumini și aceste umbre închise la un loc și unite în haosul nostru? Dumnezeirea ce este în noi.

În natură, cele peste măsură nasc sfârșituri potrivă: la om ele să vălmășesc, să amestică pentru oareșcare slujbă minunată, măcar că de adesea sânt atât de încurcate încât deosebirea între hotarăle de unde cucernicia să sfârșaște și de unde relile încep sânt atât de delicate, că nu să
17r pot nici zări, până într-atât încât una pare că întră în alta, / tocmai ca umbrile și lumina în unile desăvârșite zugrăviri.

O! ce nebunie a vrea de aci a trage această urmare, că aici pre pamânt nu sânt nici bune, nici rele! Căci albul și negrul va fi amestecat și potrivit sau topit și turnat împreună în multe feliuri, de aceea dar nu mai trebuie să fie nici albu nici negru? Sfătuiești-te însuși cu cugetul tău singur și vei simți că nimic nu poate fi mai vederit: căci de a le amesteca de tot știut este că trebuie multă silă și lungă vreme.

Faptele rele sânt hiară grozave și scârnave și pentru de a le huli și a le oropsi destul este numai să le zăreşti. Dar cu toate acestea, văzându-le adesea, să obișnuiesc ochii noștri cu dânsele. Mai întâi noi începem prin a le răbda, apoi le căim și până la cea după urmă le și primim. Dar nimenea nu să învoiește a marturisi până unde să pot întinde hotarăle faptelor rele. Nimini, niciodată nu să vineşte pe sine de rău și până nici blestematul cel piste măsură, căci el crede cu tot dinadinsul că vecinul său întrece pe dânsul cu mult mai mult. Cei ce sânt acufundați în rele sau nu simpt
17v scârnăvia lor, sau o tăgăduiesc; / ceea ce poate aduce cutremur unui de fire bună, unui rău înțelinat în faptele sale va părea un bine.

Tot omul trebuie să fie și cu bune și cu rele asupra lui: puțini sânt la o treaptă prea înaltă la aceasta; dar mai toți sânt mai tot de mijloc. Tâlharul și nebunul sânt uneori și ei cucernici și înțelepți și uneori omul cel mai bun și el în rândul său face lucruri ce sânt de dânsul singur mult oropsite. Noi nu urmăm desăvârșit niciodată nici binele, nici răul, căci atât greșirea cât și cucernicia sânt de-a pururea tot dregătorite de iubirea de sine. Verce obraz cugetează tot la o deosebită țintire, iar țintirea cea mare și slăvită a lui Dumnezeu este una numai singură; și aceasta este negreșit ținta lumii întregi. El este ce împedică într-adevăr verce nebunie și toate toanele fără cale, cum și isprăvile greșirilor, dând o blagoslovită slăbiciune la toate stările: ruşinea fecioarelor, mândria cinstii femeilor, sfiiala ministrilor și îndrăzneala oștenilor, și vrerea a avea nume bun domnilor, și crederea lesne norodului. El este singur ce poate isprăvi bine din deșertă-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

18r ciune, căci omul deşertnic nu cearcă folos, iar să mulţumeşte numai / a câştiga laudă; el este ce întemeiază lucrare asupra însuşi trebuinţilor încă cât să născotesc şi asupra însă puţinii priceperi, pentru bucuria, pacea şi fala omului.

Cerul, puindu-ne între de obşte supunere, adecă stăpân, slugă, prieten, şi poronceşte nouă a ne sprijini unii pe alţii, încât că slăbiciunea ce să află la toţi împreunându-să, să fie o silă şi putere vedită. Trebuinţa, neputinţa şi patimile sufleteşti strâng mai cu tărie laţul folosului de obşte sau preţuiesc pe dânsul mai plăcut şi mai scump. Noi lor sântem datori adevărata prietenie, dragostea curată şi bucuria cea de înăuntru prin care ne putem desfăta în viaţa noastră; şi însă de la dânsele luăm matimă, ajungându-ne vârsta a şti când trebuie a ne părăsi de multe ale lumii. Mintea dinspre o parte şi neputinţa firească dinspre alta ne învaţă şi cum a şti a aştepta moartea şi a bea în ticnă paharul său.

Oarecare ar putea fi patima sufletului omului, cum iubirea de învăţătură, sau iubirea de slavă, sau iubirea de bogăţie, negreşit că nimenea nu să va afla ce ar vrea să o schimbe pe a sa cu a vecinului său. Învăţatul să
18v ţine norocit / în cercetările ce face naturii; neînvăţatul să ţine a fi în odihnă, nesfărâmându-şi capul a şti cevaş; bogatul să făleşte cu averea sa; săracul să mulţămeşte în nedejdea Svintii Providenii. Orbul joacă, şchiopul cântă, beţivul plin de vin să ţine de un viteaz. Şi nebunul sau ieşitul din minte crede că este domn sau patriarh. Himistu ce moare de foame să ţine deplin fericit aşteptând piatra filosoficească. Şi piitu să satură cu stihurile sale, fie măcar şi rele.

Ce minunată mângâiere întovărăşaşte verce stare! Mândria este dată la toţi de obşte ca o prietină bună. Noi avem patimi sufleteşti alcătuite pe verce vârstă şi ele sânt la noi tot de casă. Nedejdea de-a pururea călătoreşte împreună cu noi şi nu ne părăseşte până şi în ceasul ce ne iese sufletul.

Până la acel cumplit soroc, chibzuirea cu zarele sale tot schimbă înaurind norii ce împodobesc petrecerea zilelor noastre. Nepartea bună stă
19r locului, fiind prinsă de către umbra nedejdii, cum şi / neajungerea minţii asemenea să umflă de cătră mândrie; şi ceea ce cearcă fiinţa şi ispita a vrea a doborî, patimile sufleteşti pe loc şi pun în picioare. Bucuria este tocmai asemenea unii beşice de apă ce pluteşte în potirul nebuniii. Piarză-să o nădejde, noi pe loc găsim alta în locul ei, căci deşertăciunea nu ne este dată întru un zadar. Iubirea de sine însă să face din vrerea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

cerului o cumpănă prin care cumpănim trebuinţele altora după trebuinţele noastre. Să mărturisim dar acest adevăr din care trebuie să tragem un mijloc de mângâiere, cum că, *cu tot că omul este deşertăciune, Dumnezeu este deplină înţelepciune.*

Sfârşit scrisorii de al doilea /

19v

SCRISOAREA A TREILEA

Asupra naturii şi stării omului cât pentru dânsul socotit în obşte unit

Învaţă şi ştii, omule, tu, orbule, că pricina cea vecinică şi de obşte nu lucrează decât pentru un singur sfârşit, dar ştii şi aceasta, că ea lucrează tot prin deosebite pravile; şi că în toată dezmeticirea ce să poate zădări sănătatea cea mai întreagă şi fălirea cea mai înaltă a mândriii şi obrăznicia cea mai nesuferită a bogăţiii, tu, ticălosule, nu uita că acest mare adevăr nu trebuie să iasă ţie din minte nici un minut; şi fie aceasta în ştire şi celor ce să dau de dascali ştiinţii puterii dumnezeirii!

Pricepe bine lumea pe care tu eşti pus; cercetează acest lanţ de milostivire ce adună şi împreună tot, atât pre pământ, cât şi în ceruri!
20r Caută firii / rodoase lucrând pentru acest sfârşit şi cum un atom trage spre alt atom şi cel ce este tras cum trage şi să înclină să îmbraţe pe vecinul său! Vezi fiinţa în mii de feţe deosebite grăbind spre împlinire şi bine de obşte; o rodire ce piere, sprijinită de învierea altia şi altă dată a să sfârşi ca să priimească o viaţă nouă; o făptură ce să isprăveşte şi alta îndată prinzându-i locul, însă şi tot trecând fără curmare de la viaţă la moarte şi de la moarte la viaţă, asemenea unui talaz ce să rădică pe mare şi cade şi iar cu marea una să face! Nimic nu este strein, fiteşcare părticică este o parte din totul cel mare şi deplin. Duhul cel de obşte să împraştie peste tot, păstrează tot şi uneşte tot cel mai mare la tot cel mai mic. Dobitocul este trebuincios omului, omul este trebuincios dobitocului. Tot este slujit şi tot slujeşte. Nimic nu poate sta de tot deosebit: lanţul nicidecum nu să curmează; şi unde s-ar isprăvi?

20v Omule, becisnicule, cum ar fi prin putinţă ca / Dumnezeu să fi lucrat numai pentru binele tău, pentru plăcerea ta şi pentru răsfăţarea ta,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

sau pentru podoaba ta, sau numai pentru hrana ta? Cel ce hrăneşte mielul vioi pentru masa ta au împistrat tarlele cu mii de flori pentru dânsul. Pentru tine s-ar rădica ciocârlanul în aer, cântând cu atâta dulceaţă? Bucuria singură îmbună viersul său şi placul cel mult tremură aripile sale. Pentru tine ar învia pustiiurile privigătoarea cu desăvârşita melodia sa? Sau nu ştii că ea cântă amorul său şi placul dragostii sale aduce multe întorsături viersului său cel frumos? Un cal mândru şi bine învăţat împarte cu călăreţul său şi mulţumita şi lauda ce o câştigă împreună. Sămânţele împrăştiate pre pământ ale tale sânt numai? Păsările sau nu au şi ele mare parte la aceste grăunţe? Pentru tine este numai tot bilşugul unui an roditor? Dar cât dintr-acesta şi cade în parte vitelor ce au muncit cu tine împreună? Râmătoriul ce nu munceşte şi nici dă multă ascultare omului nu trăieşte slujit de cel ce să laudă că este lui stăpân?

21[r] Fie-ţi, dar, în ştire că toţi fiii naturii întregi / să împărtăşesc toatii grijii sale. Blana ce încălzeşte pe un împărat încălzea mai înainte un dobitoc sau o hiară sălbatecă. Când omul zice cu glas măreţ: „Priveşte cum tot este pentru mine lăsat!", „Vezi pe om", răspunde gânsacul ce să îngraşă, „că el este lăsat numai ca să-mi poarte de grijă!" Câtă osteneală a-l păstra, a-l hrăni, a-l îngrăşa şi apoi a-l tăia! Dar gânsacul ştie numai ceea ce vede; el nu poate şti că pentru de a-l mânca să păstrează; deci, în cât poate ajunge cu simţirea gânsacul, el şi judecă bine cât pentru un gânsac. El să înşală numai asupra scoposului omului, fiind lui peste putinţă a-l cunoaşte. Asemenea este şi omul, mai gânsac decât gânsacul, când el zice că tot s-ar fi lăsat pentru unu, iar nu unul pentru toţi.

Să punem şi aceasta, că cel mai tare ar stăpâni asupra celui mai slab şi că omul ar fi mintea şi tăria lumii întregi. Dar natura dămoală bine pe acest tiran. Căci numai el singur este cel ce ştie şi simte trebuinţele şi nevoinţele a toatelor celelante zidiri. Şoimul nu vra să ştie frumuseţa penilor păsărilor ce izbeşte cu cântările sale, uleul nu să place la cântarea
21[v] privigătorii, vrabia nu caută cu mirare auritilor / aripi ale fluturului. Iar omul singur la toate acestea găseşte plăcere. El hrăneşte şi păstrează păsările cântătoare, dobitoacele trebuincioase şi până şi peştelui găteşte locu de lăcuinţă cu răsfăţare. El are purtarea de grijă pentru unii prin interes; dar placul şi desfătarea sa îmbună a grijili mult mai adesea şi, încă şi cu mult mai mult, deşertăciunea sa este pricina toatii trudii şi grijii sale. Tot stă şi să află prin purtarea de grijă a unui stăpân deşertnic şi tot să răsfaţă în preajma fericirii ce naşte din desfătarea acestui stăpân. El este

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

cela ce spăseşte de dintele ucigaş a hiarălor sălbatice multe fiinţe dumesnicite prin lucrarea foamii; el dă praznice dobitoacelor ce păstrează pentru praznicile sale; şi, aşa, ele cât trăiesc sânt fericite şi nici că ştiu de leac ceasul cel cruzav ce le aşteaptă, fiind la aceasta fără simţire ştiitoare, tocmai ca şi omul, ce să zice atât deosebit de cătră cer, el nu poate şti nici simţi trăsnetul ce o să-l ucigă. Deci, petrecând ele o asemenea viaţă până pier, noi ce facem alt mai mult decât a trăi şi a muri?

Cerul, de binevoitor toatii fiinţii ce nu lucrează cu gândul, nu dă ei
22r nici ştiinţa sfârşitului său, ce ar fi de tot / în zadar, dar el o dă omului; numai atât l-a văzut de departe, încât că omul, cu tot că o teme mult, dar văzându-l că să trudeşte fără curmare, lesne poţi pricepe că Dumnezeu au vrut ca el să pară că o uită. Şi ceasul fiind ascuns, temerea vine a fi uşoară; şi, aşa, moartea cu tot că să apropie, nimenea nu o gândeşte atât vecinică de sine după cât este. O, ce minune vecinică! prin câtă multă iscusinţă cerul te-au dat numai pentru fiinţa ce ştie să gândească!

Fie-ţi în ştire ţie, dar, că cel dăruit de pricepere, sau cel dăruit numai de simţire, şi unul şi altul să foloseşte de ce i să cuvine mai cu cale; şi că prin orânduiala de obşte toţi cu totul trag înspre o împlinire de mulţumiri, însă şi aflu mijloace spre ajungerea scoposului lor. Dobitoacele, cârmuite de simţirea lor ce nu să rătăceşte niciodată, nu au trebuinţă de un povăţuitor fără greşală. Iar priceperea omului, ce poate fi putinţa sa? Ea este de-a pururea mai mult în sfiială; ea este nebărbată spre slujire, căci
22v slujaşte tot prin silinţă; ea nu / vine de sine, trebuie să o chemi şi, chemată de multe ori, puţin ajută. Iar simţirea, totdeauna gata spre slujbă, vine însă din sine sângură şi nu părăseşte niciodată, iar priceperea de multe ori te lasă de tot singur în nedeslușire. Una merge tot drept, ceilantă umblă tot dibuind. În firea dobitoacelor, ele ce simpt le poartă pe dânsele, la noi, priceperea ne duce daca o ducem. Apoi pas de să poate a să zice ş-a înălţa mai mult priceperea decât simţirea! Pe acest om povăţuieşte de-a pururea Dumnezeu, iar ceilantă este lăsată povăţuirii omului.

Cine au învăţat dobitoacelor a să feri de hrana otrăvicioasă şi a alege tot ce este bun şi hrănitor pentru dânsele? Dobitoacele toate simpt vremea de înainte şi să păstrează de cu vreme. Cine au învăţat păianjinul a întinde aţile sale cu atâta isometrie încât că nici gheometru cel mai ştiut n-ar putea lucra mai bine? Cine învaţă barzile să calce atâtea ţări şi tot la vremea sa să vie şi să plece? /

23r Dumnezeu au dat în natura vercare fiinţe şi sămânţa fericirii sale; şi el au pus ei hotariul cel trebuincios. Dar fiindcă au zidit o lume mare, el,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

ca să facă această lume fericită, au aşezat pre de schimb trebuinţe pentru fericirea de obşte; într-acest chip orânduiala cea vecinică stăpâneşte dintru început şi zidirea este legată zidirii şi omul omului. Tot ce cerul cu viaţă dăruieşte, tot ce petrece în aer, ce petrece în adâncul apelor sau ce lăcuieşte pre pământ, firea pre toate le hrăneşte de o flacără de viaţă ce pricinuieşte naşterea unii seminţe zemislitoare. Nu numai omul, dar şi tot ce lăcuieşte pădurile şi tot ce zboară pe sus şi tot ce înoată în apă să iubeşte singur pe sine, şi nu să iubeşte numai singur pe sine, dar încă o parte caută pe alta cu drag; şi placul nu să curmează cu împlinirea poftilor, căci ei să iubesc şi tocmai ca cum s-ar afla pe sine singuri când să văd iconiţi în
23[v] plodirea lor. Mumele hrănesc şi / taţii apără. Puii, făcându-să mari, li să dă drumul a străbate pre pământ sau a zbura prin aer. La această vârstă simţirea părintească şi să opreşte şi toată grija să sfârşaşte, şi fiteşcare încearcă nouă îmbrăţiri, şi alt amor nou începe, şi altă prăsilă nouă soseşte.

Neamul omenesc, în mai neputinţă de a să ajutora, are trebuinţe mai de îndelungi şi aceste griji nasc uniri şi legăminte mai statornice; priceperea şi mintea le întăreşte, dragostea şi folosul le întemeiază şi mai tare. Noi ne îndrăgim prin simbatie şi ne unim prin alegere. Fiteşcare cucernicie vine la rândul său după fiteşcare patimă sufletească. Trebuinţa nouă, ajutorinţa nouă şi obişnuinţa nouă leagă la un loc buna voire cu facerea de bine. Neamurile să urmează: unul face pe altul. O dragoste prin obişnuinţă sprijină unirea neamului ce plodeşte; o dragoste firească păstrează viţa cea
24[r] născută / şi când aceasta vine la întregimea vârstii şi vede pe cei de la cine să trage la stare de a avea singuri trebuinţă de ajutor şi bună grijă.

Ţinerea de minte şi privighierea, una prin aducerea aminte de frage<d>a tinereţe şi ceilantă prin sfiiala slabii bătrâneţe, fac şi aduc o întoarcere mulţămitoare; şi aşa plăcerea, mulţumita şi nedejdea socotită dau şi mai multă putere focului de obşte şi păstrează neamul omenesc.

Să nu să crează că în starea cea dintâi, la începutul lumii, că sfiiala dibuia orbeşte. Atunci era stăpânirea însuşi lui Dumnezeu. Iubirea de sine şi iubirea de obşte s-au născut împreună cu lumea; unirea au statut lanţul la toate şi la om. Atunci nu să afla mândrie, nici toate acele meşteşuguri ce ajută deşertăciunii. Omul şi dobitocul, folosindu-să împreună de codrii verzi, să plimba împreună supt umbra copacilor. Ei avea tot o masă şi tot un pat de dormit. Ucigările nu aducea omului îmbrăcămintea sa şi hrana sa. O pădure mare era capeştea de obşte în care toate fiinţile, cărora
24[v] Dumnezeu au dat organu glasului, / cânta laudile părintelui lumii. Svântul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

lăcaş nu era împodobit cu aur şi nici scârnăvit prin vărsare de sânge. Sveşcenicul era fără prihană, curat şi neatins nici unui singur folos. O grijă de obşte era semnul cerului. Protia omului era să grijilească, dar fără năpaste. O! cât omul vremii ce au trebuit să urmeze este deosebit! Surd la păsul naturii, căria s-au făcut el vrăjmaş, el este gâde şi mormânt jumătăţii părţii ce are viaţă şi ucigaşul celorlante fiinţe şi hiclean lui singur. Boale, pe toată dreptatea venite lui, nasc necurmat din desfrânarea sa şi aşa uciderile făcute de dânsul i să răsplătesc lui cu prisos, prin multa peirea sa. Patimile sufleteşti cele mai furioaze născutu-s-au dintr-această dintâi vărsare de sânge şi adus-au omului un vrăjmaş mult straşnic, adecă pe omul însuşi singur.

Să vedem cum s-au întins cu încetul de la natură la iscusinţă şi
25[r] meşteşugire, căci partea priceperii / era atunci prinsă a copiarisi simţirea dobitoacelor şi într-acest chip glasul firii s-au dat a auzi omului: „Mergi, zis-au ea, şi câştigă învăţătura ta de la dobitoace! Învaţă de la păsări care poate fi hrana ce rodesc copacii şi de la vite ierburile cele bune! Albina învaţă ţie cum să zideşti, chiţcanul cum să spargi pământul, viermile cum să urzeşti! Învaţă de la peşte şi păsările de apă cum să înoţi şi să te plimbi pe mare! Însă poţi afla între dobitoace tot feliul de obştiri: aci vezi lucruri şi lăcaşe făcute supt pământ; aci vezi sălaşe în vârf prinse pe copaci ce să cleatină lesne. Învaţă iscusinţa şi orânduiala a vercăria dintr-aceste mici gloate: respublica furnicilor şi crăirea albinelor; unile strâng bogăţiile lor în jicniţele de obşte şi păstrează bună orânduială în anarhie, cum şi celelante, cu tot că supuse la om, stăpână tot are fiteşcare chilia sa deosebită şi averea sa pe sine! Priveşte pravilile neclintite ce păstrează stăpâ-
25[v] nirea lor, pravile asemenea / de înţelepte ca şi natura şi asemenea de nestrămutătoare ca şi soarta scrisă! În zadar mintea ta ar vrea a suci aţe mai tari, ca să ţii pravilile într-un laţ mai vârtos şi a te cerca printre o dreptate straşnică a izbuti, căci aceasta rămâne a fi numai o năpăstuire, fiindcă o asemenea silită dreptate totdeauna cade slabă pentru cei tari şi rămâne a fi piste măsură de straşnică numai pentru cei slabi şi neputincioşi. Mergi şi stăpâneşte asupra toatelor zidiri: cea mai iscusită silească la ascultare pe celelante şi, pentru o ştiinţă aflată de la dobitoace, pe tine te vor slăvi şi vor aduce ţie închinăciune ca unii dumnezeiri!

Într-acest chip au grăit natura. Omul, smirit, au dat ei ascultare. Oraşe s-au întemeiat, obştiri s-au aşezat. Aci s-au pus o stăpânire mică şi, aproape aceştia, s-au rădicat şi alta şi ele s-au unit între dânsele prin

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

26[r] prietinie sau din grijă. / Copacii, ce ar fi rodit într-un loc mai bune poame decât într-altul şi asemenea ş-alte plodiri, prin schimb şi buna învoire să fac de obşte şi toată dejghinarea ce aduce vrajba nicicum nu s-au aflat. Negoţul şi prietenia ridicat-au de-a pururea toată pricina de sfadă; traiul împreună cu mare blândeţe şi frăţie bună legat-au tare toată omenirea între dânsa. Aceasta să pricepe când nu era alte pravile decât cele fireşti. Într-acest chip s-au aşezat toate stăpânirile. Numele de crai fost-au dintru întâi de tot neştiut, până când un folos de obşte au silit a vesti pe dânsul şi a sfeti toată puterea a fi la singur un obraz. Atunci cucernicia sau norocirea împrăştiind nume bun prin aflarea vreunui lucru de mare folos, sau războind cu multă vitejie numai spre a depărta relele, toate aceste cucer-
26[v] nicii, asemenea aceea ce sileşte pe copii a fi / ascultători părinţilor, putea numai preţui pe domnul stăpânitor tocmai asemenea ca un părinte tot norodului de obşte.

Până atunci, fiteşce patriarh, încoronat însă prin sila naturii, era crai şi sveşcenic şi părinte oblăduirii sale cei nouă. Supuşii săi avea toată credinţa asupra lui, tocmai asemenea unii al doilea Providenii. Mintea lui cea grijilivă slujea lor de pravilă şi graiul de săvârşită proorocie. Unii ca aceştia au învăţat pe dânşii cum a câştiga hrana lor spărgând brazdă cu plugul, şi a şti şi a sluji de sila focului, ş-a propti cursul apelor, ş-a scormoni cu folos pământul, ş-a doborî până şi vulturul ce zboară în slavă. Însă sosind acest făcător de bine a fi slab şi neputincios, şi norodul ce-l cinstea pe dânsul asemenea unii dumnezeiri căutat-au din spiţă în spiţă şi mers-au până au găsit şi au nemerit un adevărat dintâi părinte şi aşa au
27[r] început a aduce lui căzută închinăciune; sau poate / şi povestirea din neam în neam, că această lume au trebuit să înceapă, au trecut de la tată la fiiu o credinţă fără curmare. Ziditoriul şi au rămas vedit zidirii sale şi mintea de-a pururea au zis şi au întărit, că unul numai trebuie să fie acesta. Însă până încă nu apucase reaua chibzuire a zminti acest adevăr, omul, ca o limpede făptură ieşită din mâna Ziditoriului său, să fălea şi să mulţumea că tot este bine şi desăvârşit; şi păşea din cucernicie în cucernicie plin de desfătare nevinică şi în Dumnezeul său ce ştia şi cunoştea vedea un desăvârşit părinte. Atunci toată credinţa şi toată datoria nu era alt decât o userdnică iubire de Dumnezeu; şi natura nu avea de leac trebuinţă a sili pe om prin cuvânt că vrerea cerului este aşa să urmeze; şi nici că încăpea temere de ceruri, fiind credinţa că Dumnezeu tot bine trimete lumii sale, ca un bun şi milostiv stăpân. Şi o credinţă limpede şi o dregătorie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

27v blândă / şi dreaptă era una şi singură pricepere şi adevăr: una curgea din dragostea către Dumnezeu şi ceilantă din dragostea omenirii.

Cine au fost acel dintâi ce au dăscălit acelor suflete de nimica şi acelor croiri becisnice orânduiala mişea că mulţimea s-ar fi lăsat pentru folosul unuia şi au putut întări o asemenea obraznică mândrie ce să abate de tot de pravilile naturii şi prăvale toată buna orânduială în lume şi cari este vedit împrotiva vrerii cei de sus? Puterea au isprăvit mai întii călcări, jafuri şi apucări şi silnicia au pus atunci pravilile sale cele nedrepte; şi la cea de pe urmă crederea lesne şi iresurile întărite au obişnuit a cinsti pe tiran, căci împărţea cu dânsele tirania sa; şi prin ajutoriul acestor prihane vercare silnic izbânditor s-au aşăzat pre pământ cu putere ca o dumnezeire şi supuşii s-au cufundat în limpede robie. Căci aceste hiclene amăgiri,
28r spre spăimântare, s-au slujit / însuşi de iveala fulgerilor şi de zgomotul tunetelor şi de cutremurile pământului ca să aducă la desăvârşită plecare şi jug pe omul cel slab şi fricos şi a sili pe cei măreţi a să închina unor nevediri ce le socotea mai sus decât dânşii. Însă din focul ce să iveşte uneori pe ceruri scornit-au a fi semnul pornirii dumnezeilor; şi din spargerea pământului izvodit-au aflarea multor demoni; şi aşezat-au după scoposul lor într-un loc grozăvii şi cazne şi într-altul desfătări şi norocire. Frica au izvodit toţi demonii şi o slabă nedejde croit-au mulţime de dumnezeiri; dumnezeiri cu părtăşire, cu nestatornicii, cu multe patime, cu nedreptăţi, a cărora cel adevărat semn era mânia şi necazul răsplătit sau o desfrânare desăvârşit, tocmai protivă acelor blestemate obraze ce izvodisără pe dânsele, căci aceştia fiind ei singuri suflete cruzave, au scornit şi
28v în ceruri asemenea lor cruzave şi poznaşe fiinţe. Atunci zavistia, / iar nu milostivirea făcutu-s-au lor călăuză. Iadul şi fu întemeiat asupra vrăjmăşiii şi cerul asupra mândriii. Atunci bolta cerului au curmat de a mai fi de îndestul de svântă şi s-au început a să zidi capeşte şi jărtvelnicile de marmură fură feştelite cu vărsare de sânge. Şi atunci fu data dintâi ce sveşcenicii să spurcară mâncând carne vie şi până la urmă ajuns-au ei a pângări de sânge omenesc scârnavii bozii lor. Ei au zmintit lumii prin îngrozirea focului cerului şi s-au slujit de idolii lor ca de nişte dichisuri prin cari aducea mult rău vrăjmaşilor ce putea ei avea.

Într-acest chip, iubirea de sine, neîngrădită fiind la unul tare şi puternic şi nemaivrând a şti ce este dreptul şi nedreptul, deşchis-au drum larg spre tiranie, mândrie, bogăţii şi trufii. Şi tot această iubire de sine, ce să află negreşit la toţi de obşte, acuş şi îndeamnă câteodată mijloace a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

29r strânge această nemărginită stăpânire / în hotare oareşcum mai cu cale, de unde şi izvoraşte orânduiala cea prin putinţă mai bună şi pravilile cele mai drepte. Căci ceea ce un om ce s-ar numi stăpân ar dori să facă, această însă dorire trebuie să fie şi pofta de obşte. Pentru ce dar folos ar fi voia unuia împrotiva voii multora? Şi cum ar şti el singur a păstra un lucru, care, cât ar adormi, şi cel mai slab ar putea rumpe lui din mână? sau şi fiind deştept, unul mai ţapân şi mai dârz decât dânsul prin silă ar râmni pe dânsul? Deci dragostea negrijii şi deplinii încredinţări trebuia să puie un hotar elefteriii cei curate şi toţi de obşte făcea trebuinţă să să urnească pentru păstrarea ce fiteşcare dorea a afla. Dintr-aceasta şi curge de a fi de adevărat că domnii stăpânitori pentru însuşi paza lor sânt siliţi a fi cucernici, a grijili pentru împlinirea dreptăţii şi a să arăta de-a pururea cu bună voire. Şi aşa iubirea de sine aci să uită însuşi pe sine şi folosul unuia
29v într-adevăr să poate afla de-a pururea în folosul / de obşte.

Aceasta şi face că un obraz închinat cu totul la învăţătură, sau un suflet darnic şi milostiv, sau un mult iubitor de Dumnezeu, sau un iubitor de omenire, sau un înţelept piitis, sau un adevărat bun patriot să ivesc şi să silesc a întări credinţa şi itica cea desăvârşit, care sânt însuşi dintru început poroncite de natura întreagă. Şi aşa aprind lumina cea veche şi dreaptă, iar nu o lumină nouă, care şi de nu este deplina icoana lui Dumnezeu, dar o idee curată tot este în dânsa; şi care învaţă crailor şi noroadelor a să sluji de dreptul lor cu înţelepciune şi a nu lăsa sau strânge frâul măsurii mai tare sau mai slab decât după cum să cade; şi a şti a ţinea într-o deplină învoire pe cel mare cu cel mic, încât că cine va atinge pe unul zminteşte pe celălalt; şi a şti atât de bine a uni interesurile lor cu tot că s-ar părea a fi împrotivă, de unde şi să sfeteşte o armonie de stăpânire cu toată
30r prin putinţa / săvârşire. Acest fel este marea armonie a lui, care naşte din unire, din orânduială şi din învoirea de obşte a toatelor lucrurilor, unde cel mare şi cel mic, cel tare şi cel slab sânt a să osteni şi a munci, iar nu a pătimi; şi a întemeia, iar nu a strica; şi unde neştine este cu atât mai mare cu cât el este mai de trebuinţă celor mulţi şi unde să poate a să numi fericit numai după numărul cel mai mult ce ar face fericiţi; şi unde tot trage la un sfârşit şi trebuie a să strânge la un singur mijloc, vită, om, sau slugă, stăpân şi crai.

Lasă pe dezmetici să să sfădească între dânşii a vrea a dovedi care chip de oblăduire este mai bun, căci ştiut este că ceea ce va fi mai bine dregătorită este totdeauna şi cea mai desăvârşit! Lasă pe iresnici să să

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

sfădească asupra deosebitelor credințe, căci tot ce este împrotiva unui și marelui sfârșit este și trebuie să fie minciună și rătăcire; și tot ce îndămână la plina fericire a neamului omenesc și dă măsura vieții cei bune și
30v cinstite / sânt și vin nouă de la Dumnezeu.

Omul aseamănă viții viii ce are trebuință de sprijinire, căci puterea ce el câștigă vine lui din ajutoriul acesta, însă tocmai ca și planeturile ce tot într-o vreme să rotesc pe osia lor și împrejurul soarelui, tocmai asemenea și două mișcări tovărășite lucrează în adâncul sufletului omului: una este a omului singur și alta este a lumii întregi.

Într-acest chip Dumnezeu și firea toată au croit și așăzat zidirea întreagă și au binevoit ca *iubirea de sine și iubirea de obște fiind împreunate să fie numai una singură.*

Sfârșit scrisorii a treia /

31r

SCRISOAREA A PATRĂLEA

Asupra naturii și stării omului cât pentru firea lui

O, fericire! dorirea și țintirea toatii ființii noastre: bine, desfătare, pace, ticnă și oaricare v-ar putea fi și alt numele tău; acest nepriceput și netâlcuit nu știu ce, ce zădărește dorirea noastră cea necurmată, pentru care și viața ni să face suferită și noi nu sântem tot în gr<o>ază de moarte și sfârșit; acesta ce, cu tot că nu poate fi depărtat de noi, iar noi tot căutăm pe dânsul tot înainte și înainte și unde ar putea fi într-adevăr; acest ce-l zărește foarte încurcat până și omul cel mai înțelept, cum și nebunul! O, tu, fericire! roadă din sămânța cerească! De ai picat tu aici jos, spune, în ce brazdă peritoare tu ai binevoit să te oprești și să înfloreștí? Te afli tu în
31v plină floarea ta, ajutată / de lumina soarelui, la o curte de domn bun? Sau stai tu îngropată împreună cu diamanturile în vinele cele scumpe ale pământului? Sau ești tu încununată cu cununa vlăstarilor verzi a Parnasului? Sau ești cosită în câmpul slavii lui Arie[14]? Unde poate crește ea, sau

[14] Ares, zeul războiului la vechii greci. În textul francez: „Mars".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

unde nu poate creşte? Când munca noastră este în zadar, vina este neştiinţa la lucru, iar nu nerodirea locului. Fericirea cea adevărată nu stă îngrădită într-un loc deosebit şi nu este numai pentru unii, dar pentru toţi, căci pe dânsa sau că nu o poţi găsi nicăirea, sau că o găseşti pretutindenea. Ea nu să cumpără şi este slobodă şi de bunăvoie. Ea fuge de crai şi de împăraţi, miloarde, şi ea lăcuieşte cu tine.

Întreabă pe învăţaţi drumul de a ajunge la dânsa. Învăţaţii sânt orbi; unul ne zice: să fii slujnic; altul ne zice: fugi, depărtează-te de oameni! unii ţin că fericirea spânzură în lucrare şi treabă, alţii în nimic a face şi a trândăvi; aceştia o numesc pe dânsa trufie, ceilanţi, poprire de toate; adică
32r toate acestea nu vor să zică nici mai mult, nici mai puţin / decât că *fericirea este fericire*. Unul zice că toată mulţămirea este să nu aibă nici o supărare; celălant, neputând la nimic să întemeia, nu ştie la ce să stea; şi altul va zice că şi cucernicia însuşi nu are nici o putere, nici ispravă.

Să lăsăm dar cărarea dezmeticilor chibzuiri şi să ţinem drumul drept a naturii. Verce stare poate ajunge la fericire şi toată lumea poate să o câştige. Darurile sale de bunăvoie să îndreptez cătră noi şi nu trebuie căutate niciodată pe departe. Trebuinţă este a avea numai bună pricepere în minte şi inimă curată; şi lasă să să plângă cine va vrea de nepotrivirea părţii, căci cu toate aceste tânjiri, ştiut este că negreşit poate fi o de obşte potrivire lină în adâncul inimii noastre, cum şi măsură curată de o bună pricepere în capul nostru.

Adu-ţi aminte, tu, omule, că pricina cea vecinică nu lucrează prin
32v pravile părtaşnice, / dar ea lucrează prin pravile de obşte; şi cum că ea au aşezat ceea ce era a fi şi-a împlini desăvârşita fericire, nu spre binele unora, dar spre binele de obşte. Deci şi nu poate fi fericire de care să să împărtăşească un obraz fără a nu să întinde oareşcum această fericire spre toată omenirea întreagă. Şi până şi un tâlhar rău şi un tiran straşnic, beat în mândria sa, şi un pusnic singuratic, nu pot fi destul singuri spre împlinirea vrerilor cei dorite. Cei ce cearcă mai mult a urî sau a vrăjmăşi neamul omenesc, caută să afle cine s-ar mira de dânşii sau să aibă ajutor şi prieteni. De să va da afară ceea ce pot socoti alţii şi ceea ce vor zice alţii, toate mulţumirile vor fi slabe şi toată slava va rămânea întunecită. Căci toţi ce pot avea asmenea norociri, nevăzute şi neştiute de alţii, simt negreşit că mulţumirea lor nu plăteşte osteneala.

Buna orânduială este cea dintâi pravilă a cerului şi, această începere
33r ştiută şi vedită, şi din/tr-aceasta şi sânt şi trebuie să fie oamenii unii mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

puternici decât alţii, şi mai bogaţi şi mai iscusiţi, dar de a zice dintr-aceasta că sânt şi mai fericiţi va să zică curat a să abate de tot adevăru. Căci, cu tot că nepotriviţi împărtăşiţi de bine şi avere, greşit ar fi a vini cerul că nu ţine parte dreaptă, fiind mult mai bine să stea această nepotrivire ce aduce trebuinţă unia de altul şi care aduce de-a pururea un folos de obşte. Şi deosebirea ce să află din fire aşa aşezată, păstrează pacea cea trebuincioasă. Căci, niciodată, nici neamul, nici starea nu pot fi pricina fericirii. Ea poate fi potrivă în parte şi la supus, şi la crai, şi la cel ce apără, şi la cel apărat, şi la cela ce află un bun prieten, şi la cela ce este bun prieten. Cerul ce au suflat viaţă toatelor mădulare a aceştii lume întregi, asemenea au dat
33[v] şi o blagoslovenie de obşte. De ar fi fost o potrivire la avere şi / că cei ce ar fi avut-o aceasta ar fi fost tot de o treaptă, oare n-ar fi fost de-a pururea o sfadă fără sfârşit cum să să ţie cumpănirea deplin? Şi aşa dar, de vreme ce Dumnezeu au pus o fericire pentru toată omenirea, negreşit că nu să poate să o fi aşezat aceasta asupra binelor după denafară.

Norocul poate împarte după cum va vrea şi după împărţelele sale obişnuiesc a numi pe unii norociţi şi pe alţii nenorociţi. Dar măsura cea dreaptă a cerului este dând unora nedejdea şi altora temerea; şi, aşa, nu este binele sau răul de acuş ce poate aduce adevărata bucurie sau multa întristare, dar simţirea de înăuntru de un bine sau de un rău viitor.

O, fiiule a pământului, ce voieşti tu iarăşi să pui munte peste munte şi să te sui la ceriuri? Cerul râde la slabele tale silinţe şi tu te vei prăvăli şi te vei pierde supt lucrările nebiniii tale! /

34[r] Fie-ţi în ştire că tot binele de care să poate folosi vercine şi care l-au orânduit Dumnezeu în natură pentru om şi care împlineşte mulţumirea minţii şi bucuria simţirilor spânzură între lucruri, adică: sănătatea, ticna şi trebuinciosul cel limpede. Sănătatea nu să păstrează într-alt chip decât prin traiul cel cu bună orânduială; şi ticna este lucrarea şi sfârşitul cucerniciii; şi cel de al treilea a şti a să mulţumi pe ceea ce să poate avea. Deci, şi cei buni şi cei răi pot câştiga darurile norocirii. Dar mulţumirea să micşorează după măsura răutăţii acelora ce la câştigă. Cine, în strădirea aflării bogăţiilor şi defătărilor, cine primejdieşte mai mult, cel ce să slujaşte de mijloace drepte, sau cel ce să slujaşte de mijloace nedrepte? Şi care din doi, bunul sau răul, fie norocit sau nenorocit, care dintre dânşii deşteaptă hulă şi vinire, sau milă şi ursire de bine? Numără toate foloasele
34[v] ce poate câştiga răul norocit şi te vei dovedi că cucernicia / să scârbeşte şi să depărtează cât poate mai mult de dânsele; şi dă tu unui rău tot binele ce

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

poate pofti şi vei vedea că tot mai lipseşte cevaş, adecă de a putea vrodată trece de un om cu cale şi cinstit.

Orbire straşnică şi greşire cătră Dumnezeu, când aici jos să poate socoti că fericirea poate fi legată păcatului şi nenorocirea cucerniciii! Cel ce cunoaşte mai bine croirea cea de obşte şi care intră şi dezbate mai bine orânduiala cea mare, acela cunoaşte mai bine ce va să zică fericirea şi va fi şi cel fericit. Şi numai nebunii pot numi pe omul înţelept nenorocit pentru une suferiri întâmplătoare ce striştarea le poate aduce la vercine. Vezi căderea lui Falcland[15], acest om drept şi cucernic; vezi pe desăvârşitul Turen[16], căzut ucis pe praf la pământ; vezi sângele lui Sidnai[17] cum să varsă pe locul războiului: oare cucernicia acestor slăviţi bărbaţi este
35r pricina? sau dovadă curată de multa / lor nebăgare de samă de viaţă? O, tu, tânărule şi dragule Digbi[18], tu, pricina lacrămilor noastre, cine au avut mai multă cucernicie decât tine? Dar ea cum s-ar fi putut să te aducă la groapă, când vedem că ea păstrează în vârsta cea mai adâncă pe părintele tău[19], ca o răsplată multii cinstii şi vredniciii lui? Pentru ce cuviosul episcop a Marseliii[20] să afla numai el singur într-un aer curat, când toată firea împrejurul său pierdea şi stingea un norod de lume, căci vîntul însuş zmreduia şi ucidea? Sau de ce cerul uneori lasă lungi zile (de viaţa poate fi vrodată prea lungă) mumelor sărace, după cum şi mie dăruieşte o maică bună de o vârstă foarte mare?

Ce face răul firesc şi răul iticesc? Pe unul depărtarea de buna orânduială a firii şi pe celălant rătăcirea vrerilor. Dumnezeu nu trimite patimi şi firea le lasă să vie, sau că ele vin şi fără ştirea sa: omul ce să zmreduieşte de dânsele le şi mai înmulţeşte. Noi putem atât de puţin a ne plânge cerului di ce dreptul Avel[21] s-au ucis de Cain cât şi un fiu cucernic

---

[15] Lucius Cray, Lord Falkland, om de stat englez (1610-1643), ucis în bătălia de la Newburg.

[16] Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne, mareşal al Franţei (1611-1675), ucis în bătălia de la Salzbach, pe care tocmai o câştigase.

[17] Philip Sidney, om de stat şi scriitor englez (1554-1586), rănit grav în timpul asediului oraşului Zutphen din Olanda; a murit după 26 de zile de cumplite suferinţe.

[18] Robert Digby, prieten al poetului, mort în 1726, la vârsta de 40 de ani.

[19] Lordul William Digby, tatăl lui Robert, avea 74 de ani când epistola a fost publicată.

[20] Marsilia. Referire la episcopul Belsunce, care, îngrijindu-i, spovedindu-i şi împărtăşindu-pe bolnavi, a supravieţuit marii molime din 1720 de la Marsilia, cu toate că aproape toţi cei din jurul său au murit.

[21] Abel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

35[v] ce sufere / neputinţile ce aduce lui un sânge veninat ce au luat de la părinţii săi cei desfrânaţi în clironomie. Şi cum s-ar putea socoti că fiinţa cea înaltă şi vecinică, asemenea unor slabi domni, ar strica adesea pravilile sale pentru placul unor dragi ai săi?

Oare cu cale ar fi ca muntele Etna, ce varsă foc, la cererea unui filosof să stea cu grozăviile sale?[22] Sau că schimburi nouă să să ivească în aer şi pe mare ca să înlesnească ieşirea sufletului înţeleptului Bethel[23]? Sau, la un cutremur de pământ, munţii zmintiţi din loc să nu cază după orânduiala greutăţii, căci tu treci pe acolea pe aproape? Sau că o capeşte zmintită din temelie, ce stă să se surpe, să nu o facă aceasta, căci sveşcenicii nu vor avea unde să slujască?

Lumea aceasta, atât de mult îndămână celor răi, nu poate dar te mulţămi? Blemaţi să izvodim alta mai bună! Să zicem că s-au ivit o împărăţie tot de drepţi: să privim acuş cum s-ar învoi aceşti drepţi. Să punem că toţi aceşti oameni buni ne pare a fi supt o deosebită grije a ce-
36[r] rului, măcar că cine decât Dumnezeu poate a şti cine / sânt cei buni? Dar să-i lăsăm şi buni. Însă unul crede că duhul cel desăvârşit s-au scoborât d-a dreptul de sus în capul lui Calvin; altul crede pe dânsul curat vasul dracului; când Calvin împărţeşte nedejde la o fericire cerească, când simte durerea, răsplată faptelor dale. Să mai vedem şi alţii ce mai zic: unul strigă că este un Dumnezeu, altul strigă că şi fără Dumnezeu poate fi bun şi cinstit. Şi ceea ce scârbeşte pe unul, însufletează pe altul şi nicidecum o sistimă singură nu poate odihni pe toţi: şi fiteşcare să arată ca cum ar avea pe a sa tot deosebită. Acuş unde să mai găsim rostul aceştii gâlcevi, când vedem că însăşi sistema cea mai bună dintre toate are asupra noastră foarte deosebit apăs, căci de multe ori ceea ce ar da bună răsplată cucerniciii tale, aduce năpaste cucerniciii mele? Deci, mai bine să credem că *tot ce este, este bine*. Să zicem şi aşa: că lumea aceasta s-ar fi făcut pentru Chesar[24], dar s-au făcut şi pentru Tit, care dintre dânşii amândoi au fost
36[v] mai fericiţi? Cel ce au dat obezi patriii sale, sau cela a căruia / cucernicie să mâhnea mult când s-ar fi întâmplat lui să treacă o zi fără facere de bine de la dânsul?

[22] Probabilă referire la filosoful grec Empedocle, care, după legendă, a murit scufundându-se în craterul de foc al Etnei.

[23] Hugh Bethel (m. 1748), prieten al poetului, bolnav de astm.

[24] Cezar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Dar poate vei zice că cucernicia uneori piere necăutată, în vreme ce răutatea şi blestemăţia crap de grase. De la aceasta ce s-ar putea a urma? Pânea poate fi vrodată răsplata cucerniciii, când fapta rea însă poate să o câştige, fiind plata ostenelii? Şi vrăjmaşului cel mai cruzav i să cade când munceşte la lucrul pământului; i să cade când să pune în primejdie pe mare ca să o câştige; i să cade când nebun războieşte pentru folosul tiranilor şi pentru folosul câştigului său. Omul bun şi cinstit poate fi neputincios şi leneş; dar pe dânsul şi niciodată nu-l usucă setea averilor; el ţintează numai la o mulţumire lesne şi cu pace. Acuş socoteşte-l pe acesta şi
37r bogat; putea-vei te mulţumi şi cu aceasta? Tu zici: / ba nu. Dar ce vrei, ca omul cel bun şi cinstit să fie lipsit şi de sănătate, şi de putere, şi de toate binile ce sânt pe lume? Şi încă mai ceri a şti de ce puterea lui este îngrădită? De ce este nebăgat în seamă? Şi di ce el nu este un crai? Dar de ce nu întrebi tu de darurile şi podoabele sale cele de înăuntru şi întrebi numai de cele după din afară? De ce omul nu este un Dumnezeu şi pământul un rai? Cine întreabă şi chibzuieşte într-acest chip anevoie va pricepe că Dumnezeu dă de îndestul când poate a da mai mult. Puterea sa fiind nemărginită şi cererile sânt asemenea; la ce treaptă oare s-ar putea el popri în toată firea întreagă?

Ceea ce nu poate pre pământ nici să da, nici să lua sânt pacea sufletului şi mulţumirea cea din adâncul inimii. Acestea sânt răsplata cucerniciii. Pofteşti tu a aşeza altile mai bune şi să adaogi umilinţii o carâtă cu
37v şase telegari; şi dreptăţii paloşul unui tiran răpitor; şi adevărului o / mitră; şi iubirii de obşte, ce poate totdeauna pierde pe dânsa, o coroană pe cap? Toate aceste răsplate negreşit că nu vor fi plăcute cucerniciii, sau că ele ar pierde pe dânsa. Căci de câte ori foarte lesne printr-însele, însă la vârstă de şaizeci de ani, s-au stins cucernicii ce era de multă mirare la vârstă de douăzeci de ani tot la acel obraz.

Să cercetăm: de bogăţiile pot da altuia decât omului drept o desăvîrşită mulţumire de sine şi o credinţă la toţi de obşte? Judecători şi judecătorii întregi s-au văzut mitindu-să cu bani, dar adevărata cinste şi bunătate niciodată nu s-au văzut să să vânză. O, ce nebunie a socoti că un om cinstit şi bun, ce are dragoste şi milă de toată omenirea, şi fiind şi el iubitul şi mângâierea de obşte, şi a căruia viaţă să vede plină de sănătate şi cugetul său stând limpede şi în ticnă, că se poate că un asemenea om să fie neplăcut la cevaş lui Dumnezeu! Şi pentru ce aceasta? Pentru că Dumnezeu nu au dat lui o somă mare de venit pe an! /

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

38[r] Cinstea şi ruşinea nu nasc din starea cinului nostru. Fă bine şi cu cale ceea ce ai a face, într-aceasta şi spânzură toată cinstea. Norocul au pus oareşcare deosebire între oameni: unul să înfăşură în trenţe şi altul să însarcină cu multe blane, papuciul în brotela lui de piele, bisericescul în rasa lui şi craiul în porfira sa. Dar tu striga-vei: ce deosebire de la o rasă neagră până la o porfiră de mult preţ? Aşa este, dragul meu, cum şi este omul înţelept şi omul nebun, dar tu şi socoteşte că, când craiul va urma ca un om bisericesc, şi cel bisericesc ca un papuciu la trebile lor, atunci lesne s-ar sfeti că tot merge pe dos şi că nici unul, nici altul, nu sânt nimic din ceea ce să arăta a fi, căci nu este de leac de crezut că te vei ţinea tot la starea ce poartă, ce în sine după tot dreptul nu poate fi nimic.

De a fi înţolat de multe cinuri şi împistrat de multe cavalerii, aceasta tu o poţi afla prin singură vrerea craiului sau prin ajutoriul curtizanilor săi. Neamul tău, fie vestit de o mie de ani de vreme, sau pe aci pe
38[v] aproape, şi să punem că ar fi trecut din viţă în viţă tot prin / Lucreţii[25] curate, dar de cumvaş tu stâlpeşti toată vrednicia ta numai asupra strămoşilor tăi, numărând măcar numai pe ceia ce au stătut oameni vrednici şi înţelepţi, sau că tu te semeţeşti în averea ta, te sfătuiesc, frate, să te duci să te scrii în numărul calicilor! Fii măcar şi bogat şi nu mai spune cine au fost părinţii tăi, dacă tu singur eşti un mişăl! Căci netoţii şi becisnicii şi blestemaţii nu pot fi niciodată de nimeni cinstiţi, tragă-să măcar şi din sângele lui Ovar[26]!

După aceasta cercetează şi ce vra să zică mărimea şi unde într-adevăr să află ea? Tu răspunzi pe loc: la iroi şi la politici. Iroii sânt toţi de un fel, la aceasta mai că este o învoire de obşte, socotind însă de la nebunul Machedoniii până la nebunul Sfechiii[27]. Scoposul cel dezmetec a toatii vieţii lor este să să afle sau să fie vrăjmaşi neamului omenesc. Nici unul dintre dânşii nu ţine minte cele trecute; ei tot înainte trag şi cu toate

[25] Lucreţia, simbol al virtuţilor femeii romane. În textul francez: „Ton sang vanté depuis mille ans ou environ, peut couler de Lucrèce en Lucrèce..." Probabilă reminiscenţă din Boileau: „Et si leur sang tout pur, ainsi que leur noblesse / Est passé jusqu' a nous de Lucrèce en Lucrèce?"

[26] Howard, veche familie engleză, cu rădăcini încă în secolul al X-lea, care s-a divizat în mai multe ramuri ilustre: Norfolk, Suffolk, Northampton, Stafford, Arundel etc.

[27] Referire la Alexandru cel Mare, regele Macedoniei („Machedoniii") şi la Carol al XII-lea, regele Suediei („Sfechiii"). În textul francez: „... les héros sont tous les mêmes, on en convient assez, depuis le fou de Macedoine, jusqu'a celui de Suède". În original: „madman".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

acestea nu văd mai mult decât un pas înaintea lor. Acuş vei zice că poate politicii sânt mai buni. Aceştia sânt hiclenii cu ferire. Ei priveghează a prinde pe oameni tot în făr' de veste. La dânşii nu este iscusinţă sau înţe-
39[r] lepciune, ci numai slăbiciunea / şi nepriceperea altora aduce toată îndămâna lor. Dar să le lăsăm acestea toate şi să punem şi isprăvi, adecă că iroul să facă izbânde şi luări de ţări, şi politicul să înşale bine. Dar ce nepricepere straşnică să să numească asmenea obraze oameni mari! Deci, şi grija cea păcătoasă a unuia şi vitejia obraznică a celuilalt sânt foarte departe de înţelepciune şi de fapte cinstite. Cel ce câştigă un cinstit sfârşit prin mijlociri cinstite, sau cel căzând în urgie fără vină şi râde la închisoare în fiarăle ce stă ferecat, sau cel ce ar stăpâni ca împăratul Antonin[28], sau cel ce ar şti a muri ca Socrat[29], acela numai poate fi şi este un adevărat om mare.

Ce va să zică slava? Această viaţă, nălucă ce să împraştie între alţii; lucru de tot afară din noi, până şi înaintea sfârşitului nostru, căci de dânsa nu te poţi folosi alt decât prin ce auzi. Iar ce nu poate fi ştiut, fie vorba, miloarde, măcar de tine sau de Chicheron[30], totuna este. Tot ce slava ne dă a simţi naşte şi să sfârşaşte în mica adunare a prietenilor noştri sau neprietenilor noştri. Iar pentru toţi ceilalţi ce sânt în viaţă, sau pentru toţi /
39[v] răposaţii, rămâne a fi o umbră, fie măcar Evghenie[31] sau Chesar; sau măcar de ar suna vestirea lor acuş sau de ar fi sunat odată dinioară, sau spre malurile apii Renului[32] sau Rubiconului. Însă şi cel cu mintea ascuţită sau şi cu condeiul iscusit nu poate fi alt decât un om plin de duh. Şi puterea cea nemărginită a unui stratiarh este de-a pururea un bici de obşte. De aceea şi trebuie zis şi cunoscut numai pe omul cel bun şi cinstit de om cât prin putinţă desăvârşită făptură a lui Dumnezeu. Şi ce folos poate aduce slava celui ce nu mai să află? Ea nu poate alt decât a feri numele lui de a nu fi de tot uitat. Toată lăudarea ce nu este câştigată pe desăvârşită

[28] În textul francez: „Antonin". În original: „Aurelius". Referire, aşadar, la împăratul roman Marcus Aurelius (Marcus Aurelius Antoninus Augustus), filosof stoic, autor al unor celebre *Cugetări*.

[29] Socrate.

[30] Cicero.

[31] Prinţul Eugeniu de Savoia (1663 – 1736), ilustru conducător de oşti austriac de origine franceză. La publicarea scrisorii era încă în fruntea trupelor, deşi avea peste 70 de ani.

[32] Rin. În 1733 Eugeniu de Savoia a comandat armata imperială într-o campanie pe Rin.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

dreptate este la neloc şi foarte slab lucru. Tămâia ce să dă într-acest chip amăgeşte foarte, iar nu întăreşte de leac sufletul. Un minut de dreaptă priimire de înăuntrul său plăteşte mai mult decât o vreme lungă de laude date de o lume neghioabă ce nu ştie singură ce face. Marselus[33] trimis la urgie avea mai multă pricină a sta ticnit şi vesel decât Chesar împrejurat de tot senatul întreg.

Ce folos izvoraşte din multa pricopseală? Spune, mă rog, miloarde,
40r căci tu poţi judeca, ce vra să / zică pricopsit sau mult învăţat? Adecă alt nu este decât a şti curat că noi puţin într-adevăr putem şti şi a zări mai bine greşelile altora cum şi a simţi pe ale sale însuşi. Şi a fi oropsit a tot descurca pricini, sau a-şi sfărâma capul a izvodi iscusinţe, fără ajutor şi fără poate bun preţuitor. Iar când ar vrea neştine a vesti adevărul, sau a spăsi o ţară ce să pierde, toţi la aceasta să tem şi să trag şi nimeni nu dă ţie ajutor şi foarte puţini te înţeleg. O, ce tristă proterimă de a simţi curat toate slăbiciunile vieţii şi toate parigoriile ce ea ar putea avea şi a sta de-a pururea depărtat de dânsele!

Să să cerceteze într-adânc toate aceste deosebite foloase, toată răsplata ce să poate câştiga; şi vază-să toată isprava ce rămâne; şi cât negreşit, pentru de a câştiga unul, trebuie a pierde dintr-altul, măcar pe jumătate, de nu de tot; şi aşa nu poate fi niciodată nimic deplin: dar de câte ori să pune şi viaţa însuşi în primejdie, trudindu-să după aceste foloase, iar odihnul şi ticna niciodată nu să mai ştie, nici să mai află! Să cercetăm, dar, de mai rămâne loc a zădări pofta noastră, să vedem ce
40v întâmplare poate da / şi de putem priimi a ne afla în asemenea pârlejuri. Şi de putem noi fi asemenea de proşti a ofta după o lentă şi cavalerie, mai ales când luăm seama cât prind de rău milordul Umbra şi cavalerul Bili[34]. Şi, când bogăţia ar putea întregi focul poftii noastre, să aruncăm ochii asupra netrebnicului Gripus şi muierii lui[35]. Iar, de ne poate mai mult

[33] Marcus Claudius Marcellus (m. 46 î.Hr.), consul roman, adept al lui Pompei şi adversar al lui Cezar; după victoria lui Cezar de la Pharsalus s-a retras la Mitilene, consacrându-se literaturii şi filosofiei şi scriind pamflete împotriva dictatorului.

[34] În textul francez: „lord Umbra", „le chevalier Billy". În original: „Lord Umbra", „Sir Billy". Silhouette le-a perceput ca nume proprii reale, nu ca personificări (*umbra*: umbră totală, întuneric, nimicnicie; *billy:* tovarăş josnic, mizerabil, demn de dispreţ), iar I.C. le-a tradus întocmai.

[35] Gripus, personaj din piesa lui John Vanbrugh, *The Confederacy* (1705), un avar căruia nevasta îi cheltuieşte averea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

momi învățăturile, să socotim cât au lucit de mult Bacon, cel mai iscusit, cel mai luminat şi cel mai slab om din lume. Şi, de putem a ne afla în mare sete de un nume vestit, să ne aducem aminte de Cronvel[36] şi vom pricepe lesne ce osândă mare este a fi asemenea vecinic vestit. Deci, când unirea acestor vrute binuri poate zădărî mândria noastră, să citim istoriile cele vechi, acestea ne vor învăța a şti a le huli şi a le urî toate. Căci în citania lor vom afla deşertăciunea zisului noroc în bogăție, şi în cinurile cele mari, şi în ipolipsis cea multă, şi în mărime; foloase asupra cărora se întemeiază deosebitele trepte ale norocirii şi la unirea cărora pun ideea a fi deplina norocire. Lasă a să părea norociți cei ce au în partea lor dragostea crailor şi împăraților, cu tot că ei negreşit nu sânt pentru nici un adevărat
41[r] bine stăpânilor lor. Vinovăția lor şi norocirea / lor călătoresc împreună tot pe un drum. Şi să le luăm seama prin ce mişcări necuviincioase ei ajung la cinste mare; adecă tocmai asemenea mândrii Veneții, ce să rădică dintre o tină puturoasă. Însă ceea ce poate aduce acestor obraze un nume, mai totdeauna este spre paguba sau peirea de obşte; şi cu tot că să vede pe fruntea lor cununa Evropii, dar, sau scârnăvită de sânge omenesc, sau feştelită de mândria lor cea multă; şi vezi pe dânşii petrecând măreț prin jafurile cele făcute de dânşii şi ca cum ar fi striviți de grijile multe cele ce apasă pe dânşii, sau slabi şi neputincioşi de petrecerea vieții lor cea fără nici o orânduială şi plină de griji, încât putem zice: – Vai vouă, ticăloaselor bogății! vouă, ce însuşi multa fală n-au putut încă vă luci şi nici n-au putut vă spăsi de hula şi oropsirea lumii! Deci, care poate fi sfârşitul cel norocit a acestora? Să nu-i zărim, pentru a-i cunoaşte bine, la miazazi a lor, dar la dimineața şi la murgul sării vieții lor, şi atunci să va vedea
41[v] lesne că toată fala lor nu este alt decât / un fum curat şi că toată slava lor este foarte împistrată de multe fapte de ruşine.

Să ştim şi să ținem aminte acest adevăr şi destul va fi această ştiință pentru om: că *nu poate fi pe lume altă mai adevărată fericire decât deplina cucernicie*. La dânsa singură să poate zice că fericirea omenească să poate afla statornică şi într-însa să poate răzăma a petrece în lume fără amar; şi de la dânsa poți aştepta cu cuvânt bine de la bine şi mulțumită curată de la ce dai şi de la ce priimeşti şi bucurie mare când izbuteşti, şi neizbutind, a nu simți mâhnirea multă; cu dânsa singură te poți afla în mare bilşug, care nici ție, nici altuia să nu poată fi niciodată la stricăciune;

[36] Oliver Cromwell.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

asemenea şi a fi şi în lipsă fără întristare şi tot în cuget curat. Râsul şi bucuria ce aduce nebunia în deşarta veselie sânt cu mult mai puţin de mulţumire decât ar putea fi lacrămile ce din multă cucernicie să varsă, căci la dânsa până şi din durere urmează bine, câştigând totdeauna mult prin bunătatea sa, care şi de-a pururea este în lucrare şi niciodată nu să
42r bucură de răul altuia, nici că / să fălească în binele său. Deci, şi neavând multe trebuinţe, niciodată nu să află în supărare de vreri şi doriri. Cu un cuvânt, cucernicia singură pe sine ştie totdeauna să să mulţumească fără nici un strein ajutor.

Aceasta este singura fericire ce cerul au dat-o pentru toţi de obşte, adică cei ce ştiu să socotească lucrurile bine, şi să le preţeluiască bine, şi să le simţă după cum trebuie, şi să să folosească cu cale de dânsele. Dar, cu toate acestea, omul rău, ca un orb nu poate zări această fericire şi stă mult lipsit, afle-se măcar şi plin de bogăţie şi avere; şi stă ca un de tot zăpăcit. Iar omul cel bun şi milostiv află şi fără multă cercetare; aceasta
42v [...][37] / poate fi într-alt chip adevărat norocit şi că această fericire de unii să simte mult şi de alţii puţin şi de mulţi de leac. Şi el vede şi rămâne încredinţat din marea şi desăvârşita unirea şi legarea de obşte a lumii şi firii întregi, care poate fi cea dintâi şi cea de pe urmă ţintire a sufletului omenesc şi cunoaşte pe înţeles ce este didascalia şi scoposul credinţii şi a pravililor şi a itichiii, adecă iubirea de Dumnezeu şi iubirea omenirii.

Şi numai pe dânsul nedejdea povăţuieşte din punct în punct, svetindu-să lui cu cât merge tot mai mult, până uneşte pe dânsul cu totul la credinţă, care sosind a fi la dânsul desăvârşită, ea umple sufletul lui de bucurie şi încredinţare. El vede şi pricepe di ce fiinţa omului este după cum să află [...][38] /

<Sfârşit scrisorii a patrălea>

[37] Se mai poate descifra: „el nu cearcă drumuri [...] al firii şi [...] -ti naturii [...] săi acel mare lanţ [...] şi dumnezeirea [...]".

[38] Se mai poate descifra: „singur are nădejde unii fe-[...] unii fericiri viitoare [...] sânt lui date negre-[...] nimic fără princi-[...] ce poate afla. Şi [...] înţelepciunea la darul [...]".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

GLOSAR

adiaforie (s.f.) – indiferență
arzos (adj.) – incandescent, orbitor
asupra (prep.) – despre, cu privire la...

bin (s.n.; pl. **binuri**) – bun, avut; lucru bun, calitate
bisericesc (s.m.; adj.) – cleric; ecleziastic
blemați (interj.) – Umblați! Să mergem! Să pornim!
boz (s.m.) – zeu, idol
brotelă (s.f.) – șorț

capește / capiște (s.f.) – templu, sanctuar
cavalerie (s.f.) – decorație, ordin (în gradul de cavaler)
chițcan (s.m.) – șobolan; cârtiță
cin (s.n.) – rang, poziție socială înaltă
citanie (s.f.) – lectură, studiu
clironomie (s.f.) – moștenire
clisis (s.f.) – înclinare, aplecare
cloni (vb.) – a aspira, a năzui
copiarisi (vb.) – a copia
croire (s.f.) – alcătuire, organizare
cruzav (adj.) – crud, feroce
cucernicie (s.f.) – virtute, însușire pozitivă; cinste, corectitudine
dămoli (vb.; ind. prez. 3 sg.: **dămoală**) – a domoli, a îmblânzi
dăscăli (vb.) – a învăța, a studia
dăscălie (s.f.) – știință; învățătură
deșertnic (s.m.; adj.) – trufaș, orgolios
dezmetic (s.m.) – bezmetic, năuc
dezmetici (vb.) – a aiuri, a zăpăci

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

dezmeticire (s.f.) – năuceală, zăpăceală; nebunie
dichis (s.n.) – unealtă; maşinărie
didascalie (s.f.) – principiu, temei
dumesnicit (adj.) – îmblânzit, domesticit

elefterie (s.f.) – libertate

fărăcale (s.f.) – fărădelege
feşteli (vb.) – a murdări, a macula

grijili (vb.) – a îngriji; a cârmui
grijiliv (adj.) – grijuliu, prevăzător
gurguire (s.f.) – murmur, susur

iconi (vb.) – a înfăţişa, a imagina
indianeţ (s.m.) – indian (păgân)
ipolipsis (s.f.) – reputaţie
ires (s.n.) – superstiţie; eroare; prejudecată
iresnic (s.m.) – eretic; om cu prejudecăţi
iticesc (adj.) – etic, moral, cu caracter
itichie (s.f.) – morală; virtute

îmbrăţire (s.f.) – îmbrăţişare
împistra (vb.) – a împestriţa
împrăştiere (s.f.) – vastitate, suprafaţă întinsă
împrotivnic (adj.) – duşman, inamic
încalea (adv.) – barem, măcar, încalte
îndămâna (vb.) – a îndemna; a contribui
îndămână (s.f.) – îndemânare, iscusinţă, pricepere
înferica (vb.) – a înlănţui, a încătuşa
înmulţa (vb.; ind. prez. 3 pl.: **înmulţă**) – a întări
înţelinat (adj.) – înţepenit, înrădăcinat

jicniţă (s.f.) – hambar
judeţ (s.m.) – judecător

lentă (s.f.) – panglica de mătase a unei decoraţii
luci (vb.; ind. prez. 3 sg.: **lucie**) – a străluci; a lustrui (până la strălucire)

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

matimă (s.f.) – lecție; învățătură; povață
mirozna (s.f.) – mireasmă, parfum
miti (vb.) – a cumpăra; a mitui
momi (vb.) – a ispiti, a ademeni
momire (s.f.) – ispită, tentație
mustră (s.f.) – pildă

născoti (vb.) – a născoci (cu sensul: a se naște, a se isca, a se ivi)
nemișire (s.f.) – neant, gol absolut
neștine (pron. nehot.) – cineva
nevedire (s.f.) – iluzie; ființă imaginară
nevinic (adj.) – nevinovat
nimeși (vb.) – a distruge, a nimici
nimui (pron. neg.) – nimănui

obraz (s.n.) – persoană

papuciu (s.m.) – cârpaci (de încălțăminte)
pardos (s.m.) – leopard
parigorie (s.f.) – mângâiere, consolare
părtașnic (adj.) – individual, particular
pârlej (s.n.) – prilej, ocazie
piit / piitis (s.m.) – poet
proterimă (s.f.) – avantaj, merit, calitate
protie (s.f.) – întâietate
protimisi (vb.) – a prefera, a privilegia
providenie (s.f.) – pronie, providență

răsoare (s.f.; pl.) – resorturi („ressors")
râmni (vb.) – a lipsi, a priva
rebeliș (s.m.; adj.) – rebel, revoltat
respublică (s.f.) – republică; orânduire statală
rodos (adj.) – roditor, fecund

scopos (s.n.) – scop, țel
sec (s.n.) – vid, spațiu gol
sfeti / sveti (vb.) – a se înfățișa, a se arăta

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

simbatie (s.f.) – simpatie
simpatriot (s.m.) – compatriot
sintesi (s.f.) – a alcătui
sistimă (s.f.) – sistem
spăsenie (s.f.) – izbăvire, salvare
spăsi (vb.) – a izbăvi, a salva
stâlpi (vb.) – a (se) sprijini, a (se) baza
steblă (s.f.) – tulpină
stigmi (s.f.) – moment, clipă
stoicos (adj.) – stoic
stratiarh (s.m.) – comandant de oşti, mareşal
striştare (s.f.) – soartă, destin
sveşcenic (s.m.) – preot, sacerdot

tarlă (s.f.; pl. **tarle**) – pajişte

ţarc (s.n.) – cerc; orbită

ucigare (s.f.; pl. **ucigări**) – ucidere, omor
uleu (s.m.) – uliu
unişire (s.f.) – tot, entitate
userdnic (adj.) – osârdnic (plin de osârdie), zelos
vederat / vederit (adj. adv.) – adevărat
vedi (vb.) – a arăta
vercare (pron. nehot.) – oricare
verce (pron. nehot.) – orice
vesti (vb.) – a arăta
vini (vb.) – a învinui, a blama
vinire (s.f.) – vinovăţie

zare (s.f.; pl. **zare**) – rază
zavistie (s.f.) – invidie, pizmă; răutate
zmredui (vb.) – a molipsi, a infecta

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

CUPRINS

VEŞMÂNTUL LUI HRISTOS (*Silvia Marin-Barutcieff*) 5

ŢARA PREOTULUI IOAN ÎN MANUSCRISE ROMÂNEŞTI (*Ileana Stănculescu*) 61

„HEXAEMERONUL" LUI VASILE CEL MARE ÎN TRADUCERE ROMÂNEASCĂ (SECOLUL AL XVIII-LEA). CREAREA ANIMALELOR (*Manuela Anton*) 123

IMAGINEA „CELUILALT" ÎN „CUGETĂRILE LUI OXENSTIERN" (*Adriana Mitu*) 183

NEBUNUL ÎNŢELEPT (*Cătălina Velculescu*) 215

„CERCAREA ASUPRA OMULUI" – „AN ESSAY ON MAN" DE A. POPE ÎN TRADUCERE INTEGRALĂ DE IOAN CANTACUZINO (*Andrei Nestorescu*) 279

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro

Un manuscris, chiar când este o copie, este un unicat. Aş îndrăzni chiar să spun că este o personalitate, cu caracterele şi diferenţele specifice, care-l fac să fie totdeauna altceva decât un manuscris similar. Într-un manuscris intră în întregime personalitatea autorului sau a copistului. În foile lui simţim sufletul celor care au migălit, de multe ori în miez de noapte, gândurile lor sau gândurile altora. Îl simţim într-o literă rotunjită cu îngrijire, într-o poartă de carte, într-un frontispiciu, într-o literă începătoare. Simţim în paginile înflorate de scris, de linii sau de flori, cum au căutat după măsura talentului lor, să coboare din suflet pe hârtie frumuseţe din frumuseţea sufletului lor. Pentru aceste pricini un manuscris este altceva decât o tipăritură. Este deosebirea dintre un tablou şi o fotografie. Chiar tipăritura executată în cele mai bune condiţiuni tehnice, este de mai puţin preţ decât cel mai lipsit de preţ manuscris.

Dacă ar putea fi unul ca acesta, după trecere de secole, simţim şi azi cum bate într-un manuscris inima celui ce a scris cuvântul şi a înflorat scrisul. Într-o tipăritură, inima aceasta este îngheţată, moartă, pietrificată. Aici stă taina şi frumuseţea unui manuscris. Un manuscris întinde în faţa noastră un câmp larg, în care visul şi realitatea îşi dau mâna, cum îşi dau ele mâna în sufletul nostru.

Pr. Dumitru Fecioru p. 345-346

ISBN 973-7934-11-3

40.000 lei

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.inst-calinescu.ro